

AL DYER

FOR ENGLAND

AT JULLUNDUR

Following telegram to the *Pioneer* Jullundur, dated 20th instant, account of General Dyer's departure for England from that station.

JULLUNDUR, APRIL 20.

On the evening of the 6th April Brigadier-General R. E. H. Dyer, C.B., and Mrs. Dyer left for England by the Bombay mail. Large numbers of officers, British and Indian, together with most of the ladies were at the station to see them off. In fact it can be said that practically the whole station was there. Cheers and "H's, a jolly good fellow" nearly filled the Station Roof and effectively woke the other passengers. General and Mrs. Dyer were visibly affected by the warmth of the send off.

On the same afternoon an address, very beautifully illuminated by a Jullundur lady artist, had been presented by a small deputation on behalf of over one hundred English ladies in the Punjab, the spokes-woman of whom addressed General Dyer as follows:—

"General Dyer, on behalf of many ladies of the Punjab, we wish to present you with this address. We hope you will accept it as coming, not only from those who have already signed it, but also from many others who would have done so had time permitted."

The wording of the address was as follows:—

"To Brigadier-General R. E. H. Dyer, C.B.

Sir,—We, the undersigned desire to express our heartfelt gratitude for the firmness you displayed in the crisis which arose in this Province last April.

We deplore the loss of life which occurred, but we believe that it was your action which saved the Punjab and thereby preserved the honour and lives of hundreds of women and children.

We trust, Sir, that you will understand that we, who would have suffered most had the outbreak spread, are not unmindful of what we owe to you."

THE RUPEE BANK CASE

IMPORTANT PROCEEDINGS

(FROM OUR OWN CORRESPONDENT.)

DARJEELING, APRIL 21.

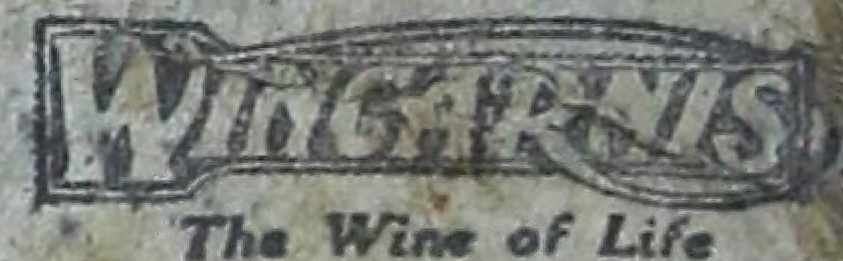
HAVING regard to the large number of limited liability companies floated all over India recently, a case of considerable interest is at present engaging the attention of Mr. N. K. Roy, a magistrate specially deputed to hear what is known as the "Kurseong Conspiracy Case," in which Satis Chunder Dutta and four other Bengalees, stand charged with criminal conspiracy for the purpose of cheating the public, by starting a company called the "Industrial Rupee Bank and Tea Company," with its head office at Kurseong. It was alleged that all the accused were directors of the company, while two other of the accused were in addition, the managing director and secretary

Advertisements.

Run-down

When your system is undermined by worry or over-work—when your vitality is lowered—when you feel any-how—when your nerves are "on edge"—when the least exertion tires you—you are in a Run-down condition. Your system is like a plant that is drooping for want of water. And just as water revives a drooping plant—so Wincarnis gives new life and new vitality to a "run-down" constitution. Because Wincarnis possesses a four-fold power. It is a Tonic, Restorative, a Blood-maker, and a Nerve Food—all in one. Therefore

creates new strength, new blood, new nerve force, and new vitality. The benefit begins from the first wine glassful. You can feel it doing you good. You can feel your whole system being recharged with new vitality and new life. That is why over 10,000 Doctors recommend Wincarnis.

Don't continue to suffer needlessly. Get well the 'Wincarnis' way—the quick, sure, and safe way to obtain the new health you need.

Begin to get well TO-DAY.

Buy a bottle of Wincarnis today. It can be obtained from all Druggists, Stores, Bazaars, etc.

Wincarnis is Made in England by COLEMAN & CO., Ltd. Wincarnis Works, NORWICH.

Oildag

machinery.

Permit us to explain fully the Reasons Why Oildag ensures Perfect
We shall be glad to supply Pamphlets which do so to those interested.

Five Results which will follow its use:—

Available engine power.

Petrol and fuel consumption.

Wearing of your engine.

10 per cent. if desired in your Oil consumption.

Prevention of Valve Pitting.

Wear of all moving parts enormously reduced and
your REPAIR BILLS.

Scoring on your cylinder heads greatly lessened.

Valves will not wear oval.

Engines will remain a perfect fit.

Engines NEVER run hot.

Engine parts will be impregnated with Acheson's oil.

TO FLY, FLOAT,
SUBMERGE

NEERY'S PROPHECY

banquet of the Society
marine Engineers and
was held at the Con-
ingsway, in mail

annery, M.P., the first
ociety replying to the
ciety," which was pro-
Stephens, K.C., claim-
of engineers had made
as marine engineering
to or three generations,
that had to deal with
e aerial engineer had
om the lessons taught
e engineer. The inter-
ngine, the screw pro-
scillating rudder were
stock-in-trade which
the elder brother, the
to start his younger
oil engineer, upon his
uber the air. The airship
which could, in fact,
ould submerge was, in
sowa impossible dream of
are of them might live to
quet

ome g forward, he continu-
cientific progress, but
idea, erity. The facilities
dawn his country presented
s alperity to our trade
cuttver before seen, the
ation overcome the diffi-
the selves which at pre-
amng us from executing
ula, e floating in upon us
the carried out at profit-
sort, ubt we should have
een in shipping from
ity n, but we were not
ach, ad led ship construc-
Whose engineering in the
to s certain we should
we

ON ANGLO- RELATIONS

ENCE AND GOOD PIATIMPER

ing n Hay), speaking at
rimrose League head-
bject of "Our Rela-
," said that those
the ther a delicate state
have in the West of
nts, 900 what this coun-
eir, ar, and simi-
eciate what
the war
is going on
qualey now
e Pest Ger-
that
rifies that
chi Wation
conu
Khel occup
Thal and

"THE STATESMAN" N⁹⁹ PICT

ROYALTY AND RECORD MAKING.

The Crown Prince of Rumania, on the eve of his departure from London for Bombay, visits the Gramophone Company at Hayes, Middlesex. He is here seen with the Earl and Countess of Athol (of Teck and Princess Alice of Albany) watching the polishing of a record.

4896-3700

THE NATIONAL LIBRARY

5
A

529.37
SYE S
4896

4896

صوفی شری

قدوة السالکین زبدة العارفين الحاج حضرت سیدنا مولانا ابوالبرکات
سید محمد فضل شاہ صاحب سجادہ نشین جلال پور شریف ضلع جہلم

مفت اعظم ملک محمد ایدین ایدین صوفی

وزیرینداری پٹی ہاؤس والدین ضلع گجرات وظیفہ خوار کلر اچیف

حیدر آباد کن نئے تیار کیا
اسلام آباد سکسٹھ ڈیویژن

(محمد رفیع شاہ شری لاری گریٹ لائبریری)

صوفی

بہارِ نبوی صوفیہ کی جامع کتاب ہے جس میں صوفیوں کی تاریخ، عقائد، اور عبادت کی تفصیلات دی گئی ہیں۔ یہ کتاب صوفیوں کے لیے ایک قیمتی سرمایہ ہے۔

بہارِ نبوی صوفیہ کی جامع کتاب ہے جس میں صوفیوں کی تاریخ، عقائد، اور عبادت کی تفصیلات دی گئی ہیں۔ یہ کتاب صوفیوں کے لیے ایک قیمتی سرمایہ ہے۔

نقشہ تعطیلات محکمہ جہاں مالک و سرکار نظام حیدر آباد دکن بابت ۱۹۱۹ء

گذشتہ چند ماہ کے سالوں کی فہرست مضامین ملاحظہ ہو

نام تعطیل	تاریخ تقریری	ایام تعطیل	کیفیت
نور پور سے	۲۹ جنوری	۲۹ جنوری	عیسائیوں کیلئے
سکرانٹ مکر	۱۳ جنوری	۱۳ جنوری	عام
گیا پور شریف	۱۴ جنوری	۱۴ جنوری	"
بنت پچی	۵ فروری	۵ فروری	"
عس جمال بہا	۱۷ فروری	۱۳ فروری	مونگر کیلئے
شور ماری	۲۸ فروری	۲۸ فروری	عام
ہولی	۱۶ مارچ	۱۲ مارچ	"
عید نوروز	۲۱ مارچ	۱۷ مارچ	"
ادگادی	۲۹ اپریل	۲۹ اپریل	"
عس محمد جہا	۸ اپریل	۸ اپریل	بلوچوں کیلئے
گدھوٹھ کے ایشور	۲۰ اپریل	۲۰ اپریل	عام
عس کوہ مو	۲۰ اپریل	۲۰ اپریل	"
شب معراج	۲۸ اپریل	۲۸ اپریل	"
سالگرہ حضرت نظام دکن	۱۰ مئی	۱۰ مئی	"
شب برات	۱۵ مئی	۱۵ مئی	"
عس شرف لہون	۲۱ مئی	۱۶ مئی	"
شب قدر	۲۶ جون	۲۶ جون	"
عید الفطر	۲۷ جون	۲۷ جون	"
راکھی پونم	۱۱ اگست	۵ اگست	"
عس گل گڑھ	۱۲ اگست	۶ اگست	گلبرگ کیلئے
جیم اسٹمپی	۱۹ اگست	۱۳ اگست	"
گنیش چوتھ	۲۹ اگست	۲۳ اگست	"
عید الفطر	۲۹ ستمبر	۲۹ ستمبر	"
انت چودس	۹ ستمبر	۹ ستمبر	"
محرم الحرام	۲۹ ستمبر	۲۹ ستمبر	"
دسہرہ	۳۰ ستمبر	۳۰ ستمبر	"
دیوالی	۲۳ اکتوبر	۱۸ اکتوبر	"
عس جہاں پور	۲۵ اکتوبر	۲۵ اکتوبر	"
ہوا زوہم شریف	۲۵ اکتوبر	۲۵ اکتوبر	"
کرسمس	۲۵ دسمبر	۲۵ دسمبر	"

سپتمبر ۱۹۱۹ء
آرے قافلے والے
سیرۃ النبی صلعم
آنسو کا جھولا
گنبد اخضر
درہ ناک نظارہ
بکھو حضور جارج ہیں کیسے خدا پرست
مدینۃ الرسول
فریاد بدربار نبوی
باب التفسیر
خطبہ روح

اکتوبر ۱۹۱۹ء
ہذا بیت المقدس
جاؤب و مجذوب
حجاز ریلوے
روضہ نبوی
قانون قدرت کی خلاف ورزی
کلام اکبر
مدینۃ الرسول صلعم
دیوالی اور محرم
اطمینان قلب

نومبر ۱۹۱۹ء
علاقہ کعبہ
فیض شہزاد کی دوست
اکل حال
ال کھیری
جنت البقیع
مشافعت
فلسفہ توحید
الشفاعت
کلام اکبر

یہ کتاب صوفیوں کے لیے ایک قیمتی سرمایہ ہے۔ اس میں صوفیوں کی تاریخ، عقائد، اور عبادت کی تفصیلات دی گئی ہیں۔ یہ کتاب صوفیوں کے لیے ایک قیمتی سرمایہ ہے۔

یہ کتاب صوفیوں کے لیے ایک قیمتی سرمایہ ہے۔ اس میں صوفیوں کی تاریخ، عقائد، اور عبادت کی تفصیلات دی گئی ہیں۔ یہ کتاب صوفیوں کے لیے ایک قیمتی سرمایہ ہے۔

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله الذي من جمع الاحياء بعد الممات فيمحيطون في الخبايا بنظر الرحمة
الكريم وجميع اللذات والصلوات والسلام على مناج روضة اهل شفاعات وعلى
الهد وصاحب السادات ما دامت الارض والسموات وفاز محب بحبة عرو لمرحله
قصيده مدحيه ببحر اسل حضرت محي الملث والدين ناصر الاسلام
مير عثمان عليخان صاحب بهار نسطح نواز جنك خلد الله ملكه وسلطنته

وکن جیسا ہے ہو سکتا نہیں باغ عدن ایسا
یہاں جب جلنے آتے ہیں تو جی اٹھتے ہیں وانی
ہزاروں کوس تک چلتا ہے کس خلق کا ان کے
مدبر جیسے جیسے ہیں یہاں ثانی نہیں ان کا
وراروں سے درو دیوار کے بجائے ٹپکتے ہیں
قدم عثمان علی خاں کے حکومت چوم لیتی ہے
قسم کھاتا ہے چرخ پیر بھی شان شباب ایسی
قرابے عطر کے بھرتے ہیں بالوں کے پیٹھے
چپک جاتے ہیں ونوں ہو ٹھہر لیتے ہیں نام نکا
بجلا اسلامیوں کا بول بولائیوں نہ ہو جائے
صدائاقوس سے آئے لگی اللہ کی سر کی
چمک ٹٹھرتا ہے سے سوا و تار صوفی میں
ترقی عمر و ملک مال میں ہو زو شب ان کے
جو ہوں دشواریاں احیاب کی آسان ہو جائیں
ہو اس تقویم پر بھی اک نگاہ ذوالسطا ایسی
وعدا بیتاب ہے صوفی یہاں کتھا گانے لگا ایسی
بس اب خاموش ہو اچھا نہیں یہاں ایسا

وعدا بیتاب ہے صوفی یہاں کتھا گانے لگا ایسی

بس اب خاموش ہو اچھا نہیں یہاں ایسا

تعیلات عید التہائے دیوانی و چیفکوری پنجاب ۱۹۱۹ء

تعیلات عید التہائے دیوانی و چیفکوری ممالک گروہ و وادی بابت ۱۹۱۹ء

تعیلات	تہنہ	تہنہ	تہنہ	تہنہ	کیفیت
نیو برٹس	یکم جنوری	۱۸ پورہ	چهار شنبہ	۱	
لوہری	۱۲ جنوری	۲۹ پورہ	یک شنبہ	۱	
بنت بچی	۱۵ فروری	۲۴ مارچ	چهار شنبہ	۱	
شورازی	یکم مارچ	۱۸ مارچ	یک شنبہ	۱	
ہولی	۱۴ مارچ	۱۹ مارچ	جمعہ	۲	
میدیا چاٹ	۲۹ مارچ	۱۶ اپریل	یک شنبہ	۱	صرف لاہور کیلئے
سوامتی مادس	۳۰ مارچ	۱۸ اپریل	دو شنبہ	۱	
گروہ شکار و ہیرا	۳۱ مارچ	۱۹ اپریل	جمعہ	۲	
درگا اشٹمی	۸ اپریل	۲۶ اپریل	یک شنبہ	۱	
بیا کھی	۱۳ اپریل	۲۱ اپریل	یک شنبہ	۱	
شب برات	۱۵ مئی	۲۲ مئی	یک شنبہ	۱	
میدیا کال	۲۵ مئی	۲۲ مئی	یک شنبہ	۱	صرف لاہور کیلئے
میدیا چٹا و شادی	۲ جون	۲۰ جون	دو شنبہ	۱	صرف لاہور کیلئے
سالگرہ شہنشاہ	۲ جون	۲۱ جون	یک شنبہ	۱	
زحار ویکار و شادی	۹ جون	۲۴ جون	دو شنبہ	۱	
جمعہ الوداع	۲۴ جون	۱۴ جولائی	جمعہ	۱	
عید الفطر	۳۰ جون	۱۴ جولائی	دو شنبہ	۱	
بیا س پوجا	۱۳ جولائی	۳۰ جولائی	یک شنبہ	۱	
رکھڑی	۱۱ اگست	۲۴ اگست	دو شنبہ	۱	
جنم اشٹمی	۱۹ اگست	۳۱ اگست	یک شنبہ	۱	
سوامتی مادس	۲۵ اگست	۹ ستمبر	دو شنبہ	۱	
عید الفطر	۶ ستمبر	۲۱ ستمبر	یک شنبہ	۱	
درگا اشٹمی	۲ اکتوبر	۱۶ اکتوبر	یک شنبہ	۱	
دسہرہ	۲۴ اکتوبر	۱۸ نومبر	یک شنبہ	۳	
محرم الحرام	۲۵ اکتوبر	۱۹ نومبر	یک شنبہ	۴	
دیوالی	۲۳ اکتوبر	۱۷ نومبر	یک شنبہ	۱	
بھیا دوج	۲۵ اکتوبر	۱۹ نومبر	یک شنبہ	۱	
دیوالکھان	۳۰ نومبر	۲۴ دسمبر	دو شنبہ	۱	
مکھڑی	۴ دسمبر	۲۸ دسمبر	جمعہ	۱	
عید الفطر	۱۳ دسمبر	۷ جنوری	یک شنبہ	۱	
آخری چار شنبہ	۱۹ دسمبر	۱۳ جنوری	یک شنبہ	۱	
بارہ دفات	۶ دسمبر	۳۱ دسمبر	یک شنبہ	۱۹	
سوامتی مادس	۲۲ دسمبر	۱۶ جنوری	دو شنبہ	۱	
کرسمس	۲۴ دسمبر	۱۸ جنوری	یک شنبہ	۸	

تعیلات	تہنہ	تہنہ	تہنہ	تہنہ	کیفیت
نیو برٹس	یکم جنوری	۱۸ پورہ	چهار شنبہ	۱	
شکار انت کر	۱۲ جنوری	یک مارچ	دو شنبہ	۱	
گیا بھوس	۱۲ جنوری	۲ مارچ	یک شنبہ	۱	
سوامتی مادس	۳۱ جنوری	۱۹ مارچ	جمعہ	۱	
بنت بچی	۵ فروری	۲۴ مارچ	یک شنبہ	۱	
شورازی	یکم مارچ	۱۸ مارچ	یک شنبہ	۱	
ہولی	۱۴ مارچ	۱۹ مارچ	جمعہ	۳	
آٹھوں کا میلہ	۲۴ مارچ	۱۹ مارچ	دو شنبہ	۲	
سوامتی مادس	۳۱ مارچ	۱۹ اپریل	یک شنبہ	۱	
گروہ شکار و ہیرا	۳۱ مارچ	۱۹ اپریل	جمعہ	۲	
درگا اشٹمی	۸ اپریل	۲۶ اپریل	یک شنبہ	۱	
رام فومی	۹ اپریل	۲۶ اپریل	یک شنبہ	۱	
ولادت علی مرتضیٰ	۱۴ اپریل	۲۱ اپریل	یک شنبہ	۱	
شب برات	۱۵ مئی	۲۲ مئی	یک شنبہ	۱	
میدیا ہا میر	۱۵ مئی	۲۲ مئی	یک شنبہ	۱	
سالگرہ شہنشاہ	۲ جون	۲۱ جون	یک شنبہ	۱	
جمعہ الوداع	۲۴ جون	۱۴ جولائی	جمعہ	۱	
عید الفطر	۳۰ جون	۱۴ جولائی	دو شنبہ	۱	
ناگ پوجی	یک اگست	۲۴ اگست	جمعہ	۱	
سلو فنی	۱۱ اگست	۲۴ اگست	دو شنبہ	۱	
سری کرشن جیمٹھی	۱۹ اگست	۳۱ اگست	یک شنبہ	۱	
سوامتی مادس	۲۵ اگست	۹ ستمبر	دو شنبہ	۱	
عید الفطر	۶ ستمبر	۲۱ ستمبر	یک شنبہ	۱	
انتہا چورس	۹ ستمبر	۲۴ ستمبر	یک شنبہ	۱	
ہالیامادس	۲۴ ستمبر	۸ اکتوبر	یک شنبہ	۱	
تعیلات نکال	بموجب حکم			۳۰	
دسہرہ	۲۴ اکتوبر	۱۸ نومبر	یک شنبہ	۳	
محرم الحرام	۲۵ اکتوبر	۱۹ نومبر	یک شنبہ	۴	
دیوالی	۲۳ اکتوبر	۱۷ نومبر	یک شنبہ	۱	
دیوالکھان	۳۰ نومبر	۲۴ دسمبر	دو شنبہ	۱	
کاتکی اٹھان	۴ دسمبر	۲۸ دسمبر	جمعہ	۱	
چھٹم	۱۴ دسمبر	۷ جنوری	جمعہ	۱	
آخری چار شنبہ	۱۹ دسمبر	۱۳ جنوری	یک شنبہ	۱	
بارہ دفات	۶ دسمبر	۳۱ دسمبر	یک شنبہ	۱	
سوامتی مادس	۲۲ دسمبر	۱۶ جنوری	دو شنبہ	۱	
کرسمس	۲۴ دسمبر	۱۸ جنوری	یک شنبہ	۸	

نوٹ: ہر مہینہ کی ہفتہ اور ہر تہوار کو تعیناتی دیوانی عید التہائے دیوانی ہوتی ہے ہر مہینہ کے آخری ہفتہ کو عید التہائے دیوانی بند رہتی ہیں عید التہائے دیوانی ڈیرہ دون کو بجائے تعطیل دسہرہ کے ۱۶ دسمبر سے ۱۵ جنوری تک تعطیل ہوتی ہے جب جج صاحب سہارنپور کا اجلاس ڈیرہ دون میں ہو تو ان کی عیدالت قاعدہ عام میں داخل ہوتی ہے

نوٹ: ہر تہوار کو عام تعطیل ہوتی ہے ہر مہینہ کے آخری ہفتہ کو عید التہائے دیوانی بند رہتی ہیں عید التہائے دیوانی ڈیرہ دون کو بجائے تعطیل دسہرہ کے ۱۶ دسمبر سے ۱۵ جنوری تک تعطیل ہوتی ہے جب جج صاحب سہارنپور کا اجلاس ڈیرہ دون میں ہو تو ان کی عیدالت قاعدہ عام میں داخل ہوتی ہے

نقشہ طول بلد عرض مقامات مختلفہ کلیمہ تشریح مقدار فرق نصف النہار کے نصف النہار

نقشہ ان مقامات کا جن کا نصف النہار کے نصف النہار سے پہلے
نقشہ ان مقامات کا جن کا نصف النہار کے نصف النہار سے پیچھے ہے

مقدار فرق	عرض بلد	طول بلد	مقدار فرق	عرض بلد	طول بلد	مقدار فرق	عرض بلد	طول بلد	مقدار فرق	عرض بلد	طول بلد
۱۵	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۱۵	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۱۶	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۱۶	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۱۷	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۱۷	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۱۸	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۱۸	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۱۹	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۱۹	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۲۰	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۲۰	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۲۱	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۲۱	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۲۲	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۲۲	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۲۳	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۲۳	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۲۴	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۲۴	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۲۵	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۲۵	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۲۶	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۲۶	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۲۷	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۲۷	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۲۸	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۲۸	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۲۹	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۲۹	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۳۰	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۳۰	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۳۱	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۳۱	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۳۲	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۳۲	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۳۳	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۳۳	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۳۴	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۳۴	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۳۵	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۳۵	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۳۶	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۳۶	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۳۷	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۳۷	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۳۸	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۳۸	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۳۹	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۳۹	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۴۰	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۴۰	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۴۱	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۴۱	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۴۲	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۴۲	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۴۳	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۴۳	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۴۴	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۴۴	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۴۵	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۴۵	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۴۶	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۴۶	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۴۷	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۴۷	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۴۸	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۴۸	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۴۹	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۴۹	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۵۰	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۵۰	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۵۱	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۵۱	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۵۲	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۵۲	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۵۳	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۵۳	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۵۴	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۵۴	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۵۵	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۵۵	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۵۶	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۵۶	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۵۷	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۵۷	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۵۸	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۵۸	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۵۹	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۵۹	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۶۰	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۶۰	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۶۱	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۶۱	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۶۲	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۶۲	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۶۳	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۶۳	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۶۴	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۶۴	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۶۵	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۶۵	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۶۶	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۶۶	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۶۷	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۶۷	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۶۸	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۶۸	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۶۹	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۶۹	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۷۰	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۷۰	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۷۱	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۷۱	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۷۲	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۷۲	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۷۳	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۷۳	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۷۴	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۷۴	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۷۵	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۷۵	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۷۶	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۷۶	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۷۷	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۷۷	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۷۸	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۷۸	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۷۹	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۷۹	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۸۰	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۸۰	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۸۱	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۸۱	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۸۲	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۸۲	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۸۳	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۸۳	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۸۴	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۸۴	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۸۵	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۸۵	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۸۶	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۸۶	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۸۷	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۸۷	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۸۸	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۸۸	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۸۹	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۸۹	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۹۰	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۹۰	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۹۱	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۹۱	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۹۲	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۹۲	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۹۳	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۹۳	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۹۴	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۹۴	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۹۵	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۹۵	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۹۶	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۹۶	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۹۷	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۹۷	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۹۸	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۹۸	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۹۹	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۹۹	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰
۱۰۰	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰	۱۰۰	۳۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۰

نوٹ جب پہلی میں دن کے بارے میں تو مقامات مندرجہ بالا میں وہ وقت ہوگا جو ان کے مطابق خود ایک دن کا فرق ہوگا کہ اس کے لحاظ سے کم و بیش سمجھ لیں۔ ایک گھنٹہ کا فرق اگرچہ طویل بلد میں پڑتا ہے مگر چونکہ یہ وقت اور شام کا وقت ایک ہی وقت ہے اس لیے اس کا فرق نہ ہوتا ہے۔

کلیان جنتری جس میں ۱۹۱۹ء سے ۱۹۲۰ء تک مفت ملاحظہ فرمائی جا سکتی ہے۔ شاکھانہ پبلشرز، لاہور۔ صرف ۲ روپے ۱۰ پائی کے ٹکٹ بھجوانے پر ۲ روپے وصول کرنے پر مل سکتی ہے۔ مالشاکھ پبلشرز، کلیان۔

[illegible]

[illegible]

مستوف کا اکثر الاشاعت پرچہ ہر دوستان میں سب سے پہلے جاری ہوا۔ اس کے بعد بعض مضمون نگار اس میں باقاعدہ مضمون لکھتے

آپس قیمت سالانہ صرف ۱۰ روپے کا ہے۔ چھپ گئی ہے۔ ملنے کا پتہ: منیر صوبہ فی پٹری بہاء الدین خلیج گجرات۔ پنجاب۔

کیفیت یادداشت

وفیات ربیع الثانی

حضرت ام المومنین زریب رضی اللہ عنہا داخل فردوس ہوئیں، تاریخ کو ۱۷۹۰ھ
میں حضرت امام مالک کی وفات ہوئی۔

حضرت امام ابو یوسفؒ نے ۱۳۸ھ میں رحلت فرمائی ۲۸۰ھ کو حضرت محی الدین بریلویؒ ہجری میں داخل بجناب حق ہوئے۔

حضرت بشر حافی رحمۃ اللہ علیہ نے دار فانی کو چھوڑ کر دار البقا کو رحلت فرمائی بعض نے
ماہ محرم بتلایا ہے۔

۹ یا ۱۰ یا ۱۱ یا ۱۲ ماہ حال کو حضرت مرشد ناز سیدنا شیخ عبدالقادر جیلانی علیہ الرحمۃ کی وفات ہوئی۔ میں نام خدا کچھ دیکر آپ کی روح پُرفورج کو ثواب پہنچانا بہت خوب ہے لیکن گیارہویں تاریخ مقرر کرنا مذموم ہے ۔

واقعاتی بجمع الثانی

ابتدا میں نماز کی صرف دو رکعتیں فرض ہوئی تھیں خواہ سفر کی حالت ہو یا اقامت کی
کئی سال تک اسی طرح ادا ہوتی رہی۔ سترھویں اسی مہینے میں ظہر و عصر و عشاء میں بحال اقامت
دو رکعت کا اضافہ ہوا اور سفر کی حالت میں بدستور دو رکعتیں رہی۔

۱۱۔ تاریخ کو ۱۲۷۵ھ میں حضرت علی موسیٰ رضی مدینہ منورہ میں تولد ہوئے بعض نے ۱۱۷۵ھ
ذیقعد ۱۲۷۵ھ تاریخ تولد بیان کی ہے۔

حضرت علی رضی اللہ عنہ کو ابوتراب کا معزز خطاب حضور نبی صلی اللہ علیہ وسلم سے عطا ہوا جس کا واقعہ یہ ہے کہ ایک روز جناب سرور عالم صلی اللہ علیہ وسلم حضرت فاطمہ کے مکان میں تشریف لائے تو حضرت علی کو دیا یا دریافت کیا تو معلوم ہوا کہ درارجین ہو کر باہر چلے گئے ہیں آپ نے تلاش فرمایا تو دیکھا کہ مسجد میں لیٹے ہیں اور پیادہ پر مٹی لگ گئی ہے آپ مٹی کو جھانپتے جاتے تھے اور فرماتے تھے یا ابوتراب (یعنی اے مٹی والے اٹھو) آپ نے راضی کر کے ٹھہریں پہنچا دیا۔ یہ یاد تاریخ کو حسن عسکری ۲۷۱ھ ہجری میں قولہ ہوئے۔

سینہ بندہ کے دن ۱۸ تاریخ کو ۱۲۵۴ھ میں ایسی سخت آندھی چلی کہ خانہ کعبہ کے پردہ اڑ گئے اور اکیس روز تک بالکل برہنہ رہا۔ اس واقعہ کو لوگوں نے بہت بدفالی اور مصیبتوں کا پیش خیمہ سمجھا۔ چنانچہ ایسا ہی ہوا۔

سیر حضرت امام حسین علیہ السلام

آپ کے حالات زندگی و شہادت و واقعات کربلا کی مفصل و مبسوط تاریخ
ہے جس میں آپ کے مزار مقدس کے علاوہ دیگر شہیدانِ معرکہ کربلا
کے مزارات کے فوٹو و تصاویر بھی ہیں کے قریب ہیں۔ دوسرے
نمبروں سے چھپا ہوا سرورق اور ولایتی جلد نے کتاب کی ظاہری صورت
کو بھی نہایت دل فریب بنا دیا ہے۔ مولانا عاشق حسین صاحب
سیلاب دار ثی اکر آبادی کا زور قلم کربلا کا بیان اور مولانا کی
زبان ولایتی کا غذر چھپی ہے حجم سواد و صفحہ جلد پر کتاب
اور مصنف کا نام سنہری انگریزی جلد کی طرح قیمت مجلہ

عکس۔ بلا جلد عکس۔

بارہ امام۔ بارہ اماموں کی حالات میں قیمت ۸۰۰۰۔

حیاتِ بدی حضرت زید بصریؒ مشہور خدا پرست بنی تھیں۔ اور حضرت
من بصریؒ کا زمانہ آپنے دیکھا تھا۔ یہ ایسا لحاظ تین تئیں کہ بڑے بڑے مقبول باگاہ رآئی اور لیا
انکو دیکھو نہیں پہنچے۔ آپکے حالات مستور کے پڑھنے کے قابل ہیں۔ لکھائی چھپائی اور
کاغذ کی عمدگی قابلِ دید ہے قیمت ۴۰۰ پیجر صوفی پنڈی بہاؤ الدین

ملنے کا پتہ: فیح کر خانہ صفونی آب حیات پنڈی بہاؤ الدین ضلع گجرات

[illegible]

[illegible]

[illegible]

کیفیت یادداشت

هدایات رحیب المرعب

اس ماہ کی نوافل صلوٰۃ و صوم و عبادت کے متعلق بڑے بڑے ثوابوں کی بہت سی باتیں ہیں اُن میں صحیح کوئی بھی نہیں اس مہینے کی کسی خاص روزے کی تفصیلات حدیث سے بت نہیں جب کبھی کھینکا نفل کا ثواب ہوگا اس مہینے کے ختم پر شعبان کا چاند بہت اہتمام سے دیکھنا چاہئے تاکہ رمضان المبارک کیلئے کار آمد ہو ۔

وقیات رجب المرجب

رسول خدا صلی اللہ علیہ وسلم کے چچا حضرت عباسؓ نے ۱۲ تاریخ کو ۳۲ھ کو وفات پائی
۱۵ کو بروز دوشنبہ حضرت جعفر صادق رحمۃ اللہ علیہ نے ۱۷۸ھ میں وفات پائی
بقول بعض ۱۲ شوال کو ۱۷۸ھ میں ۱۵۸ھ کو حضرت امیر معاویہؓ نے وفات پائی۔ یہی ماہ کی
۱۵ کو ۱۸۳ھ میں بروز جمعہ امام موسیٰ کاظمؑ وصل بقی ہوئے۔ ۱۸۷ھ میں مشہور خلیفہ عادل
حضرت عمربن عبدالعزیز راہی جنت ہوئے یکم یا ۵ کو بروز جمعہ یا پونچھ ۱۸۸ھ کی شام کو
حضرت حسن بصری مشہور عالم و زاہد وصل بقی ہوئے۔ ۱۸۷ تاریخ ۱۸۸ھ کو حضرت امام
ابو حنیفہؒ نے وفات پائی ۱۳ رجب ۱۸۸ھ کی شب میں امام ترمذی رحمۃ اللہ علیہ نے
وفات پائی یکم کو حضرت سفیان بن عیینہ مشہور عالم و استاد المحدثین سے عالم خالی ہو گیا
۱۹۱ھ میں امام مسلم محدث نے ۲۶۱ھ میں وفات پائی ۳۰ شب جمعہ ۲۶۲ھ میں
حضرت امام شافعی کی وفات سے علمی دنیا کو سخت صدمہ پہنچا۔
۵ کو ۲۶۸ھ میں مشہور فقیہ قدوریؒ نے انتقال فرمایا۔ ۴ کو ۳۲۲ھ میں حضرت
خواجہ معین الدین اجمیری نے وفات پائی۔ اختلاف بھی ہے ۲۶۶ھ میں حضرت امام
نودی محدث وصل بقی ہوئے۔ انا للہ وانا الیہ راجعون ۵

واقعات رجب المرجب

۱۔ ھ میں مسلمان بادشاہ پنجاشی شاہ بٹش کی وفات کی خبر دینے میں پہنچی اور آپ نے
اہل اسلام کو جمع کر کے ان کے جنازہ کی نماز پڑھی کیونکہ ان کا جنازہ آپ کے سامنے کروایا گیا تھا
بقول اکثرون، ۲ رجب کی شب کو حضور مقرر موجودات صلی اللہ علیہ وسلم کو عزت معراج عطا
فرمایا نفع انسان پر احسان عام کیا گیا۔ ۱۳ رجب ۵۷۰ ھ میں امام علی نقی ائمہ اثنا عشرہ کے
دسویں امام پیدا ہوئے۔
۱۴ رجب ۵۸۰ ھ کو حضرت امام شافعی تولد ہوئے۔
۶۶۶ ھ میں مشہور امام نجد اور مفسر قرآن کریم علامہ زمرخیری تولد ہوئے۔
۱۵ رجب ۵۹۰ ھ میں سلطان صلاح الدین بیت المقدس میں خیمہ زن ہوئے
اور شب معراج کی صبح یعنی ۲ رجب کو حق تعالیٰ نے فتح نصیب فرمائی۔
حضرت تاج الشہاب الدین سہروردی ۵۳۹ ھ ہجری میں تولد ہوئے۔
یہ بات بالکل غلط اور بے سند ہے کہ حضرت فخر علیہ السلام کو کشتی بنانے کا حکم
ماہ رجب میں ہوا تھا۔

البحرین جہان کی مکمل تشریح اور آئندہ تیرہ ہدف کے تحت قیمت ار
منے کا پتہ منبر کارخانہ صوفی پٹری بہاؤ الدین

منے کا پتہ: منیجر کارخانہ صوفی ہنڈی بہاؤ الدین

کیفیت یا داشت

ہدایات شعبان المعظم

حضرت شریک کائنات صلی اللہ علیہ وسلم اس ماہ میں بڑے بہت رکھتے تھے ہمارے لئے پندرہ تاریخ کے بعد روزے رکھنا مکروہ ہے ہاں اگر کسی کی جمعرات یا دوشنبہ کی عادت ہو اس کو مضائقہ نہیں پندرہ تاریخ کا روزہ مستحب مسنون ہے اگر چودہ کو بھی رکھے تو بہتر ہے پندرہ صیہیں شعب میں عبادت کرنا اور صیقر رطاعت ہو بیدار رہنا بھی موجب ثواب عظیم ہے حلوانیکا نایا تیرھویں کو عرفہ کرنا عید کے دن کھانے تقسیم کرنا منع ہے غراب و ساکین کو کھانا کھلا کر ثواب اپنے عزیز و اقارب کو پہنچا دینا پسندیدہ اور مناسب ہے تنہائی اور خاموشی سے جا کر اس شب میں زیارت قبور موجب ثواب ہے اور میلہ اور مجمع باندھ کر جانا بدعت و منوع ہے اور بیت سے چرخ جلانا اور آتش بازی چھوڑنا سخت گناہ ہے +

وفیات شعبان المعظم

ماہ جن صحابہ میں سب سے پہلے سلسلہ میں عثمان بن مظعونؓ نے مدینہ منورہ میں وفات پائی حضور صلی اللہ علیہ وسلم کی صاحبزادی ام کلثومؓ نے ۹ھ میں وفات پائی۔ ام المؤمنین حضرت حفصہ بنت عمرؓ بن الخطاب رضی اللہ عنہا نے ۵۸ھ میں وفات پائی۔ ۴ شعبان کو ۱۵۸ھ میں حضرت امام ابوحنیفہؒ نے وفات پائی مشہور فقیہ و مجتہد امام روزی نے ۱۵۱۸ھ میں۔

۱ امام شافعی صاحب ۲۰۰ھ میں وفات پائی۔
۲ مشہور محدث نسائی ۳۲۰ھ میں بنی اصفاء و المرہ میں مدفون ہوئے۔
۳ امام ابو داؤد و محدث ۲۴۵ھ میں واصل ہوئے۔
۴ اسحق ابن راہویہ ۳۳۸ھ ہجری میں واصل ہوئے۔
۵ حضرت سعید بن جریج شہید ہوئے ۳۵۰ھ میں۔ انا للہ وانا الیہ راجعون ۵ +

واقعات شعبان المعظم

۵ شعبان روزِ پنجشنبہ کو ۱۰۸۸ھ میں حضرت سیدنا امام حسین رضی اللہ عنہ تولد ہوئے اور اسی تاریخ اسی دن ۱۸۸۸ھ میں آپ کے صاحبزادے امام زین العابدینؓ کی ولادت ہوئی۔ اسی ماہ میں ۱۸۸۸ھ میں رمضان کے روزے فرض ہوئے۔
۱۵ تاریخ کو ۱۸۸۸ھ میں بوقت ظہر بجائے بیت المقدس کے خانہ کعبہ قبلہ مقرر ہوا۔
۹ھ میں اس ماہ میں آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم غزوہ تبوک میں تشریف لینگے۔
۱۵ھ میں غزوہ بنی مصطلق پیش آیا۔
۹۵ھ میں اسلام کے مشہور عالم و محدث تابعی حضرت سعید بن جریج کو حجاج نے قتل کر کے شہید کیا بلحاظ واقعہ یہاں ذکر ہوا۔
۱۵ شعبان ۱۸۸۸ھ میں سفیان بن عیینہ مشہور و محدث تولد ہوئے مشہور عالم یہی شافعی ۳۸۶ھ میں تولد ہوئے۔
۳۸۶ھ میں مسجد مبارک نبویؐ میں آگ لگی اور آپ کے خطبہ پڑھنے کا مہر شریف جل گیا۔ انا للہ وانا الیہ راجعون ۵ +

جذبات اربعہ: ۱۔ مافظہ غریب صاحب اربعہ کی ادبی کے نعتیہ کلام کا مجموعہ نہایت بے اندازہ و قابلِ ستائش ہے۔

۲۔ نیچر کا خانہ صوفی آبجیات پنڈی بہاؤ الدین ضلع گجرات

جذبات مسلم: تمام چیدہ مصنفین اور شعرا کا کمال اور شگلا ظفر علی صاحب ایڈیٹر زیندار ڈاکٹر اقبال رسلان احمد راجہ صاحب لکھنؤ شیلی و غرر کا منتخب کلام قیمت فی جلد ۵۰۰ + ملنے کو پتہ: نیچر کا خانہ صوفی پنڈی بہاؤ الدین

[illegible]

کیفیت یادداشت

ہدایات رمضان المبارک

روزہ فرض ماہ تو ایک مسنون ہے مگر یہ عبادت کرنا اور خدا تعالیٰ کی ارفال
لگا چاہئے۔ فقہاری کے مسلک میں عید کے روزہ چاہئے۔ ختم کو امجد پر سرفراز
سے کہنا چاہئے اللہ تعالیٰ فرات سے تیرا فرشتہ میں احوال کرنا چاہئے۔

وفیات رمضان المبارک

۱۔ کوہستان میں حضرت فاطمہ زہرا علیہا السلام وفات پائی۔ ۲۔ میں ۱۱ رمضان کو حضرت
علی کے زخم لگا اور دوروں کے بعد شہید ہوئے۔ ۳۔ ۱۲ رمضان کو
۴۔ کوہستان میں حضرت ام المومنین عائشہ رضی اللہ عنہا نے وفات پائی۔ ۵۔
۶۔ میں ۱۳ رمضان کو حضرت ام المومنین عائشہ رضی اللہ عنہا نے وفات پائی۔ ۷۔
۸۔ حضرت مومنا امین شہاب رحمہری نے وفات پائی۔ ۹۔
۱۰۔ علین انقدر حضرت عیسیٰ بن یساک نے شہید ہوئے۔ ۱۱۔ وفات پائی۔
۱۲۔ مشہور محدث ابن ماجہ قرطبی نے شہید ہوئے۔ ۱۳۔ وفات پائی۔
۱۴۔ ۱۵۔ ۱۶۔ ۱۷۔ ۱۸۔ ۱۹۔ ۲۰۔ ۲۱۔ ۲۲۔ ۲۳۔ ۲۴۔ ۲۵۔ ۲۶۔ ۲۷۔ ۲۸۔ ۲۹۔ ۳۰۔
۳۱۔ ۳۲۔ ۳۳۔ ۳۴۔ ۳۵۔ ۳۶۔ ۳۷۔ ۳۸۔ ۳۹۔ ۴۰۔ ۴۱۔ ۴۲۔ ۴۳۔ ۴۴۔ ۴۵۔ ۴۶۔ ۴۷۔ ۴۸۔ ۴۹۔ ۵۰۔

واقعات رمضان المبارک

۱۔ میں حضرت فاطمہ زہرا علیہا السلام وفات پائی۔ ۲۔ میں ۱۱ رمضان کو حضرت
علی کے زخم لگا اور دوروں کے بعد شہید ہوئے۔ ۳۔ ۱۲ رمضان کو
۴۔ کوہستان میں حضرت ام المومنین عائشہ رضی اللہ عنہا نے وفات پائی۔ ۵۔
۶۔ میں ۱۳ رمضان کو حضرت ام المومنین عائشہ رضی اللہ عنہا نے وفات پائی۔ ۷۔
۸۔ حضرت مومنا امین شہاب رحمہری نے وفات پائی۔ ۹۔
۱۰۔ علین انقدر حضرت عیسیٰ بن یساک نے شہید ہوئے۔ ۱۱۔ وفات پائی۔
۱۲۔ مشہور محدث ابن ماجہ قرطبی نے شہید ہوئے۔ ۱۳۔ وفات پائی۔
۱۴۔ ۱۵۔ ۱۶۔ ۱۷۔ ۱۸۔ ۱۹۔ ۲۰۔ ۲۱۔ ۲۲۔ ۲۳۔ ۲۴۔ ۲۵۔ ۲۶۔ ۲۷۔ ۲۸۔ ۲۹۔ ۳۰۔
۳۱۔ ۳۲۔ ۳۳۔ ۳۴۔ ۳۵۔ ۳۶۔ ۳۷۔ ۳۸۔ ۳۹۔ ۴۰۔ ۴۱۔ ۴۲۔ ۴۳۔ ۴۴۔ ۴۵۔ ۴۶۔ ۴۷۔ ۴۸۔ ۴۹۔ ۵۰۔

۱۔ میں حضرت فاطمہ زہرا علیہا السلام وفات پائی۔ ۲۔ میں ۱۱ رمضان کو حضرت
علی کے زخم لگا اور دوروں کے بعد شہید ہوئے۔ ۳۔ ۱۲ رمضان کو
۴۔ کوہستان میں حضرت ام المومنین عائشہ رضی اللہ عنہا نے وفات پائی۔ ۵۔
۶۔ میں ۱۳ رمضان کو حضرت ام المومنین عائشہ رضی اللہ عنہا نے وفات پائی۔ ۷۔
۸۔ حضرت مومنا امین شہاب رحمہری نے وفات پائی۔ ۹۔
۱۰۔ علین انقدر حضرت عیسیٰ بن یساک نے شہید ہوئے۔ ۱۱۔ وفات پائی۔
۱۲۔ مشہور محدث ابن ماجہ قرطبی نے شہید ہوئے۔ ۱۳۔ وفات پائی۔
۱۴۔ ۱۵۔ ۱۶۔ ۱۷۔ ۱۸۔ ۱۹۔ ۲۰۔ ۲۱۔ ۲۲۔ ۲۳۔ ۲۴۔ ۲۵۔ ۲۶۔ ۲۷۔ ۲۸۔ ۲۹۔ ۳۰۔
۳۱۔ ۳۲۔ ۳۳۔ ۳۴۔ ۳۵۔ ۳۶۔ ۳۷۔ ۳۸۔ ۳۹۔ ۴۰۔ ۴۱۔ ۴۲۔ ۴۳۔ ۴۴۔ ۴۵۔ ۴۶۔ ۴۷۔ ۴۸۔ ۴۹۔ ۵۰۔

عربی بولی وال۔ عربی زبان سمجھنے اور پڑھنے کا طریقہ۔ عربی کی تفصیل
کے آراء ان طریقہ میں۔ ۱۔ ۲۔ ۳۔ ۴۔ ۵۔ ۶۔ ۷۔ ۸۔ ۹۔ ۱۰۔ ۱۱۔ ۱۲۔ ۱۳۔ ۱۴۔ ۱۵۔ ۱۶۔ ۱۷۔ ۱۸۔ ۱۹۔ ۲۰۔ ۲۱۔ ۲۲۔ ۲۳۔ ۲۴۔ ۲۵۔ ۲۶۔ ۲۷۔ ۲۸۔ ۲۹۔ ۳۰۔ ۳۱۔ ۳۲۔ ۳۳۔ ۳۴۔ ۳۵۔ ۳۶۔ ۳۷۔ ۳۸۔ ۳۹۔ ۴۰۔ ۴۱۔ ۴۲۔ ۴۳۔ ۴۴۔ ۴۵۔ ۴۶۔ ۴۷۔ ۴۸۔ ۴۹۔ ۵۰۔

[illegible]

تاریخ و احوال و وفات و غیره										تاریخ و احوال و وفات و غیره									
روز	تاریخ	تاریخ	تاریخ	تاریخ	تاریخ	تاریخ	تاریخ	تاریخ	تاریخ	روز	تاریخ	تاریخ	تاریخ	تاریخ	تاریخ	تاریخ	تاریخ	تاریخ	تاریخ
دوشنبه	۱	۱۶	۲۱	۲۶	۳۱	۱	۵	۱۰	۱۵	دوشنبه	۱	۱۶	۲۱	۲۶	۳۱	۱	۵	۱۰	۱۵
سه شنبه	۲	۱۷	۲۲	۲۷	۳۲	۲	۶	۱۱	۱۶	سه شنبه	۲	۱۷	۲۲	۲۷	۳۲	۲	۶	۱۱	۱۶
چهارشنبه	۳	۱۸	۲۳	۲۸	۳۳	۳	۷	۱۲	۱۷	چهارشنبه	۳	۱۸	۲۳	۲۸	۳۳	۳	۷	۱۲	۱۷
پنجشنبه	۴	۱۹	۲۴	۲۹	۳۴	۴	۸	۱۳	۱۸	پنجشنبه	۴	۱۹	۲۴	۲۹	۳۴	۴	۸	۱۳	۱۸
جمعه	۵	۲۰	۲۵	۳۰	۳۵	۵	۹	۱۴	۱۹	جمعه	۵	۲۰	۲۵	۳۰	۳۵	۵	۹	۱۴	۱۹
شنبه	۶	۲۱	۲۶	۳۱	۳۶	۶	۱۰	۱۵	۲۰	شنبه	۶	۲۱	۲۶	۳۱	۳۶	۶	۱۰	۱۵	۲۰
یکشنبه	۷	۲۲	۲۷	۳۲	۳۷	۷	۱۱	۱۶	۲۱	یکشنبه	۷	۲۲	۲۷	۳۲	۳۷	۷	۱۱	۱۶	۲۱
دوشنبه	۸	۲۳	۲۸	۳۳	۳۸	۸	۱۲	۱۷	۲۲	دوشنبه	۸	۲۳	۲۸	۳۳	۳۸	۸	۱۲	۱۷	۲۲
سه شنبه	۹	۲۴	۲۹	۳۴	۳۹	۹	۱۳	۱۸	۲۳	سه شنبه	۹	۲۴	۲۹	۳۴	۳۹	۹	۱۳	۱۸	۲۳
چهارشنبه	۱۰	۲۵	۳۰	۳۵	۴۰	۱۰	۱۴	۱۹	۲۴	چهارشنبه	۱۰	۲۵	۳۰	۳۵	۴۰	۱۰	۱۴	۱۹	۲۴
پنجشنبه	۱۱	۲۶	۳۱	۳۶	۴۱	۱۱	۱۵	۲۰	۲۵	پنجشنبه	۱۱	۲۶	۳۱	۳۶	۴۱	۱۱	۱۵	۲۰	۲۵
جمعه	۱۲	۲۷	۳۲	۳۷	۴۲	۱۲	۱۶	۲۱	۲۶	جمعه	۱۲	۲۷	۳۲	۳۷	۴۲	۱۲	۱۶	۲۱	۲۶
شنبه	۱۳	۲۸	۳۳	۳۸	۴۳	۱۳	۱۷	۲۲	۲۷	شنبه	۱۳	۲۸	۳۳	۳۸	۴۳	۱۳	۱۷	۲۲	۲۷
یکشنبه	۱۴	۲۹	۳۴	۳۹	۴۴	۱۴	۱۸	۲۳	۲۸	یکشنبه	۱۴	۲۹	۳۴	۳۹	۴۴	۱۴	۱۸	۲۳	۲۸
دوشنبه	۱۵	۳۰	۳۵	۴۰	۴۵	۱۵	۱۹	۲۴	۲۹	دوشنبه	۱۵	۳۰	۳۵	۴۰	۴۵	۱۵	۱۹	۲۴	۲۹
سه شنبه	۱۶	۳۱	۳۶	۴۱	۴۶	۱۶	۲۰	۲۵	۳۰	سه شنبه	۱۶	۳۱	۳۶	۴۱	۴۶	۱۶	۲۰	۲۵	۳۰
چهارشنبه	۱۷	۱	۶	۱۱	۱۶	۱۷	۲۱	۲۶	۳۱	چهارشنبه	۱۷	۱	۶	۱۱	۱۶	۱۷	۲۱	۲۶	۳۱
پنجشنبه	۱۸	۲	۷	۱۲	۱۷	۱۸	۲۲	۲۷	۳۲	پنجشنبه	۱۸	۲	۷	۱۲	۱۷	۱۸	۲۲	۲۷	۳۲
جمعه	۱۹	۳	۸	۱۳	۱۸	۱۹	۲۳	۲۸	۳۳	جمعه	۱۹	۳	۸	۱۳	۱۸	۱۹	۲۳	۲۸	۳۳
شنبه	۲۰	۴	۹	۱۴	۱۹	۲۰	۲												

کیفیت یادداشت

ہدایات ماہ ذیقعدہ

یہ مہینہ بہت تبرک دار شہر حرم میں داخل ہے اس ماہ کو منحوس سمجھنا بڑی غلطی ہے۔ اس مہینے کے آخر میں حجامت اور خطہ بنو الدینا چاہئے۔ تاکہ عید تک بال بکارت نہ بڑھ جائیں *

وفیات ماہ ذیقعدہ

۱۵۰۰ھ آخر ذیقعدہ میں حضرت سعد بن معاذؓ کی وفات سے عرش عظیم لرز گیا۔ امام ابوحنیفہؒ کے بیٹے حضرت حمادؒ نے ۱۵۰۰ھ میں وفات پائی حضرت ذوالنون مصریؒ ۱۵۰۰ھ میں وفات پائی۔

۱۵۰۱ھ میں امام ابو جعفر طحاوی رحمۃ اللہ علیہ نے وفات پائی۔

۱۵۰۲ھ میں امام دارقطنی نے وفات پائی۔

۱۵۰۳ھ میں امام تقی الدین ابن تیمیہ حنفی نے وفات پائی تاریخ کو لا اللہ الاہ الا جبریل

واقعات ماہ ذیقعدہ

اس ماہ کے آخر میں ۱۵۰۰ھ میں بنی قریظہ فتح ہوا۔

۱۵۰۱ھ میں عمرہ القضاء کو جاتے ہوئے اپنے حضرت میمنہ سے مقام سرف میں نکاح کیا۔ جو کہ سے دن میل ہے۔

محمد بن ابی بکر ۱۵۰۰ھ میں بمقام ذوالحلیفہ تولد ہوئے ۱۵۰۱ھ میں امام دارقطنی پیدا ہوئے *

الوارث

شہرت بادہ الست حضرت مولانا حاجی حافظ سید وارث علی شاہ صاحب کے تلامذہ کی اس کتاب کا دوسرا ایڈیشن بہت اضافوں کے ساتھ چھپا ہے جس میں حضرت خلیفۃ الدینین سلطان عبدالمجید کی بیعت کوٹ گنڈا راسپنی کا حضرت کی خدمت میں حاضر ہونا اور روحانی فیوض حاصل کر کے اسلام لانا سرسید احمد خاں کا شرف زیارت شرف ہونا حضرت قباہی حاجی کا فوٹو اور ان کے مزار مقدس کا نقشہ اضافہ کیا گیا ہے اور اس ساری خدمت کا کریڈٹ حضرت مولانا سید غفور شاہ صاحب الحسامی الوارثی کو ہے۔ قیمت طبع اول ۸۰۰۔ طبع دوم ۱۲۰۰۔

مجموعیات ابن حبان
تمام جامعہ امراض کا مجموعہ طبع اول ۱۰۰۰۔ طبع دوم ۱۲۰۰۔
مجموعیات ابن حبان
تمام جامعہ امراض کا مجموعہ طبع اول ۱۰۰۰۔ طبع دوم ۱۲۰۰۔
مجموعیات ابن حبان
تمام جامعہ امراض کا مجموعہ طبع اول ۱۰۰۰۔ طبع دوم ۱۲۰۰۔

منہج کارخانہ صوفی آبجیات ہندوستان والہ بن مسلح گجرات

حالات حضرت مولانا رومؒ کی کتاب جو حال ہی میں باہر طبع ہوئی ہے پہلے ایڈیشن کی نسبت اس میں نو فرقیہ مثنوی کے قصیدوں کا اضافہ کیا گیا ہے۔
حضور مولانا رومؒ کے مفصل حالات زندگی قیمت ۱۲۰۰۔ منہج کارخانہ صوفی

کیفیت یادداشت

ہدایات ماہ ذی الحجہ

جو شخص قربانی کا ارادہ رکھتا ہو اسکے لئے تخب یہ ہے کہ اس ماہ میں قربانی کرنے سے پہلے تجارت خطا اور ناخن نہ بنوائے قربانی کے بعد ہوائے پہلی سے لیکر نویں تاریخ تک روز کا بہت ثواب ہے اور نویں کو روزہ سونے کو تخب اور سوہا گیا رہیں بارہویں تیرہویں کا حرام ہے۔ نانویں تاریخ کو حجاجوں کی نقل و اتارنے کیلئے کسی میدان یا مزار پر جمع نہ ہونا کل فصل ہے اور پھر جماعت سے نوافل پڑھنا تو اور بھی مکروہ ہے نویں کی صبح سے تیرہویں کی عصر تک باجماعت فرض پڑھنے کے بعد تکبیر تشریق واجب ہے عورتوں پر اور چھوٹے کا قتل والوں پر واجب نہیں پڑھ لیا کریں تو ثواب ہو۔

وفیات ماہ ذی الحجہ

آخر ذی الحجہ ۱۳۳۷ھ میں حضرت عمر رضی اللہ عنہ خلیفہ دوم کو زخم کاری لگا۔ ۳۵ھ میں یوم جمعہ ۱۸ تاریخ کو حضرت عثمان رضی اللہ عنہ شہید ہوئے۔ ۴۷ھ میں حضرت ابو موسیٰ کی وفات ہوئی۔ حضرت امام محمد باقر ۱۱۷ھ میں، تاریخ یوم و شنبہ کو داخل فردوس ہوئے۔ ۱۲۰ھ میں حضرت محمد ثانی دارمی ۱۵۵ھ میں حجت کو سد مارے۔ ۳۳۴ھ ہجری میں، ۲۲ ذی الحجہ شب جمعہ کو حضرت شیخ شبلی مشہور ولی اللہ وصل بختی ہوئے علامہ ابن حجر شافعی بخاری کا ۸۲۷ھ میں انتقال ہوا۔ انا للہ وانا الیہ راجعون۔

واقعات ماہ ذی الحجہ

۱۳۷۷ھ میں آپ عمرہ القضاء کیلئے تشریف لے چلے۔ ۱۳۷۸ھ میں بمقام مدینہ منورہ حضور صلی اللہ علیہ وسلم کے صاحبزادے ابراہیمؑ لہ ہوئے۔ ۱۹ تاریخ ۲۵ھ ہجری میں حضرت علی خلیفہ ہوئے۔ ۱۳۷۹ھ میں بقول بعض اسی ماہ میں رافع دشمن خدا اور رسول قتل ہوا۔ ۱۳۸۰ھ میں بمقام مدینہ منورہ خلیفہ ارشد الرشید تولد ہوئے۔ ۱۳۸۱ھ ہجری میں، ۳۰ ذی الحجہ عید محرم کو بروز منہ خدا انت حضرت عمر بن الخطاب مصر فتح ہوا۔ فاطمہ اللہ علیہ ذاک ۱۳۸۲ھ میں، ۳۰ ذی الحجہ عید محرم کو حضرت امام ابو حنیفہؒ تولد ہوئے۔

حیات امام مالک

مذہب اسلام

حنفی مسلمانوں میں چار طریقے ہیں جو چار اماموں سے چلے ہیں۔ ان میں ایک حضرت امام مالکؒ ہیں۔ جن کی حیات طیبہ قابل تقلید ہے آپ مدت العمر مدینہ منورہ سے باہر نہیں گئے اس شوق میں کہ ہر خاک پاک میں دفن ہونے کی سعادت نصیب ہو شہر سے دو میل باہر جا کر آپ قضائے حاجت فرماتے تھے۔ ایسا ادب اور شوق خدا پرستان کو عطا فرمادے۔ کتب آپ کے حالات میں ہے۔ قیمت دو آنے (۱۲) امام غزالیؒ نے عربی اور ترکی میں ۱۰۴۰ھ میں لکھا ہے۔

واقعات ماہ ذی الحجہ

۲۳	۱۱۷۷ھ
۲۴	۱۱۷۸ھ
۲۵	۱۱۷۹ھ
۲۶	۱۱۸۰ھ
۲۷	۱۱۸۱ھ
۲۸	۱۱۸۲ھ
۲۹	۱۱۸۳ھ
۳۰	۱۱۸۴ھ
۳۱	۱۱۸۵ھ

جنت مستان کی اسلامی تاریخ مؤلفہ مہربانی کرم الہی صاحب ڈنگوی۔
نیمت علیہ۔ نیچر کا خانہ صوفی پنڈی ہما ڈالین

[illegible]

کیفیت یا وراثت

ہدایات ماہ محرم الحرام

جناب سرور عالم صلی اللہ علیہ وسلم نے دسویں کو روزہ رکھا اور نویں کو بھی آٹھ روزہ رکھنے کا ارادہ فرمایا مگر وفات ہو گئی پس وہ روزے منہیں ہوئے۔ رونا چلانا اور نہ کی مجلسیں مقرر کر سکے میں کھنیاں طوائف کے رنگ لینا سب بدعت ہے علیٰ ہذا القیاس عید کی طرح عمدہ عجمہ لباس پہنا تو راد عید کی طرح مسرت اور فرحت کا اظہار کرنا کچھ طایا شرمست خاص کر کے پکانا پلانا اماموں کے نام کی نیاز دلانا اور سبیل لگانا بہت بُری بدعتیں ہیں البتہ معمول سے بہتر اور زیادہ کھانا گھر والوں کیلئے طعام پکانا یا طعام اور نقد یا کپڑا خدا کے نام دیکر حضرت امامین اور دیگر شہداء کے بلا وغیرہ کی روح مبارک کو ثواب پہنچانا اور ان کی مصیبت اور تکلیف کو یاد کر کے غمگین ہونا اور انا للہ وانا الیہ راجعون ڈھ پڑھنا موجب قلع و برکت اور باعث ثواب ہے عاشورہ کے دن سرنہ لگانے کی حدیث عند المحدثین بائیس ثبوت کو نہیں پہنچی *

وفیات ماہ محرم الحرام

۲۲ھ میں حضرت عمر رضی اللہ عنہ بروز عاشورہ حضور اقدس صلی اللہ علیہ وسلم کے پہلو میں دفن ہوئے۔ ۲۳ھ میں یوم عاشورہ کو حضرت سیدنا امام حسین علیہ السلام کو اباہ انکارام کی شہادت کا قیامت خیز اور حسرت انگیز واقع پیش آیا جو اہل ایمان کو قیامت تک خون رلائے گا۔

۲۹ یا ۳۰ھ میں ۱۸ یا ۲۲ کو حضرت امام حسین رضی اللہ عنہ کے صاحبزادے امام زین العابدین رحمۃ اللہ علیہ نے وفات پائی بقول بعض ہر تاریخ کو ۱۸ھ میں حضرت حسن بصری رضی اللہ عنہ کی وفات ہوئی۔

خلیفہ مہدی عباسی نے ۲۳ محرم کو وفات پائی۔

۳۲ھ میں حضرت معروف کرخی رحمۃ اللہ علیہ اہل بیت ہوئے۔ ۳۲ھ میں یکم محرم کو حضرت شیخ شہاب الدین سہروردی رحمۃ اللہ علیہ کی وفات ہوئی۔ ۳۸ھ میں مولانا عبد الرحمن جامی کی وفات ہوئی۔

حضرت فضیل بن عیاض نے ۳۸ھ میں مکہ معظمہ میں وفات پائی۔ انا للہ وانا الیہ راجعون۔

واقعات ماہ محرم الحرام

سنہ ہجری اسلامی کی ابتدا اسی ماہ سے ہوتی ہے اگرچہ حضور سرور عالم صلی اللہ علیہ وسلم کی ہجرت ماہ ربیع الاول میں واقع ہوئی تھی لیکن حساب کیلئے دو ماہ پیچھے سے ابجد شمار کی گئی اور بروز حساب ۱۲ جولائی ۶۲۲ء روز جمعہ اسلامی سال کا سب سے پہلا دن تھا جس میں آپ کے داماد ابوالفضل سلمان ہوئے۔ اور آپ نے صاحبزادی کو دلپس دیدیا۔

۳۳ھ ہجری میں یکم کو حضرت عثمان رضی اللہ عنہ کی خلافت مستقر ہوئی۔

۳۴ھ میں یکم کو سلطان صلاح الدین فتح بیت المقدس کے لئے روانہ ہوئے۔

۳۵ھ میں ہمارا تاریخ کو مصر میں زلزلہ شدید آیا مدرسہ صالحہ کے مدرس قاضی الحنفیہ شمس الدین مدرس مدرسہ صالحہ پر مدرسہ گر پڑا اور شہید ہو گئے رحمۃ اللہ تعالیٰ۔

یکم محرم ۳۵ھ کو حضرت سید احمد صاحب شہید بریلوی قدس سرہ قتل ہوئے۔

عشرہ ہمدردہ ان س صحابیوں کے حالات زندگی جتنے حق پر قطعی جتنی ہونے کی حضرت سرور عالم نے خوشخبری دی تھی قیمت ۵ روپے کا پتہ شجر کارخانہ صوفی آپبیات ہندوستان بہاولپور

کلیات اکبر خان بہادر تیسرا کتبہ شجرہ کا ضخیم اور متن کلام

جس میں خلافت کی چاشنی نے سولہ ہمارا گڑا دل بہت قیمت حصہ اول
۲ حصہ دوم ۵ روپے نیچر کارخانہ صوفی ہندوستان بہاولپور

[illegible]

[illegible]

$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{3}$	$\frac{1}{4}$	$\frac{1}{5}$	$\frac{1}{6}$	$\frac{1}{7}$
---------------	---------------	---------------	---------------	---------------	---------------

سیر حضرت فاطمہ الزہرا کی نسبت شہرہ کی انکشاف

آنریبل مسٹر فاطمہ الحق صاحب ممبر انکگل کونسل میں ایک کتاب لکھی کہ میرے قلم میں اس قدر قدرت نہیں ہے کہ میں اس کتاب کی تعریف کافی طور پر کر سکوں جنابانہ کی اشرف ترین ضرورت کو نہایت خوبی سے انجام دیا ہے۔ اپنے سیرۃ کو کہ صرف مسلمانوں کی نہیں بلکہ انسانیت کی خدمت کی ہے۔ اگر زبان اردو میں ایسی کتابیں کا معقول سرمایہ جمع ہو جاوے تو ایک بہت بڑی خدمت مسلمانوں کی پوری ہو جائے سیرۃ کے پڑھنے سے روح کو فروغ اور بالیدگی ہوتی ہے میرا یہ ذاتی تجربہ ہے۔ غالباً اردو کے قاریوں سے بڑھا ہوا ہوگا۔

میں نے مسٹر فاطمہ حضرت مولانا خواجہ حسن نظامی صاحب اور گاہ حضرت محبوبی دہلی یہ کتاب ایسے اہم اور شان شوکت پیچھے ہے جس کا ہر شخص بیکہ تعریف کرے گا۔ اس قدر زبان میں شاندار اور خوبصورت کہیں دیکھنے کا شوق ہے بہت اہل علم کی پاک زندگی میں ایک عظیم الشان ذخیرہ نصیحت و ہدایت کا ہے۔ لہذا ہر مسلمان کو چاہئے کہ اس کتاب کو خریدے اور پڑھ لے۔

یہ ایک بکھر کرانی اجنبی مٹاؤں کو ایک کم قیمت کی کتاب کی اجازت دینی ہے۔ تاہم میری رائے میں اگر ممکن ہو تو اس کا ایک کچھ رازوں پر روشنی بھی نہ لگا جائے جیسے فولور اور فٹے وغیرہ نہیں تاکہ غریب و فقیرانہ قلیل المعاش لوگ بھی اس سے مستفید ہو سکیں۔ کیونکہ کتاب کا مضمون ایسا ضروری اور محبوب ہے کہ قیمت کی زیادتی اسکی عام نفع رسانی میں حرج نہ ہونی چاہئے۔ دعا ہے کہ اللہ تعالیٰ اس کو حسن قبول عطا فرمائے۔ اور فاضل مٹاؤں کو جزا دے۔

سنان احمد حسین خاں صاحب ملی۔ اے۔ ایم۔ آر۔ اے۔ ایس۔ منصف درجہ اول سلطان۔ میں نے آپکی تصنیف کو سر پر رکھا اور کھول کر لکھا۔ آپ نے واقعی بی نظیر کتاب لکھی ہے۔ یہ کتاب جس کی سلامتی دنیا کو کمال ضرورت تھی۔ حسن ظاہری اور جمال باطنی سے مزین ہے اسکو دیکھ کر آنکھیں روشن ہوتی ہیں۔ اسکو پڑھ کر دل اور دماغ شاداب اور معطر ہو جاتے ہیں میری رائے میں یہ کتاب عقیدت اور ارادت کی کاغذی خانقاہ ہے جس میں محبت کے کنول عفت کے پھول ہیں۔ ریاضت کے فائوس۔ عبادت کے جھار۔ اور استقلال کے چراغ جگمگا رہے ہیں۔ یہ کتاب ہماری ہوتی ہو تیلیں کیسے شریف و بلند ہوندا ہے۔ اور طبقہ نسوان کیلئے ناصح مشفق ہے۔ اور اس قابل ہے کہ جملہ مسلمان اپنی بیٹیوں کی شادی کے موقع پر ایک پُر تکلف عطا ہیں اسے جہیز میں دیا کریں۔ اللہ پاک آپکو جزائے خیر دے اور اس کے صلہ میں مقاصد دینی و دنیوی پورے کرے۔

لاہور سراج صاحب ایم۔ اے۔ سابق پریسیپیٹ ڈوی۔ دی کلچر لاہور اس کتاب میں جو فضائل ظاہر کئے گئے ہیں وہ نہایت پاکیزہ ہیں اور ایک اعلیٰ مقامی زندگی کا بیان دیتے ہیں۔ اسے کریدار آپکی اس کتاب بہت فیض بخائیگی۔

سیر حضرت فاطمہ الزہرا

دوسرا ایڈیشن چھپ کر تیار ہو گیا ہے

حضرت فاطمہ الزہرا رضی اللہ تعالیٰ عنہا کے حالات زندگی میں ایک جامع مفصل کتاب ہے۔ اسے دو گزشتہ حالات پر ہے جس کے مطالعہ سے روتے روتے ہچکی بندھ جاتی ہے بہت اہل علم کے حالات ہر ایک شریف عورت کے پڑھنے کے قابل ہیں جن سے عبادت خدا۔ محبت۔ خلقِ آشتی۔ سلیقہ۔ ہمدردی۔ بنی نوع انسان۔ سخاوت۔ تربیت اولاد۔ خدمت والدین۔ اطاعت شوہر۔ کنفایت ریزی وغیرہ کے ہزاروں مفید سبق ہماری ستی رات یکے سکتی ہیں۔ مدینہ منورہ۔ اور مکہ معظمہ کے تفصیلی سطحی خاکے اور آپ کا شجرہ نسب کتاب کے متن کو دو بالا کر رہے ہیں جنت البقیع۔ مسجد بیت المحون آپ کے ہزار مقدس پر برقی روشنی کا نظارہ مشہد امام حسین جامع سیدنا حسین۔ جیل اموی کا اندازنی محراب اور گچھ کی فوٹو کی تصویریں شہر سے تیار کر کے کتاب کے ساتھ لگا دی گئی ہیں۔ ہشتاد سال کے تمام چوٹی کے شاعر واد کی نظموں اس کتاب کیلئے خاص طور سے چھپائی گئی ہیں جس سے کتاب کی خوبی دو چہرہ ہوگئی ہے۔ ولایتی کاغذ۔ ولایتی طرز کی جلد جس پر مصنف کا نام چھپنے کے خر و میں کندہ ہے عجم۔ ۱۰۰ صفحہ قیمت مجلد تے۔ بلا جلد مجلد

حاضر میں اس قدر قدرت نہیں ہے کہ میں اس کتاب کی تعریف کافی طور پر کر سکوں جنابانہ کی اشرف ترین ضرورت کو نہایت خوبی سے انجام دیا ہے۔ اپنے سیرۃ کو کہ صرف مسلمانوں کی نہیں بلکہ انسانیت کی خدمت کی ہے۔ اگر زبان اردو میں ایسی کتابیں کا معقول سرمایہ جمع ہو جاوے تو ایک بہت بڑی خدمت مسلمانوں کی پوری ہو جائے سیرۃ کے پڑھنے سے روح کو فروغ اور بالیدگی ہوتی ہے میرا یہ ذاتی تجربہ ہے۔ غالباً اردو کے قاریوں سے بڑھا ہوا ہوگا۔

میں نے مسٹر فاطمہ حضرت مولانا خواجہ حسن نظامی صاحب اور گاہ حضرت محبوبی دہلی یہ کتاب ایسے اہم اور شان شوکت پیچھے ہے جس کا ہر شخص بیکہ تعریف کرے گا۔ اس قدر زبان میں شاندار اور خوبصورت کہیں دیکھنے کا شوق ہے بہت اہل علم کی پاک زندگی میں ایک عظیم الشان ذخیرہ نصیحت و ہدایت کا ہے۔ لہذا ہر مسلمان کو چاہئے کہ اس کتاب کو خریدے اور پڑھ لے۔

آنریبل نواب محمد ذوالفقار علی خان صاحب سسی۔ آئی۔ ای۔ ممبر انکگل کونسل فاضل تہذیب و ادب صاحب رسالہ صوفی نے نہایت جدت و عرق ریزی سے اسکو مستند کتابوں سے انتخاب کر کے تالیف کیا ہے۔ اسکو کو ایک کوزہ میں بند کرنا ہی کا نام ہے فرقہ بندیان کیلئے یہ نادر نسخہ از حد مفید ہے اور لاجرم ان کے کتب خانے کیواسطے باعث زینت و زینت ہے میرے خیال میں ہر ایک شریف خاتون کو اس سے مستفید ہونا چاہئے۔ خصوصاً ان نوجوان بچوں کیلئے جو تحصیل علم میں کوتاہیاں ہیں یا خانہ تحقیق ہو چکی ہیں یہ نہایت ہی مفید نسخہ ہے۔

حضرت مولانا قاری سید شاہ سلیمان صاحب قادری حاشی پھلوری شریف اس کے ہر ایک نسخہ سے بہت اہمیت اور فائدہ

آنریبل نواب محمد ذوالفقار علی خان صاحب سسی۔ آئی۔ ای۔ ممبر انکگل کونسل فاضل تہذیب و ادب صاحب رسالہ صوفی نے نہایت جدت و عرق ریزی سے اسکو مستند کتابوں سے انتخاب کر کے تالیف کیا ہے۔ اسکو کو ایک کوزہ میں بند کرنا ہی کا نام ہے فرقہ بندیان کیلئے یہ نادر نسخہ از حد مفید ہے اور لاجرم ان کے کتب خانے کیواسطے باعث زینت و زینت ہے میرے خیال میں ہر ایک شریف خاتون کو اس سے مستفید ہونا چاہئے۔ خصوصاً ان نوجوان بچوں کیلئے جو تحصیل علم میں کوتاہیاں ہیں یا خانہ تحقیق ہو چکی ہیں یہ نہایت ہی مفید نسخہ ہے۔

حضرت مولانا قاری سید شاہ سلیمان صاحب قادری حاشی پھلوری شریف اس کے ہر ایک نسخہ سے بہت اہمیت اور فائدہ

آنریبل نواب محمد ذوالفقار علی خان صاحب سسی۔ آئی۔ ای۔ ممبر انکگل کونسل فاضل تہذیب و ادب صاحب رسالہ صوفی نے نہایت جدت و عرق ریزی سے اسکو مستند کتابوں سے انتخاب کر کے تالیف کیا ہے۔ اسکو کو ایک کوزہ میں بند کرنا ہی کا نام ہے فرقہ بندیان کیلئے یہ نادر نسخہ از حد مفید ہے اور لاجرم ان کے کتب خانے کیواسطے باعث زینت و زینت ہے میرے خیال میں ہر ایک شریف خاتون کو اس سے مستفید ہونا چاہئے۔ خصوصاً ان نوجوان بچوں کیلئے جو تحصیل علم میں کوتاہیاں ہیں یا خانہ تحقیق ہو چکی ہیں یہ نہایت ہی مفید نسخہ ہے۔

حضرت مولانا قاری سید شاہ سلیمان صاحب قادری حاشی پھلوری شریف اس کے ہر ایک نسخہ سے بہت اہمیت اور فائدہ

خان بہادر نواب محمد اسحق خاں صاحب زیری سکریٹری محمدن کلج علیگڑھ۔ آپ نے یہ کتاب لکھ کر مسلمانوں کی ایک قومی خدمت ادا کی ہے۔ اور زبان اردو پر احسان کیا ہے۔ جہاں تک مجھے معلوم ہے حضرت خاتونِ جنت کے حالات اس تفصیل کے ساتھ اردو زبان کی اور کسی دوسری کتاب میں موجود نہیں۔ آپ کے بعض حالات نظم میں بھی بیان کئے گئے ہیں۔ اور آپ کے یہ مقدمہ اور مختلف زیارات گاہوں کے فوٹو بھی کتاب میں شامل ہیں۔ جن سے کتاب کی خوبی دو بار بڑھ گئی ہے۔ ہر مسلمان کو یہ کتاب پڑھنی چاہئے۔ خصوصاً عورتوں کیلئے یہ کتاب بہت مفید ہے۔ کیونکہ ان کے زندگی کے طرز عمل کے واسطے ایک بہترین نمونہ مثلاً الفاظ میں پیش کرتی ہے۔ یہ کتاب مدارس کے منتظمین کی سرپرستی کے قابل ہے۔ اور بحیثیت مجموعی بہت خوب اور جدید ہے۔

آنریبل جسٹس مسٹر محمد شرف الدین صاحب جج ہائی کورٹ پٹنہ۔ جنہوں نے حالات حضرت خاتونِ جنت کے اس رسالہ میں جمع کئے گئے ہیں وہ مجموعی طور سے کسی ایک رسالہ میں مشکل مل سکتے ہیں۔ مصنف کی اس محنت کی جتنی داد دی جائے وہ کم ہوگی۔ میری یہ آرزو ہے کہ دیکھو اہلایانِ ہمت نبوی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کے متعلق یہ ایسی ہی دقیقہ و تحقیقات کے ساتھ حضرت مصنف اپنے دائرہ تصنیف و تالیف کو وسعت دیں۔

مولوی محمد الدین صاحب ڈاکٹر کٹرک ٹیبلو جج چیف کورٹ ریاست بہار۔ ملک صاحب نے اس کتاب کی تصنیف سے مسلمانوں پر بڑا احسان کیا ہے۔ حضرت سیدہ امہ قابلِ تحريم وجود ہیں۔ چکے واقعات زندگی ہر ایک مسلمان مرد اور عورت کیلئے چراغِ ہدایت کا کام دیتے ہیں۔ اور صلاحِ مسلمین کیلئے ایک قوی ذریعہ بن سکتے ہیں۔ مسلمانوں کے گھر و مل میں فرقہ فسادیں جو خلافِ شرع امور رائج ہیں۔ ان کی اصلاح حضرت سیدہ رضی اللہ عنہا کے پاک نمونہ کی تقلید سے بہ آسانی ہو سکتی ہے۔ اس لئے ایسی کتاب کا جو اس مقدس زندگی کے حالات کی جامع تصویر ایک مسلمان کے گھر میں موجود ہو نا اور ہر ایک گھر کی مستورات کے مطالعہ میں آنا ان کے سامنے پڑھا جانا بہت مفید ہوگا۔ کتاب کی قیمت ھولن کے لحاظ سے تو بالکل ہی قابلِ خیال نہیں لیکن موجود گرائی کا غد کے لحاظ سے بھی واجب ہے۔ کتابت بہت صاف اور عمدہ ہے۔ اور نقشہ جات نے کتاب کی حیثیت کو اور بھی نمایاں کر رکھا ہے۔ میں ملک صاحب کو ایسی قابلِ قدر تالیف پر مبارکباد دیتا ہوں اور ان کے لئے جزائے خیر کی دعا مانگتا ہوں۔

خان بہادر مولوی انعام علی صاحب بی۔ اے شش جج حصار میں نے کتاب موسومہ سیرۃ حضرت فاطمہ الزہراء رضی اللہ تعالیٰ عنہا۔ مولفہ مولوی محمد الدین صاحب صوفی کو پڑھایا۔ اپنی قسم کی ایک زلی کتاب ہے۔ اب شریف خاتونانِ اہل اسلام کیلئے حضرت صدیقہ فاطمہ الزہراء کے اخلاقِ حمیدہ کا ایک بڑا فوٹو ہے اس میں جو نقشہ کہ مغل اور مدینہ منورہ کے اور دیگر تصاویر فوٹو کی دی ہوئی ہیں۔ ان سے یہ اور زیادہ دلچسپ ہوگئی ہے۔ کاغذ اور جھاپہ بھی عمدہ ہے۔ اسلامی زمانہ مدارس کے لئے ایک مفید کتاب ہے۔

آنریبل جسٹس شادی لال صاحب بہادر جج پنجاب چیف کورٹ آپ کی کتاب جس میں حضرت فاطمہ الزہراء کے سوانح حیات ہیں نہایت دلچسپ اور سبق آموز ہے۔ کتاب میں بہت سی تصاویر ہیں۔ جو واقعات مندرجہ کے مجھے میں بہت امداد دیتی ہیں۔ یہ کتاب اسلامی تاریخ اور اطرچ کے شائقین کے لئے نہایت مفید ثابت ہوگی۔

آنریبل سر سید کشمیر الہداسے صاحب ممبر اگراکٹو کونسل گورنر

صاحب بہادر ننگال۔ آپ کی یہ تصنیف ہر طرح مستحقِ توصیف ہے۔ اس تصنیف سے آپ نے سلسلہ تاریخ خاتونانِ الہیت نبوی میں بہت اضافہ فرمایا ہے۔ قوم کو چاہئے کہ کتاب کی قدر کرے اور لوگ آپ کی عمیق تحقیقات سے فائدہ اٹھائیں۔ مجھ کو پوری امید ہے کہ آپ کی محنت ہرگز رائیگاں نہیں جائے گی۔

اخبار ٹریبون لاہور مورخہ ۱۹ جنوری ۱۹۱۹ء ایڈیٹر صوفی مستحق مبارکباد ہے جس نے ایسی عظیم الشان خاتون کے حالات مرتب کئے۔ جو تمام دنیا کی کئی کروڑ مستورات کے لئے اطلاق کا ایک بہت نمونہ ہیں۔ جہاں تک علمِ غلامی کے سکتے ہیں مصنف نے تمام عربی۔ فارسی اور انگریزی ذرائع کے ممکنہ حصول حالات فراہم کرنے میں کوئی دقیقہ اٹھانیں رکھا۔ مصنف کی محنت اور کمال عرقری کا نتیجہ اس مقبول عام کتاب کی صورت میں ظاہر ہوا ہے۔ جو عام مسلمان مردوں اور عورتوں اور دو سکولوں کے لئے جنہیں ایسی تصنیف کا شوق ہے مثل ہدایت کا کام دیتی اور باعثِ دلچسپی ہے۔ جو ۱۲ نقشے اور فوٹو کی تصاویر کتاب میں دی گئی ہیں انہوں نے کتاب کی شان کو چار چاند لگا دیئے ہیں۔ ان نقشوں اور تصاویر نے حضرت صدیقہ عرب کے حالات زندگی پر روشنی ڈالنے میں سراجِ منیر کا کام دیا ہے۔ مصنف نے حضرت صدیقہ عرب کی شان میں ہندوستان کے تمام چٹے کے شاعروں سے نظمیں حاصل کی ہیں۔ کتاب کی ظاہری صورت و شکل لکھائی۔ چھپائی اچھی اور جلد نہایت اعلیٰ ہے۔ مصنف بلاشبک اپنی کوششوں میں اپنے ہم مذہبوں سے جو صلاح فرمائی کا مستحق ہے۔ جنکے لئے وہ ایسا اعلیٰ اطرچ کر رہا ہے۔

اخبار رسول اینڈ ملٹری گزٹ لاہور مطبوعہ ۱۶ جنوری ۱۹۱۹ء کتاب متعدد تصاویر اور مقامات مقدسہ کے نقشوں سے آراستہ ہے۔ یہ تمام مسلمانوں کے لئے مفید ثابت ہوگی اور اسلامی اطرچ پر اس کتاب سے ایک قابلِ قدر اضافہ ہوگا۔

اخبار آریزور لاہور مطبوعہ ۲۲ دسمبر ۱۹۱۹ء ہم دارالاشاعت صوفی نیٹ می ہسٹری ڈین کو دو نہایت اعلیٰ درجہ کی سوانح نویں کی اشاعت پر مبارکباد دیتے ہیں۔ جو اُس نے حال میں شائع کی ہیں۔ ایک تو حضرت سرور کائنات صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کی محنت جسے حضرت فاطمہ الزہراء اور دوسری اسلام کے اولین مؤذن حضرت ابلا کی ہے۔ قومی عروج کے لئے یا مرنائیت ضروری ہے کہ ہماری آئندہ نسلیں ان مشاہیر مرد و عورت کے حالات سے کما حقہ واقفیت حاصل کر سکیں جنہوں نے اپنی زندگیوں اسلام کے لئے وقف کر دیں اور آخر کار اسلام پر فدا ہو گئے۔ یہ دونوں کتابیں اس حیثیت سے بہت بڑی کمی کو پورا کرتی ہیں۔ ہمیں یقین ہے کہ کوئی مسلمان خاندان اور کوئی مسلمان طالب علم بالفاظِ عورت مرد کے ان کتابوں کے بغیر نہ رہ سکے۔ یہ کتابیں نہایت آسان اور شستہ اردو میں لکھی گئی ہیں اور بہت اعلیٰ درجہ کے کاغذ پر طبع ہوئی ہیں ان کی قیمت بھی زیادہ نہیں۔

ان کے علاوہ معزز اخبارات۔ ہمد۔ نئی روشنی۔ فوجی اخبار۔ پیہ اخبار۔ تہذیب نسوان۔ آگرہ اخبار۔ فیکل مسلمان کلکتہ۔ صداقت۔ جہور۔ رسالت نقاش۔ ستارہ صبح وغیرہ نے نہایت اعلیٰ ریلو لکھے جن کے اندر ان کی اس مختصر اشتہار میں گنجائش نہیں۔ ناظرین دو پیسہ کا محض پیچہ مفضل فرست کر شرفیکٹ ہائے طلب فرما سکتے ہیں۔

نیچر کارخانہ صوفی آبجیات ڈاکخانہ صوفی آبجیات پٹنہ بی والدین ضلع گجرات پنجاب

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
تو پیشویشا از فضل غریبا حق
بسن فوق و بدین نیرین

شاه سخن منی را به کلام الفاط اورد و هر آرا غرزدل سخوران جاد و بیسان اعنی

بسم الله الرحمن الرحيم

مروفت به

بسم الله الرحمن الرحيم

از کهر ریزی طبع نیل با صیرفی و الحیار مضامین نو کهن با دیگر شعر از ان منشی کاتب و صاحب تخلص

بسم الله الرحمن الرحيم
بسم الله الرحمن الرحيم

Handwritten notes in Persian script at the bottom of the page.

British Library
J. W. B. D. 10000
J. W. B. D. 10000

بسم اللہ الرحمن الرحیم

حمد باری عز اسمہ

<p>عزیز شاہد اہل نظر ہے نامے آرزو مانے الٰہی ہے ^{۱۲} وہی سرور و روان ہے برب جو سرور انوار و کبریا ہے ^{۱۳} وہی ہر جا وہی ہر زمان ہے برون اندرون پہنچی پیدا وہی ہر جا وہی ہر حال میں ہے جہاں ہو وہ مکان ہو وہ جا ہے زمنی کے لیے یوسف بن آیا نہ خاکی ہو وجود پاک باری کیا کوئین کو اک کن سے پیدا بنار و نکل میں لیکن نیا و جنگ جد اعظم اور جدا دہن اور جد خط بنائی خاک سے کیا صورت پاک</p>	<p>جد ہر دیکھا وہی وہ جلوہ گری وہی قمری اسی کی بانگ کو کو کلون میں ہے ہر کشت سنگت میں ہے وہی ہر شکل سب کچھ ہویدا وہی ہر دانہ و غریب میں ہے خدا ہے اک خدا ہے اک خدا ہے وہ لیلیٰ آفرین مجنون کسایا نہ بادی ہے نہ آبی ہے نہ ناری تعالیٰ اللہ نہ ہے صنّاع یکتا نئی صورت نیا لہجہ نیا رنگ جد مضمون جدا کلام و جد قسط اما پھر کرے ہو خاک کی خاک</p>	<p>وہی گلزار میں گل ہے پھولا وہی نخل اور وہی ہے اہلستان زمین پر آسمان پر اسکو کھیا مٹھ ہو نخل ہو گل ہو چمن ہے نہ اسکی ابتدا نہ انتہا ہے دکھائے آسنے کیا کیا رنگ درپردہ نہین ہے کوئی شکل کی مقرر زبان اور دل پس شایان کس زمین پر آدمی اختر فلک پر اگ تغیم اگ انش لگ طور تعالیٰ اللہ عجبت تری ہے عجب قدرت ہے خلاق جہاں کی</p>	<p>وہی شاخون پیل پیل ہے جھولا وہی سرور ہے باد بہار ان نیا دیکھا جہاں پر اسکو دیکھا وہی اک نور کیا کیا جلوہ زن ہے سمجھ میں کچھ نہیں آتا وہ کیا ہے کسیس یہ بنا وہ اوکھین ہو پ وہ بازیکر ہے سب صورتیں نظر کسب و ح سے سحران ہواں گہر میں آب اور دریا میں گوہر طبیعت اور سیرت اور دل اور نئی مردم سے اور مردم نئی ہے جگہ اصدا وین کھی ہو جان کی</p>
--	--	--	---

زبان میں نطق آنکھوں میں بصارت اُسی اک نور سے جانا خدا کو عدم سے کر چکا جب خلق پیدا چہ نوری آفتاب بام امکان وہی در درون سوزنہاں ہے چہ عشقی سوزش سوداے بلبل چہ جانے آتش پروردہ عشق اسی کے غم میں ہر پروانہ سوزان ہیماں ہر قطرہ ہی ہر پویش سیلاب بند کرش کام ناطق سلسبیلہ یہ درو عشق کا شمع بیان ہے نہیں جڑیوں کا یہ غوغا چو پھول دور دیوار و بام و طاق دیوانہ ہوا پایاب موسیٰ بحسب زخار گمان و ہم و فکر و ہوش و فرہنگ رکاشن و خبر با علم و ادراک تری حکمت میں کیا دُش دشواری بد قدرت کو میں آنکھوں سے کون جو محل یہ اور ہی کچھ ہوش میں آ خرویدن سے ہر ناچار بہتر بہت ہم سیر کی دیر و حرم کی ترنزل کاخ خاکی پر پیا ہے تری توحید کی تحمید کیا ہو وہی وہی دریا بجا باری آئی تہ سے مجھے اپنا غم عشق	یہ قدرت ہی صنعت ہی حکمت بشر نے آپ پہچانا خدا کو ہوا اک جملہ نور تجلی فرغ ضد فلک خورشید تابان جگر میں آتش آتش میں دھواں ہے چہ عشقی چاک رنگین جامہ گل چراغ خانہ روشن کردہ عشق اُسی کے سوز میں ہر شمع گریان نصیب رہے ہر خورشید کی تاب بیادش چشم حسرت رو دنیلا کہ مرغ صبح خوان بسمل فغان ہے یہ فل ہی حجت تکرار بیچون یہ سب ہی حیرت و شہین بیان ہو غرقاب فرخون جفا کار ہمہ درو کھنشل ہوئی تنگ ز دُش دشواریاں غافل چو افلاک تری صنعت میں حیرت ہی نظر کو اسے صنایع ان کتنی ہیں معلوم ذرا کم قصص جد و حال دکھلا کسین ہم ہر زمان التداکبر ملی تصویر اپنے ہی صنم کی بلا سے شمع طوفان ہوا ہے تری تقدیس کی تحدید کیا ہو گر یہ وزاری بدرگاہ باری در استغاثہ دل محبت منزل	بشر کا قالب خاکی بنایا یہی ہر باحث تفصیل آدم چہ نوری شعاعیے بود آتش ہوید اُس کے پر تو سے ہو عشق چراغ خانہ دل آتش جان چہ عشوقیکہ شیدائش جہانے ازان نوری کہ روشن شمع دوست نکل ہی بس گیا فریاد کا دم ختم مستان لفت جوش بر سر زمین عشق سے جو نخل نکلا ز سوز سیدہ گلخن فروزان نظر میں نور اُسی کا چھارہا ہے نگاہ فیض سے جسے نظر کی بہار بوستان لطف حسان برائش پیک دانش پاشکستہ تو ہی ہی صانع قدرت خداوند نئی کرتا ہے ہر اک صنعت اظہر خبردار ہی قلم بیوش مست ہو نہیں ہم میں آئی طاقت قال سزا و کسر شش ب تو ہی ہے سو اتیرے بہت دیکھا خدا لیا شنا سے دربر آتش زبان ہے از کو غرنا دوان بہر حاجات کریہ وزاری بدرگاہ باری در استغاثہ دل محبت منزل	پس جان نور دانش اسکو بخشا اُسی سے اسکو دکھایا جابجا ہم بہار بوستان آفرینش شرار انداز جانا ہو گیا عشق شرار خانہ سوز عشق باران چہ شیدائی کہ بے پردہ جانے درخشان صاف میباشد ہر آفتاب نہ کیا کیا بھائی مجنون کو ہو غم ز رو سے مہر ضد میخانہ موربر رہا پابند لفت سر بسودا خوششان ہر سحر مرغان بہتان اُسی کا سب جگہ دفتر کھلا ہے ہم زخار سے اسنے گذر کی کرتے آتش شگفتہ بگشتان یہ باوش بازو ہم آتش شستہ بجھی سے ہی ملا دن سب کا پیوند بڑا صنایع ہی امتد اکبر ہیماں ہیجا طولت کوش مست ہو زبان نطق ہیماں گنگا و لال ہوس میں لاکھ مطلب تو ہی ہے نہ پایا پر نپا یا پر نپا یا آئی الامان ہی الامان ہے لمارت سے اٹھا دست مناجات یہی ہی موقع الحاج ذراری منفید زخم جان ہے مر غم عشق
---	---	--	---

بہار بوستان آفرینش

مجھے کرفاش رسوائی تو دوس	مجھے کربھیاب تنگ ناموس	مجھے روشنی چشم سے	زبان کو شوخی برق سبھلے
آئی دے سنگوئی کی طاقت	آئی فکر رنگین کی رفاقت	مجھے وہ مکلفہ باریک سمجھیں	عشق سے معافی سنج بوجھیں
مرے مضمون کو کرنیزنگ فسون	مرے شعرون کو سلاک دکنون	مری فطین ہوں عقد نظم پرین	مرامطلب ہو فکر سپرین
سمن رخاںش نور شمس یارب	خروزان کن رشرق تا مغرب	خیال شوخ اُس معنی پہ جانے	کہ دانش رہتہ جسکانہ پائے
اس افسانہ کو سحر سامری کر	یہ قصہ نسخہ جادو گری کر	ہر اک صرع سے وہ جوش نکلتے	کہ شوز زخم دلہا تا فلک ہو
غریز رحمت لا انتہا کر	مجھے کر شاہد مقصود و رب	آئی طعنہ زن کاتب ہیں میرے	کہ لکھیں اب کہاں اعمال میرے
آئی گریو نہیں ہو حالت ابر	تو پھر اس بیست مرنہ ہی بہتر	اٹھائے خلوق سے او میری طبع	نئی اک حشر بے تعین بیا کر
کہ فرد اپیش نیکان کرم کوش	مجھے ہوگی بدست یا خطا پیش	آئی میں خطا وار و گنہگار	کسی صورت نہیں جنت مرادوار
زر و فضل یا باری نظر کر	بہت رحمت ہوئی ہیں اک دھر کر	آئی مجھ کو عصیان سے یقین ہے	مرا فرمان وہ قاہر نہ بخشے
مگر نامت شنیدم من غفورست	امید مغفرت ز نیم ضرورست	اگر بے بندگی بخشیکا مجود	ترا احسان تری منت ترا جود
تضرع میں بھی ہر دل کی جوش	آئی مجھے توفیق کوشش	رہو یہ کی مجھے عالم میں دکھلا	مشرق کی بجوشش سے فردا
نہیں یایوس ہوں آمرز گارا	کرے تو لالہ بیشک شگھارا	مے گلزنگ لاسا قی نہیں غم	کہ ہر بخشندہ اپنا رب عالم
زبان پر لائیں حرف توبہ کیونکر	درخت سرور کا گنات مفرج جودات	محمد صلی اللہ علیہ وسلم	شفیع جرم فسد دل کی ہمیر
مجھے جب غیب سے الہام آیا	محمد شاہد مقصود عالم	محمد قبلہ حاجات دارین	محمد کا زبان پر نام آیا
محمد خانہ دین شمع ایمان	امام انبیا محبوب یزدان	محمد شاہ اقلیم نبوت	محمد کعبہ مقصود کونین
محمد عز آدم خیر اسلام	شفیع بہت و اصلاح انجام	محمد رحمت اللہ کبر	محمد مائتہ سلطان وحدت
محمد باعث ایجاد گیتی	ستون درگہ بنیا دگیتی	جنابش منزل آرام جبریل	سرو کار ہجیانے روز حشر
جنابش کان جہاں جود	جنابش نقد عزت گنج مقصود	جنابش مشرق مہر شفاغت	جنابش ناسخ تورات و انجیل
جنابش صدر فیض آئی	جنابش منبع عز و مباہی	قدش از باغ تکوین سرو یکتا	جنابش پاک او ما و رحمت
رخش تکلیف نصب نخل ایجاد	نبامیزد ریاض رحمت آباد	لب جان بخش اعجاز سیمیا	بہار گلشن دنیا و اخوئے
کلام معجزش جان شنیدن	جمال آفتابش نور دیدن	خراس سائے قامت ندیدہ	حیات صد جہاں خلق عیسے
نعبا رپاش نور چشم خورشید	فزار او بہار باغ امید	محمد انتخاب کا ثنائی	بلے قالب زبان صورت ندیدہ
ز نام اور سولان گردن قرار	ز بودش میکنہ ہستی بخود قرار	زبان ایزد ارشاد محمد	گنہ گشتاے مختار نجائی
فلک خاک این در نور دیدہ	سجود اینجا بگردن سر کشیدہ	محمد کی صفت کیونکر بیان ہو	بنائے خلق ایجاد محمد
		اگر ہر سوی تن میر از زبان ہو	

محمد مقبل درگاہ ایزد
زناش رستگاری و زناجم
نیام راندن حرفی ازین باب
مقام ذکر و الی زماست
خبر و ادای قلم راہ ادب سے
یہ وہ درگہ ہر ای خاطر شکستہ
شباب و سیاہی دوز بانا
جیاجی را و کیوان بارگاہ
قبول بارگاہ بے نیاز
کہوں کیونکر کہ بخشش میر حاتم
دریکہ انہ سبح عطا ہر
جہان شہر تھے وہ اب جاہر بشیرین
ولیری کے یہ کم ارمان نکالے
یہ اک ادنی سی ادنی ہر عدالت
جو حکم عدل شہ کا ہر نکلتا
نظام ہر سپہ باطن کمان ہیں
ستم ہر کسپہ نالان کون ہیں
رعایا شاد ہر عالم ہر آباد
بسیا شہ نصاف و کرم سے
چہ باغ روکش گہزار رضوان
چرخ خرونے پانون پڑ کے
اگر دوزخا کچھ رنگ لاوے
اتھی جہت ملک قائم جہان ہی
ہے جبکہ نشان اس دستان کا
کہ ہر ہر ای علاج در مہن

قصائے حق رضا جوئے محمد
پناہ است و ایمان سلام
و رو و حق ہر و بر آں صحاب

نہ وہ اک آفتاب دین کا مطلع
میں اب خاموش بنادان خبر دا
بیاساقی سیا خاقان رند کے

داستان و مدح شہریار فرمان روا کے گوالیار

ادب ہتہا ہر دم دست بستہ
مثل ہر جبکا کھانا کھا گانا
فرید و جنت و جمشید جاے
یہ شریف فضائل منور اک
کہ اس دیکھا ہر قافلہ کیم
غلط ہے انبسیان سنا ہے
جو نا فرمان ہو لالہ جگر ہیں
کہ پکڑے شیر کلچر ڈالے
کہ سگ رو باہ کی کتاب جوت
بہت آہستہ پا ہر پیل چلتا
شب یلد کو روشن بعلینین
خفاں کش سوز تنبا کو قلیان
شکار عدل ہر عقاب بیدار
کہ ہر کوچہ ہو یہ باغ ارم سے
چہ رضوان پیش و در گریبان
رکھایا نام گنیت او گھر کے
وہ پر کھو لال کا مجرم کماؤ
زمین پر سائبان آسمان ہی
نہو ای شاد تیر ابا ل با کھا
اگر اون کی بھی سن چھ شاہ اند

نیکھی تو نے گاہے خوبی شاہ
مودت کے یکدل پکڑیاں ہو
سکندر رشوت کو دارا شکو ہے
جگانش نکیساں اما عید کے
دش چہر گھڑی نیت بچا کے
مطیع حکم ہیں اقبال دولت
از و نام شجاعت ان نصیب است
جہان پر کی چکی تیغ بران
پلنگان ہر تر زمین پا جو نیم
غبار غم کسی دل پر نہیں ہر
اگر سوزش کہیں ہر شمع میں
سعادت کو روشن سے ہویدا
سکندر نخت شاہ نیک تو فیر
بنایا پھول باغ فسحت آباد
ارسطو فہم دیوان ریاست
تر قیوہ شاہی خاندانی
اگر ہو دلریا عاشق سے منکر
یہ دار سلطنت آباد ہو
خوشدین کر لب بند نادان
بلبل لای نیاز ذوق مملوح

کہ دیوان نبوت کا ہر مقطع
نہ اکدم بیان یہ گویا کی دم مار
بدہ جامی کہ شہا جم پسند
زمان جنت نوشیر دوست
یہاں ڈرڈر کے نکلے حرف لب سے
ہوئے میں سال حقے سال کے ماہ
شناخوان شہہ فخر زمان ہو
یہ پیش تہہ اش گردون سکو
امید بستہ را دستش کلید سے
کرے لاکھوں ہی کے داکر نیار
قرنگی پاسبان جاہ و صولت
کہ رستم پیش و طفل ضعیف است
نہ دشمن چہید ہو کیا تا کیا جان
ہرن کر بیٹھے دسے یاد و نیم
غبار راہ ہر وہ تہ نشین ہر
شکستہ گریں ہر جمع میں ہر
عبادت تنقہ خندل سے پیدا
ظلاطون سے شیر نیک تہیر
کہوں میں سکو کسری سکو بند
حسابے انش و فرد کیا است
جہان عدل انصاف جہانی
کرین جہان علی گری مقرر
یہ سلطان رعایا شاد ہو
زینب نازک ہر گوشہ و شاہان
کہ بدستی میں آئی یاد و مدوح

داستان در مدح صاحب دولت و زور جناب نشی نول کشور صاحب

جناب نشی مشہور و معروف اگر مہر مروت کا ہی مطلع سخاوت جو ششدر یاد لی ہے غنائت اسپہر رب العلا کی خرد و یک کینہ سن رسیدہ کرم کو شندہ آسائش عام چہ گویم بعد ازین بخل و بستان حیا دیدہ آب و غلطان خدا ترس خدا بین خدا دوست ترقی علم کی چاہی ہمیشہ بر آجیز و گل یہ بوستان ہے ہنر و ہنرین سخنورین خسرو نوشست لوح شاعر متقلب ہو او وہ اخبار مہر عالم افروز صفا و صدق شکاب صبح انور کتابین جہتی ہنر دیوان خوبی یہ بیشک ہی اسی فیاض کا کام رفاہ عام کا ایسا دہرودہ ہے جہتک چڑھا چرخ اقبال ہم اساقی میا موح شراب شبہ نور جمال دل نوازان شبہ بر صبح صافی قہقہہ زن شبہ از خندہ گل آفریدہ شبہ فرش صبح بزم یاران	نکو خلق بہر اوصاف موصوف تو دیوان سخاوت کا قیام شجاعت زور باد و علی ہے ہر اک دولت ہر اک و علی عام و فن غلام زر خریدہ جہان بیک و نیکو سر انجام بوصف نام نشی جی بہر خوان وہ ذات بخت خوش نصیبان ز بس کیا مغز ہی کیا مغز کیا پخت کیا اسوا سطل چھاپہ کا پیشہ چرا ز گل ہنر امید جان ہے ارسطو عرفی و مانی سے بہتر دکھا دین کر کے سید ہارستی بگلتا ہی نیا خورشید سارون ہر اک سطر اسکی موج آب کوثر ہوئی ہی ختم ہی جاشان خوبی جسے منظور ہی بہبودی عام خصوصاً علم کا استاد چرودہ تری کل مہربان سے ہر چہ پیا کہ زخم داؤد لطف بہت تابے	ازل سے نیک کار و نامور ہی نکو صورت نکو سیرت نکو نام کرم میں جو دین بخشش میں کیا زمین شرق تا مغرب فیض بخش امیر قدردان نکتہ دانان ز فیض است و زرق شمع شانی وہا لطف و حسن ہر طرف ہے وجود پاک ہی فیاض عالم مہذب ہی سلیب ہی شرف روان ہی کج کل کیا کارخانہ گلستان بوستان کیاشت ہمد وصف ایسی ہی ہو دستکاری یہ طیل پنے ہم نشین و رہی مضامین جسکے دریا روان ہی گلستان جہان میں سرو آرزو گرہ سے نقد کو کر دل لگانا کیس ہم فی زمانہ اہل عبت زمانے کے یہ آدم بھیجا گل اقبال تو گلزار آباد بدہ جامی کہ بزم دوستانت	ملک طین میں صورت میں شہر نکو لی کا ہوا ہی سپہ تمام روان ہی سبیل فیض ہر جا دخالت چوں خوشی تیش توصیف خوان گوشتانان جہان ز فیض پیشہ کامیابی بشکر کیا شہر فرشتوں پر شرف ہے بھر ہی کسی رگ رگ میں رحم مختم ہی مکرم ہی مکلف بر آیت چ سے عالم کا دانہ برائے عالمان گلزار جاوید اگر چاہیں زر و ہوشیار کی صفا کا نور کا پاکی کا گھر ہی ظرافت حرارت جان جہان ہی لطافت سے بر آئی اسکی بنیاد جہان کفح کا سودا بڑھانا وجود اسکا غنیمت ہی غنیمت اسے ہر رفاه عام بھیجا نصیب شمنانت خارا باوا گل فصل و بہار و دوستانت تراؤ سہا زخم عشق بزاران چراغ ماہ دربر کو چہ روشن بدامانش شکستہ تنگ شکر نگار چادر مہتاب ہر دوش
داستان در سبب تالیف این نسخہ لطیف			
بہاران از بیا نش کسیدہ مراد قاطر امیدواران	شبہ نظرات رویش موج کوثر شبہ صدما کہ غافش ہر گوش		

شب شک بیاض لیلۃ اقدار	سرو نفاط و نور دل و صدر	شبے آب گہ تر شیش و صبح	برات انبساط و عید و تفریح
دریش بچند یاران شاد فرم	ز جام عیش از خود رفته با ہم	سوال دل زمان شادمانی	جواب جان نشاط زندگانی
دریش ب دشت اندر شمدل	طیشهای درونم رقص سہل	چراغ جانگداز و سوزن تھا	شکستہ رنگ و سوزن تھا
سر روانہ میں سوزش بھری تھی	کسی اک شمع رو سے بولگی تھی	نشستن سے جگر میں درد تھا	نشست لہلہ ہوا سوزن تھا
کلیجہ منہ کو آتا تھا فغان سے	نکلنے آہ کے شعلہ وہاں سے	فغان تھی زبان آتش تراغوش	دہان تھیں سے مغز پر جوش
عجب اک درد سینہ سوز تھا	کہا میرے غم تلخ تلخ کے احشا	چکیدن شمع آسا استخوان سے	غسل آتش دہ تھی سوز جان سے
شکار اضطرابی صبر و آرام	دل غم دیدہ مرغ پکار دام	قرار فضا طریما ب دربر	سینہ آتش بیتابی اگلے
مری لبت چاہے گریان چشم اجباب	مری صورت پخت جوش بیتاب	مگر بیتا نہیں ہر باغ رسم کا	نہیں کوئی شریک آزار غم کا
مرے مشفق مرے لطافت فرما	چشمیدہ لذت سردی و گرام	علاج درد جان نصیبان	چراغ روشن شام غریبان
شریک محنت بیگانہ و خوش	تو کوئی مرہم زخم جگریش	جوان بخت جوان لبت و جوان	بلند قبیل فرخ فال خوشحال
دیر دعا قل و دانا خس دور	کریم درد و مند و لطیف گستر	روح نیکی در رسم ضیافت	چراغ خانہ نامہ شرافت
جہان رحم یعنی بندہ پرورد	کریم النفس یعنی نیک محضر	بخاش سپتہ و خرمادہ مادام	چروغی لال ہنس شکر و کام
جہان میں گرچہ بس شور ہو	ہمارے وقت کا تیمور ہو وہ	سمند فکر آتش کا خموش رنگ	ہوار اصف میں کسی لہنگ
ہو یوں خود بدلت گرم تقریر	کہ ناواں لبت سے تو ہی دلگیر	فغان کا تھا منا اچھا نہیں ہی	بلا کا سامنا اچھا نہیں ہی
نہیں داغ جگر لالے کا اچھا	گرہ ہونا نہیں بلے کا اچھا	بنائیں شغل کا تجھ کو بہانہ	کوئی بک ڈال عاشق کا فسانہ
غبار غم کو صورت نکلیا ہے	بکائے بستن ہو کر گھٹایا ہے	باری زمین کا تہی فی الحال	غنیمت مثنوی اردو میں کہ ڈال
کس گرو گئی پر تازہ ہی وہ	سر درد کی دروازہ ہی وہ	طلوت سے ملیکا اسکا چارہ	بجوبی سوز دل کر آشکارا
گر لے کھینچ کر داناں غم کی	اڑا دے دھجیاں جیلہلم کی	دلے مضنون اردو فارسی ہو	مذاق شیریں شکر ملی ہو
کیا ماچار کنا انکا منطور	ہوا میں امر سے مجبور و محذور	کہا انیسے کہ ای بار خوش اسلوب	بہت بہتر بہت اچھا بہت خوب
ہوئی وہ جب مجھے تعمیل ارشاد	کیا فکر دقیقہ سنج کو یاد	خدا کا نام لے بیٹھا میں جم کے	کہ یوں میں تجربے فکر و قلم کے
آئی ہے حمد اس کام پر تو	اسے پہونچا یوں انجام پر تو	یہ آب رواں آئی آج رکھنا	آئی دوستوں میں لاج رکھنا
آئی خیر سے اتمام ہو جاے	آئی شاعروں میں نام ہو جاے	نہیں گو عذگی کا مجھ کو یار	شراب تند کرتا ہوں دو یار
وہ محض بکمالوں کے لیے ہی	تھرا پینے والوں کے لیے ہی	کہ ہر ساقیاد و سرنگ	کہ ہر رنگ چین ہی یاد بیل
سمند نشہ پر ہو گرم رفتار	تمیزے از تعریف و طعن	وطن بہار چین	وطن میں جا کے دم لے بیل زار
خیال آیا مجھ کو اس سخن کا	کہ ہوں خوش حال کس چین کا	مقام خوش فضا داؤد گنج	قرین عشرت ہو جو رہے

مقامی گلشنِ اکرم بہار سے	مقامی گلشنِ اکرم بہار سے	مقامی گلشنِ اکرم بہار سے	مقامی گلشنِ اکرم بہار سے
مقامی عیشِ گاہِ زندگانی	مقامی عیشِ گاہِ زندگانی	مقامی عیشِ گاہِ زندگانی	مقامی عیشِ گاہِ زندگانی
مقامی لہجہٴ فرحت آباد	مقامی لہجہٴ فرحت آباد	مقامی لہجہٴ فرحت آباد	مقامی لہجہٴ فرحت آباد
مقامی صدفِ بہار گلِ درآغوش	مقامی صدفِ بہار گلِ درآغوش	مقامی صدفِ بہار گلِ درآغوش	مقامی صدفِ بہار گلِ درآغوش
مقامی لہجہٴ المِ گردِ غبارِ ست	مقامی لہجہٴ المِ گردِ غبارِ ست	مقامی لہجہٴ المِ گردِ غبارِ ست	مقامی لہجہٴ المِ گردِ غبارِ ست
مقامی چشمِ ہا در موجِ کوثر	مقامی چشمِ ہا در موجِ کوثر	مقامی چشمِ ہا در موجِ کوثر	مقامی چشمِ ہا در موجِ کوثر
مقامی لہجہٴ لبِ لبی مشکِ دربار	مقامی لہجہٴ لبِ لبی مشکِ دربار	مقامی لہجہٴ لبِ لبی مشکِ دربار	مقامی لہجہٴ لبِ لبی مشکِ دربار
مقامی شبِ اُمشبِ برآئے روزِ عیدِ ست	مقامی شبِ اُمشبِ برآئے روزِ عیدِ ست	مقامی شبِ اُمشبِ برآئے روزِ عیدِ ست	مقامی شبِ اُمشبِ برآئے روزِ عیدِ ست
مقامی درو دیوارِ از تنقیشِ خوشترنگ	مقامی درو دیوارِ از تنقیشِ خوشترنگ	مقامی درو دیوارِ از تنقیشِ خوشترنگ	مقامی درو دیوارِ از تنقیشِ خوشترنگ
مقامی خرد کا عقل کا دلش کا ہر گھر	مقامی خرد کا عقل کا دلش کا ہر گھر	مقامی خرد کا عقل کا دلش کا ہر گھر	مقامی خرد کا عقل کا دلش کا ہر گھر
مقامی غنی مستغنی از صد گنجِ قارون	مقامی غنی مستغنی از صد گنجِ قارون	مقامی غنی مستغنی از صد گنجِ قارون	مقامی غنی مستغنی از صد گنجِ قارون
مقامی یسا ہر مردمِ خود سے وہ	مقامی یسا ہر مردمِ خود سے وہ	مقامی یسا ہر مردمِ خود سے وہ	مقامی یسا ہر مردمِ خود سے وہ
مقامی پر غنقا شقاوت را رسیده	مقامی پر غنقا شقاوت را رسیده	مقامی پر غنقا شقاوت را رسیده	مقامی پر غنقا شقاوت را رسیده
مقامی ارسطو سے سوادش میں کیتا	مقامی ارسطو سے سوادش میں کیتا	مقامی ارسطو سے سوادش میں کیتا	مقامی ارسطو سے سوادش میں کیتا
مقامی سخاوت پیشہ ہر اہلِ دل ہی	مقامی سخاوت پیشہ ہر اہلِ دل ہی	مقامی سخاوت پیشہ ہر اہلِ دل ہی	مقامی سخاوت پیشہ ہر اہلِ دل ہی
مقامی دلاور جو دینِ بخشش میں قائم	مقامی دلاور جو دینِ بخشش میں قائم	مقامی دلاور جو دینِ بخشش میں قائم	مقامی دلاور جو دینِ بخشش میں قائم
مقامی طراوت جوشِ بہتانِ لطافت	مقامی طراوت جوشِ بہتانِ لطافت	مقامی طراوت جوشِ بہتانِ لطافت	مقامی طراوت جوشِ بہتانِ لطافت
مقامی عبادت میں ہو قبولِ سہماں	مقامی عبادت میں ہو قبولِ سہماں	مقامی عبادت میں ہو قبولِ سہماں	مقامی عبادت میں ہو قبولِ سہماں
مقامی دبیر نامور استاذِ علما	مقامی دبیر نامور استاذِ علما	مقامی دبیر نامور استاذِ علما	مقامی دبیر نامور استاذِ علما
مقامی چراغِ محفلِ دینِ محمد	مقامی چراغِ محفلِ دینِ محمد	مقامی چراغِ محفلِ دینِ محمد	مقامی چراغِ محفلِ دینِ محمد
مقامی زردی مہرِ فانشِ غیاث	مقامی زردی مہرِ فانشِ غیاث	مقامی زردی مہرِ فانشِ غیاث	مقامی زردی مہرِ فانشِ غیاث
مقامی مہرِ اہو جو ہر سرِ شمشاد	مقامی مہرِ اہو جو ہر سرِ شمشاد	مقامی مہرِ اہو جو ہر سرِ شمشاد	مقامی مہرِ اہو جو ہر سرِ شمشاد
مقامی بیاساقی کہ شیدائے سحرِ اہم	مقامی بیاساقی کہ شیدائے سحرِ اہم	مقامی بیاساقی کہ شیدائے سحرِ اہم	مقامی بیاساقی کہ شیدائے سحرِ اہم
مقامی الا اسی از شرابِ جحرِ مستی	مقامی الا اسی از شرابِ جحرِ مستی	مقامی الا اسی از شرابِ جحرِ مستی	مقامی الا اسی از شرابِ جحرِ مستی

از صابت
حقیقت کا
است

اللا ای بندہ نفس ہو اوار
تعب ہو کہ یہ کیسا ترا ڈھنگ
اٹھ کر خود بین تلاش خودی کر
یہ دل ہو درد الفت کا خریدار
دلی موج جرحہت قلم خون
دل بیمار چشم مہوشانی
دلے بر یاد سازنگ فاموس
دلے چون جام می در گردش جام
دلے آتش نشین عشق رخسار
دلے بدنام کو رسوائے بازار
دلے دیوانگی از بشرہ پیدا
دلے بتخانہ سورتی غم
دلے نام حیات از فیض تعلیل
دلان گل نہیں جو درد پر دل
محبت کا نہیں جس سینہ پر داغ
جو سر ہونٹ الفت سے خالی
نہیں ہر جس زبان پر لہ کا شور
نہیں جو گوش سنتا و صفت لہار
میں نیچے نازنین دلبر کے صدقے
زخم خالی سب باد اچھ سینہ
سب باد اچھ دل بے عشق باری
مجازی فی الحقیقت بہت بنیاد
بہت ہو کھتا جو چاہے دوس
گھر جو ساقیا یہ وقت ہو اور

فلام زہر اسیر مہر دینار
خرد ہو عقل ہو دانش ہو ذہنگ
نکوئی خواہ ہو ترک بدی کر
یہ جان سیوہ رخونکی غم کا بازار
دلی انگین دلی پر درد مخزون
دلے دیوانہ حسن فلانی
چولالہ داغدار داغ طاوس
نہرا بچشم خوبان ست بادام
سپند روی آتشناک دلدار
دلے ایمان فروش الفت خریدار
برادر خواندہ مجنون شیدا
علاج زخم او پر شور مرہم
خیال خانہ آتش در سیر قندیل
گل بے بو ہو نا مقبول ہر دل
وہ ہو یک آشیان ہون داغ
پے گردش ہو وہ کاس سفالی
دہن میں ہو مثال زندہ دگر
لگی شامت کی گولی ہو گئی پار
لب چشم و زبان و سر کے صدقے
گو فافل صفا بہتر کہ کہینہ
اگر باشد حقیقی یا مجازی
کہ قول مولوی آمد مر اباد
دھوئیں سے پہونچتا ہو آگ کے پاس
مجھے اک جام سبھا کسی طور

بر آیکم گس باطن ازین شیر
سگ ساخوار کیون آیت ہی
جناب عشق بین ماری خدا را
کوئی دل دیجیہ دیوانہ عشق
دلی پنچیریش انداز عادت
دلے پنچیر شوخی غزلان
دلے از نام جام عشق مہوش
دلے در سون جوت چو آہو
دلے در عشق مار از خود بریدہ
دلے مجور دانش با فزانہوش
دلے ناسور مڑگان تہانے
دلے رنجور غم با آم ہمد
دلے از بوی گل مست گلستان
نہیں جس ل میں غم کا دلوں کو
نہیں در دمو فر جس جگر میں
نہ جس لب پر فغان نالہ آوے
نہیں جو چشم ہر شتاق دیدار
قدم جو عشق میں ثابت قدم ہی
جہان عاشقان قربان لہار
وہی دل ہو درد آشنا ہی
مجازی راہ ہو منزل حقیقی
بلوچ اول اگر باتا بخوانی
ہمیں نادان حقیقت کہ نہیں پاس
کردن عشق کا رنگین بیان کچھ

وزین زنجیر چون آواز زنجیر
کہ تیرا جامہ انسانیت ہی
وہا کر یون بصد زاری خود آرا
چرخ سوختن پروانہ عشق
فدائے تیغ شتاق شہادت
کباب جذبہ آتش جمالان
ستیشیں صد مینا در جوش
بشکل باد صحر اورنگا پو
شہید قاست تیغ کشیدہ
دلے دیوانہ سنگے در آغوش
ز چشم زخم او در یاروانے
نہک در پردہ خواہش چو انجم
دلے غرض جان غرق عرفان
وہ سینہ میں ہوا کا بلبلہ ہی
نہیں کچھ فرق اسپن اور سپر
قضا حشر میں سکے لب کو چاک
کسین کاخ دماغی کا اُسے خار
ستون یک لصب قہر دین ہی
فدائے کاکل و شیدا ہی رخسار
سنا کچھ عاشقوں نے کیا کہا ہی
بغیر اسکے نہیں حاصل حقیقی
ترقان رس خواندن کی توانی
کہ ضامن ہی یار از بھی داس
مجازی کی سناؤں ہستان کچھ

<p>جہان تک گھر خوبی جہان ہوا جواب بنتا رہے شکرستان ہر اک جاخیل خوبان ملک دم خزان نادیدہ ہر بلوغ و خیابان مکان خوش فضا گلزار خوبی دکا کینچن درخ شکل و ویدم چمن سیراب تر آب بقا سے ہر اک گھر شرف خوشید تابان نگاہ شوخ رم آموز آہو کسی کے گھر مقابل یا یک دم ہو سعادت جسکی پیشانی سے پیدا نہ رکھتا تھا ولے سر مایہ پیش بدن بچے پیراہن نہ دیکھا نہ تھا صبر و قناعت کا بہانہ شریک درویش شہر خوش کنار سروین بدست مصلص ہو کہ پیش بس سرین سہائی کیا سیراب بھر خوشی نے اگر انبہ تھیلی پر چسبایا جو آب گوہر اس گھر نے رد کی گل شکب بہار باغ فردوس جو دیکھے مصحف روایت خال نقص شبیم گویا فی نہیں ہر جو غنی بے سر پرستی حکم تقدیر جہا ہر رنگ سے افلاس کا رنگ</p>	<p>آغاز قصہ شاہد و عزیز و تعریف پنجاب نہیں ہر کو چہ سنگد پے کم طرب بخش بہار بلوغ رضوان گلون سے کو بکو بازار خوبی کہ ہر محراب پر وے خمیدہ خیابان باغ رضوان شرف ضا ہر اکجا عالم روشن چراغان فریب سامری ہر چہ چادو چراغ روز سے خوشید کم ہو بلاخت نور عارض سے ہویدا نہ سوتا تھا بزم سیر عیش گھر سان پیرن نے تن نہ دیکھا کہ تھا تیر قضا کا وہ نشانہ نہ رھتی تھی ادب سے اک قدم پیش لیے پھرین بھل بلبلین گل بہار حسن جانان یاد آئی ہر تازہ دیکھل کمں نے ولیکن باغبان نے پھل پیا زمانہ نے جیتی نامزد کی قیامت اسکی مشتاق قدوس فلط زائد نے کی قرآن حوال زبان میں نور بنیائی نہیں ہر فکر کو پھر کہاں تھی مایہ قیسر کیا تنگی نے اگر قافیہ تنگ</p>	<p>نہیں پنجاب سا کوئی مکان ہر مقام لالہ دیوان باغ بست شب سکی تو تباہے چشم غمور ہنرم خور جہا کوں کدو ہری عجائب خائے قدرت حد تک تجلی گاہ خوبی غیرت طور نشان ہر قسم آثار شرف کوئی خورشید رو کوئی بہن ستار جانیگرا زومرم آزار کہ کوئی اک فقیر اس شہر تھیا عبادت کا ہر شب کام کرنا کہ تھی چاک قبا آغوش اسکی فغان سے دیگان گرم سینہ محب سے بہم خط توانان دوستوں دیا بھل بستان میں دو عشرت ہو ہر رنگ گستاخ ہر آنکھیں بزمین ساون کھلیا وہ میوہ چکھا و زہر شکر کرے جو خرمن عمر اپنا برباد غریزون دیا شاہد اسے نام سیح اس قدم سے زلفہ دم زبان کیا جز قند کھنکھن کرے ہی عاجزی ناچار ظاہر پڑے ۱۰۰۰ مین ایسا ماہ پارا نہ کوئیون است حصوم و آرزو</p>
--	--	--

مد آتش در نظر یکینم نانے	ہلال و آفتاب آسمانے	ہلال حسن و زلفون ہی تھا وہ	کہ بد رہا ہستہ ہستہ ہوا وہ
صبا سے ہو اس جگر سوز	دہم سال آفتاب عالم افروز	بجوبی بوج گل نے پردہ پھاڑا	چرخا بس بلبلون کے تن چاڑا
ہوا خوشید ساروشن جہان	خرابی آئی بزم عشقان میں	دون میں درد کی تشنگانی	جگر جلنے میں بوج عشق پانی
ہوا الفت کا ہر گرم بازار	شے نادیدہ کہ دل سے خرید	جہان تھو وہاں تھا ذکر یوسف	شکر ریز زبان تھا ذکر یوسف
ز قوت شد ہوس یا رشید	طہیدن کرد استقبال دین	چلے ہر سیرت مشتاق دیدار	زیارت گہ بنا وہ شہر باندار
دون میں جسر تین سج دسر نہیں	کتاب عقل دین پہن ہر وہ نہیں	فلک کی جیلہ ساری سے قضا را	کوئی خیل جھکت بازارن بھی ہو پنا
نظر آیا وہ طفل رشکنا ہید	کوئی سمجھا قمر اور کوئی خوشید	غنی تھا دل خوشی سے دلدار	ولیکن تنگدستی سے دل افکار
اسے محتاج تر یا یا انھوں نے	ز رو دینا رکھ لایا انھوں نے	تن گوہر پہ عریانی جدھر تھی	غلط ہو چشم وہ شریف زرتھی
سکھایا دلربائی کا بہانا	اداسے ناچنا گانا بجانا	نہ تھی کچھ حاجت تعلیم فن کی	کہ خود پھر کی تھی رگ رگ بانگیں کی
کنیز خانہ زاد اسکی اداس تھی	گلو سوز نرا کت ہا صد اسکی	بنایا ہستاد اپنے ہنرمین	بٹھالا سر سے تا پا آب زمین
عجب کی کس لکڑی کا تھا نور	بجا ہو گھر گھون نور اگلے نور	کف گلچین میں پچ پچ جب گل تر	نہو کہ رونق بازار کیونکر
پھر ہر شہر میں کہاتے بجاتے	قضا را آئے کیجا آئے آئے	وہ جاتھی کیا مکان ثقبازان	مقام لکشاے جا نگدازان
درو دیوار تھی بوج و فاریز	لبو نیز نالہ و یارب شر خیز	کلام ساکنان مضمون پر درد	بشر گرم فغان آہ دل سرد
حرارت ہا دل ب پر نمودار	بنے بتالہ دندان شر بار	مرض لغت کا ہر شہرے پیدا	پری کا سایہ چہرہ سے ہویدا
کوئی مجنون کوئی فریاد صوت	کوئی غمگین کوئی ناشاد صوت	پیشانی غیاں ہر کون سے	جگر سوز میں شمع انجمن سے
کسی روزن سے وہ دل نکلتا	کسی دیدہ سے آب تر ابلتا	کہ ہر کسی ساقی غارتگر ہوش	نوید مقدم دبیر لگی گوش
وہ دسا غم مجھے اے فتنہ ایجا د	رسیدن بھکت بازارن و شہر عزیز و وافت	شدن عزیز از آمدن شاید	سناؤن قصہ حسن پریراد
شبے دو چراغ خانہ عشق	شبے جو ہر نما سے سرمہ طور	شبے غمگین غمگین	شبے شامت شبے شام جوانی
شبے باجان مجنون وشت افزا	شبے اشفتگی زلف مشکین	شبے غمگین غمگین	سحر تھی جبکا نام ہر مرغ بسمل
شبے شوخ چشم آہو سے چین	بہم مانند ہوش کیجا ہو سے جمع	جلین بزم رنگین طرب ناک	ہری پنج و قوسے فکر سے پاک
اسی شب چند یاران رگ شمع	مذاق کام لطف زندگانی	نمک ریز جرات کا حیران	طراوت بخش نخل گلشن جان
بہار گلشن باغ جوانی	جو تھا باقی ہوس کا نام باقی	چلا دور شراب و غوان نگ	ہوئی رنگارنگ از روئے شہر نگ
امی ناچ کباب و جام ساقی	کوئی تیغ نگہ سے صفا بسمل	کوئی مست آواز ناز مطرب	کوئی دیوانہ آواز مطرب
کسی کا نذر قصیدن ہوا دل			

صراحی قدح در دست ساقی	قدح کیا لیں تھنے جوہر ساقی	دہان شیشہ سے ساغر میں کیا تھا	عرق ساغر خنجر بان بہہ ہاتھ
تیا جو شطربہ راگ میں تھا	ٹھاک بھی نگہ پاش اس بھاگ میں تھا	زبانوں پر سرود دلنوازی	نگاہوں میں ادا عشق بازی
عجب ہنگامہ عشرت فرا تھا	تماشا خود تماشائی بنا تھا	فرغت ہاشر یک جلیہ خاص	المہا شوق سے پامال تھا
گدزدان سینہ پر داغ کیا پاک	جہاں پر پاؤں سے طلسم ملی جا	نشان تکی محدود تھا وادان	چہا بیاتی تھی غضب سے بیڑہ پان
جگر سوزی تھی شمع انجمن میں	محففل نگائی آگ تن میں	ہر ساز و طرب شالیستہ وجود	شے ممنوع و نا بایستہ نابود
قریب علویان محفل نبی تھی	نشاط افزا جان دل نبی تھی	جو سازندہ کی طبلہ پر بڑی تال	رخ تو بہ طبا پنچہ سے ہوا لال
خوشی کا کیا سماں شب بند تھا	طرب و دل کا سر سے میل تھا	جو کرتی تھی گلگون چھلک سے	شیکتی تھی شفق رخ فلک سے
نظر ہا نو ز کردہ نذر ویدن	سخنہا جان دم جسم شنیدن	نگاہاں نور چشم طور ہو سے	تبسم خندہ برق تجلے
نراکت را تمسخر زندہ فرما	محکم معجز آموز سیما	تبسم نیستے نیستے لے گیا دل	کیا ابرو نے کار تیغ قاتل
شکر خندہ شکر ریز شکر قند	نذاق کام جان آرزو مند	نگاہ نشہستان صفا انداز	اشارت و بخش غالب ناز
حوال نکند سخنجان معانی	جواب نسقہ جاوہر بیانی	سیحالی پہ تھی نکتہ سرائی	کہ جان تازہ گویائی نیلانی
طبیعت آزمائی کا نیا ڈھنگ	چڑھار و سخن پر رنگ پر رنگ	جو گھٹن سے خوش شنیدن	ہوا دیدن کو شوق آیدین
نئی ہر وقت تھی شیریں بیانی	نئی باتیں نئے قصے کہانی	نئے مضمون کا طرز و تہان تھا	جو گل ہر ایک بلبل تر زبان تھا
گل شاداب رخسار کہ وہ بہ	خوشی کے چہچہے عشرت کے قہقہ	کسی غم کو نہ دی تھی راہ جی کی	اڑاتے تھے بہم جوین خوشی کی
چراغ انجمن لک لو جوان تھا	پر پروانہ سوز نہان تھا	نگین خاتم الفت تھا انجام	عزیز اسکا ہوا نقش جگر نام
پیشانی ورق سالن پہلستہ	کتاب عشق شیرادہ شکستہ	بدل و لغت محبت لالہ صورت	پراز جوش و فتاب خالہ صورت
چراغ و گل سے بے پروا نہ تھا وہ	حریف بلبل و پروا نہ تھا وہ	طریق عاشقی میں گرم قرار	کلام درویش و سوز گفتار
برہنہ پائے خار محبت	بغل پر درو آزار محبت	تمیز و عقل کا گنج خدا داد	کمال علم و فن میں نادرتا داد
شباب بہت نور میں و لغزوی	بلاغت آفتاب نیم روزی	جہیں روشن بہ چرخ بلندی	سعادت حسن رو بہ ارجمندی
کمان کج ادائی تیر قامت	جوان شور و جہاں قیامت	کشاہ دست تنگی جہاں سے	شگفتہ وقت تر گلزار جان سے
امیر نجات و راہن امیر سے	ولیعہد پدر رائے وزیر سے	نگین خاتم فر مانروائی	جلید دست راس بادشاہی
مہ و شش ستاروں میں سرفرا	مہین پور خلافت پائیہ ناز	جو تھے ارباب محبت پہ بدنام	شریک بزم و سوزی سر انجام
انیس خلوت بیتابی خویش	رفیق محبت در و جگریش	ہر اک گرم کلام ترف تر تھا	طلسم ہا کدرونی کا اثر تھا
جو تھے پروانہ وار عشق باری	بے محفل کی شمع جانگدازی	نہ الفت کی تھی جس برین تلف	وہ پاتے تھے بیان نو کی کلیف
کسی نے گیسو لیے کیا یاد	کسی نے خوبی سوخت کی دی داد	کوئی تھا ذکر شیریں میں شکر خا	کوئی حسن و حسن چہیت افزا

نور شاخ سخن پر غم و رنج	ہر اک مانند بلبل تھا لہذا سنج	کریک کس شعلہ آتش زبانی	کیا بے آتش سوزن سانی
بیاد آورده لفت جوانی	بسر کرده بہ محنت نگہانی	محبت دلاؤ پر جوش الفت	کرم پروردہ آغوش الفت
حریت بلبل مہجور گلشن	گرفتار نفس کیو نشیمن	حرارت خوردہ آہ شررین	دل افکار تب درد بلا خیز
مریض عشق حسن با نینان	علیل درو غمہا کھینان	خندنگ مازکا آماج تھا وہ	پے شاہین غم دراج تھا وہ
گل چیدہ محبت کے چمن میں	سرا سوز شمع عشق بچن میں	جو کتا تھا زبان شعلہ زن سے	جلے جاتے جگر سوز سخن سے
شہر از مر جوبکے دہن سے	سرا ریل گٹھے خار حوس سے	وہ بول اٹھا سر بر دم دلار	یہ کیتاک شور بد لطفی رہ گیا
نہیں مرغوب بلرباب معانی	گذشت کہتہ کی تارہ بیانی	ملین گر لاکھ فازہ ایل تیز	نہو کا دل باروے زن پیز
پھر پروانہ جب شمع ہوتی ہو گل	گل تر پردہ جو پے پائے بلبل	اگر دیکھوں مثال شمع خاموش	سناؤں داستان شعلہ گوش
نشیندن کی بھی جست نکالوں	ابھی جسم سخن میں جان لوں	کہا کا پوسفت او کیسی زلیخا	یہاں وارہی اک رشک سیجا
وہ یوسف شاہد رنگین دہن	یہ شہر امر و زخو دکنان بنا	ہوا ہر دہر و شہر آج کے دن	گر وہ شہیدہ بازارن کم سن
ہر اک فن میں ہوتا دوزخ	ہر اک ہر قصہ یاد زمانہ	کھڑے ہوں جبے قصہ طر حد	سچاؤن آسمان کو بوزنہ وار
وہ قصہ انکا ہر رشک و طافوس	بنے انسو خیال کا طافوس	وہ آواز انکی ہر جادو کا منتر	مجسم را گنی ہوتی ہر حاضر
خمار آگین جہاں عشوہ ناز	ہکا ہین ست نام نکا جھکت با	دکھاتے ہیں ہر اک ستیا رنگ	فلک سے تا ہر جنبہ دیکھ رنگ
گئے طوطی سخن جان فصاحت	گئے آئینہ تصویر حیرت	گئے شکل پری آسیب دہا	گئے دیوانہ جان تماشا
گئے بر تخت خوبی یاد شانی	گئے درجامہ صورت گدائی	گئے طفل گئے باغ گئے پیر	گئے زن گاہ مرد نیک تدیر
گئے ہندی گئے دومی وزنگی	گئے شنگولی و گاہ فرنگی	گئے ان کا پے خوشال	گئے باجست و گاہ پیر و بال
گئے صد سالہ پیر ریش برود	گئے سادہ رخ مستوق شوخو	گئے حقیقا گر بزم دل آرا	گئے زہرہ جمال محفل آرا
گئے مائتہ طوطی چرب گفتار	گئے سر و خرامان شہر دار	حسین و لغویہ گلہ دار	عروس شریکین پردہ دار
دکھاتے ہیں ہر اک دم جلوہ افرو	فروغ آفتاب ماہ پر تو	نمونہ دست قدرت کا ہر ایک	گل تر باغ ندرت کا ہر لیک
کسوں کا خوبان کیا بکری ہین	لک میں جو ہر رشک بدی ہین	خصوصا ہر جوانمیر و پری چہر	جوان فتنہ آشوب نہ شہر
ہر ابرو طعنہ بر قوس فلک زن	زمرگان پیچہ بانو رشید افکن	گر شمع جو ہر شمشیر ابرو	اشارت ہو جدر مہا کے آہو
جب قنبر شکر کونیز حالات	دو اسے وز دیما محبت	بدن ہر گل گلاب سکاء قریز	دہن ہر غنچہ عارض گل ورق ہر
خود ندان پہ کیا سسی جمائی	ستاروں پر پیہ کی کیڑا لائی	نہ رنگ پان سی الید لب پر	شفق ہر چرخ نیلی پر سرا سر
زبان کیا طوطی شکر شکن ہر	سیما کے سخن پر حرف زن ہر	بنا ہر شپہ کوثر اگر کام	زبان ہر صورت حوت شکر کام
رنگین جھلکتا ہر گلو سے	شکستہ شپہ پر بادہ و ہر	وہ نازک ہر صراحی دار گردن	کہ جسکے سامنے مینا ہر آہن

سنا کا نون جو لطف صافی گوش	اڑ از نگ سحر کا طائر ہوش	نہیں ہو سینہ گرا آئینہ صاف	حجاب آئینہ ہو سینہ صاف
شکم کیا صنعت دست قضا ہی	کہ نادرت گدھلوا نیا ہی	یہ کیا فکر سا کی ہر سالی	مگر کو چست تر ڈھونڈھانپائی
بہت دانش نے سر مار کے تو	ہوا پیدانہ اک نکتہ سرمو	جلال رخ سے شاہ حسن کیسے	وہ کامل ہو کہ ماہ حسن کیسے
سنا تھا یوسف حسن آفسردہ	شنیدہ کے بود مانند دیدہ	وہ شوخی ہو نگاہ تیغ زین میں	خجل ہو ز گس شہلا چمن میں
بہ پیش عارض نگین شفق ناک	لباس ز گل بر غنا کرے چاک	نگاہ غارت ایمان ہر بہرین	کہ لوثا نقد دانش روز روشن
بلا خیز قیامت طرز رفتار	حیات خضر و تعبیر گفتار	نگاہ شوخ مست سا غرماز	کمانداری کہ ترش قاور انداز
جو چمکے تیغ نگہ برق دربر	بے ہر سویم خون جوش کیسر	متاع صبر و نقد آرمیدن	نیاز یک نظر دزد دیدہ دیدن
اگر گلشن میں ہو وہ زینت گل	گل ریحان ہو خار چشم بلب	نقدور ہو نظر کی صورت حال	نزاکت ہو کہ عارض ہو گئے لال
دو ابرو دو ہلال عید رسید	دو عارض دو بخل صدیا بخورید	دو زلف بار دوش جان لیلے	بلائی قیس کا فوسلش نہ پیدا
پیشانی ساز ہر صد خرمین گل	گرہ انداز جان لطف سنبل	یہا تک کہ چکا جبارت ہوش	رہا آئینہ حیرت سا خاشوش
یہ فسون جس گھڑی تھا پردہ گوش	بنا تھا پردہ گوش آتش آغوش	کے کیا داستان حسن لبر	فسون عشق پھونکا رسو کول پر
نہ پروا نون نے کھویا ہاتھ دل	بنی سوز و رن شمع محفل	یہ کیا دم میں جو افسوس فوس	گلون پر بیٹھے بیٹھے پگڑی اوس
ہوے بر ہم یکایک محفل دل	ترپٹے تھے دل را بہ محفل	لہون کیا حالت بزم الم زرا	شنیدہ گوش کا اکھونہ پگڈرا
نہ رنگ آسمانی آسمان تھا	ہوا پر سوسر دل کا دھوان تھا	جو بھر کی ہمار عشق شعلہ جان	بنی محفل نئی بزم چرخان
خصوصاً وہ غریز در بلا جان	عزیز خاطر عاشق فرما جان	گلا گھونٹا پڑا تھا مرغ بھل	طیان پہلو پہلو بہلو صوت دل
طیش کسی نہ تھی سیما بے کم	نیا پہلو بدلتا تھا ہر اکدم	فکاز زخمی تیر شنیدہ	قتیل تیغ ابرو کے ندیدہ
خود ہی کچھ ہوے صحرار میدہ	بیابان در بیابان غم کشیدہ	سنا کیا قصہ حسن پرورد	پری کا ہو گیا سایہ کے تو
بسان خواہ شیریں داستان تھی	ہوئی و چشم پھر خبت کمان تھی	کتاب عشق حسن آتش آغوش	چکان تھا زخم سینہ بک جوش
غشی طاری ہوئی دل پر گرابت	کنار بخودی میں سو گیا مست	اندھیرا چھا گیا نور لطف بر	غضب کا آسمان لوثا جگر پر
مست جام حسن ساقی خویش	خراب ساغ عشق پر یویش	کہ ہر سو ساقی خورشید سیم	کہ تیرے شہرہ نے فتنہ اٹھایا
وہ دے اکبارا غلہ پارہ غر		داستان در عام شدن غوغاے شاہد	
جہان پرست ہی پیل سیت		ورفتن محتسب بر قوم بھگت بازان	
نہیں کھتا ہی تانہ پیش کاری	مگر تو خائے کرم میں انگلی	سلات چاہیے دریا کنار	وہ حق ہو جو بے فن غوطہ مار
جو لائے شیر غران سے سر جنگ	بنے جلوے بے دودا ہو گنگ	گناہا کا رہے مکان میں تن	دبانا ہو تہ سنگا پنادان
یہ کوئی عشق آفت خیز جا ہی	ارے گمراہ دیوانہ ہوا ہی	ایمان ہو شعلہ و شعلہ ہر دم	جلی جاتی ہی چشم نیر عظم

ہوے اوج ہی باران انگرا	دکھائے جلوہ کیا بال کبوتر	یہ ماتم زدہ ہی بزم برہم	گداز جان شمع چشم پر غم
کہ پروانہ ہی آتش پارہ برق	فروغ مہر دلغ سینہ شرق	خزان پروردہ یہ گلزار کیسے	زبان شعلہ نوک خار کیسے
بنام دوست اور کس سے بنی ہے	بس اس کا فرخ نادر دینی ہے	فتان کا کاروان بیاگ جرس	کہ رہیں ماندگان شوارش ہے
یہ دانہ اوہی دور آپے تنگ	یہ دام مکر پھیلا ہے بفرسنگ	بہوئے شمع جی پر ہیز ہتر	وگر نہ سنگ درخاک بر سر
حدیث غم یہ وعظ و پند ہوگی	سماز آہ میں دم بند ہوگی	نہ پھریش نظر قرآن ایمان	رہیگی آئینہ تصویر جانان
یہ حببت کا دیوانہ بنے گا	عبادت گاہ بیت خانہ کا	جو بھڑکی عام مار شود شاہد	ہو اوروش چرخ گوش زلہد
سنا آیا ہے اک قوم بھگت باز	بغل میں جسکے تیغ عشق نہ	لیے ہیں خنجر تیر و کمانین	غیمانہ مسلح ہر طرح ہیں
اکھونین ایک ہوشیتر قات	نگاہ تیز سے شور قیامت	سر مردم پہ وہ عبت چھالی	کہ ہر جانب بھائی ہی دنیائی
سیا کی ہے غنیمت روز روشن	کمر بستہ بقا است ناز روشن	کسی کا جو ہر ایمان لیا چین	کسی کا لیلیا تقدول و دین
کسی کو تیر مرگان سے کیا ڈھیر	کسی پر چل گئی ابرو کی شمشیر	اُجاڑا خانہ آباد ایمان	مٹا نام نشان تنگ انسان
جلال اسباب عشق عقل دوست	ہوئی ویران سر اسبر قہر	گھٹا دیش بریت اور بڑھ کر	چرخ اسلام کے گھر کا ہوا کفر
چلا زلہد پے تنبیہ و تہدید	ہو اور استم شتاق تیرید	ہو اور حق مشک پر نور رفتن	بپاے خویش تن در گور رفتن
گروہ پاکبازان خیل درخیل	چلے جو شان حرشان ہو ریل	ارے یارو یہ کیا ماجرا ہے	کہاں اسکو لیے جاتی قضا ہے
کسی بھی ملے سے یاد ائی نہ جانوں	ابتدا ہی رک رک سے مرا خون	قضا جھگی سے گر چھوٹ آئی خیر	زیر غمت کیسے رخ جانب غیر
اگر اس چشم سے پاؤں مسکتا	ہے این اجل سے ماقیات	بھگت یاران خیل فتہ پیشہ	نہ در دل خار در خاطر نہ ریشہ
یہ بزم کامرانی فرحت اندوز	ز سامان طرب ہنگامہ فروز	جو وہ وحشی مگر دیکھا آنھوں نے	کیا رزم غزال آسا آنھوں نے
پر لگندہ ہوئی خاطر حزن سے	خزان میں خیل بلبل چین سے	بلا کے خوف سے کمر لگے سب	رہا وہ خواب غمیشیں بھنگ لب
چرخ شرع نے کی سر بلندی	جلایا ساز درگ خود پسندی	ربا بچنکے دف خنجر سے توڑا	قدح پتھر سے خم کھوکھ سے توڑا
قبائلی پارہ پارہ جا صید تار	بنی پیشوار زمار سنیل تار	ہوئی وہ بزم برہم دم زدن	خزان نے اتیری ڈالی چین ہیں
نہ دکھو ماتھا اینا بادل زار	مردی چکیان لیتی تھی ہر بار	بھری تھی جوش غم سے چشم سار	پڑا تھا خم بطل شہ حد اسر
نہ تابشور لائی چشم بیمار	ہوا وہ فتنہ خواہید بیدار	نہ مست خواب خوش مخور آنکھیں	شراب لغوان سے چور آنکھیں
اور وہ دیکھا اور وہ دیکھا غصب سے	بھرا تھا دائرہ شور و شغب سے	نہ پروانے ساز فرحت اندوز	چرخ کشتہ تھے بزم دل افروز
برایا گھر سے جیل سے در مان	ولیر شوخ چشم آفت جان	لگا رچا بکے بزم پیاک	بلا بر پیا بیک چشم غصب ناک
عجب غم غصب میں آنکھ ڈوبی	بنام رخ رودہ ماہ خوبی	اور سے محتجب کعبہ کھائی	نگاہ خانہ سوز پارسائی
جو میں پتھر لگی چشم جفا کا	رہا حیرت سے ہر جان بخش لوار	قرار و صبر نے کی عرض حیرت	سنا تا جہ تو ان سے غم حیرت

جنون نے اچھایا کوس شادی	مبارک زہد تقویٰ نے دعا دی	خرد نے خرد و فرقت سنایا	حیا نے خانہ حرمت لٹایا
دکھایا دل نے بسمل کا تاشا	سحاب چشم امڈی بے تحاشا	غضب کی وہ ادھتوں بلا کی	نگاہ شوخ نے فتنہ بیا کی
جگہ نے فاش کی بے کبابی	بنایا بخودی نے خود شرابی	فحشی سے گر پڑا شفتہ خاطر	تھکے زلف پریشان جیون قدم
دماغ ہوش نے چکر سا کھلایا	سروشت سر سودا سما یا	ہوا وہ ماہی بے آب بیتاب	طیان سوز درون شکل سیاب
طیب عیشی کو شربت سزاوار	ہوا اکھون روشن در بیمار	کما نور نظر صاحب سلامت	کدھر کو گردش عین غمایت
کما گل جو چرخ چشم روشن	شرار بے کلی ہو دل کی دشمن	ہوس کچھ اور تھی شرہ ملا اور	ہوا تھی اور سرین گل کھلا اور
تجھے پایا مراد دل سے کیا کام	تجھے دیکھا مکہ مل سے کیا کام	کما کاشور و شرکیا سحر گاب	بلنگ فتنہ و ہر آہو لنگ
نثار جام چشم مست صہبا	متاع دین و نقد زہد تقویٰ	اگر لون ہو سے بھی توبہ کا نام	کردن موسے وضو صید بارگام
یہ دل ہو جوشش خون محبت	یہ ہر لائق تیغ شہادت	ترجی بھی نگاہ ناوک تیر	قرار آہو ہوا آرام خیر
عشی سے گر پڑا از خود فراموش	بے سیر کے سجدہ میں بہوش	لگی جو ناز کی ٹھوکر سردست	نثار شیشہ صہبا گریست
ہو بہت شراب عشق دلدار	نہ تاب خاستن نوپاے مختار	جگر پر گرمی آہ شہ رزن	شرار پر پیش دل سینہ گلزن
پاک سا غریب خانہ عشق	ہوا زند آپ ہی پیمانہ عشق	نہ یاس دین رہا نے ضبط ایمان	بنا اسلام کا دشمن سلمان
تجھ اکھونے روانی شک خوناب	کتاب عشق سے دل ہو گیا آب	کبھی آہ و فغان کرتا تھا بیدل	ٹہرتا تھا بھی نہ نہ بسمل
کیون بھڑکے بھوکا عشق کا ہی	بشر کیا خاک ہو پتھر و سیجے	غضب کی ہر یہ تھوے سوزا خگر	جلے میں رخ و انش کے بیان پر
یہ حسن پر ملاحت کا چاشور	لنک بزرخم کا ہر سو ہو آشور	قنان لائی خبر قاضی نے پائی	کہ لٹوالی متاع پارسائی
گئی آپ سدا اس کو بلایا	ہنسایا ذکر و لغت سے ولایا	کہ اس رخ رشید سے آنکھ طرف	دریغابہ گیا تو صوبہ برف
نہ تاب رو آتشناک لایا	کیا تھا پاک خانہ خاک لایا	بہار دین لٹائی ہے افسوس	تری آزادگی پر اب پڑی اوس
یہ کیا ایمان ہو ای لغت کے مار	دل و دین ہندو گیسو پہ وار	سلمان ہو بت کو سر جھکا کے	وہ کافر بندہ شیطان کہا کے
برفتوں نے قتل تو ہی	مگر افسوس پاس ابر و ہر	کہا دل دادہ نے ای مامون	نہ پوچھا اب ہمارا رسم دین
میں اب ہوں معنی دین سے خبردار	کہ دال اسکا ہو دال دین یار	ملا ہو اب یہاں تک ایسے مطلب	نہیں دل سے گئی ہر یاد یارب
یہ سینے حضرت کنون معنی نون	نما زور و زہ کا عادی نہیں ہوں	مجھے کیا تو یہ سمجھا تا ہو نادان	ملاست سے نہیں ہو گا پشیمان
یہ دال اب ہر گھڑی تشنہ عین	کہ خاکستر نشین ہوں سوختہ تن	اثر کیا ہو اگر تو لاکھ سمجھا کے	نہ سمجھے جب کوئی کیا خاک سمجھا کے
ستم اتنا نکر سہر پر اور	یہی ہر گردش چرخ ستار	نہیں شش حین شتا کہیں ہی	قضا سے جنگ کی قضا نہیں ہی
جو تو اک چشم دیکھے وہ بہ نو	الم سے حق ہلال آسمان ہو	طری سے جیسے اس خسار پر کھر	چرخ نور ہو روشن گہرا نکھر
قد پینے جو میں میخانہ بیٹھا	خرد سے ہوش سے بیگانہ بیٹھا	تجھے تقویٰ کا دعویٰ ہر جوارہ	یہ ب باطل ٹہر گیا پیش شاہد

بچشم غور جو قاضی نے دیکھا	برنگ لطف بیان ہے المھتا	کیا اگا جب کہ عالم شہر	کہ اک سید امولی ہو آفت
بلا انگیزی شاہد بیان کی	حقیقت محبت کی دہان کی	یہاں تک و بھو گزری شکایت	پریشان ہو گئی زلف حمایت
پدر کے اوج کا وہ ماہ منزل	رہا پہلو میں حیران صورت دل	نہ تاب گفتن بحال زبان میں	تھاکا خرد پایا نہ بان میں
صد شوق تھی پر جوش رہنا	حیا کہتی تھی پس غاموش رہنا	سنی کیا سوش حسن زریرو	نکاح چھر کا جرحت پر کے تو
حقیقت کیا سنی دل ہو گیا خون	وہ راہ چشم و اسے بھگیاں	کھلا تھا طرفہ ترکل نیم شکل	کھل صبح ہر طرف سے شوز بکبل
ہنس شب بے کلی سے غیہ راز	سحر دیکھی گون کی چاک پشور	سنا زخمی سے تھا جس تیر کا نام	کے صد ہا شکار آہوے آرام
وہ مافسانہ ہو غم جب گرو	وہ قصہ ہو گیا جادو سحر کو	ہوس دیدار کی ل میں بھی بھر	شراب شوق آتش پر چڑھی بھر
چلی کیا غیب سے باد بہاری	بے لالہ جب کے زخم کاری	کیا جت کو بہن جون و چرسے	غضب گذرا شنیدن پر بلا سے
اجازت دی کہا اگر شہر نہ ہر	ابھی جا کر اٹھا لائے شہر	گر دوسرے کشان شوخ دیدہ	جلال شل بلا آفت رسیدہ
چاہو دشمن خون و سرخویش	دوان صرصر سے آگے اک قدم	دیشا ہر کو مدعیوں نے کھیرا	کیا گرد قمر ہا لے نے دیرا
چراغان چون کو کب حلقہ برد	خروغ دیدہ صد خورشید دربر	مکان کیسے چراغ طور دکھیا	زمین کو آسمان نور دکھیا
سخت پر عجب دیکھا تماشا	زیا رنگہ وہ تہخانہ بنا تھا	جو چمکی برق تیغ چشم کی باڑ	قطر نے پردہ مژگان کیا آڑ
ہوا آخر وہ شیریں لب خبردار	کہ زنبور دن نے مارنیش انداز	ندیکھا تھا یہ ہنگامہ نظر سے	لگا روئے کہ جیسے ابر سے
دور افتنہ سے بہت سے ہوا آب	روان کی ہر مژہ سے صبح خون تاب	اڑا رنگ رخ روشن قمر داغ	اڑا ہوش خرد چون ابلقان داغ
شروخی ز سر سرون نہادہ	چو اشک خورشید بر خاک افتاد	بہت پھینکے نیاز عجز کے تیر	ہو لیکن نہ کوئی ایک پیر
ویا بس زلف سا تقریر کو طول	نہ بخشی ایک نے تاثیر تھو	پڑا ہر ایک کے پاشل کال	کہ ناحق ہی طبیعت میں سنبھل
خدا ارار ہم دیوان حکومت	دل آزاری نہیں شان حکومت	غریبے وطن ہم باقی ہیں	منا فرین نبلے شریں ہیں
نہیں کچھ چاہیے خاطر خزن کو	سلاست سے پھرین اپنے وطن کو	زیبوں نے کیا رشوت سپیوند	کہ لقمہ سے دہان مسک ہے بند
ہوئی گر چہ بہت سی جیلہ جونی	شرارت سے ہوا راضی نہ کوئی	غریب جیلہ سے فتنہ رہا دور	کہ دیگر شعلہ بھڑکانا تھا منظر
بجی بگل زو آخر خسار جنگل	شر انداز برگ صبر بگل	کشان لایا گروہ آفت جان	پریشان حال کی زلف پریشان
چو صیت حسن ہر جانب اٹھا شور	اٹھالائے پری کو دیو شہ زور	ارزان صہبا کہ عالم شد بہت	محمد اللہ کہ آن در شیشہ بہت
قیامت از ملک پر دانگی برد	بدیوان مایہ دیوانگی برد	دکھائی وہ مکہ مستان عشق	کہ دیوان بنگیا دیوانہ عشق
فسون تھا تو حسن اگانہ	وہ دیوان خاہ تھا دیوانہ خا	جگر میں ہو گیا وہ سوز موجود	کچری ہو گئی اک گنبد دود
اٹھا پیش نظر سے پردہ شرم	قیامت ہو گیا ہنگامہ شرم	وہ خنجر چشم کا جو ہر شان تھا	کہ ہر جانب سے شور لالماں تھا
شرار و خست روے بر تحمل	بروے خرم صبر و تحمل	یکایک جیلوہ خسار انور	قیامت کر گیا بر باد لون پر

کوئی کہتا تھا آتش میں جلاؤں فغان آتشیں لب پر قدم تھی کما قاضی نے کر حکم فلک سے عزیز تلخ کام از زندگانی طپان مانند مایہی در ددل سے کما اسکو پیام عشق دیکر سنا کیا طرفہ قصہ حسن روکا ابھی اُس جام سے بخود پڑا تھا وہ کل شجواب میں دیکر کو دیکھا نکلے مرغ دل نے پر تڑپ کر مجھے تھکا شستہ اپنی آبرو سے فغان محتاج ایمائے سخن بود کہ ہر ہوا کے مسمی کے زمان آؤ جہاں سے اے رشک شاد کرے ملا جو بحث بیت ابرو پھر آخر نصیب عاشق زار خدا مان کیا نسیم آسا صدم تھا زبان حرف گیران بے سخن ماند بدہ جامی کہ چون در ہوش آیم شب دیگر ببار زندگانی شبے نور چراغ روز روشن بیاض چہرہ صبح آسیدی نہان از دیدہ کوتاہ بینان وہ محفل حسین سار و صل کے سان صدقا قربان محفل گھومتی تھی	کوئی کہتا تھا سخت میں جلاؤں لبٹ سریش سر زیر قدم تھی بلایہ شہر سے نکلے کما خیر گرفت بار بلا سے ناگہانی زبان پر خار آہ مشتعل سے ابھی دنیا لہ کر سپ صبا پر فسون عشق میرے دل پہ بھوکا کہ قنہ نے دوبارہ اٹھایا سحر پیش نظر محشر کو دیکھا تفس میں ننگ نہ پھان میں گرہ کھولی نہ نالہ نے گلو سے زبان زنجیر در پائے سخن بود یہ جان جاتی ہو ارجان جان آؤ بنا شہر کے باغ فریت آباد کروں چیدہ چون مصرع کیو کیا رخ جانب شہر دل انگا تماشا پایوس ہر قدم تھا کلام عیب در قید دہن ماند آمدن شاہد حسب طلب عزیز و گرمی ہنگامہ رقص و شیفہ شدن عزیز براو سر اپا چادر مہتاب برتن پے زخم جگر مرہم پسیدی حسود عیب جوئے مکنتہ چینیان بنی اسید گاہ جملوہ نان لب فیش مکلف چومتی تھی	جگر تھے ہلکے ارگرم آہن سنا سلطان ہر خار تگر جان غرض اسکو جو خار از پا نکالا ہواد آفت کہ جان شقان نے جو تھا اک ہنشین یار دمساز کہ شب میرے دل پر کدل آرا دل و جان بے قد آروے انور تجھے دیکھا بر دیوان سر عام جنون نے اٹھایا تھا عسرام چمکنے پر تھا طفل اشک پر جوش ہوئی شرم پدر پھر ملاکا اب کر شہر دل آباد کیجے جو ہو در کار شان بادشائی جلائے پھر جو قاضی شمع تقریر جو پیغام عزیز کے لگا گوش وہ آیا بطرح آمد دنوں کی خبر در خانہ ہاشد ہر کہوش بیاساتی کہ دار و درخ محسوس شب فراش بزم انتظار کی عزیز جان شیریں در غم انداز چو سن شاہد ان بزم کی بکارت مقام جلوہ گاہ شوق دیدار نہ زیت کھنی تماشائے عجب تھا	لبٹش تھی خاک پر ہم مستقر جواب شوخی چشم غزالان بلا کہ سر سے در دسر ساٹالا نکالا شہر سے حکم قضائے شریک حالت بد و قہر راز تمہارا آفتاب حسن چمکا لگی ہو سینہ میں سوزا حکم شنیدن کو یاد دینے انعام جگر کو سنگا طبعی سے لیا تھام کہ بھیلادی ہیں غیر تھے خوش کر کا اک خار سے دہن صبا کا الم کے ہاتھ سے آزاد کیجے یہ دل حاضر کر فرما نروائی بنے تیغ حکم اسکی گلگیر قلم کو بار گشتی نے دیا جوش یہاں تقدیر کی بندانگہ چونکی عزیز جانہا مہمان خودش بشوق قدم کس قصل طائوس تماشائے پریر کے نمایم چراغ افروز بزم دستانی عروس صبح صادق در کنار بلا افتادہ عشق بلا ساز مکلف تر از اسبلے کہ در محسوس مکان انتظار بزم یار نمایش گاہ اسباب طرب تھا
---	---	---	---

جلیس بزم بهمنان همد	آن خون من و قمر خیال انجم	دل افسرده جبابک سناشته	دل خمیده خاطر شکسته
همی کرده عشرت اسرار	کشف غارت به چشمه داد پیغام	بصد دل شائق دیدار جانان	چون گسین هزاران چشم نگران
نگه تخی فرش راه رهن دل	شنیدن بر صد پای قایل	نگه بر سو جمال یار جوان	نظر به سمت مثل باد پویان
بشوق یار هر دم از ره جوش	آمد ترا تهاول در یاد آغوش	نفس کشته تها تازده دم آو	سیاح دم کی خوش خبری سناو
طپان تها دل کل سینه جاو	جان نه نازنین جود و نه دلا	که یک خوشتر فرخنده آثار	بهار دکن از گلزار دیدار
سوار تو سن باد بهاری	بغل پرورده صد بقراری	نگاهون بین کھیا نور نظر سا	چهلاد و بنگیا اور گسے آیا
چکر کھنک کھنک خواہان	چراغان بگوین بار غی کاہان	سنائی آمد ایام آمد	دیا شتاق کو پیغام آمد
صد ایرکان گوشه بین لکھا	کوئی کھنکھا ہوا دل جو یک کھا	کہ در جلوہ در آمد فات یار	سیاح بخودی کردش خبردار
جو دیکھا ساقی غارتگر خوش	ہوئی خم سے شراب ق چوش	چلے از بہر استقبال کرد	قرار و ہوش از خود رفتہ او
ہوئی تاب تو آن نصرت طلبکار	ہو بہت سے اسکے صبر بزار	نہ بھولا تھاد و تابکھا شب	جو بیداری میں کھی تھی شب
کہ دیگر ہو گیا سایہ پری کا	چو طفل خفته دل بس جنک کھا	نہ تا حال سرد و عاشقانه	بر آمد از دست ریگانہ
کہ آیا ماہر و غیر صورتور	چراغ خانہ نور علی نور	در آیت شاد فرخنده دیدار	ایں رستہ جان دل از کار
در آیت شمع ایوان تمنا	تمنا کے جہان جان تمنا	در آیت نہ عشرت و رغوش	نگار آفت جان غارت ہوش
سواری کش قدس آفتاب	قضا در دست خود دارد رکاب	بت تاراج دین کفر ایمان	در و حسن سبستان
کھلے کز خار ہا و در و فراغ	از روش لالہ را بر سینه داغ	پریزادے جمالش شعلہ مٹو	غبار پاکے او گلگونہ حور
زوند آتش اگر آب گہر شد	بدخشان از حلش خون جگر شد	ز دغ سبب شش سیخ جان	ہمی بندد دم آسیبہ ندان
جمال او فروزان آفتاب	کہ چون سنج حسن کو گرد آب	بیر آید قدش سر و دست آرد	چہ طوبی کز زمین حسن سر آمد
سواد خال چشم شنائی	بیاض چہرہ صبح و لکشائی	قد رعنا بخل پرورده نا	خرام او لکھا ہاں صفت انداز
دور خسا کش گل گلزار خونی	بہار گلشن دیدار خوبی	نظر ہم شوخی بیاب دل	نگاہش شہ خون تیغ قا
زمین بوس آفتاب ز تاب برو	بلال عیب شد محراب برو	قضا را سیرند مرگان بصیر	حیا را شوخی او کردہ بخیر
جہان در و در چشم او آبان	کہ گردشہا جہا خانہ بر باد	خفتن در دام کیسویا بزخمیر	چمن ممنون ہر مو گرہ گیر
چہ گویم زان میان ہم زمزم	کہ سونش یک جہان بود او بیج	نماندش دست جز عشاق خونبار	قدم بیرون زینا و از رفا
خانی بست شوخی بوس	کہ خون لکھکان آلودہ شش	صفات سایہ آن سرو کشت	حیات خفتگان تاقیات
سینہ خال رخ شعلہ صفتش	سپند چشم بد بر و آتش	بروے آتشیں و نظر با	کباب سبب خستہ جان و جگر با
دلان ناہور و بومو آن گل	کہرم پرورده آغوش سنبیل	ہو سہاگ شہ تیر غافل	تمنا صید استغفات بل

تھاں

تماشائی جمال باغ فردوس	بہار بوستان باغ فردوس	بت پروردہ ناز جفا گوش	گل صد زینت گلشن درخشاں
لطافت خاں رنگین دامن گل	نراکت اخگر پیراہن گل	زروے چشم سوز فکر عالی	سیر و انہا شمع خیالی
اداہر دم قدم بوس حرام است	خرام کبک پایشش حرام است	شرر ریش رات ہر گرتن	نراکت برگ گل نیشتر زن
ز نقش پایش شوخیا بلا جوش	بلائی شور صد محشر درخوش	بجایا ادب سے جھاک کے تسلیم	الف پھر بنگیا وہ جلقہ جیم
سلامت کو لگا عاشق ستانے	مبارک مقدم جان جہانے	اٹھے تعظیم کو بیتاب یکبار	ہوس سینہ سے دل سے شوق
وہ بیٹھا بزم میں کیا فتنہ اٹھا	زمین پر حرج سے خورشید اترتا	زیارت کو ہوئیں جو جو رواتہ	نگاہوں نے ندیکہ مارو خانہ
فرزان ہو گئی شمع انجمن میں	یکایک لگ گئی آتش حین میں	ادھر پیش نظر پردہ حیا کا	نگاہوں پر ادھر عالم بلا کا
نصیب ادھر لطف تبسم	ادھر ہونو پونہ سوزا گیت تبسم	ادھر جوش می مجبور دیدن	کباب آسا ادھر دل دیکھین
ادھر لب خوش کلامی نے پکائے	ادھر نالوں نے نقارے بجائے	ادھر حسن دل آرا گرم بازار	ادھر سودا بصد شورش خریدار
ادھر فالوس میں شمع دل افروز	ادھر پروانہ بیتاب اسوز	قطر نے بر قدم باندھا ادھر تار	ادھر رشتہ ہوئی آہ شراب
ادھر جو ہر نمانیخ اشارہ	ادھر خون جگر نے جوش مارا	ادھر خسار دجوش انا شرف	دل عشاق ادھر حوالا نگہ برق
ادھر گیسو مشکا میں ام بردوش	ادھر دل مرغ مشتاق ہوس جوش	ہوا وہ شمع روجو محفل آرا	دل پروانگان سے شورا اٹھا
کہ چشم تمنا خانہ دل	تماشا گاہ قص شو محفل	ہوس ناک در امید میں باز	امید جلوہ پروردہ باز
یوگلا لالہ و خاموش کتبک	عناد دل پر خروش و جوش کتبک	یہ سنکر شعلہ رو اٹھا ترپ کر	لگے جھڑنے سرواں سے افگر
ہوا وہ شعلہ قصان انجمن میں	جلی ببل لگی آتش حین میں	نہایت گر موشی شعلہ بر سر	ہر ایک عضو اسکا خمد رشید بر
زبان با سوز آتش دوش بادوش	گلو چون شیشہ می بر جوش	ادا کو کیا اٹھا دست تگر	عجب ہی سرو نے دی شاخ ما
غضب قص پروردے ہوا پر	شر جھڑنے تھے رگرگ سے ہر	میں کس کا کیا کہون شونخ کا عالم	بنا تھا آپ ہی شوخی مجسم
جو دی تندی سے ٹھوکر ٹھکے آگے	قیامت کے نصیب تہ جاگے	وہ بہ خرس کیا گردش میں آیا	کہ چرخ نیلگون نے چرخ گھایا
اٹھاتا تھا قدم وہ جس پر	تماشا تھا برو فتنہ محشر	رخ روشن سے جب گونگ اٹھایا	قرنے ابر میں چہرہ چھپایا
نراکت سے بتانے جب لگا بھاؤ	تو عین دل کا ازراں تر ہو بھاؤ	چو شاخ گل لگا جسم جھکانے	مگر خود تھا ملی با صبا نے
ٹپیں چھوٹی ہوئی برو روشن	یہ کہتی تھیں کہ کانو میں چھپاں	اٹھالی زلف عارض سے جوناگا	شب تاریک سے روشن ہوا ما
اگر اس مانگ سے موتی جو بارے	حکایت نیم شب ترے ستارے	نشستن فتنہ رات تعظیم حیاں	سادن باقیات عید گویاں
کبھی گھوما چویر جابہ در دست	کبھی جھوما بزرگ شاخ گل دست	شرر کبھی کرتا ہو جاست	جہان پر بھارتا تھا اہل دل دست
جو کی گھونٹ سے نگہ لطف آمیز	گرے ستانہ بخود زہر و پرہیز	جو دی ٹھوکر قدم سے ہوئے سروا	اگرے ساتی ہوئے مینائے ل جو
بہی آنے کی خوناب باہر	رہا جوش محبت باقی اندر	مغنی جس ترنم کو اٹھاتا	ادا سے اسکے آخر زندہ پاتا

یہ نرمی تھی کہ وہ پائون پری تھی	جو سینہ سخت اس کی گری تھی	پے پا بوسیش مانند گیسو	دل عاشق پہنچے شکل گھنگرو
اڑا رنگ جمال شعلہ طور	وہ اک چمکے میں جھاڑ انور پر نور	آتش صحن گلشن میں لگی تھی	کناری اس کے دہن میں لگی تھی
قیامت قیامت قیامت	یہ تھی طبلے مزیک میں حکایت	سروے بخود ان افشان گلابے	میں عرق زرد سے آفتابے
کہ آنکھیں گہیں حیرت میں ملکر	یہ نقشہ تھا پری چہرہ کا سم پر	خجل تھی مشتری نہروند تھی	بسا رنگین وہ بزم دلکش تھی
نشان ہو گیا تیسرے بلا کا	کہوں کیا جو عزیز جان پہ گزرا	ہوے ارباب محفل شہ ناز	ہوئی خنجر نگاہ فتنہ انداز
قدم بر خاستن نے خود گرا یا	نشستیں نیاز انو دکھایا	اٹھا شور مبارک بخودی سے	درد انش پدی و تکتا تنے
گر میان تکتا منو نکا ہاتھ پہونچا	گیا ہوش اور خرد نے ساتھ چھوڑا	طریقہ چشم نے کچھ اور بدلا	ایکنا جوش دل نے طور بدلا
من و بتیا بی سیما ب حالت	تو درخص تماشا کی قیامت	کراتے ماراج صبر غارت ہوش	برائی دل سے فریاد غنچ ش
من فریاد من شور ہزاران	تو درخسار تفصل بہاران	میں اندر کار کا دل فگار ان	تو در ناز و نیاز گلخواران
من و تار یکی حرمان حجابے	تو تویر چہرہ روشن نقابے	من و بر خاک بال مرغ بل	تو تو نکست کشیدہ تیغ قاتل
من اندر دید و دل فریاد خوانے	تو درخصی در رحمت جہانے	من و تابم چون آبلے حجابے	تو و سوے تو روشن آفتابے
رخشمت کا رخسار بر جگر شد	بیابنشین کہ از عشقت اثر شد	قیامت شد بپا ای فتنہ بس کن	بیابنشین میں ترک ہوس کن
بلا گردان روئے پر بہارت	بیابنشین کہ صبرم شد بہارت	کیا بآسانک بزرخم دل سخت	بیابنشین کہ حسرت فتنہ سخت
بیابنشین کہ عشقت جان غمزل	بیابنشین کہ ہر موت تلاست	ہوس درینہ ام شد عشق کاری	بیابنشین کہ آہ ہر قیساری
ندارد طاقی سیچارہ زین پیش	بیابان کہ شوق میز دلش	طراوت بخش آریب سے سن شو	بیابان پلوسے من شو
بلا بر غم شاد جاودان باش	بیاد دل از من آرام جان باش	کہ سوش آسب خوم نخت گل	بیابان رخت در تاجا دل
نثار روئے پاکت آبرویم	بیابانے نور چشم آرزویم	سرو سینہ ہائے غم کشیدہ	بیابان پوند اغوش دریدہ
کوئی دم کا ہر مہمان غلبے پر	ترا تیر نظر گزرا جگر پر	امید بستہ خاطر شکستہ	بیابان صبرم دہائے خستہ
کہ میسوز و خوش برگ ز باغم	شرارے کیست در سینہ ندانم	یہ دل ہر برق پارہ آتش افروز	یہ سینہ ہے مقام درد و سوز
نفس ہی خار جان بلبیل زار	گل تر جب ہوا ہم محبت خار	نہیں سو خوب گرد ماہ بالہ	نہ رہ اس قوم میں ایو شکالہ
بگردش چون فلک ہر روز و ہر ماہ	نہ رہ اب در میان خیل گمراہ	یہے ظلمت میں کہ تکا بکیران	میان چاکب تک ما کینعان
ہوس من اس نہ پھر ہونگے گھر سے	دلون پر کہ غم داغ زر سے	چو کوکب تن محبت رو برابند	غم ہا چون ہلال حریح کاہند
دکھاتے ہیں نئی بستی نیا شہر	تجھے کرتے ہیں خوار آوارہ ہر	تجھے رسوائی تو مت ہی انعام	آنھوں کو اپنے مال و زر ہے کام
گلستان میں چھپاؤں کو گل سا	جو میں پاؤں تجھے ایو سرو عینا	وگر نہ میں متاع نا خرید	تجھی ہے آنھوں کا گرم بازار
نثار حسن رخسار زر اندوز	کر دین گو ہر شہوار ہر سود	جواب آتش تیر نظر ہو	نشستیں گاہ چشم منتظر ہو

یہ بند

یہ بند

بلا گردان لعل آتش افشان نسیم گلشن بخت و کرم ہو ہنو عاشق میں کیا بخت کرات حیا مانع ہو کو ظاہر میں دراصل چہ خوش متوجہ بسمل ہو گل پتھر آؤصل بران نہ نہیں نے بت سنگ جس جگر شفقت پہ آیا قبولم ساقیا گر دعوت افتاد کھلا جب وقت صبح نخل نورس غریب خبر بسمل بسینہ گرفتار کند زلف جانان زرد دل ہی نابید بجان پڑا تھا بسمل بسمل سر خاک شکت دل عیان از رنگ برود نجانوں یا خدا ہو غصہ کیا یاوک کس کمان سے ہر نجانوں نجانوں شیراب ناب کیسی نجانوں میں کہا ہے یہ ٹھا درد یہ کتا تھا کہ وہ فرخندہ فرجام در ایست چاک صورت ہوش وہ پہنا گیا لباس لالہ گونی نہ قاتل نے لباس سرخ پہنا قدمشاد و پوشاک زرافشان بہ شکیں لطف پر خسار گلفام لباس از سوزن خورشید بخت	جگر خون کرد یا قوت بخشان بہار خانہ ویران قدم ہو ہنو کیون جکودل چاہے ملاقات نہان عشق بھی میں صلا وصل بنفشہ نے کالایچ سنبل زبان لی تھام شرم و نشین نے یہا کسا رنم جب سنگ گھلا چہ کار از شر مہا با وصل کشاد داستان آمدن شاہد خانہ عزیزو مشتاق شدن عزیز وصال او سپند رو آتش بارہ برق طلحیدر بسمل بیتابی دل قرار اسکو کسی پہلو نہیں تھا نہ باتا تھا جو وہ ہمدم کیو نجانوں کسے ڈالی اگر جان میں نجانوں کون خنجر دل پہ گذرا نجانوں جلوہ رخسار کیا تھا نجانوں کیسی تپ آتش افزون محبت جوش تاثیر کشش سے تہ آتش جامہ دربر کردہ تھا وہ کہوں ہم رنگ تن کیا پیر ہوا شراب سرخ میں دبا ہو مینا دخس لہر تھا قدرت کا بوٹا وہ تھا در پر لباس شعلہ دریا غریب سر پریشان کا قد یاد	کر گیا چاکری اقبال میرا وہ مضمون شوق تھی فریاد یہ کیا معنی کہ عشق فتنہ ایجاد کسیکو جام مہبانے کیا اثر لی ایجاب دعوت کو تعظیم حیا کشتہ نگہ را بار گردن ولی زد مہر خاموشی دہن شدہ دل آتش شوقش کیا ہم سپند رو آتش بارہ برق طلحیدر بسمل بیتابی دل قرار اسکو کسی پہلو نہیں تھا نہ باتا تھا جو وہ ہمدم کیو نجانوں کسے ڈالی اگر جان میں نجانوں کون خنجر دل پہ گذرا نجانوں جلوہ رخسار کیا تھا نجانوں کیسی تپ آتش افزون محبت جوش تاثیر کشش سے تہ آتش جامہ دربر کردہ تھا وہ کہوں ہم رنگ تن کیا پیر ہوا شراب سرخ میں دبا ہو مینا دخس لہر تھا قدرت کا بوٹا وہ تھا در پر لباس شعلہ دریا غریب سر پریشان کا قد یاد	رہیگا دست نگار ان مال میرا کہ چارے پیرن بیتابی گل تہ بہکائے حسینان پر نیراد کسیکو کتنا سننا کر گیا اثر ہوئی تقدیم ہم کر خوش تسلیم زمین آئینہ گردش رکورشن زبان پرودہ شدہ رو سخن را شرابہ وہ کہ رنگین و قیام گل دغ سبہ ہر سینہ طلسم جفا سے سنگ دیدہ آبگینہ جگر افروز داغ سینہ شوق درون سوز اشتغال آہ و شعل چو گندم گرم خاکستر نشین تھا دل ناشاد سے کتا تھا اور کہ روشن ہیں چاند آفتخاں میں کہ تن سے سیل خون بسمل بگذرا کہ برگ صبر دل یکسہ چلا یا کہ دل خون ہو گیا او جلیگیاں شر پید ہوئی برق طلسم سے کہ نخل طور خون پروردہ تھا شفق میں ہو گیا گل بھول کر ماہ تماشا ہے تماشا ہے تماشا گل ز گس ہوئی چشم تماشا کہ تھا اسپند چشم بد سمندر بر آورد از دل غمناہ فریاد
--	--	---	---

<p>تعب ہے بنے صیاد آہو ترحم اسے جفا گستر ترحم ستم غم سے خرابی ہے ستم سے جنون و وحشت و اندوہ و حزن نہیں میں وہ بشر آرام جسکو دل بیدار دین قوت ہوئی خوش بر آگاہ گوشت و پیر و مطلب غم ہالہ سے دل غ سینہ ماہ غبار پائے شیطان غارہ او نور و سرخیت چون ماسور ویرین بیاض نامہ او در بر شب جو چشم او کسے دیگر ندیدہ عجب رویدہ ام زبان شکر سنگ کباب سوختہ برگ زبانش نچر دہم بر و حشر پیر مشور ٹپکٹھا شر آسا فغان سے بلا ہے فتنہ ہے کیا ماجرا ہے جوانی جہاں جاتا ہو وہ جالے شریک حال غم کوئی ہو اسے نظر سے کر گیا آخر کنارہ بہا چشم روان سے آب ہو ہو قریب سوختہ دل شد کیا بے شرابے وہ کہ بگزیرم ز غبار شب در بر بیاض صبح امید اگر جاگے نصیب آرا نگہ کے</p>	<p>ترا نچیر ہوں میں رم نگر تو سرسکین پہ کرتا ہے ستم غم ہو اچھو دور میں چشم کرم سے ترے بن ہیں رفیق حال ارجوان ترے بن ہو قرار و صبر کسکو فغان و آہ بیدل چو لگی گوش زبان کیسی دین کیا چیر کیا لب قریب شمر آزار ہمارا خبیث پلٹش ہمہ صوت رو دین زخمیں صبا حسرت گین سواد نامہ رو سے شتر لب چو نیش عقریش معنی خمیدہ سرگورں اگر کشیدہ اتمنگ کلام گرم را گلخن و بانس چنین غفریت بہتر زندہ در گور ہوا وہ وقف اسرار زمان کیا اسے غصہ سے ہیں کیا ہے تجھے کیا حالت اتر دکھائے اسکا دامن شوش کون کھرا ہے ندیکھا نازنین نے کوئی چارہ جگر پہلو میں دل سینہ میں تھا جو بیاسا قی بدہ رنگین شراب داستان در بیان آئینہ سخن شاہد باغ عزیز و باز آمدن از قوم خود سب سے اسباب خفتن شکر کہ</p>	<p>بزم معنی از صورت نمک ریز ستم ہے آہ ہے فریاد بیدار مٹا یہ تلخی کام انگبین ہو فغان ہے آہ ہے فسون بیدار شریک درد جان کوئی نہیں ہے جو تیرا آرام ہو اس سے نہ رم کر قبول التماس عاشق زار اشارہ مقصد نایاب دیکھا وجود او شرت گرد و کلفت شب تاریک آئی مجھے شاکی و و طرطن مردم چشم قیامت دلش آج تیر غم کشیدن جبین گفتم خرد گفتہ کہ غلوش نہ ابرو اس چپے ووش دیدہ کہ آرد چون قیامت تباہی دیدار خدائش جا کند قعر جہنم کہ تلون سے لگی اس یو کے گم بنا بیٹھے بٹھلے کو نہ رنجور تکلف سے یہاں پہو و کیا ہے کسی کے غم سے جھکو کیا خبر ہو ہوا مواج بحر اشک و غم خوش کہے تو قالب مردہ پڑا تھا داستان در بیان آئینہ سخن شاہد باغ عزیز و باز آمدن از قوم خود کہ میل خراب چشم فتنہ آورد</p>	<p>کہ اسے در جان عاشق فتنہ انگیز مقام رحم ہے اے فتنہ ایجاد کسی غم راحت جان حزن ہو ترے بن مونس اوقات فریاد ترے بن مہربان کوئی نہیں ہے جہاں رحم و شفقت آکر مگر بنا اثر ترحم سے جفا کار غم محراب فتح ابواب دیکھا بلائے درد خاں پائے الفت جو نسبت میں کوئی صورت نہ بھی و ویدہ روزن دیوار شامت سرش شتاق شمشیر بریدن چنین سیر کہ تلخی در آغوش نہ رخسارش شراب دیدہ ستم لوزد ازین اندیشہ ہر بار چنین انسان کہ باشد غم مجسم نہ دو نہ نہیں محبت کی ہوئی لاگ عجب آفت سے تو چل دور ہو دور سیر مل ٹپٹپ سو و کیا ہے نظر سے دور مان نہ نظر ہو و در غصہ ہوا دلبر او در شوش نہ غمگین خاطر افسردہ پڑا تھا بیاسا قی کہ با من خست آن یار شب یکجا کن جیس فدا مید نہ آرد شرف ل شاہد ہی برد</p>
--	--	--	--

اسے سوزنا
 اوست از شوق شکر لب
 چنان کہ کوہ بخت
 نامہ حال او
 بنویسند
 بختیگر کہ بخت

بختیگر

زینتِ جرج پر دھونڈھا فوق	پلنگ پھر سان تھا زخمی شوق	مہ خورشید گل تکیے بنے تھے	تنے تھے چاندنی کے سائبان
بیاض صبح صادق بستر صفا	جواب چادر مہتاب شفاف	یہ چاک تھا بطل بالین ہوزن	کہ اڑنے کو شکم سے پر نکالوں
ہوا ہم بستر شادی پلنگ پوش	کہ آئے شاہ مقصد در آغوش	گل قالیس طرح اوت جوش خندان	بامیں قد مبوس گلستان
رو اکوز کی صافی جو پھیلی	دکھائی چادر مہتاب میلی	بہار بوستان آرایش گل	نگہ بان گل شاداب نبل
کوئی اسکا اسیر عشق رخسار	ہوا سوز درون سے گرم گفتار	کہ تھا اک نازنین بدر کمالی	غریز جاننا یوسف جمالی
نہ ماہ برج خوبی آفتابے	جمیل بے نظیر لا جوابے	شہ اسلم حسن مجفل آرا	سپہ لار خوبان دل آرا
زرد حسن وے ماہ منزل	جہان اسکندہ دبر سینہ دول	بخت دلربا کی جہاں آرا	بد لہماے غیزان حکم فرما
دل مرغ اسیر دام گیسو	شکار گشتہ شمشیر ابرو	بہ ملک جان و دل فرمانروا	دل عشاق را کشور کشاے
بیک جدوہ غنیمت کشور دل	بہ فوج غمزہ باخا زنگر دل	قلم سر ہا بہ محشر جلوہ گار	علم در ضربتی تیغ نگاہش
ظفر از تیغ نازش دل شکستن	سزا رفت مشکین پاستن	بہ گنج غارش خبر نقد دل نے	آرام دلان بردن وے
گلین خاموش کیتائے حسن	مسلم نام اودارانی حسن	جہان دہری زیر نگینش	دل آزاری بود قانوق دیش
کسی بیدست کو اسیر نظر تھی	کے توبرق دل بر جلوہ گتھی	جو میل خشت کا تھا دل میں بس بجا	دل قطرہ تھا دریا ہوس بجا
گد اکو شاہ سے تھی چشم امید	ہوس تھی ذرد بیکس کی خورشید	خبر سوز درون سے گلخن افروز	دہن چرخ زل و شب روز
ہوئی کیا شنائی رو جانان	نظر تھی اک جواب صد چرانان	جو قید سینہ میں مرغ خرب تھا	سمند کی طرح آتش نشین تھا
کشیدن نام آہ مرغ بھل	طیہن ہمکنار طائر دل	دل آتش زدہ سماں دربر	شہر اسینہ افروز سمند
ز سوز دل گد از استخوانش	کباب سا چکیدن بر جانش	شہ آن شوکت حسن گمش	گد او فوج غم فاؤنگر ہوش
شہ و برق رخ آتش نہادی	گد او خرمن دل خاک بادی	شہ آن ولت خویش اصل	گد او بیکس دنا کامی دل
غرض دونوں وہ جوش آب آتش	بہت باہم سے سیلاب آتش	شنائی داستان شہانہ	کیا تیر محبت کا نشانہ
دیا پھر آب الفت کے شجر میں	یہ بھل آیا کہ درد اٹھا جگر میں	زبان قصہ کسی پر ہوس تھی	محبت جوش اسکی بفرس تھی
فسانہ عشق کا کانون جو گدرا	خزیر ستہ خاطر یاد آیا	کہ میں بھی اس کے دل کے متصل ہوں	مرا و خاطر آشفہ دل ہوں
وہ عمکین ہر مرا محتاج دیدار	نظر ہی ہر طرف جو پا رخسار	الم سے پنج زن ہر صورت مار	گرفتار کمند گیسوے تار
ادھر ننگا مہ رود و غنا ہے	ادھر ہر دم ہلا کا سامنا ہے	ادھر شب ہر گلک گلستان	ادھر صبح محشر چاک امان
ادھر ہر قصہ شور محشر آثار	ادھر آہ و فغان کا گرم بار	ادھر چپکے چھانے کا مچا شور	ادھر ہر نالہ و فریاد کا شور
ادھر پاک غمزہ زردیدہ دین	ادھر صد صورت بسمل طین	ادھر آرام جان آغوش بستر	ادھر مرگان چشم خواب نشتر
ادھر ہی شاہد محشر در آغوش	ادھر ہی نفس ہم قضا جوش	ادھر چشم تغافل مستی آمود	ادھر ہی دید و چون اختر نکود

۱۰
۱۱
۱۲
۱۳
۱۴
۱۵
۱۶
۱۷
۱۸
۱۹
۲۰
۲۱
۲۲
۲۳
۲۴
۲۵
۲۶
۲۷
۲۸
۲۹
۳۰
۳۱
۳۲
۳۳
۳۴
۳۵
۳۶
۳۷
۳۸
۳۹
۴۰
۴۱
۴۲
۴۳
۴۴
۴۵
۴۶
۴۷
۴۸
۴۹
۵۰
۵۱
۵۲
۵۳
۵۴
۵۵
۵۶
۵۷
۵۸
۵۹
۶۰
۶۱
۶۲
۶۳
۶۴
۶۵
۶۶
۶۷
۶۸
۶۹
۷۰
۷۱
۷۲
۷۳
۷۴
۷۵
۷۶
۷۷
۷۸
۷۹
۸۰
۸۱
۸۲
۸۳
۸۴
۸۵
۸۶
۸۷
۸۸
۸۹
۹۰
۹۱
۹۲
۹۳
۹۴
۹۵
۹۶
۹۷
۹۸
۹۹
۱۰۰

۱
۲
۳
۴
۵
۶
۷
۸
۹
۱۰
۱۱
۱۲
۱۳
۱۴
۱۵
۱۶
۱۷
۱۸
۱۹
۲۰
۲۱
۲۲
۲۳
۲۴
۲۵
۲۶
۲۷
۲۸
۲۹
۳۰
۳۱
۳۲
۳۳
۳۴
۳۵
۳۶
۳۷
۳۸
۳۹
۴۰
۴۱
۴۲
۴۳
۴۴
۴۵
۴۶
۴۷
۴۸
۴۹
۵۰
۵۱
۵۲
۵۳
۵۴
۵۵
۵۶
۵۷
۵۸
۵۹
۶۰
۶۱
۶۲
۶۳
۶۴
۶۵
۶۶
۶۷
۶۸
۶۹
۷۰
۷۱
۷۲
۷۳
۷۴
۷۵
۷۶
۷۷
۷۸
۷۹
۸۰
۸۱
۸۲
۸۳
۸۴
۸۵
۸۶
۸۷
۸۸
۸۹
۹۰
۹۱
۹۲
۹۳
۹۴
۹۵
۹۶
۹۷
۹۸
۹۹
۱۰۰

عجب دہریہ

ادھر ہی باقی گلگون شفق پوس	ادھر ہی گرم خونی بر سر جوش	ادھر ہی تو تیا کے اک نظر طور	ادھر ہی دو دیدہ مردم نور
ادھر ہی برق عارض صاعقہ	ادھر ہی مشت خاک آراغِ حسن	ادھر ہی نظر چھوٹا کمان سے	ادھر ہی چارہ گذر مرغ جان سے
ادھر کی سرفراست روائی	ادھر گزری بلائے ناگمانی	ادھر سنسن بانی سے گل نشان	ادھر بلبل فغانی سے پریشان
ادھر پائی گدائے بادشائی	ادھر فخر شہنشاہی گدائی	ادھر نور جمال خج رشتہ	ادھر سب سے لڑان صورت بید
ادھر قند لب شیریں شکر ریز	ادھر کامی دل تلخی انگیز	ادھر انگلی ہوئی زینتِ رخ سب	ادھر غم نے دکھایا رو آسب
ادھر رخسار پر ہر شکبوتل	ادھر مانند لالہ داغ بدل	ادھر اکدم خموشی بزم گل ہی	ادھر ہر دم چو بلبل شور و غل ہے
مگر عاشق نوازی سے بہت دوا	کہ عین شہرت طلب ہوں اور دوا	وہ آخر بادشہ ہوں گدایوں	حسین ہوں زین ہوں پھر کجایوں
اٹھے تیاہم سے فخر مجھے	عجب ہی سر مغرور تجھے	گدا کی بے نیازی بادشاہے	خطا رسم و آئین ادب ہے
وہ غم پروردہ و خدادان ہوں میں	دل بدی تجھے کیا کمون میں	ستم دیدہ کی حالت پر نظر کر	ذرا نور حم ای سنگین جگر کر
یہ بہتر ہی کہ اسکا یا رہوں میں	شریک محنت غمخوار ہوں میں	رخ عاشق کی لون جا کر ملائیں	حسد گو قیباں جان گنوائیں
وہ دوا بلبل بیدارچ پہونچوں	جہاں گلرخون میں نامور ہوں	ایچا ہے خضر ہی وقت تماشا	پھلا سو کے تن بیجان مسحا
چلا بہر بہار گلشن جان	نسیم باغ خوبی نام نہان	چلا خورشید رودر کار ذرہ	برائے گرمی بازار ذرہ
چلا شہماق بتیابی در غوش	دہن کند شیریں شکر جوش	چلا سرین ہو اک دیدہ بازی	بت کا فریے عاشق نوازی
یہ سرخ خاموشی گل سے کھلا گل	سہا یا سرین عشق رک و بلبل	تعجب کیوں ہنودل کا گریبان	نہ چھوٹے عشق کے پھندے سے خوبان
منادی ہی کوئی اہل حکایت	کرے ہرگز نہ خوں کی فکایت	منادی ہی کوئی میرا برادر	یہ عشق و قون کی ہر چی لکھے پھر
جہاں میں کون اپنے زمیں میں	محبت کا اثر رکھتے نہیں	ہو انجم سے قبا پیرا ہن گل	مناجب نالہ و فریاد بلبل
جو نیلو فر ہوا آتش زن آب	بر آیا ابر سے خورشید بیتاب	جو دل میں عشق کا روشن ہوشم	دل پروانہ سے اول جلا شمع
پشیمان گاہ سہل سے ہوا وہ	نہج اپنے تغافل سے ہوا وہ	کلام فذر گفتن زندہ فرما	بہار پردہ گوش مسحا
زیا قوت لب گوہر در غوش	گہرے سخن آ آب رجوش	کہ بید یوں روگردان ہوا میں	نہ کافر ہوں ترا ایمان ہوا میں
مجھے شکر سے دیکھ کر دل افکار	ہر اد جان و ارمان دل زار	متنا نے ان بچیدہ ہوں میں	نشاط خاطر عمدیدہ ہوں میں
جو تھی تیری تمنائیں ہی ہوں	کیا دل جسے تیرا میں ہی ہوں	رقیبوں سے مجھے کچھ غم نہیں ہی	حر لیون میں وہ تازہ دم نہیں ہی
نہیں اس قوم سے مجھے سروکار	وہ دیدہ آنکے اور یہ حسرتی خوا	منافقاہ سے جب یہ چرپ گفتار	بلا کے کے کتا تھا دل افکار
بیا حسب دل دیوانہ من	چراغ خسانہ ویرانہ من	بیا اے مرہم زخم جگر داغ	بدل ز رو کو تدار و قدر داغ
بیا امید جان آرزو مند	بچاک سینہ از روی تو پیوند	بیا اے دلنواز درو مند	بہار دل نسیم گلشن جان
بیا نور پاش چشم خورشید	کہ دارم در شب و زامید	بلا گردان لطف بندہ پرور	دل لالہ جگر جان سمن برور

بلا گردان

بلاگردان پنج پایے محسن	نشاط جان قوم پایہ بین	بلاگردان جوش فاشقانه	دل تیر محبت را نشانہ
بلاگردان گفتار شکر قند	نداق کام جان آرزو مند	بلاگردان شوق وصل جوین	سر زبان بوق وصل جوین
نثار اشتیاق وصل بسمل	شرار آتش بیتابی دل	نثار شفقت منت در آغوش	زبان شکر الطاف کر مجوش
نثار رورے صد آرام در بر	متاع صبر جان در پرو	نثار مشکبویوے صد تار	سر آشفنگان سنبیل زار
نثار گردش چشمان بیمار	حیات در دمنده عشق خونخوار	نثار عارض گلگون شفق پوش	دل کان خندان نامہ خوش
کیف پر ہی سرتسلیم منظور	یہ فریاد اٹھی ہی تعظیم منظور	بجائے دل مگر پہلوین جا کر	نہ لوک شیشہ پہلوین جا کر
ترے آنے سے غم دل سے ہوا دوا	یہ خالی ہی مقام تعجب ہوا	امید دیدہ گریان تو ہی ہی	سرور سینہ بریان تو ہی ہی
بتھی سے ہی منور خانہ دل	بتھی سے نہ ندر ہی پروانہ دل	محبت جو ہر ذاتی دکھایا	بسان آئینہ پہلوین بیٹھا
پر بلبل ہو کے جاے گل تر	بر آیا خار پنج جان مضطر	گمان بد زور عشق صافی	دواے یافتہ تاش تلی
گل خندان کو تھا اندیشہ خا	وہ تھا بلبل کہ خالی شور و تقار	سرستانہ لایا شورش ذوق	لگی دل میں دیوالا آتش شوق
بروے شمع پروانہ ہوا وہ	محبت جوش دیوانہ ہوا وہ	نہیں آرام بلبل کو سر گل	تسلیم بخش جان ہونا فل
جدائی میں رہا سیما کیسا	ملا عشوق تو قیاب ایسا	جنھوں نے ہیں پیہ لفت کے پاس	لب رہا بھی رہتے ہیں پیاس
ملا برو سے غم کو حکم رخصت	چھٹی کیسے قید دل سے محنت	غم آہو تھا حکم نیم دیدن	رہیدن زادہ صحرادویدن
رفیقوں کا کہوں کیا ماجرا میں	زبان ہی بتا سنج و بلا میں	اکٹھایا تھا بہت سر لاوبالی	الم نے دی سراسے گوشمالی
گئی وہ کوشش الحان موزون	زبان پر نالہ خفا و مضمون	نہ کوئی دھن ہی سر میں نہ تی	دھنا سر کو زور و غم پرستی
برخ از چنگ غم درد نوازی	شکست ساز ہا دکھ نوازی	سر و نالہ ہا لب پر جنون کوش	روان نگہو نے دیکھ غم خوش
قیامت خیز غوغا سے دل بکھا	جوش و رجم تھا پیغام اجل بکھا	فریون نے کیا سر پیٹنا و	طباخچہ زن یکے باد بگرے تھا
نہ شور آد و نہ سر یاد تم	کہ افغان بھی گلوین بسمل غم	غم دوری سے بسمل ہو پتھتے	قریب گ بیدل ہو رہتے تھے
جگر میں درد کھا چہرہ ہوا زرد	فغان تھی گرم سینہ آہل سرد	عشق فتنہ عالم عجب ہی	ہیان ہی درد سینہ نالہ لب ہی
یہ نپا سایہ ڈالے جس بشیر پر	جہان کی آفتیں لاتا ہی سر پر	کبھی اس سے نہیں آرام اک جو	جگر کو سینہ کو پہلو کو دل کو
کدھو سا قیام روز و رچوش	کہ مہمان ہی ہمارا وہ کر مجوش	بس لب لاوہ شراب رغوان نگ	کہ تنہا پیتے پیتے تھا میں دل تنگ
غریب سینہ ریش خاطر زار	آوردن عزیز شاہد را با عزت تمام	بگردش ماندہ آن چشم بیمار	ہوئی حاصل تمنا سے دل زار
ستم پروردہ آغوش محنت	سرا پا غرق دریاے محبت	ہو آپس رخ کن سے بہرہ بردار	زبان پر شکر دل پر شادمانی
ملی غبت رسا سے کامیابی	ہو اس رخ زعفرانی سے گللابی	جو بخشا حق نے نقد کامرانی	اگدا ہی سے ملی پھر بادشالی
گل امید سے بلبل چمن تھا	کن ہمزاز سے گل بانگ زن تھا	کہ آخر کی نصیب نے رسائی	

مجھے حاصل ہوئی دولت سے بہبود ہوا وہ جلوہ افکن رشکناہید شرف ہر وہ ہمارے خاک رکو یہ ہر دریادلی تیری ہر داور گل عارض ہر کی گلشن نچھاور بہا حسن پر وار گلستان دہن کو تنگی خاطر دکھائی دور سلطان گرے ہو کر نچھاور کیے کیا درنثار سے انور بشوق زلف مشکین خطائی سمیں و سرقاست لالہ خسار پرستاران کہ از چندین ہزارش کھڑے خدمت میں رشک سروازار سبک فتار گھوڑے آسمان سے حسب سیردن کی تیری بس کہوں کیا جو ڈھونڈھا ہوش دہلا دم سے ہزاران شتر زرد و زحل پوش لباس اطلس و کنجاہے دیبا مقفل گنج زر صندوق جوہر کیا مانند ایمان بادل شاد بنایا خاطر محبوب جان نیز یقین کو ہم ہی سوے مکر تھی کہان ان سے نکلا کچھ خوبی بجز خدمت گزاران سرفراز نہ نکلا شکل بو گلزار سے وہ	بنامین خاک سے کلخ زرا ندوم بنام ہر ذرہ دیوار خورشید کرنیکے سرمہ چشم آرزو کو نہ کچھ قطرہ کو بخشے آب گوہر لیون پر حاصل معدن نچھاور کیا قربان کیسو نہ بستان پریشانی دو کیسو پر لٹائی جوا شکب بید لان بر پاد لبر گری چشم خروست آب گوہر صبا فردوس سے بوہر کے آئی بہار نو جوانی رشک گلزار زینجا بود یک خدمتگذارش چو شمشاد زمین حسن بنیاد نئے کب کہنے یون بازی زبان سے کہ ہر شبہ نیز خامہ خود شکریا بگو لا بنگیا وہ خاک سم سے آواز حدی مست و مدہوش بساط مخمل و سنجابے دیبا کہ جنمیں چشم دریا ہوشناور نیاز دولت حسن پر نیراد مکان تکلف باہمہ پیر گمان کو رشک ہوتا نظر تھی مقام دلربا سے جاے خوبی کہ تھے اول سے کے محرم از رہا امین غم ہر خار سے وہ	بکھلے کہ آخر شد شب داج مرا آباد ہے گھر نازنین سے پڑا کیا پر تو عکس رخ برق لٹایا صدقہ خوبی زرد مال متاع آبرو و نقد اعزاز نظر کی رونما کی تیغ قاتل نثار تے کیے در پاتے فرق ہوئے از جان دل در کیا دلا نہ چومے مشک نے کیسو خمدار غلامان گل اندام حنا پوش کنیزان پر پروشعہ نور غلامان کش فضا آفریدہ فہیم نکشے ایماے نرگس چلی عورت نہ فکر تند سُرکی وہ گھوڑے تھے الہی یا بلا تھے صبا مک کرہ ہا برق پارہ فروش خمیہ جگہ زرباف فرنگی کرج و بوندی کی کٹاری غرض سامان عشرت جہتہ ہر کہا ان نازنین کیا چیز اسباب نہ دیکھی راہ اسکی آسمان نے جو نیچے فکر دین کے ہو مسند کبھی وہ صوت ہوش آپ جاتا ہر اکوئی بشر گر نہ آگاہ مقام گنج ہی گویا نہان وہ	سحر دم زرد ز خورشید ستر تاج چمن کو خار ہے اس ستر زمین سے دل مسکیں ہر جوش انا اشق ہوئی گردش سے دیت فانغ الیا نیاز غمزہ ہاے قبلہ ناز کیا نذر تبسم غنچہ دل سراپا آب گوہر میں ہو غرق نثار سداکے ندان گہر بار چڑھا سرخون صدف ہو تاتار لینق حبیب انش ادب کوش کہ بر ویش سپند چشم بد حور غلامی بود یوسف زر خریدہ چو سنبل خاک بوسے پائے نرگس نصورت تھکے ہا گو گند سُرکی طلش میں برق چلنے میں ہوا تھے فلک سیاح مانند نظارہ دل قدسی نرادر و تن بہت صاف چو برق اندر کنار بقراری درم ہو سیم ہر ذری گہری دل قربان تے اوجان بیتا نہ پائی کچھ خبر گوش جہان نے ہوئی دانش کی چشم دو بین بند کبھی امید سا اسکو بلاتا کہ صر ہی برج خوبی اور کدھڑ خلل انداز سے صبا کو کیا بخ
--	--	--	---

غفلت آدمی
بہشتی

کہ ہر ساقیا اس بلکے سوچ	میں سوتا تھا کہ طالع نے نیام	جو مجھ کو مایا بنا ہی بلا دے	کہ ایام خوشی نے رخت لا دے
تراش شیشہ جو شمشیر پہ	بیرون کروں پیر عزیز شاہد را	اور فتن عزیز	خراش سینہ گلزار داغ
سودا ملاست آرزو مند	در پے او و طلبیدن پیر عزیز	را مع شاہد	دل پردنخ درد لالہ چپ
تن پروردہ خاک خرابی	بیا سودہ بکوسے کامیابی	فغان کردی کہ بلبل لالہ آموز	پر پردانہ گفتی کاخین سوز
جوش ہادے صحرے جنوں	یہ ذلت از غبار کوچہ افزون	متاع رونق بازار دنیا	خریدار الم سرگرم سودا
بعلیم عشق استا د زمانہ	بمیدان جنون مردیگانہ	نصیحت کر گیا ہی آزمودہ	کہ جو دل ہو غم الفت ربودہ
پے برگ زبان راز گویاں	میان آہ رکھے برق پنهان	کہ دھڑی ای فغان برق دہر	ذرا سوئے غریبان بھی نظر کر
زبان عیب گوئی چل رہی ہی	پتا جھکا دیا ہی وہ یہی ہی	شرپس شمع تر سوز نہاں سے	فرخت دے زبان شمعان سے
نہیں ہی مجھ کو تاب جو رخماز	غیر آسا ہونچہ داندیشہ راز	غیر دل نے پایا نقد اسید	مگر فتنہ سے لرزاں ہنورت
چھپا تھا سینہ میں دل چشم سے	اچھلتا تھا جگر خوف حسد	جو گوش ہوش کھٹکے پر کا تھا	دھڑکا دل کا ہر دم کہ رکھا
نہ آہستہ چھپیل زار	کسین نہاں نہ وصیاد بکار	نہ اتنی چیخ مارا کی کشتہ ناز	سبادا دیدہ ہا فتنہ ہون باز
نیشک تھا وہم سے تقویٰ لہر با	کرے بیشک جہالت گرفتار	حیا کہتی تھی چھپنا بہ نظر سے	ادبیت دلاتا تھا پیر سے
وہ تھی بیم اجل خوف پد رکھا	کہ آخر قطرہ نام پسر تھا	جھپکتی تھی خیال نکستہ آنکھ	تہ اٹھتی تھی زمین سنگ سے آنکھ
اسے ہر چند کرتا تھا وہ سوتور	بجوش جلوہ ہر روز تھانور	جدھر تھا جلوہ خورشید انور	ہما بخت اُدھر تھا سایہ گستر
نگوہ ضبط راز عشق مشکل	یہاں نقارہ ہی خود نا دل	چھپائے خلق سے یہ از جوس	شر کو یاد بائے در خس
گدا کے سر چڑھا جسم سب	پکارا میں ہوں تیرا شمع نہی سب	یہ می پناہ نہیں آسان بکایک	پسٹ ہی سکی مغر آسمان تک
چلی اس لیے ہی خود مری کب	ہوئی ہی بند شیشہ پری کب	یہ سہا شیشہ آہن کرے چور	نہ لائے ضبط بیتابی سے انکو
نہی صحرائے خار خوش کیا	نکلتی ہی یہاں سنگ سے خار	جگر کا شش نہ ساز ہی عشق	شر اردل خلاف راز عشق
فیتنہ ہی فینم عالم آشوب	کہ شور افکن ہی سکا کوس سچو	کشتی روز مٹ گئی تھی	بہم خلوت میں ماہ و مشتری تھی
ادھر سے شوق بیتابی داغوش	ادھر گرمی حسن جفا جوش	ادھر رخصت پہ پچھا صبر گرم	ادھر غرت نے پگڑا دامن شرم
سخن کی گر مجبوشی کس طرف تھی	تکلف سے خموشی کطرف تھی	جو دکھلائیں ادب نے تیز آنکھیں	اجازت کہ مشتاق ہوں میں
سوال جلوہ یک بجالی	جواب گلشن صد کامیابی	امید و کامرانی آئے گوہر	نیاز و ناز با ہم شیر و شکر
وصال آرزو در بوسہ بازی	مبارک در کنار سرفرازی	نشتان تھا ہمیں سے گلستان	گلستان کیا کہ رشک باغ فشان
حجاب رو غم ہر نگ حرمان	محل کے واسطے اندیشہ زبان	نشاط جان بلا گردان ہنگام	امید حاصلہ سر بان ایام
ہوس فوارہ جوش شوق بلبل	ہمارا آرزو کیفیت گل	وہ قمری بہرہ و نغمی سر و قفا	جلا جاتا تھا یہ مودی حسد سے

۲۹
کہ ہر ساقیا اس بلکے سوچ
تراش شیشہ جو شمشیر پہ
سودا ملاست آرزو مند
تن پروردہ خاک خرابی
جوش ہادے صحرے جنوں
بعلیم عشق استا د زمانہ
پے برگ زبان راز گویاں
زبان عیب گوئی چل رہی ہی
نہیں ہی مجھ کو تاب جو رخماز
چھپا تھا سینہ میں دل چشم سے
نہ آہستہ چھپیل زار
نیشک تھا وہم سے تقویٰ لہر با
وہ تھی بیم اجل خوف پد رکھا
اسے ہر چند کرتا تھا وہ سوتور
نگوہ ضبط راز عشق مشکل
گدا کے سر چڑھا جسم سب
چلی اس لیے ہی خود مری کب
نہی صحرائے خار خوش کیا
فیتنہ ہی فینم عالم آشوب
ادھر سے شوق بیتابی داغوش
سخن کی گر مجبوشی کس طرف تھی
سوال جلوہ یک بجالی
وصال آرزو در بوسہ بازی
حجاب رو غم ہر نگ حرمان
ہوس فوارہ جوش شوق بلبل

بھام دل ادھر نرم دل افروز	فلک کستا تھا سمجھو گنا کسی روز	نہ جانے پاسے رحمت کی نفیس	درد دل پر دہری غم تے سوس
ہوئی ساز طرب ہر چند تقدیر	مگر گوشہ سے تھی غم کی یہ تقریر	فرے یہ خوب بان باہم اڑانا	اجی کیا تھے ہلکے کچھ نہ جانا
بسل بسوتے ہوئے بیدار ہوئے	ہم آئے غافل ہو شیوار ہو جاوے	نہ دیکھا اس مقصد کی نظر بھی	خلل بولا لاکھ جلوہ ادھر بھی
جو باب مدعا و چشم سا تھا	نگہ بان غلل خواجہ سارا تھا	کون میں سکود رہا کنس بان سے	مجسم فتنہ تھا شہر نہان سے
لوکھائے برق کو شوخی فتیلہ	سکھایا تھا فلک کو اسنے حیلہ	مخنت دشمن مردی علم تھا	قلم آسا علم کا شرم تھا
وہن خالی ز دندان و اقدیر	بنائی اک نئی فرج زن پیر	سمائی تھی نظریں غیب بینی	ظلیفہ تھا زبان کا کتہ چینی
بچشمانش نگاہ شوخ دیدہ	جو آنے و رہنے سے خزیدہ	نہ سر تھا اس شہر کا بلکہ تھا	جہان میں مثل صرغ نہیں تھا
ہوا پیرا جو اسپر ابرستور	صد سے جل اٹھا مانند کافور	ہوئی جو تند باد و خستہ کی	بجھو کا ہو گیا حسرت خالی
الم سے چٹابی دل نے پائی	شکایت کی ہو سر میں سمائی	دو تخی پر دورنگی نے کیا ناز	چرا یا بنکے دربان مایہ راز
کیا آگاہ جا کر صاحب تخت	کہ عقیوب نے مان پیر جو انجبت	عزیزت را نظر بایوسفی بہت	ز لہنہ سان ز جام شوق بہت
چھڑکتا ہر دم زخم جگر پر	کباب آتش و سمنور	بجا ہو جو بلبل عاشق گل	عجب مال بلبل ہو بلبل
چراغ خانہ ہر دہ کفر آئین	کہ قاضی جس سے بھولا تھا روین	چس میں شل بودہ گل ہونہا	ہوا تھا جو خزان گلستان
ہوئے میں محل گوہر اشک محول	مگر اگر خاک زر کرد یا دھول	ہر سگا چند مدت گریہی حال	نہ یہ بیٹے کی دولت ہو نہ مال
نئے عشق مجازی ایسی پی ہے	ابھی تک بخودی ہو دیکھ لیجے	ز بس تھا سنگدل کا بخت نکو	دل میں کلفت ہو گیا چور
وہ تیزی طرغفتن نے نکالی	شنیدن کے جگر میں گڑالی	حسد و دش کیا جاسد اتنا	غضب سینہ میں آتش بنکے ٹھکا
جو ٹپلی برق سان بیتابی دل	ہوا خود تھا منہ غصہ کو شکل	سرفارت سما یا سر میں کبیر	اشارت نے نظر کی سوئے لشکر
چلا اکدم سپاہ غیش پال	کہ تھا انجوا بخت خفتہ اقبال	خوشی سے قص میں تھا چرخ بدشا	ہاتف ہاتھ ملتا تھا کد بہیات
تو ہی سے بختلے یک جہی مار	ٹرپ پہلو میں تو ہی ایدل مار	سیہ بختی تھی بلبل کا مقدر	خزان نے کی چین مارا ج کبیر
کمالی آتش اخفا فضائل	بٹھا لا گرم خاکستر پہ بیدل	بکالاشا بد گل پیر بن کو	کیا شوریدہ سر بلبل سخن کو
بلا انداز جان کو پھر دوبارا	غزال آسا دکھایا رو صحرا	بغفلت جہت رو بیداری او	نود و بخودی ہشیاری او
خبر تھی شہر ار پر وہ گوش	جلا کا خور سان سرمایہ ہوش	کبھی کستا تھا آتش کا خزان	گریبان پدین ہاتھ ڈالون
کبھی کستا تھا زہر آخر کر ویش	سبک توں بہستی سے کدوش	کبھی کستا تھا سینہ چاک کیجے	غم ایام سے دل پاک کیجے
کبھی کستا گردن میں چاہ میں کیا	مردن چاہہ رخ کی جاہ میں یا	جنون لہجہ کان میں اگر صدای	بہار گلشن خوبی گشتادی
جو دعویٰ ہو تو کیا میٹھا ہی ہے	وفاداری پہ دہر کے کس	وہ عشق روے ماہ خسار	نہ تھا دل گوشہ جامہ اغیار
کیا بوقت دلین عشق نے گھر	کمان کا خویش او کیسا براؤ	شر کی طرح کو دلا پی جاوے	فناک فال کی خستہ وفا

شرار آہنے کی تنہائی	جنون نے اپنی ہمدردی دکھائی	مٹاتے تھے گھر بس دیدہ زار	سہمت کے لیے عین عمدہ آثار
چھینکے شوق سے جھٹنے پٹنے	اٹھا شور مبارک ہر فغانستہ	چلا نا کام سودا دل گرفتہ	طلب میں یار کے از دست رفتہ
نہ باد آسیر آوارگی تھا	غبار کو چہ سچپا رگی تھا	ہوا جھٹ میں مجنون شایان	غزال آسایا بان دریا بان
جو گم کرتا تھا راہ پر خط کو	جنون کتا جی حضرت ادھر کو	تجربہ گر تھے ہر دم آہ و فوس	کسین خار نیلا ان تھے قدوس
شریک درویش چارہ تھی محنت	رفیق روز و جھٹ رنج و غمت	پدر کو اس حقیقت سے کسی طور	خبر کی بخودی نے آگے فی الفور
کچن جان سپردوری نمودہ	شدہ جان پیر و جھٹ بودہ	سپاہ غم نے دی مردہ طفلی	کہ غربت کے دلوں نے دھڑکی
جگر گوشہ کی الفت میں ہوا آب	جگر تھانے سے کتا تھا بیتاب	یہ ایام غم آگے کھڑے تھے	کہ میری عقل پر پردے تھے
نہ سوچا کچھ اسے فتنہ بیدار	گل و بلبل کا میں کیونکہ خواہ	کہ ہر ہی ادکل رعنا کہ ہر ہی	کہ فرقت خار پہلو سے پیر ہی
سربازار رسوائی نہ ہو تو	یہ خامی چھوڑ سودا لی نہ تو	اجازت سے تھے وہ بختا ہوں	لیکھا مجھ کو یہ میں جھکو پاؤں
نہ نگاہ گیران ماقیامت	نکالو نگاہ پھر حرف سلامت	یہ کہہ چند دم در غلو تھیں	ہوا بحر مائل میں وہ غواض
ہے یہ گوہر بقصد و حاصل	کہ بلوائے خرد مندان کامل	کہا اے قافلان صاحب غور	پسیر کو لاؤ سمجھا کر کسی طور
نصیحت کا پکھاؤ دام جا کر	پھنساؤ آہوے دم خوردہ کا	بامید شکار رو یہ سپر	چلے مانند شیران اہل تیر
گروہ و غظنا آشناد ل	سیان عاشق و شوق جائل	ہر اک انگور خراب ناپاک	بستہ دل بستیہ دیوسفاک
وجود تو دہ خاک انکو کیسے	دل حد تیرگی ناک انکو کیسے	ز جام عشق صہبا چشیدہ	جمال شاد الفت ندیدہ
بہ تیغ عاشقی بسمل نمودہ	غم در جگر کم از نمودہ	ز ابرو سے کمان رخ پریدہ	دوست غم گریبان مادریدہ
نہ واقف در دہل سے خامکاران	وہ سنگسار ل تھے سچے سنگساران	نہ جانا تھا جو پہنی تھی سوہولی	زبان پند ہمہ فتن لے کھولی
جلی حسرت کبابوں نے مکرر	نیک چہر کا خراش خم دل پر	جواب مثنوی پسند عرض جو	ہوا اک صحرے بچیدہ ابرو
وہ تھا بے سود غیاروں گشتار	کہا عاشق نے یوں پانچ نیل	فغان چلو خوں خاروں کیسو	بھیکو کاہوں غضب کا دور رہیو
بجا کر اسکا ستر پھر سے توڑے	لگا کر آگ جو پانی کو دوڑے	نصیحت نے نہ کی کچھ دل سے تاثیر	کہ تھے جھٹ ابھی سہمت تدبیر
نصیحت سے نہیں ہو عشق کو کار	یہ جن ہی کہ خجہ شام کا رادار	نصیحت سود مند اس لپکھا ہو	کہ جب کا دل بدست دلربا ہو
نصیحت سے ہی سودا ہل جہان کو	نہ خوار کو چہ عشق بتان کو	نصیحت مانع فتن کہ افتاد	کہ آتش تیز تر یاشد از باد
پھر نہ کام ملگین دل سوئے شہر	چلے پانی سے سیدھے جانب نہر	خصوصاً ہر عرض حال کردن	بجاک خست از غما بگردن
پیا سا دیدہ گریان نے جانا	محم سہینہ بریان نے جانا	جو کھایا ترسندہ جان سیری	جنون نے آگے کی خود دنگیری
نہ جنبش ضعف تھی سر کو ہر بار	کہ پیہم نسبت سے کرتا تھا نکال	ہوا کردار سے اپنے پشیمان	خواب سے چھٹلے پیر و ندن
ہاں نہ ہم ایسے لے ہاتھ	کہ انھیں ہو گئی پیدا چلے ہاتھ	خدا را سا قیامی اب تو دے	کہ تھیں گے راہوں خور و سیر

۹۰
مثنوی فہرست اردو

قاصد فرستادن پدر عزیز پیش شاہد برائے طلب

مجھے ہی خواہش مقصد اب ہے
بیا گویم برے درد پنهان
زبان ہر جنس دان صفا تقریر
دوا کرتا تھا وہ رنجور جو جو
تعمق میں نہ روئے فکر دریا
ہے غواص بحر فکر خوش را
ز درد عشق بردل داغ دیدہ
یشتش دید میدان محبت
ز نسیان قطرہ دریا جوش
نیا سودہ دے در کس دنیا
شناسائے رگ درد نہانی
ہوا گویا کہ یاران خوش سلیب
بر شاہد برائے عذر خواہی
کسے تعلیم بعد از عذر داری
نیکم ہی بند غم بھی عالم خواب
عجب کیا ہی کہ وہ پاسے شاہد
وہ بیشک ساتھ ہوگا عشق رنجور
شنیدن کشتہ دلش تا غوش
یکے از چاکران مرد وفا کوش
بصورت نیک در سیرت حمیدہ
نظر سے پائون رکھتی ہر وہ بیکل
شر پہلو میں بتیابی غل میں
سیان راہ پائی شکل آدم
نجانوں کیوں جھکائی گئے گردن
چو تو یوسف رخ روشن ندارد

بیان ہر دار سے درد دل پر
پہنچتی تھی غل طفل مرض کو
تفہم میں سراپا کے خرد ہا
کہ شاہد گوہر مقصود ہا تھ آئے
ز طفلی تا بپیری غم کشیدہ
مدیدہ پشت او خبر بامخت
ز عریانی چو گداز پشوش
بلائے بود از دست ستم ہا
دوا دوان نپ عمر جوانی
نہیں ہی کیا دوا سے در عجب
سمند باد پر ہو تیز راہی
کہ روئے حال پر ہی گرد خواری
خیال خام تھا وہ بچ گردب
بہار بوستان ہی پاسے شاہد
کہ سایہ بھی کہیں سے ہوا دور
چو گل زخمت دہ بستر فراموش
عرق مانند ہر عضو شنگار جوش
بکار سے قاصدک اش بر گزیدہ
ہوا اک انکھ چھپکانے میں اچھل
قیامت گر گیا طویل کیل میں
دو خوفائی دل یکے یرویکم
کے تسلیم یا نجیب گردن
شنیدن فوق بردیدن ندارد

زمانہ شاہد مطلب طلب ہے
علاج ہم نصیب پیر کنعان
پدر عاجز رہا درد جگر سے
بلائے چند ارکان سر دور
لب گفتن کشتہ غم آئین
کہ تھا پیری میں گردن کے ہر
کے محنت کشیدن چپ و چاقے
نخوردہ سینہ خبر تیر خفا کے
شرک آبے دل بڑا خون زد
عبار در ہوا سے عشق بودہ
سپند شوخی چشم ستم زاد
کہ اک قاصد جو ہو دلش کی تقوی
نیاز و عذر کے تحفے کرے بیش
گران ہی احتمال بار غربت
عنادل راہین اک گل ترحم
چو بوباکل بنا ہیگار نفقت
چراغ صبح شام زندگانی
بلائے غم نے چھوڑا ہمیشی سے
جو اطلع دیوان فرہنگ
ہوا وہن رسا مضمون پیغام
نہ کچھ دوسرے قدم تک قہلا بھی
شمال شوق سرگرم دیدن
ہم امید دل یک رنگی آئینہ
ادب سے یوں کیا اظہار پیغام
وہ تیری چشم کو شوخی ہی حاصل
بھونچے میں پسکے صدا تو تیا دل

دہ تیرا ہر حال تشنہ فروز	کہ ہر دل میں جس سے سوز	دہ تیری نگہ شمشیر قاتل	کوئی گھائل ہو کوئی مضامیل
بہار رو سے تو گردید گلزار	نخون بستہ و گردید گلزار	دہ تیری چشمین گردش ہمایار	ہزار آزار سے ہین لاکھ بیمار
نہی جی بیا جی نگیں ورق میں	گل خوشبو خوش شفق میں	پیشِ محل ز نگیں شفق پوش	ہوئی ہر آتش با قوتِ شفا موش
بنام ایزد طرز مست دیدن	کباب آسا جگر ہا دھکین	نگہ کی سو چشم آخر حسد نے	کیا ذنبالہ آہو خرد سنے
تیری صورت جو دیکھی ہو گیا د	سرخ صبر خرد سے ارگیا رنگ	شراب عشق سے ای غارت ہوش	ہزار رونق لکے ہر تونہ ہوش
تکلف اچہ زان می حاجت مست	شنیم نام تو گردیدہ امست	پڑی جھکو تناسل ظریفی شکل	کیا پہلو سے پیری سے جوان دل
نزدہت بروہ سرد گر بیان	کئی بر تو یہ اب کرتا ہر آن	ہوس ہر وہ کہ کم ظریفی نہیں	کنارہ بحر کے وسعت قرین ہے
بیابا آن شراب عشق ساقی	کہ در جوش است خونہا بکاتی	بیابا ز آد گر سپند رنج	پیشمانی دہد تا چند رنج
بیا جرف عصیانم قلم کش	زد خرد طعن شکوہ و کش	بیا و پاشش نوز سینه من	کہ شد بے تو سرور سیمین
بیا د پاشش با طرزیکہ بودی	کہ آخر حاصل عمرم ربودی	بیا د بخش تقصیرم کہ دیدی	پذیرا کن اگر خد رخصتیدی
بیا ای ابر احسان عین لطافت	بکن حرف خطا از لوح دل صاف	گذرای بحر خوبی بر سر من	کہ جوش بردار کف گوہر من
بیا اک خانہ دل را کن آباد	چرخ خاندانم راز دی باد	بیا اسے نور چشم آرزویم	کہ دامن بستہ بردی آبرویم
بیا شو فرحت جان عزیزم	دل آوارہ را کن غنچہ نیرم	چو دل زین پیشِ حسی گوشتی	بیا حاضر کنو غم بام ابرو
تغافل مست انداز مزاجت	فراموشی نیازت بردہ حاجت	فراموشی ہر طرز بیوفایان	فراموشی ہے کار دلربایان
عجب کیا ہو کہ تو بھی ای جفا جوش	خطا میری کرے دل سے فراوش	چو دم از حبقت زد تو کلم	ترحم شد عیان غفلت تبسم
دیا کس طرز سے شوخی موافق	جواب انتخاب بحث منطق	کہ ای شیرین بان شکر نشان	نثار لہجہ ات مصلحتستان
ترا پیغام ہر جان شنیدن	سزاوار درون دل شنیدن	مجھے اس پر نے بختا پیغام	مین اسکو بھیجتا ہوں شکر انعام
کلیما می مضمون اور ہی ہے	کنا یہ کانا کچھ طور ہی ہے	نکالی یہ کمان کی آشنائی	کہ مجھے طرز بیکتائی بھائی
نہ دیکھا خواب میں بھی نہیں اسکو	محبت رو سے مادیدہ کیا ہو	عزیز جاننا سے ہر سرو کا	یہ بیٹھا ہر بہت خویش مختار
دل و شوش لی بیرون روست	چو نقد خویش گم کردہ دست	اگر رخصت ہو حکم رضائش	غبار آسا نہم سدر ہواش
سنی جصلحت مضمون بقدر	ہو اگر م سخن شیدہ دلگیر	بدائع از تعدی ہا دوران	عرش سینہ نش جاگ گریبان
بیابان گرد مجھو راز وطن بود	جد افکنہ مشکلی از فتن بود	ز کنعان دیدہ غمہای ناخوب	عزیز یوسف معتبوب یعقوب
کہ ای گل بس کلامت جانفزاست	خیرت یکا از لبوی وفاست	نثار این فراموشی بدطن	ضمیر قدسیان پاک باطن
نثار است سینه پر سیمین	نثار این صفا آئینہ من	پدر کی مہربانی کیجیے یاد	ہوا ہوں کیا نہیں مین خانہ بر باد
کیا جو اسنے دشمن سے نہوگا	کسی دل سے کسی تن سے نہوگا	نکوایا ہمین اپنے وطن سے	از لائی بلبل بیدل چین سے

فلک خورشید میں ہمارے بھی تک ہر وہ بخش جی کی جی نہیں ہے آفتاب شوق بہت کلام درد مند بھجان ہے تو کیسے کیسے ہو پھر اپنا جینا نہیں کھتا ہر باب رنج و غم گر نشان کامیابی نقش لپش سنا جو کچھ کہ کانوں تھا سنایا حدیث شوق باطن و قیاس ظاہر حیثیہ از لب شکر فشردہ بروی قول تو در انتظام چنان گفت ست کان مہمان ہفتہ رہنم باقی با سہر جگر بند جو دیکھا رو کا صد جانیری نے وثیقہ نامہ لکھا صد مضمون گل و بلبل ز گزار محبت اجازت ہے کہ تم دونوں ہو خوش نشان بلبل و گل پے خطر ہو تمہیں ہو ہمارے نور دیدہ بہ بیت پے روئے بخت یا و بحسن دل بے عشق مفتون مستان فدائے نشہ و باہ بلبل و خستہ دیدن گل لطیف فارغ از خلق آرمیدن باب گوہر صدف گدائی	صد سے پہلے ہی مارے شرار نہ بھولو نگاہ قیامت کا جی میں کہ دون اپنی مراد دل خواست کسے معلوم کیا شر در میان ہے مقید رہنا دل کا چاک سینا وثیقہ نامہ لکھ بھیجے تو کیا ڈر نشاط بہرہ مندی در صد لپش شنیدہ کہ تئیں دیدہ بنایا تمنا سے دل و امید خاطر باب سلسبیلے غوطہ خوردہ	دیا لیکن پرنے دماغ پر داغ نہیں ہے قابل پاس اسکا پیغام سخن علت سے جو صاف غرض کا جو لوٹوں میں یہاں قول سنے نہاں شد حسن سے مصلحت کیش شنیدہ شدہ وان پیکر کمال از پیشانی غیاں فیروز مندی گزارش کرد پیغام مطلوب شراب زرد و جامہ شید بیاساقی دگر باتونہ جنگم	خزان جھونکی کہ ویران ہو گیا باغ مثل ہر جیسی خدمت و سیا انعام حدیث اسکی ہر مضمون و غرض کا بھگائے فتنہ کو لاجل سے وہ بدست غیر دادن دہن خویش چکان از لب بشارت اقبال حصول مدعا در سر بلندی مذاق کام جان کام معقوب بہار جان نسیم باغ اسید چندار استو زمین رضی تنگم بدہ گجائے کہ روگردن عیارم عصا پیرش از دست فتر کہ رقت دیدہ خونبار کو تھی بندھی امید آئی جان میں جان سرباز دست افتادہ عشق بیایان در بیابان جادہ سیا کے ٹہن محبت کے بینی و گوش نقطہ دو سینہ پر سوز کو نور عزیز حافظ آب برویم بہ تقدیر و گنج و زرو مال باند از رسیدن ہمارے آہو بہ تمنع ناز خوبان جفا کیش بشور عاشقان بسمل آواز بان فہم جوان این شامت پیر بشور حسن عالم گرد آور
دستان بیان شہادان پر غریزہ وثیقہ نامہ بحریرہ			
رہبان پر آہ فرزند آہ فرزند ملے کچھ روز جینے کے قرینے بکمال شوق و شجرت جگر خون بنقد دل خسرید از محبت دیشے عشق کے باہم ہو خوش نہ کوئی خار غم پیدا کر ہو نشاط جان بار غم کشیدہ بجز مسند اقبال دربر بزلت بلبل و سوہے مجنون بجوش شیشہ آواز قفل بزنجیر جنون و موئے کا کل باند از غزال آسا رسیدن کہ پرورش کنار دلربائی	وہ شدت تشنہ دیدار کو تھی شہی دزخ است ہتھ کام بیان کہ امی تشنہ گلان بادہ عشق سجی اگر گوشت مجنون و لیل نکو عشرت جہان چاہو کروش جو چاہو سو کرو سب ہم کو منظور بنام شہر سوز دروغم بگوہر ہائے درج عز و اقبال بطر ز غمزہ ہائے چشم جادو بزخم سینہ عشاق دل لیش بہ ناز شوخ معشوقان طناز بان تقریر خشم این بول تحریر بصیت خوبی عشاق پرور	خزان جھونکی کہ ویران ہو گیا باغ مثل ہر جیسی خدمت و سیا انعام حدیث اسکی ہر مضمون و غرض کا بھگائے فتنہ کو لاجل سے وہ بدست غیر دادن دہن خویش چکان از لب بشارت اقبال حصول مدعا در سر بلندی مذاق کام جان کام معقوب بہار جان نسیم باغ اسید چندار استو زمین رضی تنگم بدہ گجائے کہ روگردن عیارم عصا پیرش از دست فتر کہ رقت دیدہ خونبار کو تھی بندھی امید آئی جان میں جان سرباز دست افتادہ عشق بیایان در بیابان جادہ سیا کے ٹہن محبت کے بینی و گوش نقطہ دو سینہ پر سوز کو نور عزیز حافظ آب برویم بہ تقدیر و گنج و زرو مال باند از رسیدن ہمارے آہو بہ تمنع ناز خوبان جفا کیش بشور عاشقان بسمل آواز بان فہم جوان این شامت پیر بشور حسن عالم گرد آور	نہیں ہے آفتاب شوق بہت کلام درد مند بھجان ہے تو کیسے کیسے ہو پھر اپنا جینا نہیں کھتا ہر باب رنج و غم گر نشان کامیابی نقش لپش سنا جو کچھ کہ کانوں تھا سنایا حدیث شوق باطن و قیاس ظاہر حیثیہ از لب شکر فشردہ بروی قول تو در انتظام چنان گفت ست کان مہمان ہفتہ رہنم باقی با سہر جگر بند جو دیکھا رو کا صد جانیری نے وثیقہ نامہ لکھا صد مضمون گل و بلبل ز گزار محبت اجازت ہے کہ تم دونوں ہو خوش نشان بلبل و گل پے خطر ہو تمہیں ہو ہمارے نور دیدہ بہ بیت پے روئے بخت یا و بحسن دل بے عشق مفتون مستان فدائے نشہ و باہ بلبل و خستہ دیدن گل لطیف فارغ از خلق آرمیدن باب گوہر صدف گدائی

از بیجا
خلاصہ

ایمان

باعتقاد ان کہ در فن کوس باشند	حرف بیل و طلاس باشند	بہ تعلیم تیز آشنائی	بہ تعلیم امور خوش را دانی
گلگشت گلستان و گلستان	بیر دیر و قصبہ مصر و کنعان	بہ رخت انداز شہر مردیمست	کہ ز داو ل قلم نامش محبت
بہ برزم عاشقان در و پرور	ہمہ شوریدگان خاک بر سر	بہ طرز طوطی افسانہ گوئی	بہ نرم عیش سامان فتنہ جوی
بہ مرغ ناگمان بسمل شوند	بہ وصف خنجر قاتل شوند	بہ خوبہا حسن شہرہ عام	بہ بلا انداز جان چند بد نام
بہ کفر ز اہد و اسلام تھنی	کہ سر منکر دل نا کام رھنی	بہ ذل یار رسوالی در غوش	بہ فضل آن کرم گوش و خطا پوش
بہ عشق اندرون عاشق زار	کہ ہر دم میدہد ترغیب لہار	بہ پیمان خجاست طلب گردش	بہ طلب فرود یعنی پردہ بر دست
بہ بجز بلفت و برگشتن یار	بہ جشن رقص و زعید دیدار	بہ وقت آنکہ جام عشق خورین	بہ میگفت نقد دل سپردن
بہ کعبہ کوبراہ عشق یویان	مقام منزل اشتاق جویان	بہ کام انتخاب استعالی	سوال شوق را وصل جوابی
بہ عشق دلیر کے کز قوم پزار	چو جان آہنختہ شد با طلبگار	بہ بخت عاشقی کز وصل دل شاد	کتد با شاد خود خانہ آباد
بہ ناموس عزیز پاک گوہر	کہ چون عیشش بود بر باد و تر	بہ نرم ناگمان گردیدہ بر سم	بہ زخم فتنہ پردہ مرسم
بہ پیری کش جوان شوخ طناز	شمال فتنہ راند از شہر خود باز	بہ سوداے اسیر دام گیسو	کہ شد با گلرخ خود صورت بو
بہ دشت ہائے مجنون جگریش	کہ در صحرای بود با لیلی خویش	بہ آزادی مرد غم بہانہ	کہ خاک بر رخ دنیا فشانہ
بہ سوز سینہ پیر سیہ رو	کہ خالی ساختش دل جاچہ سہلو	بہ بھائے نصیحت گوی دانا	کہ شد بار مرز شوریدہ شکو
بہ شامت ہا بخت نارسایش	کہ ناکامی و منزل شد بلاش	بہ چشم قاصد فرختہ پیکر	کہ دیدش گم شدہ را کو انور
بہ کوشش ہا یک صورت حسن	کہ آوردہ نوید بازگشتن	بہ سامان کہ ورت ہا باطن	بہ پیغام وثیقت نامہ من
بہ پیمان نامہ من در و غم	بہ جوش بحر الفت موجہ خون	بہ افراری کہ من ثابت بر انم	بہ گفتاری کہ بس دیگر نہ رانم
بہ حفظ کہ من منظور دارم	کہ از ہر فتنہ و شر دور دارم	بہ سیدی کہ ضمن انتظار است	بہ تم و محنت و دل سوی یار است
بہ جوشش ہا اشک رخوان رنگ	بہ کوشش ہا غم وارد بجان جنگ	بہ جوش گرہ عصیان شاران	بہ بیم خاطر امید داران
بہ کیان میرا اقرار و عمل ہے	بہ عمدہ استان پاک از مغل ہے	بہ نوگو گار زبان سو گند ایمان	بہ قول مردان ایود جان
بہ انسان ہن کون اور کرد کھان	بہ وہ بادل چون گرجون ہرسون	بہ نوکار راستی سے کوئی پرہیز	بہ توجہ سود غاے صدق آیز
بہ دیش چپ پروہ پڑا تھا	بہ تباہل پیش چشم اگر کھڑا تھا	بہ زبان شوخ غماز عین سے	بہ حدیث اسکی سنی گوش یقین سے
بہ ہومین کے نور انکھیں عقل کی ہے	بہ گیارہ امتیر ہو ہوش اکو ہے	بہ بہت ہو کہ کچھ دیکھا نہ بھالا	بہ ترے گھر سے تراد بزرگالا
بہ پھر وہ عقل یا رب نہ دکھائے	بہ بشر کوئی سمجھ و عیسیٰ پائے	بہ پشیمانی نے ہو پناہ کیے پر	بہ ہی ملنا رو اٹھا اس دیکے پر
بہ نہت دل سے کیا کیا کہہ رہی ہے	بہ کہ آب روعرق سان بہ رہی ہے	بہ گرانی جب ہی نہی مجھے روشن	بہ پشیمانی ہو اتک بار گردن
بہ حیا بس ہو چکا جوش غنایت	بہ دلا کیا ہو گھڑی میل شکایت	بہ تحیر تار کے در بند باشی	بہ تصور منفعل تاجتہ باشی

مدمت حالت مسکین نظر کر	خجالت اب خدا را در گذر کر	نظر کا سامنا ہو کس بلا سے	چھپی جاتی ہو آنکھوں میں جیسے
خدا را شکوہ مت کیجی مری جان	پشیمان ہوں پشیمان ہوں پشیمان	عقوبت جتنی تھی سب یا چکا ہوں	یہاں تک کہ لپٹے ننگ چکا ہوں
زبان کھتی ہو کہ یہاں تقریر	قلم لائے کہاں سے تاب تحریر	کہا جائے احوال کیونکر	لکھا جائے یہ دفتر کس طرح
چو پرورد سے دعا مومن رسیدہ	دماغ خامہ ریزش کشیدہ	مرتب ہو گیا نامہ سرا پایا	چو آہ سر دست شوق کھینچا
دیا قاصد کو لیجا سو مطلوب	دکھایا یوسف کو جا کر داغ تھوہ	چلا اسپ صبا پر یک رخسار ہم	نقو رہو گیا یا ہوش یا دم
جو تھا ہی آخر محنت کشیدن	رمیدن کا نتیجہ در رسیدن	لما منزل پہ نقد آرمیدن	نظر کو دیدن دل کو طہیدن
جمعیت نامہ سو گند مضمون	دیا عاشق کو گویا جوشن	در امید سا کھولا وہ سر بند	پڑھا مضمون درد آرزو مند
سوا و خط غبار دل کو تھا یاد	بیاض کس کا صفحہ سینہ آباد	تکستہ دل کیون خط بندھا بند	ملے جیون لفظ سے معنی کا یونہی
رو لیف تو قسم نے بھی لب بندگ	کہ ورت کا کیا کیا فاختہ ننگ	چلا وہ شاہ مقصد در آغوش	رضا جو نیدہ سخت وفا کوش
کھڑے تھے بہر استقبال مردم	بہم بیل سے غل زن گل سے خرم	بڑھی خلعت دیدار شیدا	قیامت ہو گئی ہر وقت پیدا
دل اشتاق کھٹکے پر لگا تھا	نظر کا فرش کو سون کچھ ہ تھا	نہ پیش پس فرام ہو گیا دل	کہ تھا گوہر و خورشید بدل
میان عالمے دو ماہ پیکر	یقین میگفت از صد فی دو گوہر	پسر کو دوسے دیکھا پد رنے	ہلایا دل کا رشتہ پیچھے تر نے
پکارا اٹھا کہ بیٹا شاد رہو	نماز سجبت تک آباد رہو	مرا امر و زگشتہ دیدہ روشن	جسید بے نور باد چشم دشمن
پسر نے سایہ شفقت جو پایا	پئے پا بوس شوق اسکا لٹھایا	ادب سے پائے شوق اپنا کیا سر	سر شگ سا قدم پر رکھ دیا سر
تہ اباک سیر تشنہ لب ہوا تھا	نہ مثل اشک افتادہ مٹھا تھا	کہ شاہد نے ادب سے ٹھکرایا	غریز آسا سرا بوس لایا
لیے آسنے اٹھا دونوں نبل میں	وہ دو نقش و قاپائے عمل میں	کنا پر سر دو شعل در آغوش	ہوئی فانوس شمع آتش حوش
کوئی پیر مخان اسکو شتابان	کہ رکھتا ہو دو مینا برینہان	دو گوہر کا فروغ اکبرج میں تھا	دو اختر کا قران اکبرج میں تھا
الفرج سے مچا چاروں طرف فل	تھے بیل مبارک بر مین و گل	رخ شاہد بوسہ کا اٹھا لطف	تسل نے دکھایا اک نیا لطف
منوہ لطف و مہر از ہوش یزاد	نیا زہیم جان ناز کیا د	ہوے جام محبت سے جو سرور	خیال بظنی سر سے ہوا دور
نظر آ یا جہاں خدیوہ پاک	حجابے رمیانی کردیا چاک	ہوا جو پیر دانشمند کامل	غبار انداز رو کی کینہ دل
برکے امتحان جو ہر ذات	معانی ہو گئے عرض خیالات	کہا گوہر سے بنتے لعل دکھیا	کہا دندان پہ ننگ پان ہوگا
کسا زیر زمین دیکھا فلک کو	کہا پانی میں ہوگا فلکس بر تو	کہا کیا چیز بہتر ہو جہان میں	کہا جو کچھ کہہ جسں تباں میں
کہا شاخ بریدہ کیا ٹھہرے	کہا راہ خدا میں بال ضرورے	سوال پیر کرتا تھا کہ میں ہوش	جواش بخ تھا خاموش خاموش
نہ پہنچی اب تک لفظ اس کے لب پر	کہ پتخ سے ہوئے معنی قدر	جو دیکھا ہوش میں غارتگر ہوش	تسل نے کہا خاموش خاموش
غریز دل سے بولا پیر عاقل	کہ ہو شاہد کو حاصل خط کامل	یہ طفل شہنشاہ خوں کا بھیجھو کا	کسی تقریر میں مجھے نہ چوکا

عہ فیضیہ راجہ شاہ بدایہ

مگر ہر فہم میں دانش میں چلاک
بیشتر کو علم کا جوہر ہی زیور
وہ سنا غور دے کہ بد ہوشی میں کمر
سرفیل آج کیا جانوں کدھو
رہا کار و نگہ گر جلوہ افروز
ہی شوق اور متعلم ہی ہے
معلم کس بلا میں مبتلا ہے
کیا جو ہوش نے خصلت کو تسلیم
نہ مرد و فرخ سر بیدار
اگر منظور ہو کتب میں جاؤ
قبول التماس عاشق زار
ہو اس رو روان نازک خرامات
ہزار اک تختہ میں گل جلوہ آرا
یہ جانورشید رخساروں کا کام
منید انم ز روئے مہربانی
چولاہہ ہر طرف طفلان طرار
کوئی در بند استخلاص افتاد
کسی نہ مات کھایا بھوکے پین
کوئی بولا اٹھا کر نسخہ ناز
ہوا وقت سبق خوانی کوئی گل
سبق میں تھی کسی کو حرص قبیل
کوئی کتھا رہائی اب جو پاتے
کوئی کتھا چلو دریا کنارے
کوئی کتھا سبق میرا نہیں یاد
کوئی طوطی سا خفاش بہتہ دل سے

عقیل و پر تمیز و اہل ادراک
تری کیا رک، ہو لاکھ بہتر
دستان رفتن شاہد و کتب
دستان میں قیامت کا گذر ہے
استاد قسط ہو گا کسی فر
معلم کی کسی ن جاتی ہے
یہ کیا درد سر پہرا ہوا ہے
ہوئی خاطر تو قست نیم و نیم
کمال عاشقی میں فرد استاد
نشاط عمر ہم جنسوں میں پاؤ
قرعینی و طفل شوخ عیار
دستان ہو گیا رشک گلستان
دستان گشت زار لالہ پیرا
ہوئی مغرب سحر کو مشرقی شام
بدست آئینہ آیا کتابی
بہم گلبانگ ن گلزار گلزار
کوئی در آرزوے مرگ استاد
کوئی غالب ہوا تازہ بدن
کرون آخوند کیا بسم اللہ افان
تکرا رہزار ان خاں بیل
ذہانت کی کسی کے دین جست
سربازار جاسودا لٹاتے
رہیں یونین پر ملا بچارے
کر لگا گوشمالی اپنی استاد
سبق چون معنی جہتہ دل سے

مجھے منظور ہی اچان مطالب
بڑا استاد ہو تو آہ ساقی
دستان رفتن شاہد و کتب
چلا کتب کو طفل محشر بچا
جو ہو تعلیم کی لقمان کو غیب
صدر میری سننے استاد کیونکر
کبھی نالان کبھی اند و لگین ہے
عزیز مطلع دیوان لغت
ہوشت ہر سے گویا کردلارام
مجھے ڈر ہے کہ بیٹھے بیٹھے ایوے
ہو این ملطف سے رضا جو
دستان از پریر و شد پستان
اسی جا اے عجب رکوز میں پر
شعبہ ہران میان کی صبح صید
گلستان بوستان تھا لطف فقریر
سبق خوانان رقص دلربائی
کسی نے بحث مکرولی اٹھائی
کوئی اندر تلاش معنی دل
پیری برکت بان لفظ پر برف
صفا سے لوح ال گرا کسی نے
کوئی کتھا کہ دروس کے ہیں طور
کوئی کتھا رہا دیکھو کمان دن
ہم موجیں اڑائیں غل مچائیں
کوئی کتھا کہ ہر بیماری چشم
کوئی یون یا ذکر تھا سبق کو

برکات تربیت ترتیب کتب
الف امید کا اقباب ہواقی
تماشا میں کرون کتب میں جا کر
بچار اٹھے مبارک مرگ استاد
سبق اول خود ہو سکود صحت
دستان میں پڑا ہو شور محشر
سحر سے شام کا فتنہ عین ہے
کمال مقطع نظم محبت
یہ زخمی تھے صبر و سہل آرام
سبا داد لپہ کوئی رنج آجا
الف رکھا برکھا خوش ہو
پستان نے کہ ہاش رشک کنعان
دو صد میں روز روشن ہا ہونہ
نہیں کہتی ہر کچھ پروا خورشید
فضت تھی نسیم باغ کشمیر
بدل دریا حرف بیوفائی
کسی نے محبت بلبل سہالی
کسی نے کی قلز لفظ سہل
دہان گناہندان میں ہا حرف
دفا دھویا جفا لکھا کسی نے
نظر زین کسی کا دل کہیں اور
کوئی کتھا مگر ارمان باطن
کنار آب ستو تہین جگائیں
کہ جو نہت نہ لائیں مجھ پر چشم
نظر کی صفحہ پر بوٹا ورق کو

مثنوی غنیمت اردو

یہ لازم تھی کسیکو مطلقاً ایجاد
کوئی گستاخو ایسے چکے خوب
اگر اہل طفل اشک سازین پر
جگمگین گلخن روشن شراران
کسیکی آد تھی بیداد بیداد
جو دیکھا صفحہ دور و شکر لب
ز روشن دیدہ شے ہوش شوش
رہا اول تو بس حیرت تصویر
انجمن ان زلب آن غنچہ باغم
گر ہسم اللہ کی کھولی زبان سے
الف تھا دم بخود حیرت عاشق
جو دیکھی حیم نے وہ عین جادو
پڑی بار جو ہے چشم خونریز
جو دیکھے شین سے شادی کے آثار
جو اک تیر بلا مژگان سے چھوٹا
یہ کہ زلف مشکینہ دوست
کشتش کی مرکز ابرو وصف
نظر نے جو کیا نون کو پذیرا
مقابل ہارما جو شوخ پن سے
بت دل سنگ کا بلنا خضب تھا
نہ آخر پر گئی ہر حرف میں روح
ہندوستان سنگد اک قلم تھا
رخ داغ چمن چہرے مان بھی
چو اشعارش چہ دما و شعرا
پو او میرفت و در کتب نمیدید

بجائے داد کھدیتا تھا بیداد
 کریں گلزاریں گلگشت مرغوب
 کہے تو پھر گئی پھولوں پہ صرصر
 دبستان پر پڑی چوبق باران
 کسی کا شور تھا فریاد فریاد
 پریشان تر ہو اوراق سے
 زحمت نشد جگر آبِ شیشوش
 ہوئی آرزو قفلِ گنجِ تقریر
 وزین گلِ عطر پر دکنِ دماغم
 تو ٹوٹا رشتہ استادِ جان سے
 بریدہ دستِ دیا و بینی و گوش
 پئے رَمِ شاخ اٹھائی ٹھکڑا آہو
 بنی بہرِ جگر خود نشتر تیز
 بھری دامن میں شکر اس کے صدا
 کنارِ چشمِ طاکیا رست بیٹھا
 پڑی باہم ہو دستارِ نکست
 اشارت تھی کشاکش میں ٹپا کا
 اتارادوش سے سرمہ لٹکا
 سنا پایا کی کہ پایا نہ ہا دین سے
 زبان سے حرف کا لٹکا غضب تھا
 کہ تھا آواز سے اوڈمِ روح
 قلم استاد کا سر اک قلم تھا
 نظر رشک بہارِ بوستانِ بھی

اگر جھوٹی کہوں گے تہا درجائین
 ہوتے ہم نسبت کیسے شاید
 ستم ہوا آہ ہر غم ہو فغان ہے
 ہوئی بے سر پہ رکھ کر کیسی خود
 خطا سے چارپھی کی سزا تھی
 کتاب قبل کا شیرازہ ٹوٹا
 مری سو گند کر بسم اللہ آغاز
 تو پھر یہ مولوی نے پڑھ سنایا
 ہوا مانند طوطی گرم تقریر
 ہر اک حرفوں پہ کیا گدرا کہوں کیا
 پیری ایسی کہ پھر اٹھی نہ بیمار
 کمر تاں جھک گیا تعظیم کو دال
 غمش بہشت دندان رفت رشید
 از نگارش ضاد روشن مردم افتاد
 دہان عین حسرت گریہا و
 حبل ہر جان باتک سر جھکا
 بہن سے سیم کا شیرین ہوا کام
 سیر پیدہ سودائی کسایا
 جھکی گردن سے آخر تا کمر یا
 قیامت تھی نشستن فتنہ برجات
 دلون پر پھر گیا است صفائی
 کہ وہ قاتل سپر رکھتا نہیں تھا
 کہ تھی محبہ ہم صراح کیسو
 کتاب دلربائی در کنارش
 آلم از دوزیان ہر دم خروشان

روان یون شہک عارض انیس	وہ پانی لوح سینہ پر گرا صفت	کہ حرف صبر و نیش شکلیا صفت
الفابیس سر اٹھا کر منتظر	بہی تھی پشت بے کی باز غم سے	نہ اٹھی بے مدد آزاد غم سے
وہ اول جو اٹھا تھا بہر طیم	نہ نقطہ تھا شر اس کے شکم میں	سپند آسا طیان تھا آپ علم میں
ویل در دجان خویش تھا دال	ہلال آسا ہوئی دوری میں گزار	نہ تھا نقطہ سیرا پر رکھا بار
جنون بس ہوئی سینہ در جبران	پسار غم میں سینہ نے ہاتھ ایدون	کہ اکول آودا میں ہیں چھپا لون
سپید زہن نظر رشن دید کہ صا	ندیدہ صورت آن شوخ دیدہ	بچشم طاسان غم خلیدہ
جدائی سے ہوئے جس وقت بچین	نہ تھا غم سے فاقہ فا کو اکبار	سرس در انتظار شویست بیمار
لگا گرفت کا غم سے گریبان	کشش و کاف کو تھی اس صدم	کہ جاتی ہی ہو سر خم الم سے
نہ لائے لاق ماب سحر گریو	الم سے رہ رکھانا کیا بلا تھا	وہاں میم سے کالاکھا تھا
لبالب اشک کا اک جام خون تھا	طیائے کیا کہ کھلے غم سے تراو	ہوا شہور سودائی سرواد
پرمی ما بچ غم میں صورت مار	نہ یا کی ہلے اک تقدیر الٹی	ہوئی باطن میں دل تصویر الٹی
یہ تھے حرف زن ہر حرف فاصل	جنون مارہ کے کیا ماجر تھا	کہ جو جو حرف تھا خالی بنا تھا
شکستیں تھا قلم کا کام ناکام	قلم حلیہ کیے اطفال بیدل	قلم کرتے تھے خود دست و انا
ہوئی کیا نور ان اشک بر	پنچھڑا حاشینہ خاطر کا غم نے	بدن کو کھا لیا چن الم نے
سبق استاد کافی الحال بھولے	کمان لائیں صدم کے مارے	کرین کیا شوق جزا نہ سچارے
غرض کتب میں تھا شکر کا نور روز	چو عاشق شاہد دیوانہ خویش	غیر جان شتا قان کریش
کبھی تھا شوق سا جاتا دستان	عرض از آمدن فتن بچندے	ہوا عالم پسند بکوشمندے
قرتہ حسن صورت میں نازل سے	ہوا وہ کامیاب حسن معنی	عیان نہمان ہوا یک رنگ معنی
بطا سیراہ تھا باطن میں خورشید	وہ گل حسن کو چہ سینے کلاخون	فریب بیلان سمجھے گلستان
قلم خط کھینچتے ہی کرتی ہر یاد	سخن کو تہ سخن ہر جا پھیلا	ہوا شہاد سمندانی میں بکتا
عجب چالاک کو شوخی تھی حاصل	آنہی فہم تھی یا شعہ ناز	نظر میں لے آڑا معنی کو یکبار
رہا چندے بہار مکتب آرا	جہاں کتا تھا اسکو دیکھ کر ہا	عجب ہر شعلہ اور اک لہان
یقین بد کہ شاہد نکندہ دان ہی	یسر گر نہوسانی پرستان	غنیمت ہر وہاں سیر دستان
کمان تقدیر مجھ نہ شاد کی ہی	فلتن مولانا غنیمت برائے سیر مکتب شاہد	دستان میں گذر شہاد کی ہی
وہاں دیکھا ہوا ترا جگر پر	یہاں لکھا ہوا گذر نظر پر	نہیں چاہوب کوئی جزیرہ مکتب

۱۲
۱۳
۱۴
۱۵
۱۶
۱۷
۱۸
۱۹
۲۰
۲۱
۲۲
۲۳
۲۴
۲۵
۲۶
۲۷
۲۸
۲۹
۳۰
۳۱
۳۲
۳۳
۳۴
۳۵
۳۶
۳۷
۳۸
۳۹
۴۰
۴۱
۴۲
۴۳
۴۴
۴۵
۴۶
۴۷
۴۸
۴۹
۵۰
۵۱
۵۲
۵۳
۵۴
۵۵
۵۶
۵۷
۵۸
۵۹
۶۰
۶۱
۶۲
۶۳
۶۴
۶۵
۶۶
۶۷
۶۸
۶۹
۷۰
۷۱
۷۲
۷۳
۷۴
۷۵
۷۶
۷۷
۷۸
۷۹
۸۰
۸۱
۸۲
۸۳
۸۴
۸۵
۸۶
۸۷
۸۸
۸۹
۹۰
۹۱
۹۲
۹۳
۹۴
۹۵
۹۶
۹۷
۹۸
۹۹
۱۰۰

خصوصاً مکتب خوبی تھا
چلا مکتب نیر پاشا کے
سنی شاہ نے فوراً ہی صد اوہ
عنایت سے بلایا تج کو اندر
بگفتا پیش ازین تکلیف فرما
وہ نازک تھا نراکت کی مدد سے
کہا لے لونگامین یہ چیز نادر
کہا وقت ہو افریادیں میں
بہت غربت کی کیفیت تھی
نہیں ہر وہ نصیب عاشق زار
یہ روز شب کی گردن ہما مکتوس
نہ کر اس خوان شکوہ مری جان
گداز دوسو ہر روشن لون کو
یہ بھی کہ غضب میں یا آہی
کہا جا کر کسی نے باغبان سے
یہی ہر گردش چرخ ستمگار
دو دل کی پیکھے جان ہمارا ہم
دو دل پر وہ فدا کا جو ہوگا
کہ روبرو بادل تو گار جگر ریش
جہان میں تبتہ سامان طبع ہیں
وہ ہر وطن ہی ہر سر جوش
مری مادر مری الفت میں ہزار
خیال خام تھا بس جو خوشی تھی
ہو اس کس صیبت سے جینا
ہے وہ تنگدستی میں گرفتار

چو شاہ جلوہ گزیدہ میں لے
بشوق گلستاں پر بہار کے
کے تو گوش بر آواز تھا وہ
خرو سے ہوش سے بولا کہ باہر
چہ سودا ست از ان تعریف فرما
اٹھایا ناز سے دل میرے سے
کہا میں نے اگر ہوخت یا ور
نہ سن لیوے کہیں رہتا دس بس
سمجھتے ہیں بچارے قصل طائوس
کہ شور و خجست ہی اس جاکمکدان
کھر طر جاتا ہی شمع زار دیکھو
نصیب اشتقان ہی ہوتا ہی
کوئی دے تحفہ فصل بوستان
خصوصاً ہر عشاق دل افکار
ہوا حسرت سے سنو دی کو نام
کہ اک کلکتہ اک لاہور ہوگا
غریب شاہد بیتابی خویش
عنایت سے تری ہو جو سب میں
جگر پریش ہی کیفیت نوش
طیان ہی ہر میر شتا و دیدار
نہ باطل خواب تھی آسودگی تھی
قسم کھا کھا لہو کا گھوٹ پینا
رہوں میں درویش عشرت طلبکار

چو نیر مطلع ورق سحر شد
در مکتب ہر اسے آد بسمل
چشاہد آفتاب از رو کے روشن
گیا سر سے کہ پانوٹس تھی تاب
گیا کیا خوشی تن سے درد پرورد
کرم سے پہلے جھاری گر کلفت
کہا قیمت کہا میں نے کہ دیدار
سن ای ساقی تجھے ساغر کی سو گند
خجست طلبین شاہد از غریز و رفتن بوطن خود
قریب گ پہونچے دوستو ہم
سدا غم سینہ صافونکا ہر پیشہ
قیامت ہی ہر فردیدہ بازی
بہار آئی تھی کل شب ہی تو خوش
اٹھالایا کہیں سے شاخ گل خاں
نہیں ہی ایک دم آرام حاصل
نہ پکریا جیت تک صبر و آرام
اجی نو دور کیا تفصیل اجمال
بگفتا شوق بولد جان مہمان
ہو میں جو نوازش شامل حال
مجھے یاد آئی ہر وہ جو گلزار
نہ دیکھا مجھ سوار کو خوشی بگاہ
تن عریان کو پیر ہیں ہوس
مری الفت سے ہر دل انعام دار
نہ ہیہ اک مری غل کی شکت

در قہار سے صوبہ بری تشر شد
کوئی دل کے کوئی دل کے کوئی دل
صدائے شاہدیت سالی من
نما رنجت فرخ وقت نایاب
تمنا یس گئی دامن پیکر کر
دکھا یا حسن سے پھر نقد الفت
کہا کچھ کم کہا میں نے دگر بار
شراب خانہ کش ہر دور دم چہ
وطن کی چھن ہی باب سرین سماں
کہ گزین دو نفس مقصد سزاوار
بکا م دل بنایا چرخ اک دم
کہا دل کو کا ہشش ہی ہمیشہ
شب یلدا تری کیسورازی
سحر ہو ہی کیا گل پر پری ماوس
کہیں سے استخوان لبیل زار
جگر کا نام زخمی دل کا سمل
کہ دو ٹکڑے کر گیا مغر بادم
یہیں لو حال شاہد شاہد حال
چراغ افروختہ درخانہ جان
زبان شکر ہی تفصیل میں لال
یہاں گل مری کی گھوٹیں ہیں خار
شریک وقت ہیں وصالہ و آہ
گر بیان چاک کا فریادیں ہی
جگر رکھتی ہی طرفہ باغ ماد
نہ است ہی نہ است ہی نہ است

ای علامہ از انروز
بارتہ از نصیب شود

از ان کس ناطف دیگر نشا	کہ جو یای دل مادر نباشد	وجودش اچرا نقش از عدم است	کہ در بند فراغت های خویش است
اجازت دیجی جاؤن وطن کو	نسیم سا کردن خندان چمن کو	شب تاریک حرمان کا بنون ماد	بنادون کو چہ کو چکشان راد
سنی جہوت عاشق نے یہ تقریر	لگا گویا جگر پر ناگمان تیر	ربان مازہ ہوئی یوں چشم سے	چمن میں برگ گل برابر سے
کہا منظور مہجوری نہیں ہے	نہیں ہر طاعت دہی نہیں ہے	تیرے بن کیسے لکیر کا آرام	تیرے بن صبر اور دانش سے کیا کام
تیرے بن پھر کمان یہ تاب طاعت	تیرے بن غم سے ہو دیگی رفاقت	تیرے بن خوابے خور سو گندہ ہوگا	تیرے بن باب شادی بند ہوگا
تیرے بن ریت اپنی پھر کمان کی	تیرے بن یا رمن شمس جہان کی	اگر گستاہوں بجائے کل ہو چھپر	اگر روکوں مبادا ہو مکدیر
محبت این و آن بر خاطر زار	دل و دست محبوری گرفتار	تیرے رہا مجبور خاموش	ٹپ کر وقت نصبت کہ گیا ہو
کہ پاس خاطر اسے ناشاد رکھنا	پیام عشق ہی یہ یاد رکھنا	تسلے کیا جو وعدہ ناکام	طلب سے طالب کا ہو کام
چڑھا کر آستین کس کر کمر کو	دلو لٹے لیے جاتا ہے گھر کو	ستم ہی عاشق مسکین پر درد	کہ ہو عاشق نصبت ہو تن آسا
کمر باندھی سفر پر دلربا نے	سفر عاشق کو غم لایا دکھانے	ہوئی زیب کمر شمشیر سران	سر پا شوخی برق درخشان
دلون کو جوش تھا کہ دار کردا	لہو کھتا تھا ہی تلوار تلوار	عجب دہ نشہ خون ہی ہوس جو	رہیں لب شک ہی دیا کرے نو
پے خون غم سبز ان خم سے	کشش آہن میں تھنا طیس کی ہر	ہو سے اپنے تھا جنکو سر جنگ	عرق سا بہ گیا وہ زحکا تھا رنگ
یہ پیش تاب بے تیغ برق دیر	نظر و چشم میں چھبرین اخلر	ز شمشیر میان میش علم شد	کمر از بار تیغ میم خم شد
انشار سے جہان خبر کو کمتا	لگا سینہ میں کاری وہی تھا	نظر جو ہر صفائی کی ہوئی ولہ	جگہ ہی جو ہر ذاتی سے آگاہ
آب خوفشان خبر اور	جلا گردیدہ ہفت گوہر اور	نشانہ ہی قضا تیرا جہل کا	نظر سیدھی کرے کسکا ہی ملکا
سپر کیا دوش پر رونق فرا ہے	فر آگے قفا کا لی گھٹا ہے	سپر یا بوس گیسو نگاہ بہت	گل او نافہ مشک تیار بہت
سپر تھی تیغ سے ہر وقت گویا	بھر گیا اب شکم خالی ہمارا	کرن دیکر کما خورنے پر پوش	یہ ترکش لو یہ ترکش لو تیر کش
پر سو فار میں چابکتری تھی	پری تھی اور پری کیا دلبری تھی	نپاشیدہ نمک بن خم سو فار	نمک پیش بود از خون دل نگار
کمان کج ادا بروئے خمدار	اہر نو عشق میں کسکے ہوا زار	علم کو برتری تھی آسمان سے	فلک چکر میں تھا نوک نمان سے
خوشا تو سن کہ دار دبار رات	بہشتیں گرم بازار قیامت	سمند نخل بر آتش تھا بیتاب	تو ار اکہ م نہ لیتا مثل سیلاب
بوقت گرم رفتاری شررتھا	سمند وہم سے بھی تیز تر تھا	جو ہو آب و ان پر گرم قنار	نہ مطلق موج دریا ہو سردار
عجب دے تندی فرق میں ہی	ہوا پر برق شوخی برق میں ہی	نہ پانی خاک رہ یاد صبا نے	کہ باقی چشم میں سرمہ لگانے
نہ آتا تھا نظر ہرگز نظر سیا	مجسم شوئے برق تجلے	صبا نگ پارہ آتش پر نیراد	قیامت ہی بلا ہو تہذیب کا
خرابش ہی میں ہی کیا وہ بھاگ	تصور سے ہزاروں کوس آگے	کہوں کیونکہ آتش از حیوان	کہ ہر کام پر نعل آتش نشان
بہنوق شاق بیدل ہوس جوش	پونا ز شامہ ان شوخی در اغوش	بشر صر و آتش بگرمی	بہ تندی نشہ محو در ترقی

۴۱
انظر غنیمت

نہال ساک مشتاق منزل	شرار آتش بیتیابی دل	چو آہ عاشقان در ترکتاوی	چو اشک بیدلان در گرم باری
رسیدن طرز استقبال جویان	دویدن پارسیدن مژده گویان	سبق آموز ہوش اندر تکتاوی	سبق چو در رسیدن ہایر آواز
قد مبارزدان قالب ناز	خرامش باد اہم از دسان	عیان ہر گام میں جلوہ پری کا	روشن ہنر حبیبیا جادوگری کا
آتش پسند استادان او	رمید چشم شوخہا سے آہو	عق کی تن سکیا زیش روان تھی	کہ شوخی آب ہو ہو کر چکان تھی
جو قطرہ تن سے گرتا تھا عرق کا	قرار اُسکو نہ تھا سہا سہا	چپکتا ہوتن شب دیر سے آب	بر شاہ سیہ بدل سے سیہا
نظر نے سایہ راکب نہ دیکھا	نہد کاشت نے قالب نہ دیکھا	صبار از عنان در سر ہو بود	تھی قالب کیب از بار پالود
بشوخی خانہ زینش شستن	بگودر مخراخگر پارہ بستن	جلو میں خوب رویان گل اندام	فرشتہ خوب نیراد آدمی نام
بسرماند گل تاج زرفشان	تو گولی ملک خوبی تاج ذر ان	روان پیش پس کن صبا جام	تو گولی ہالہ زرد حلقہ ماہ
کر بستہ نفخ خدمت شاہ	بدست آورد دُ اسیدہ لخواہ	خرام کبک خنار ان خوش قد	برو فتنہ خوابیدہ پازد
قیامت ہر قدم پا بوسن نازش	ہے خوردی داد افسوس نازش	ز عاشق دافع با طائوس نام	نگس ان پر نیراد بشر نام
بیت مست چشم انگور سیراب	صراحی شوق پوش میرا ز آب	بیت نازنینے یاد کشش بود	کہ از گرمی حشش دل غیش بود
جو تلیان ایک آتش و لیے تھا	جہان کو سوختہ خاطر کیے تھا	غریز آبا غریز جان کے پاس	بیدیدہ خوش شکر گریہ بدل پاس
بکسی بھرتا تھا گر قبیلہ جان	کبھی کہ نہ ممکن سے پاک دانان	کبھی گرد صبا تک گھومتا تھا	رکاب آسا کبھی پا چومتا تھا
جو دیکھا یار نے بیابا ہو وہ	بزرگ کشتی گدازاب ہو وہ	پہرہ ہی بیچ غم میں عاشق زار	آجھتا ہی بزرگ نے لفت خمدار
تسلیم دینے یون بولا ہر مرد	خرد و رہو کے دیوانہ بن تو	مری سو گندہ ای فمخوار دیرین	نہ غمگین ہو نہ غمگین ہو نہ غمگین
غزواب دیکھو باللہ غلظہ	تسے صدقم ہو اتنا کلمہ	گئی شکون سے آب رو گوہر	ذرا غم نہ دیکھ آئینہ منگا کر
بیراب بس امجد آورد و عمر	غریق غم تلام علم خورد و عمر	خدا را ای مردے غم دیدہ رو	چو زلف پر شکن پیچیدہ مہمت ہو
و عاخان دگر بھر موت دکھان	جو آب رفتہ جو باز آرون	برے چند ایام است در کار	قرار خاطر و صبر دل زار
اکھی ماتا ہون ہون و کیا ہی	پے چند اسقدر رنجور کیا ہی	سنا عاشق نے گفتار تسلی	نہ خاطر نے سہا بار تسلی
جگر میں درد آنت خیز تھا	ہما انگھون طوفان جوش و دیا	ادھر ابر کد ویت گریہ پاکوش	ادھر دریا رقت بر سر جوش
ادھر شور و فغان ہائے وہ تھا	ادھر اشک ترحم آب و تھا	ادھر ٹولی عنان صبر ناچار	ادھر گرم لبام باد و فقا
ادھر مقسرون درد و نالہ و آہ	ادھر در دل صاب و درسی راہ	ادھر سے التماس غفو تقصیر	ادھر سے مدح خواہی گرم تقریر
ادھر غم نہ قدر شان و بزر	ادھر شکر کر چھا زبان پر	ادھر کتنا کہ رکھیں یاد دل میں	ادھر گویا کہ جینک وچ گل میں
ادھر کتنا کہ آنا جلد جلدانی	ادھر گویا بشر طرز زندگانی	ادھر کتنا کہ لب جان پر ہونے	ادھر گویا سلامت او فدا
ادھر کتنا کہ رکھیں ہوشیاری	ادھر بولا کہ جان حافظ ہویاری	ادھر کتنا کہ لب جان پر ہونے	ادھر لب سے گھٹا فتنہ تسلی

ادھر بیدم رہا ہے بسمل ناز بزرگ اشک عاشق کیا رواں تھا جگر بیتاب تھا باہر نکلتا جگر جلتا تھا سوز اندرون سے تھی پسیر گن نشتر جان رفیقوں نے کوئی حیلہ نہ کیا کر بتکار کھا تھا جو امید خانہ ہو صحبت تھی شمعون کی بزار لو کاتل بہ تل تھا گھونٹ پینا بذوق شربت دیدار دے کر عزیز چہرہ شہر جدائی اسیر دام گیسو پا بجولان نہ لایا تاب سختی ہا سے دوری ہو غالب کہنا تاک صنف بیمار سخن کہتا تھا یہ کیا ماجرا ہے قرار اسکو نہ تھا بے یار ہم ز بخت شاق ہونا یار کا دور سناؤں درد کھاؤں حال اپنا شکار یوفار پیش رفتن سمائی ہو کشت سزمین یہ بہر دفع غم تدبیر کی ہے سنا خیر سے سوز گفتار اے دیگے کے پنچیر جانے لی جب ہیان کو اس قید کی راہ امید صید امید ہوسناک	اُدھر کی صحبت بسم اللہ آغاز خندنگ آسا صاحب سے پہنچا صنم سے قاصد انہ جا کے ملتا پتہ ملتا نہ تھا رگ گ کو خون سے ہوئی ہر یک گل شمع شبستان جے خاطر کو سمجھا کر کھٹاکر نظر آیا اسے اک قید خانہ ہو پوشیدہ نظروں سے نظوار جنون کہتا تھا غم کھا کے کھائے رفتن عزیز نزد شاہد یاس قاصدان وشناختن شاہد اورا چراغ خانہ تاریک ندان قبا کا چاک تھا نام صوری نظر تھی چشم بنیا پر گرا نیا خموشی خندہ زن تھی گل کھلا نہ تھا اسکا کوئی غمخوار ہم لکایوں سوچنے خاطر میں معجور اتاروں سر سے یہ منجبال اپنا ضرور آدم از خوش رفتن کر دنگا باد آگشت سزمین الم پریت پنچیر کی ہے ہو اچہرہ سے روشن در بیا لال دل کرے دور اس بہا نشاط عمر سمجھا مدت ماہ سو صحر اچلا صیدا دیباک	اٹھائی بس سہوے بیقراری تفا کیا اشک نے چون نالہ پکرا درون سینہ دل نے دھوم اٹھائی سلا زنگے روغن کی کمان تھی جو ٹپنی برق آہ مشعل نور کیسے سجد فریب و صدمہ بانہ بیاد شاہد درنگین جمالے رہی یاد صنم سے دل کو طاق کہ مری ساقیا آخرفرم چو رفتن عزیز نزد شاہد یاس قاصدان وشناختن شاہد اورا بیاد رخ فقیر نام جاتان خدا جانے کہ گھیر کس بلات بزرگ طوطی خاموش تھا وہ کبھی کرتا گریبان پارہ پارہ نہ تنہا رہ سکا یہ پارہ یکسپند پئے اظہار حال زار دل ریش کہ روز وعدہ دلدار ہو دور لگی تھی عشق کی بوسیم سے کیا ہو غم نے تنہائی سے پنچیر جنون کے جوش سے شہر مست کہا انداز نے گوش پدر میں ہوئی جو فرصت یکماہ حاصل کشیدہ شوق ہر امن در خوش سپاہ مری پر جوش جمیون	غنان شہب باد بہاری نظر سان آسنے دنیا لہ پکرا کسی صورت ہونہ انداز گرا فقید بنکے روشن ستخوان تھی سرا پا جل ٹھامانہ کا فوم بڑی مشکل سے لائے تانچا نشست خلوت از غیر خالے زبان نے نام ہی سے پانی فوت کہ دل کا بختے کھلا گیا چو کہ راہ منزل مقصودن طوی شکار کشتہ تبر جدائی کنارہ کشن عالم با پدایان لگے بیٹھے ہی بیٹھے چکر آنے جسے کہتے ہیں غنقا ہوٹو تھا وہ کبھی من میں کہتا تھا شہر ارہ ہو افرت میں بہا بل زوند ہون خود قاصد درخود ہا شیش نکلے لگی جب تک جان معجور کہ آخر حیلہ جوئی کی پیر سے الم نے سینہ پر کیا کیا جو تیر مری آنکھ نہیں ہو صحر ا وشت کہ مرا ہو فراق سیمبر میں تیرپ ٹھاٹھا شکار مقصد دل رہید از دام دام حیلہ بردو غبار سپا ایشان ابر گردن
--	---	---	--

کما یون ایک ہم سے کہ دی یا	بدل رکھتا ہوں غم شہر دلدار	کردن میں طہورہ کو بے پردہ	مہمان پر پاسبان راز رہ لوت
بجوبی لہجہ سوسنکتہ کو جانچ	نہ آنے پائے کوئی راز پر لہجہ	لو کو تاہین کا چاٹ لینا	زبان غیب گوئی کاٹ لینا
کیا میں نے تجھے سدا رشک	ابھی کی یا میں اک عشتا کے اندر	یہ کہہ کر لکے بسم اللہ اٹھا	بیشوق یا رشک آہ اٹھا
چلا آندھی سا بیتابی ترغوش	پہچھے پیچھے پیش اڑتا ہو ہوش	چلا چون باد نہبان ہر لہر سے	کہ بھی ہر دو محو زخیم سے تھے
بیابان تمنا باد صحر	جہان تھا آشکارا تھا نہان تھا	غبار افتادہ کن خط خسار	مژدہ نسخ صلی زنگ بیدار
قدم سے بڑھکے چالاک رزوتھی	بنام گرد و گرد و زگو تھی	عجب ہے چاکلی بن برق دم تھا	قیامت شہت پیما ہر قدم تھا
قدم تھا شوق اور صحر اتنا	بیکدم کر گیا طو دشت پیا	قریب شہر لیلے آیا مجنون	لباس قاصدی سو چاہیہ یون
کہ میں آتا ہوں شہر عاشق	خبر ہے مجھ کو انکے سوز جان سے	فرستادم بر شاہد عزیزے	شکار خیمہ شاہد عزیزے
بکف بودش طراز تھا شوق	دل چپیدہ نام نامہ شوق	بوقت شک الفت جوش میں تھا	لباس قاصدی اغوش میں تھا
درآمد ستمند کام شاید	بکوسے ماہر و سکے نام شاید	چمک کر جا کے بولا ایک لیل	کہ تجھ پر دار بے سوغ گلشن گل
کوئی آشفہ خاطر نامہ بنام	کسی لہو داغ کا لایا ہی پیام	بکف ہی نامہ شکل برگ سون	زبان حال خود سر گرم گفتن
عجب قاصد کہ دامن کا ریل	عجب نہ کہ مضمون بچ کا کل	مشروریدہ دکھلا تا ہر مجنون	سزا نامہ ہی سوز عشق مضمون
ہو آشپارہ نامہ شعلہ پیغام	زبان سیت کا سیلاب ہی نام	نخاع ہر دو پیل کے نامے	کر و غین خاص گل کے حوالے
بر آیا گلزار داغ بستان	گل خوبی جو آب یک گلستان	بر آیا آفتاب شرق نور	جماش در بغل صد شعلہ طور
بر آیا آفتاب مطلع کام	طلوع عش طالع فرخندہ ایم	بر آیا آب و سہ زندگانی	نسیم بوستان شاد دانی
گل تاج بس در زر گرفتہ	یہاں صد چین در بر گرفتہ	یہ پیش شعلہ و قاصد کھر تھا	بلا کیسی اجل کا سامنا تھا
یہ نور عارض داغ جگر تاب	سپند روکش تھا وہ سیما	ہو ادوم نبار داد و داما	بسان گل جانان قد مہوس
تو کوئی پیش بے با صد نیاز	بجا آورده دو رکعت نماز	شرار آہ سے نامہ جلایا	کہ ہی یون حال عاشق ہو فاکا
پر پرو کس سے بولا لشکر اگر	زبانی کچھ بے اسکی اردا کر	کہ کیونکر حالت غناک ہو آج	کہا دل کا گریبان جا کہ ہو آج
کہا کیا صورت فرزا نگلی ہے	کہا ہاں شورش دیوانگی ہے	کہا صحت پہ ہر کچھ حالت زرا	کہا ہی تیری چشم اس سے خبر دار
کہا کہتا ہی صحت گرم کس سے	کہا تن ہو گیا ہزار جس سے	کہا کون اندون ہو شمع محفل	کہا داغ حیرا رخ خانہ دل
کہا ہر کس سے ربط ضبط بسا	کہا آہ و فغان سے چار ناچار	کہا گشت کی کیسی ہوا ہے	کہا داغون کا گلشن کھل باہر
کہا اب کیا ہو صہبا کا قرینہ	کہا تل تل لو کا گھوٹ پینا	کہا ہونگے ہم سامان عشرت	کہا اکدم نہیں ہو غم سے فرصت
کہا خیمہ کا کیا ماجرا ہے	کہا خود کشتہ غم ہو رہا ہے	کہا کیا شغلہ رہتا ہی ہر بار	کہا آہ و فغان سے ہر سرو کا
کہا مادی پرستی سے ہرستی	کہا غم سے نہیں ہی ہوش ہستی	کہا کیا ہر سرو و قوس کا رنگ	کہا گردش تما شائی ہو دل رنگ

کہا ہر کس نسخہ کی منظور	کہا ہر کاغذ باد آپ رنجور	کہا تھا ایک نادان نام دانا	کہا مت پوچھا اب اسکا ٹھکانا
لگی ایسی ہوا ہو گیا ہے	کیا جس دن سے تو چھوڑ گیا ہے	سنی شاید نے جو تقریر قاصد	نظر کی غور سے تصویر قاصد
کہا حیرت نے ہین کیا ماجرا ہے	اسے تو دیکھ تو ای چشم کیا ہے	بخوبی ہر یقین آتا نظر کو	کہیں دیکھا ہر مین نے اس شہر کو
جواب اسکا نہیں ہر قاصد	جواب نہالہ چنگے چنانہ	ز قاصد نیست این طرز بیانی	کہ بوسے دارد از سوز فلانی
نہ یہ شیریں دہن کی گفتگو ہے	کہ انداز فغان ہلے ہو ہے	دو دن سینہ ہر آتش سے جلتا	دہن سے ہو دعوان بیاہر کلتا
کہوں مین کیسے قاصد بجا با	نظر آتا ہے یہ مجنون شیدا	یہ چاک دامن ہستی بنا چار	چمن آجڑا ہو ہی بلبل زار
دل غم دیدہ گر چون نافہ خون ہے	بلا شک ہوئے شہت جنون ہے	ہو اس بن ارجو حیرت کا تصویر	کہ تھا کچھ اور ہی انداز تقریر
جگر پر مین ن طرز سخن ہے	ہو الفت کی رگ سے خون ن ہے	بخوبی دل کو باور ہر یقین ہے	حدیث قاصدان ہر گز نہیں ہے
ہو اصاف آشکارا جو ہر حال	نظر آتا ہے اس آئینہ مین بال	شراب تند نے جوش اٹھائی	شکستہ شیشہ کی آواز آئی
جو چاہا اُسے ہو راز آشکارا	کیا قاصد کو خلوت کا اشارا	کہا اسی صورت قاصد دلدار	کہو کیا راز ہے کیا آپ کا نام
خدا راز راز پوشیدہ عیان کر	برائے حق سخن حق حق بیان کر	کیا شک سے یقین نے بجا آگاہ	چھپا زیر نقاب ابرہہ ماہ
ترا یہ لہجہ قاصد نہیں ہے	بتا تو کو نہ خاطر حزن ہے	نہیں نامہ برون کا ایسا گفتار	انھیں ہے مارہ پیغام کے کار
یہ شوخی زبان کچھ اور ہی ہے	یہ انداز بیان کچھ اور ہی ہے	سخن کہتا ہے سوز آباؤ دین	نفاق ہون آہ ہون فریاد ہون
یقین آتا ہے بس اسی مرد و پوش	کہ بیشک ہے جانبار و فاکوش	ترے صدقے عزیز جان تو ہی ہے	ارے اس جام مین نہان تو ہی ہے
ذرا پردہ اٹھالے رخسے کی بار	کہ دل بیتاب ہے مانسہ بیا	جو دیکھا اب نیلے آرام ہے خود	شراب عشق مست جام ہے خود
خوشی نے دکھایا جوش گفتار	ٹرپ کر بول کاٹھا بیتاب یکبار	نہ خیرم من نہ خیرم من نہ خیرم	عزیزم من عزیزم من عزیزم
پری اپنے چھپانے کی ضرورت	کہ تھا اظہار مین بار کہدورت	بغل مین تنگ تر کھینچا دلدار	مراد انتخاب جان نا کام
بہارینہ آتش نشینان	نگار داغ جان نازنینان	امید دل بس از کامرانی	ہوئی حاضر برائے مہمانی
بچشم چشمہ نیر مشاہد	بنی خود مردم عین آفتاب	دھلا یا سنہ خوشی سے چشم رنے	بڑھائی آبر و آب گہر نے
بیک جانب نبات و قند رکھا	لطافت سے مذاق بوسہ چکھا	بخوبی بصل کی خلوت ہوئی گرا	کہھی تھی بھجالی اور کہھی شرم
یکام عند لب زار تھا بخت	امید سبہ گل گلزار تھا بخت	پیا جام وصال ذوق دربار	ہو کمر بستہ باہم شوق دیدار
کسی نے نکتہ معنی نہ جانا	فقط یک قاصد و مکتوب الیہ تھا	رہے نہان و عشق و حسن شہر	شب یک بج جیون ماہ فرہر
وہ آخر آہوے صبح کو حوش	جنون یو ائے شید کو حوش	غزال ہوش نگر کر گیارم	جنون کے بشت مین جا کر لیا دم
اگر کرتا ہے ساتی اب بہانا	تجھے میری قسم عدہ پہ آنا	کرم کر اور جام خستی بان	کہ گزربے ہستی مین و ہجران
عزیز طالع قاصد مکتوب نام	زخصت کردن شاہد عزیز را و بعدہ	رہا سہ روز مہمان دلدارم	

سنا یہ غیب سے فرمودہ عشق
فریب مکر سے تو چھوٹ آیا
ابھی سے واہ و ابیتیابی اتنی
بکرم مصلحت رخصت ہو اوہ
ہو مجنون جو صحر سے روانہ
برسم یو فایان لات ماری
چلا از راہ لطف و قدر دانی
وہ برسا آسمان سے سرسٹور
غبار سینہ پر در زمین ہوں
وہ تھی ہر خار کو قدرت بفرین
علامہ اقیامت ساتھ میں تھی
سحر سے شام تک وہ ماہ چلتا
لگی جانے صبا دم سے بلا ہو
جہان پرتا تھا رخ کا پر تو نور
سفر کس ہو کلفت ہوئی دور
چلا دلبر لب سے خانہ دوست
کہ چھوڑا صبر نے دل نے پہلو
سرخری شدہ کہتا تھا جھک میں
بہار سن نے گلزار گلزار
نظر کی چشم ست جامہ شرار
ہنوز ش حسن صد گلزار دربر
ہنوز ش گفتگو جام شنید
ہنوز ش دیدن ست شرابی
ہنوز زار سبزہ پاکش آب گوہر
ہنوز ش خندہ زخم دل شکر دین

خود روانہ شدن جانب عزیز
بدل ڈالا لباس کو نہ چھپایا
ارے کچھ یاد ہو سعاد کتنی
ہو اسے وادی حشت ہو اوہ
وہی جرم اور وہی تھاقید خانہ
نیا اپنا کیا قانون جاری
بہار بوستان کامرانی
وہ لائی باداؤ اگر نسخہ نور
شر سے خاک بن کر گردین ہوں
لہر گان خار تھی چشم بزمین
رکب کے قضا کے ہاتھ میں تھی
سہارا پایا کے خور ہمارا چلتا
ہوئی پھٹکا کسٹم کی چل ہو اوہ
صد اٹھتی الہی چشم بد دور
ہوئی جان شاد و دل سرور
بہار گلشن ویرانہ دوست
دماغ جان سے دانش ہو گئی بوج
فلک میں ہوں فلک میں بن فلک
کیے گل دہن امید میں بار
پکارا اٹھی نظر سے بیابا
ہنوز ش عارض گل حیدر
ہنوز ش روی روشن نو دیدن
دو صد میخانہ ہار ایک جوابی
ہنوز ش زہر باتش چون سمند
ہنوز زار لب تبسم شکر امیر

کہ ای مجرم زندان بودہ عشق
اڑتا ہر مرنے مر غم غم خوب
بر را ہو جا ترا رنجور مجبور
پیام وعدہ زود آمدن نام
فر از عاشق و کرام عاشق
چلا دلبر جواب نامہ بنکر
نظر کی شاہدوں نے فل مجھیا
صد اٹھتی تھی آہ عاشقان سے
رگ شمع ضیا ہونا تھا کیا دور
بچھا رکھا قمر نے فرش متاب
پرستان بلکہ کنواں قصبہ شہر
ستارہ جانتے دم دار توین
نظر کرتی ہی تھی امید آگے
لے تو جان لب بسمل پہ ہونچی
سریک خس پہ لپکی برق قیاب
وہ کی ایک حسبت بسمل نے خودی
ہو اپا بوسن تخت و لربانام
نظر کو ہو گیا سایہ پری کا
گلستان ہو گئی چشم تماشا
ہنوز ش تیر مخکان زخم آہو
ہنوز ش دم دیدہ قدخ نوش
ہنوز ش عشوہ ہا درد لنواری
ہنوز ش برگ بوسن برگ گلشن
خراش جانا زخم تماشا
سر معور رحمت کشور جان

ہنوزش گلشن خوبی فضا جوش	بہار صد گلستانی در آغوش	ہنوزش خط بدست کلمہ تقدیر	ہنوزش صفحہ خد سادہ شہیر
ہنوزش در بہار حسن نوروز	بگل رویان ازان دماغ جگر سوز	ہنوزش سر کمرہ تحریر تقدیر	ہنوزش عانتقان شبنم تقصیر
ہنوزش شوخ چشمی کاروان کن	جرسہا سر سبز در حلق فغان کن	ہنوزش گرم جوشیہا وفا کوں	ہنوزش حرف ہستغاث فرہوش
ہنوزش لطف شبنونی لشب زرن	ہنوز از مہر رویش در روشن	ہنوزش آرزو عاشق نوازی	ہنوزش شوق ذوق عشق بازی
ہنوزش خوب روے آہ کنعان	بسیہ دماغ از وی ماہ کنعان	ہنوزش آمدن در ہوش برون	بعاشق بخودی گرم سرون
نشتن فتنہ را بر بہت آموز	ستادن باقیامت جلوہ افروز	کیا آراستہ بہر گل اندام	مقام رشک بستان جاہ دارم
کین فش نظر خوشتر چھایا	کین آئینہ حیرت نگایا	کین شید زینت مسند ناز	کین دیباہ طالع یک انداز
کین شمع خیالی دماغ فانوس	ہوس و غن فیتلہ نام موس	کین بنیاد صہبای ہوس جوش	کین بابل تراویدن در آغوش
کین طلیان لبان ماجداری	کین سیرہ امید جان سپاری	کین گلہ ستہ تھے گلزار گلزار	کین مشک ختن تاتار تاتار
کین سیم وزر و مسل و جواہر	نیاز روے و دندان لب و بر	کین تھے پستہ و بادام انگور	کہ دیکھیں عارض لب چشم غمور
کین کجانبہ دیباہ دھیر کے ڈھیر	کہ چشم چرخ طلسم ہو گئی سیر	کین طلسم بصد ہا چشم نگران	کہ دکھلاؤں جگر کے دماغ حیران
ہوئی کاشانہ میں نقش رانی	کہ ہر دیوار تھی تصویر مانی	تکلف کو جو آہائش تھی منظور	نظر آئی وہ جا یک بقعہ نور
وہ عشرت کہ بخوبی جب سجایا	چو غم خوشستن تیار پایا	وہ کسی پر بٹھا لالہ نقش امید	کہ قربانی کو خود پھر تاتھا خود
بصد اعزاز کاشانہ میں لائے	پری گویا پر نیخانہ میں لائے	پڑا جو عارض کا کل کا سایہ	کہون میں کیا کہ گز رہا کیا کیا
پڑی تھی شام شکل فرش کجانبہ	رہی تھی صبح جکانام جہانبہ	گئے جو کعبہ مقصد کو زائر	پری کا ہو گیا سایہ بخون پر
عزیزانے بگرد ماہ بروین	تماشا گاہ میں تھے تصویر تین	طری ہو کیا پری پیش نظر تھی	قیامت کی تصور جلوہ گر تھی
عزیز آیا بشکل خاکساران	بگرد افشانی دامان جانان	بنایا تو تیاے چشم امید	خبر داد من خساخوشید
نثار اسپر کیا گلزار و تاتار	گلاب شک سے دھویا رخ یار	کیا موجود از سر نو سر اسر	وہ سامان جو ہو منظور
از خوابان حسن تر نکین کیابے	از چشم شست ترینا شرابے	خوش الحان مطربے از آل داؤد	بگفتن بود خنیا گر پری بود
جو گزشتہ عشق و آسائش میں پند	وہ سمجھا بودن یکجا گران بند	ہوس لڑی جی صحر کو چلے	تفس ابلا مقام اپنا بدلے
ہوے ذوق تھی پیچہ پچہ	صدائے شوق بان لیکن بیکتر	تھے اپنی ہی ہو بند سائی	یہاں کچھ ادہی ہو دھن سائی
پھر جیتا جو اس خبر اداس	ہوے وہ بخطر دست قضا سے	غضب ہو تیغ قاتل کی بنی ہو	آہ جی نہایت صید افگنی ہو
نہ گشت ساقیا اسید دارم	شکارم کن شکارم کن شکارم	بدہ جام شراب از غوانی	کہ باشم چشم خیر فلانی
پزیدہ بلبلے از باغ دنیا	رفتن شاہد بشکار و شکار گردیدن شہباز	کل دل بستہ دامان صحر	کہ کیا بیدار دہے اور کیسی فدا
پڑا بخوبی شستن کرتا تھا فریاد	دہقان دخترے		

جہان ہو جو بہر کالہ ہو ای	نجانوں کون خورشید آری	کہ مژگان تیرا باشد سید	غزالہ است ہر گرم بر سید
کہ آہو چشم را آمد رسیده	رسید آہو جو شوخیم سے دیدہ	کسی سیلی کا ناقہ آ رہا ہے	کہ دل مجنون سا شہت لارہا ہے
بہم کیوں آج آہو رو رہے ہیں	شکار تیر ہیبت ہو رہے ہیں	قضا آئی لیے تیر و کمان آج	کرے ہو دیکھے کسی کس کو آماج
شکار شوق را شوق شکارت	کہ چشم آہوان آماج شہت	کوئی محشر کا دیکھا شاید آثار	کہ شور حوشیان ہو گرم بازار
سمائی ہے کسے پنجر کی دھن	کہ دل خون ہو رنگ باتک سن	ہمیں گفتی کہ صیاد قضا است	غزالہ اش شکار دیدہ مست
نظر آمد ہلال آس کا انداز	تو ان گفتن کمانش را بلایا	کمان کو چپ تر و دہ سے کھینچا	کشتن سے ماہ نو گرد و دھ سے اتر
جدھر سے جلوہ پنجر ہوتا	جگر آماج گاہ تیر ہوتا	نہ تھا تیر قضا وہ بلکہ جادو	تلاش سینہ پوشیدہ پہلو
کہ کی حکم کمان سے جگہ تھی	یگر گوشہ نشینوں کا کیا دست	شر را باران ہوئی جو آتش تیر	صدائے الامان تھی آہ پنجر
مشبک سینہ تھی غریب ال گردون	جگر صدیا ہوئے فوارہ خون	غلط آج صحرا کل ورق ہے	زمین سے ہر طرف جوش شفق ہے
یہاں دریاے خون کسے بہایا	یہاں فرش شفق کسے بچھایا	یکس سہل کی ہو فریاد سہل	نپاے دیکھ درد چشم قاتل
یہ پھیلائی قضا کی کسی غوش	ہو پیچ شل آہو خواب غم گوش	پانگوہی یہ کیسی ترکاری	کہ ہر ہی آج وہ روباہ باری
ہنر بر و کج گیدڑ ہی نہ نجاو	اگر کچھ دعویٰ مردی ہو رخ لاو	خدا گئے خم پہلو کیا بلا تھا	کہ قلب گر لب پر آ بلا تھا
بہا زخم کیا تھی تیر پرکان	تنگفتہ ہو گئی شاخ گوزنان	اجل ماندہ ہوئی بندوق بولی	یہ گولی لے یہ گولی لے یہ گولی
یزناوک کو بس ہر دم ہو تھی	کہ کچھ سیر ملک علویان بھی	تنگ آسکا ہو بس کیا خیالی	کہ تھا پنچیسے صحرای ہی خالی
تنگ آسکی سے گرہ جان ہوئی	کہ سینہ سے دل بتیاب نکلا	نماند آخر میان صید گاہے	بجز آہوے شوخی نگاہے
و لے تیر نظر ہر سو روان تھا	کہ یک جانب ہوا اک صید پیدا	کھیا آنکھوں میں اک آہوے طائر	بغل پرورد برق شوخی ناز
غزال پر شرارت شوخ دیدہ	ز بتیابی سیما ب آفریدہ	غزالے فتنہ انگیز جہانے	حریف شوخی چشم فلا نے
غزالی بار مید نہا ہم آغوش	جوش جادو صحر افراموش	غزالے کشتہ دیدار قاتل	کیا ب آتش بتیابی دل
غزال انداز صید کسٹم ترا	تغار ان غزال باد صحر	پیر شتاق کی جوت سے افتاد	روان فریاد آگے مجھے بیداد
بدست شوخ تھا دارا مان شوخی	بیابان ہو گیا سامان شوخی	کون کیا میں صیاب بیل کے پیچھے	لے ہاں یہ تھا کامل کے پیچھے
بہار بوستان حسن بنیاد	چلا جاتا دبا ئے دہن باد	سوار تو سن شیدا سے پرچم	شراب بقرار آتشین دم
جو ایارون سے مانند نظر دو	صدائے دل اٹھی مہجور مہجور	نہ کوئی رہنما ہمارا ہ مجبور	فقط ہاں یک لگاہ چشم مخمور
رفیقوں سے تھا کوئی بھی ہمراہ	کسی قریب یہ جاگذا وہ ناگاہ	وہی صدمہ خوبی با جدارش	وہی کاشانہ چینی شمارش
وہی کنواں ہے رشک تیران	وہی ویران کن آبادی جان	وہی از حسن صورت کشور آباد	مقام یوسف جانی پر نیراد
یہاں یک چاہ تھا کوثر کا گردن	کہ جسکی چاہ میں ہو جاد آب	نہو چشمہ کوثر سے کیون ق	کہ صد ہا آسمین ہر چاہہ دق غن

Handwritten notes and signatures at the bottom of the page.

لیکے لکے پشیمے آب خورشید	سدا پھر تہ ہے تشنہ آب اسید	ز آبش زندگی یابد جهانی	خطر را بین کہ ماند جاودالی
از موج آب کو تر جوش چاہے	بحسرت آشنا حوران نگاہے	ز جنت چشمہ گر بر زمین است	ہمیں است و ہمیں است و ہمیں است
بیان چرخ بنی چرخ کن تھا	کہ ہر دم ہیچ غم سے شور زن تھا	طناب شوق پا کر آکھسترا	سبویں کد دل عاشق اترتا
کیسے تھے نیشکونے دعویٰ چند	بندے مجرم کے تن پر اسلئے بند	ہجوم چند پوشک و لب چاہ	کہ ہر یک کاروان حسن لخواہ
گماہش نشہ بادہ پرستان	سب بر دوش شان مانندستان	چہ پیشیا راں سبود ہر دوستان	دو جام منقلب بر سینہ بستند
سبو خالی لیےستان راغوش	ذرا ہٹیلو چلے آتے ہیں مدہوش	سیکے ز پر جوشان میرادل ہے	سجام سینہ شاید متصل ہے
نظر آجہ سال غیرت ماہ	بڑھی شوش بھرا یا سینہ چاہ	کر بستہ کشش پرین دل آگاہ	تھی کرتے ہیں کچھو ابے ل چاہ
لیا جسد سبوسر پر انھوں نے	مگر مضبوط تر باندھی جھونے	خرام کبک ہائے ماز بردوش	بلگفتہ فتنہ را بر خیز در گوش
بہم در گفتگو سے دلربائی	جواب شوح عرض یوفائی	جو بلبل لغتہ سنجان لطافت	جو گل در مغرب سے ہر کو الٹ
خرامان کو سبو آغوش اندر	کے تو ماہ خوبی برج اندر	خرامش موج بحر آب حیوان	ادا لطف حیات رحمت جان
تغافل و تلاش دلربائی	تبسم در رضاے آشنائی	کرشمہ مرگ جان و نشتر دل	حیار پیش دیدن بیت مشکل
تبسم برق پاش خرمین جان	شنیدن را حکم مرگ سماں	مسافرنے وہ خیل حور دیکھا	بہم تن نگیا چشم تماشا
در باج وقت فرصت کہ گیا ہوں	یہی ہر تشنگی کا موقع جوش	بشدت تشنگی نے کی کہ بیتاب	ہوا مانند شوق خوشی تن آب
نظر تھی ہر جوت سے تکتی	پھر ہم خرم کوز راغ آسا اچکتی	اٹھا سینہ میں عیش عشق کا جوش	بے دل در دے پھیلایا آغوش
سند شوح سے بیتاب اُترا	ہوا شاہد تر پنا تشنگی کا	فرد آتے ہی کیا گزرا جگر	خدا نگ غمزدہ یک ماہ پیکر
کوئی انہیں سے بولی طوطی آسا	ہر مارا گیا بینی پیاسا	لب چاہ ذوق تشنہ را وہ	شکار تیر مژگان ہو گیا وہ
کہوں کیا یہ اٹھی گفت کہاں سے	شبہ خیل تپان بوستان سے	وہ اک دختر کہ سے لیگی ہوش	وہ اک دختر کہ تھی محشر درغوش
وہ اک دختر کینک جسکی زہرہ	وہ اک دختر جہانمیں جکاشہرہ	وہ اک دختر سپہ سالار خوبی	وہ اک دختر گل گلزار خوبی
وہ اک دختر درخندہ ستارہ	غلط فی فی سرا پا ماہ یارہ	سیگیسو کہ عمرش طول بادا	تو کوئی مرگ مجنون عمر لیلے
اسی کے غم میں گزری عمر مجنون	اسی غم میں ختن کا دل ہوا خون	نہ رخ پر لطف جانان جلوہ افگن	شب یار یک پیدار در روشن
نہ کاکل خال پر مرغ دل زار	فوجی دام و دانہ ہی خبر دار	جبیں کو دیکھ کر بولے سلمان	سبار کیا دام عید قربان
کسان ابرو تیر بلا بار	کس انداز نگاہ بد بیدار	ز چشم قرۃ العین قیامت	غزال رم شدہ صید مذہت
چہ آخر سر مژدہ دیدہ ندیدہ	بچشم آہوان آئے دیدہ	قیامت کا یہ نہ کالہ ہوا	ہنیں جی آنکھ میں کاجل گاہ
لگا ہست پہلست انداز	حساب جوش صدیخائے ناز	یہ خجروہ بلا جانستان ہی	کیا تن سے جدا سخن کہاں ہی
بندھا تارنگہ ہے مہر تابان	زمین پر آکے ہو قربان مژگان	بنی دیدہ کسی عاشق کی تقدیر	خزہ سے کیسے چھوٹے تیر تیر

کھلا بھر پیسہ گرہ یاد دلبند کمان ہے تابانی کہ سکین کچھ کتارہ کر گئے ہم خود قضا سے بہار عارض نگین جانان بہ پیش بینی منتظار طوطی تکلم در کلام شور بلبل دہن اک برج ہی اختر درخوش چلا وصل لب شکر شکن کو نہ یادہ بہرہ ور کیا دہوتی زبان ہولال کیا ذکر زبان شکر سے بندھ گیا ہم گفتگو میں خیال کام میں ما کام ہجاء زبان چو گھڑی نام دقن تھا ابھی تشبیہ کی نیت ہی کی ہے بہا آئے سودل کہو سیلاب سمند فکر ساقداری بھاگ کہا دل نے وہ دیکھی جب کلائی مری اس رنگ سے لکھ لو گواہی وہ کف خود شوخ تپہ نہراہ یہ ناخن سے مبارک در بدر ہے ہر چاک گلستان درخوش خیابان سینہ زنگین بہار مقوی چشم بیار نظر کو نشاط خاطر شہوت پرستان نہ نافہ کوئی خوشبو اگر پے	طری ہی عمر گیشوب کی سو گند نہ پہنچ فکر گیسو سہ سکین کچھ معاذ اللہ بچانا ہر بلا سے جوابےستان آب گلستان شدہ خون دماغ از اوطوطی تبسم خندہ زن بخندہ گل غافل و درج ہی گوہر درخوش علی منزل پہن تنگی سخن کو علی تو فکری موتی ہی موتی یہ قدرت ہی اگر شکر نشان ہو یہ میٹھا تھا ہمیں ذکر گلگون اجی کچھ بھی تو اپنا نام رہا بہر آب طروت سے دہن تھا حرامی مست ہو کر نا چستی ہے کیے رستم تو انون کے جگر آب کہ میں سودل کی گیسے ہاتھ میں کل آئی اب کل آئی اب کل آئی جلا نیگی یہ آتش جسم ماہی مثل مشور اک اور ایک گیارہ ہلال عید ناخن در جگر ہے بیاض صبح نور صفا جوش کہ اک نابین دیدم کیل بہار بہی لا دین ہی دین ہی دو دوستان نشو و پستان ٹپے چشم پری دیوانہ ہو جا	نہیں شب چادر متابہ برد حیات زنی ہمیں بھاری ہو گیا بیاض صبح نہ صبح بنا گوش طافت بر خدش رگل چندین لبش تنہا نہ ذوق نوش دارد دہن دیکھا آڑے دنگ کے شو یہ ہی وہ تنگ آہ آب حیوان ہر اک دندان ہی آبے ریکتا مستی ندان کی نگاہ نہ ظاہر سخن ہان کہہ ماہی کہ اگر ہوں رہی امید اپنی جی کی جی میں دقن کی کیے نسبت سب کیا پا لکھا گردن کو میں آب گل پیش ابھی ہی خوب مست زور بازو یہ وہ موج نراکت ہی رستم جو چناک ساعد زنگین بہار نہ قاتل نہ بچہ پر زنگ حنا ہے یہ موج شوخی کف خون بھری ہے حنا سمجھے غلط سمجھے بن افسوس کسی پیش ناخن تھا اٹھایا دل خونیں رہے ہیں نہ بچہ ہر اک یہیت نگین لوشین ہے جڑا پتھر برو شیشہ کجان ہوئی تھی مجھ کو صوف ناف کی جا پر ہون ناف پہنچ غم میں حیران	اسی غم میں سپید کے ہو مو یہ ناگن دیدہ و دستہ چھین بیان یہ جان صادق صد سر جو طراوت قطر قطرہ در چکیدن کہ موج آب حیوان جوش دارد کہا بلبل نے غم سے کہ خاموش سکند سان نہ پہنچے فکر نادان چمکتے حواس کیا تاب شراب ستار و نیر شفق بدلی شفق پر زبان ہقراض سے تیری کترین رہا افسوس کتنا حلق ہی میں وہ برسوں تازہ دیدہ نہیں مٹ جا وہ عادی بلبل خامہ نے خوش شاہ ذرا ہو جائیو بازو سر کو کہ غارت آب گوہر کی صفا پیش تو کوئی شاخ برگی از چنارست کسی بیشک اب تک خون لگا ہے دلون میں لہر ہی مھندی لگی ہے شفق تھی خوب لکھا ہننے کف بوس سر نہ صورت ناخن تر شا یہ طرفہ ہے کہ کچھ خیر نہ شا صبا اس از سے محرم نہیں ہے وہی دوست ہیں یہ بند زندان مہ مطلب کی ملی کچھ فکر کو راہ غصیب اپنے نہیں ہر آب حیوان
--	---	---	---

کجا کردن تو ان بصف حکم من	کمز و بعد از ان جلو خور من	اگر دون تنہ قائم سے نسبت	حاذق اللہ شکم کی کم سے نسبت
بہت شکل ہوا دان حال ذوق	نکمر نہا رست اندازی شوق	ہیشک ہو کمز و تو ہو و	سرسین کو کچھ خبر ہو تو ہو و
تھکا نہیں بیان سکام میں لیک	ہوس کتنی ہوا ان اور بھی لیک	نہ دی فکر سا وصف سرین کر	گر انباری بہت گذریگی تجھ پر
بہا گلشن جان سرین ہے	کنا چشمہ حیوان سرین ہے	بڑی غیرت بڑی حیرت میں ہوین	کہ اس سے اگر اسل با کیا کہوین
کمر باندھے بھی اپنی گروا خواہ	لے کب منزل مقصود کی راہ	یہ گوہر بے مثل ناسفتنی ہے	یہ راز بستہ سر ناگفتنی ہے
ہوس غیب دیتی تھی کہ کچھ کہ	حیا نے آنکھ دکھائی کہ چپہ	حیات عالم و آدم کا توشہ	یہ گندم ہو سد شتاق خوشہ
یہ غنچہ ہے بہار گلشن جان	نشاط خاطر مہر دوارن	تنہاے گلے زین غنچہ چین	دل عشاق دارد و چکیدن
رہا میں طوطی حیرت سا خاموش	فطر زانو پڑا آئینہ ہوش	تصور تھا کہ ران داستان ہی	ہوس بولی اشد کر کامران ہی
ز نور اور گد دل و طہیدن	ز حسنت گل سزاوارندیدن	لیا جو نام ساق آتش افروز	ز با نہیں شمع سان پیدا ہوا سوز
وہشت پا نظر آئی تھی نا کام	فلک نگین ہو چکا شفق نام	کف پاگل کو آئینہ نما ہے	حناسکی شفق در زیر پا ہے
نوراکت سے بہت دشوار رفتار	رگ گل زیر پاہی خار آزار	قیامت ہو قاتل و قاتل بادش	خراش ہے بے فتنہ دیا خوش
یہ زیور سے بیان مختصر ہے	کہ اک حلقہ گوش اسکا گھر ہے	کون ہر مال میں بیگہ ہن گوہر	نشب تاریک میں چمکین اختر
جبین گوش میں مینی میں کسر	جدھر دیکھا اُدھر گوہر ہی گوہر	جبین پر شقہ دھندل نہ بچھو	لیک گانیل کا ٹیکر کا قمر کو
جمال نام کر کیونکر کہوں ان	سرخ صنوبر عشق پہچان	گلون کا ہار تھا عقد ثریا	کہ رضوان دیکھ کر ان حبیب را
گلے میں ہار پھو لوں کا پڑا تھا	چمن کو بیگینہ سولی پہ کھینچا	جگر پر خاں رسم گذر انا کام	ملا پھو لوں کتاب چنبا کلی نام
بندھا دن کیمے باز و بند بازو	بدھے اس حرم میں بازو جادو	مرصع گنج تھی گردن میں بلکی	قمر کی دھندلکھی میں جان انگلی
بوصف حلقہ گوشش بگو شمع	کند بالایا بان حلقہ بگو شمع	جو بالی پر تصور جائیگا تو	جفاے نیش عقر بپائیگا تو
چھڑو ک شورو ہے کیا ہی بیالو	قیامت آئی اٹھو سونے والو	صفاے آبرو کردہ فراموش	درد لیش شد پا بوس پا پوش
وہ خاتم جو نگین دل کو چھیلے	کیے ویران بدخشان کے محلے	نہ تھی خلخال با زیب پر پرو	قمر از خوشیشتن خالی کسے تو
یہ بڑھی جھانجھ کی ستانہ ہر دم	بہت سینا دل توڑے میں ظالم	غضب غمزہ نگہ شمشیر بران	ادخوب کوشمہ تیر پیکان
قد آن نازنین تیغ کشیدہ	کہ چشم برق در مرغان خزیدہ	بشرکتنا ہی بیان کیا خاک لہکان	فرشتہ ہوشکار تیر مرثکان
کیا بس دیکھتے ہی ہاتھ سدل	غلاط ذی ہو انجیر قاتل	جواب مہر لیکن چشم بد دور	ادھر بھی تھا جمال مطلع نور
پلاک ماری کہ سینہ پر لگا تیر	نظر دیکھی کہ گذری دلہ شمشیر	رخ آئینہ تصویر دیکھا	جمال شاہ تقدیر دیکھا
وہ دل تھے روبرو حیرت در اغوش	زر کو مہر سیلاب ہوس جوش	وہ دل با ہم سریدار محبت	وہ دل با ہم گرفتار محبت
ہو بسست بوسے عشق و دگل	یہ سپر بلبل اور اسپر و بلبل	وہ شیداے روے نور آمد	خراب غمزہ بیلدیر آمد

دو دل میں آتش الفت ہوئی تیرا	بہارِ عارضِ رنگین شرر ریز	دو پروانوں کا چھوٹا کف ہے ہن	دو شمع دلفروز اسپین وشن
دو آہو چشم صیاد ستم سوز	شکار تیرم رنگان جگر دوز	کھلا رنگین ہزاروں نیگل	ہی گل تھے وہی اسپین بلبل
دو سینہ میں دھڑکی آتش کیا	جلے دل درمیان بس آنکار	دو تیر ہوس سے دو شہادوش	دو بحر عشق آئے بر سر جوش
دو ساقی سستہ دید سے قدح کو	دو منہ واران عشق از خود فراموش	بہم تر چھی نظر سے دیکھتے تھے	بڑے خوف و خطر سے دیکھتے تھے
نظر چھپ چھپ کے بس چشم سے	اکٹھالی خطر رو کے دلربا سے	دو چشم صورت لقا ویر حیران	سنگو گتھیں سخن بان تھیں سخنران
زخمون اشارت چشم جادو	سنگو بود بس بابت ابرو	ضمیر کدگر پنهان نمائد	رموز عاشقان عاشق بداند
حیا تعقید مضمون و فانی	سجوبی چشم مطلب آشنا تھی	دو نہیں موج زن جوش ہوس تھا	حیا طلبا ہری ضبط نفس تھا
سخنِ دل انداک لب سیدین	وے گفتن شنیدن بود دیدن	بگاہ مصد فیصل محبت	تبسم تھی تکلم تھی حکایت
سوال عشق جو شران پچھا ہے	خوشی انتخاب آن جوابے	پری خوشید کی چشم اس پر ہے	چلے کیا تھاک رہا بیتاب ہو کر
لب بام آگے جھانکا دل شکستہ	طبیبی سے کیلن خون شستہ	سیہ روزی تھی حرف لوح طالع	کیا ناکا م سالی کا مطالع
ہوا اظہر رہا بس وہ جو کام	کہ دو با آفتاب در ہو گئی شام	سیا ہی شب کی عالمگیر بھلی	یہ سمجھا ہے وہی کیسے لیلی
نشان خورشید سے ذوق پایا	شب تیار یک نے طرہ بچھایا	ضرورت نے کہا ہے اسی جا	حد دل ہوئی کیسے اسی جا
کمان جیب خرد متاجریان	رہا اس شب بوہن فریاد گویان	پئے آرام بے آرام ٹھہرا	تمنا کے دل ناکام ٹھہرا
نہ ہمدحم جس سے راز دل کے وہ	نہ ماضی بظہر خاشی ہے وہ	نہان ہوتا رہ دو دل آتش افروخت	کہ مثل شمع مغز استخوان سوخت
شکر گل ہاتھ دل ہی دل میں	لگی تھی آتش لہزارے گل میں	ہوئی تھی گو کہ مہرب خموشی	خفاں نے وہ پید کی بس گر خموشی
رئیس وہ کہ دختر کا پر تھا	نہ شب بھر خدمت شاہد بنے تھا	مگر وقت نہ تھا کیا ماجرا ہے	دل سکین پہ کیا آفت بہا ہے
نجانا آسنے کیا راز درون سے	کہ طوفان جوشش ہوجو خوں سے	وہ غافل تھا کہ بیدل کا فغان ہے	مرے ہی گھر کی آتش کا دھوان ہے
اور اس سے بھی خبر ہر گز نیالی	کہ اسنے آتش اس کے گھر لگائی	تیرے زلف شب ہو چکی کرتک	ہو نازل کوئی افغان یکایک
ہر اک گھر و بہ بازی سے بگڑا	وہ دہر گے لوت نے اجاڑا	بلا سا گوسفند و سپر طر تھا	ہر اکجا شیر غران ڈیکتا تھا
اکٹھالی بعض دیرینے سست	قیامت غنیمت نے کی تھی ضیافت	اجاڑا لٹ کر کینہ لے گھر گھر	گمستان میں کتے تو آلی صرصر
کیا غارت تمامی مال و سباب	بٹھا لاگرم خاک تر پہ بیتاب	تسلط پر ہوا سر گرم ادبا	کہا اقبال ہم آئے خبردار
نہ شاہد تھا نہ شاہد کا دل آرام	پھنسے سب پتھر افغان میں ناکام	کھل رنگین بجان فگندہ شور	سمجھا شور و شر خندہ مور
عجب سقو م سے سنتا تھا گفتا	کہ ہیبت جسکی معنی سے خبردار	کلام شور و شص صور سرافیل	قیامت خیر جان تفسیر انجیل
سعاد اللہ کلام بانگ ناقوس	افغان پیل بسمل چوب پر کوس	کلام آتش ساز شنیدن	کلام گرم پیرا ہن دیدن
کلام دخیل سرمایہ ہوش	کہ صد نوبت بر ولا حول لاجول	کلام بانگ خرد پر درگد گوش	شرر ریز و بلا خیز و ستم کوش

کلام بے زبان خور و بل تھا	کہ دل حبس در آغوش اجل تھا	کلام اوستاد بوم ویران	کلام بانگ داغ و شست قافل
کلام رشت مضمون نحوست	کلام موج طوفان یوست	کلام حجت فریاد اشتر	شکست سنگ سیلان بول در بر
شکار کا کلام ناسزا وہ	گرفتار عذاب سخت تھا وہ	نئی سختی میں ہر دم مبتلا تھا	بلا کیسی کہ وزخ میں پڑ تھا
خوشامد سے یہ کراکتہ رانی	تعالیٰ اللہ زہے شیریں بانی	جو تھا سر کہ جبین ام شکستہ	غذا اسکو ملی خون جگر سے
یہ اول ہی تو ہو مہمانی عشق	جو حاضر ہوا کھا اکر بانی عشق	خبردار آسمان حیلہ سازی	ہلاہل ریز کام عشق بازی
یہ کیسا ظلم اور کیسا جفا ہے	یہ کیسا ماجرا کیسی بلا ہے	زمین اس بات روزماہوں درد	کہ پروانہ کے چھا پیش آیا
یہ کہ امی کو تہ اندیش جفا کا	کہ گزرا شمع پر کیا آخر کار	تفرقہ قوم سے آخر دکھایا	کھل ترخنگاروں میں بھنپایا
رفیقان شریک رنج و محنت	جگر پر شتر غم دل میں جھرت	جدائی میں پری کنیم بسمل	طیجان چون ماہی آب ہر دل
بشکل و شیان مانند محنون	روان صحر اصرار کوہ ہائے	جنون کے غم کی غربت کے عمل میں	قبائ کے بدلے پتھر ہر بغل میں
دل کو کل چشم زار کو خواب	بصد زاری عاکرتے تھے بیتاب	کہ سیاح شبیلہ گذر حاکے	سحر کیا صورت نوزاد دکھلا
کہ شب ساقیا پر کاسہ دل	جلایا آتش غم نے ہر وہ دل	ہوا میں دوری لبزین بستنگ	یہ کہ اب تو سن نشہ کیسے تنگ
شکار ناوک عشق تباہی	روان شدن غریزہ تلاش	یا بعد انتظار بسپا	اسیر دام کیسے فلائی
بہر آہوے رم خوردہ خویش	غزال بسمل تیغ بلا ریش	حرام آوردہ ہر لطف و حیرے	جد از صبر دل یعنی غریزے
مہ خوبی کا تائب نہ نظر تھا	شکار تیر غم خستہ جگر تھا	بہ تسکین جان کو تھی دل کو نہ آرام	طیجان تھا بسمل آسمان مرغ و رام
بہت آرام گاہ یار دیکھا	ادھر بسیار ادھر سو بار دیکھا	نظر میں جلوہ گلرونہ آیا	دل گم گشتہ پہلو میں نہ پایا
نہ پائی کعبہ اس کی راہ	دل فریاد جوش آیا سر آہ	کیا بھی میں کدھری میری تقدیر	شکار شتیاق و شوق بخییر
کہان ہر دو فغان فرستہ ہزاران	روان کشتگان جان شکاران	کہ ہر ہوائے مرے آرام خاطر	کہ دل میں بقراری نے کیا گھر
نہ دریا جوش چشم تر سے گذرا	وہ بیٹھا تھا کہ طوفان ہر گدرا	گرہ ہدا کا سینہ زار	بکھلا کرا دکھائے دل نے سو بار
سیاں سینہ سوزان لفسن تھا	آتش کہہ درد اکہ خس تھا	ابھی سوکھا تھا داغ جگر آہ	کہ بھر آئی بہا ر تازہ ناگاہ
ہو اس معسم میں ابر چشم باران	نہوداغ جنون امی ہر گلستان	کسی رخ سے چلی ایسی ہو بھر	کس رخ خم جگر تازہ ہو بھر
پکارا دل نے کون ہوت ہی بار	جنون بولا کہ میں آیا خبردار	نہ تھا پہلو میں جو آئینہ ہوش	سبان طوطی حریت تھا خاموش
شکار تیر ہبران کشتہ غم	سو صحر کدشت گر گیا رم	بر آیا شہر سے شفتگی جوش	شرار بستہ آتش در آغوش
ہوئی باد آکے استقبال حویان	اٹھی تعظیم کو گر دبیا بان	درون گور سے مجنون سچا را	جیدی انت یا وحشی پکارا
اگرچہ کی تھی ہتھکڑی نقصیر	وہی شوکت وہی شمت و فغاگیر	خوشی کا حشیوں نے فل مچایا	چلو دیکھیں قدیمی یا آریا
غزالان از قد و ش مردہ گویان	تن بیجان مجنون و حویان	وہ صحر تھا جنون بجا کایمان	ہو چٹا اہل نے سوز بان سے

نہ دریا جوش
شکار تیر

شہادۂ گاہ تھا عیان مجھ کو	کہ تروہن کی گردن تھسٹھو	نہ زنگین تر سے گل رق تھے	زمین شہت افلاک شفق تھے
ہوئی حیرت کمان آہ ہونین	جنون دشت میں یا بحر خون میں	دل خمین مجھ خون شکار سے	جگر پر داغ سیر لالہ زار سے
ہزاران بیگناہ کشتہ گشتہ	بہر جا اوقادہ پشتہ پشتہ	زدام سبزہ دشت پر بہار	نہ فرصت دشت از کار شکار
بیان کیا صبر عقل ہوش سے کام	کہ تھا پتھر موج سبزہ آرام	قرار اس جالے کیا دل کو پتھر	کہ نوک سبزہ تھی شہت جگر پر
وہ نوک سبزہ قطرہ قطرہ باران	کسی نے غم میں شہر گان گریں	وہ مرگان سبزہ کی سودا زار	کسی کی مست دیدن کی ہو شاہ
چنیں مرگان اگر در گوش آید	سر شکاشقان رجوش آید	بہار باغ رضوان خوشتر تھا	اُسے طولی کے سایہ سے خد تھا
کمر شاخ کی باد صبا سے	پچکتی تھی نزاکت کی اداسے	خزان تھی دور تر کو سون نظر سے	خزان میں برگ جیون بھگتھر سے
سر سر گل چٹا ہونے آرزو	گلش ران صبا شلخ صنوبر	رشتی شاخا فوارہ نوش	دماں ہر بر شیرین شکر خوش
لے با این سر و برگ بہار	بدوری غلام نے خازر اسے	بہار حسن نگین رخ کہ ہرے	کہ شکل چشم نوک سبزہ تر ہے
یہاں کو ابھی کوئی گیا ہے	رگ ہر دیدہ گل نقش پیاسے	ہجوم کھولان میں ہوا ہوا ہے	خراش چشم سے بہتا مہو ہے
پکارین حشیان فریاد فریاد	غزالان ہاے صیاد آہ صیاد	دیرین صحر اشتباہان باد آسا	عزیز یوسفی گم چون زلیخا
کہ وقت صبح دیکھا بر سر خاک	کردہ سینہ صد پارہ سحر چاک	زدامان ناگریبان شکل کا کل	بہار خستہ گل زلف سنبل
جو چشم ابر گریان شکبار کے	جو برق بے سکو نے یقوار کے	طییدن شاہد بتیابی دل	رشت شیر الم را یاد بمل
دل پر غم ز دست ظلم خستہ	ز سنگ جور ہا شیشہ شکستہ	ز باگ غم ہمہ مرغ سحر خوان	غمان لب ز جو قوم افغان
کہ شخون آج شب کو وہ پار	غنیم سنگدل نے اسی دلار	ہوا ہر یک بشریگانہ دوش	اسی خیر قوم بد اندیش
کمان کا خانہ کیسا مال اسباب	سلائیے بھاگے جان بتیاب	غنیمت ہی جو ہم زندہ بچے ہیں	سو یہ بھی جیت سا کچھ بچے ہیں
اسی پرانہ میں اگر لیا دم	کس صورت پختی کی کیا کرین ہم	یہی بلجایی ماوا ہی اپنا	اسی جارتا دن ہٹا ہی اپنا
اگر لوٹے گئے ہم کچھ نہیں غم	ستم ہے ایک زرد کیا ہم ہم	پریر دے کو خونام شاہد	کہ جسکے حسن پر ہے عام شاہد
ہوا اتحاد دوش میں جلوہ فروزا	مہ تار کی شب نیمہ روز	غضب جلیلان شور و محشر	غنیمت جانکراں گل تر
شکل عاصیان دل شکستہ	خوشی سے لیکے گل دست بستہ	منفصل دستان غم لگی گوش	جنون تیری قسم تھا پھر کسے ہوش
کمان دشت کمان صبر و کمان	اگر اہر کوش در آغوش سیاب	ہوئی دور یا میں مدینہ یغریق	سر و برگ شنیدن پر پری برق
سوال ہے کیا اب بیان ہی	جواب صبر و ہمت چلے جی	جنون بھلایا دشت ہے کہ غرور	ابھی تک بیٹھی ہے مردار چل دو
جو دیکھا رو غم چھو کے بھاگا	خزان سے مرغ دل بوجہ بھاگا	تسلی لے اٹھایا خاک سے سر	کہا آئنا نہ ٹھکین ہو برادر
بہار زندگانی پر نظر کر	ذرا اپنی جوانی پر نظر کر	لگا بس چوکرو زوہ بتیاب	کہ تو چشم طوفان خوش سیلا
اٹھا کرتا سا بیمار سیہ روز	بر آئی سینہ سے آہ جگر سنو	لہا یا اون سے مردان دلاو	اگر دشمن پہ چپکے برق ہو کر

۹
اسی صبا شاخ
منوی غنیمت اردو
وقت سنی
خاک بار بار

حیات اپنی جدا از روئے لدا	جوان گوشہ سستی میں ہو خارا	یاقاب یاربین سجان ہی بہتر	یہ سسوں لہ میں قربان ہی بہتر
کوئی تدبیر جز یہ سجا نہیں ہے	علاج اس درد کی پیدا نہیں ہے	نہیں دل کو قرار او جان کو آرام	عبث ہی زندگانی بے گل نامدم
جمل یہ بیل بیل ہے اڑو اس	کہ جیتے جی خزان کس گل کو کیجا	یہاں یہ روز غم ماہ محرم	وہاں افسوس عید دید ہر دم
جو منظور خدا مردوں کی ہر بات	جو روز نگاہ سینہ بدخواہ پر لا	سرخیل جو نذران نہ کلاؤں	حریف شوخ کو کچا چبا جاؤں
خدا کے ہاتھ ہے ناموس اپنا	بجیگا ہی طفس کا کوس اپنا	سر انجام خفی تجھ پر جلی ہے	دم اندر اوسکیں با علی ہے
یہ کمر شیر دل نے بال گٹھائی	سو شہر شغلاں کی چڑھائی	روان ہرہ رفیقان وفا کوش	سلج مکر تیغ اجل جوش
شد آگاہی بافتان شکر آمد	مبارک کوشکست از درد رآمد	ندیدہ لاجرم چنوت درست	گمراہ آن شکستہ خاطر ان سبت
بر آیا شہر سے خصم سیہ و	بہزم جنگ مردان جفا جو	سپر کا ندھے باز زندگانی	بکف شمشیر مرگ ناگہانی
دوان مانند دو دآہ ٹھکین	گروہ نار ایساں تیش دین	تجرب کیا اگر خوشنم دیکھا	بدن نے روئے پر اسن نہ دیکھا
کمان کا آتش بار خود و مخفر	کہ خود تاج ہو س تھا کاسہ سر	بڑے گروہ نہ میدان وفا سے	تھے واقف نصیب کی وفا سے
بہت اقبال نے دامن کشی کی	مگر دوبار کتنا تھا چلو جی	آخر کھینچ لالی شوز سختی	مشریک حال تھے ایام سختی
خواب صورت مژگان ہوے وہ	روان چون دیدہ گریان ہووہ	ادھر سے جنگ جو یان بلایا	گروہ کشنہ خون بد اندیش
ادھر سے اٹھائے یار نے پر	مہر پھر نے ادھر یہ مارنے پر	ادھر سے شور بسا پونچھاں شیر	ادھر نعرہ کہ یک جملہ میں ہووہ
ادھر کہتے تھے دیکھنے گھٹین آج	اسی دن کے تھے ہم مدت محتاج	ادھر لوے لکائی گئے فشانے	دکھائی یہ گھڑی ہمو خدا نے
اگر ہم جیتنا جی میں بچارین	مٹھاری صل کیا رسم کو مارین	یقین جانو نہ جیتے جاؤ گئے تم	جگر پر زخم پیکان کھاؤ گئے تم
ہماری تیغ ہی تیشنہ خون	یہ سو فاریں نشانی کی ہیں ہفتون	یا وک ہوئے گئے جب باران رحمت	یہ میدان ہو گا سیلاب قیامت
پئے بید ادید اہم ہوے ہیں	رخ ہمایا پشید اہم ہوے ہیں	نہیں کہتے ہیں مطلق رحم ہم لوگ	ہمیں دیکھو میں ہیں با تم لوگ
یہ کمر کی سر دشمن پہ نازش	جگر ہا سوز سے گرم گوارش	دخیل کینہ خواہ جنگ جو یان	ہوے با ہم قیامت خیر میدان
دم خالی سرشتان آتشین تھا	خیال خوفشانی باد کین تھا	مسلا کو نہرست کا بندھا دھیان	کہ بیچار کی جائے مفت میں جان
جواب تیغ طوفان اجل تھا	کہے تو جسم شہتہ جل محل تھا	اٹھا تیر شر رباران سے خوفا	جلا اب جامہ ہستی دریغا
نہ پیکان کاتون پر زخم و اٹھا	کہ اک گلزار لالہ کھل رہا تھا	نہ خوش گمان گردن سے بہتا	روان تھی شیشہ سے گلزار گھبرا
بیا دریا نہ خون خواری سلس تھی	کہ تیغ تشنہ مستقی ہو س تھی	ادھر شمشیر نے تن سر سے کاٹا	لہو شیر قضا نے آکے چاٹا
شہادت گان بس کیا کمون میں	شناور تھی اجل دریا خون میں	جراحتا سے اندام جزو گل	بہار لالہ زار و خندہ گل
دکھائی آب بنجر نے یہ تاثیر	کہ موج خون ہوئی مردن کی بنجر	ہوئی بیدار تاوک زخم آخر	اڑا پیش کمان سے زراغ بنجر
نہ دیکھی بمان کی کوئی تدبیر	اجل اڑا کرنی جاکر پرتیر	دیران تھے نہنگان قضا کوش	شہاد نگاہ تھا دریا خون جوش

نظر تھی صورت ماہی شناور	جلے جاتے تھے جسکے بازو و پر	قضا باز نہ دلداد و دل دوش	تماشا کر رہا تھا دوسرے ہوش
تور کو نہ تھی کوشش سے فرصت	شجاعت نے یہ دن جانا نیت	عرق بیرون کا رنگ ہو الال	شفق پھولی ر خون پر تھی افق کمال
بہم سینہ لبینہ تھی صفت آرا	وصال آخری عید تماشا	جو اندری غضب بہت قیامت	عرق ہو ہو کے بہتی تھی مسکات
چمکتی بھی برابر برق شمشیر	نہ بدلی کچھ ہوا سے ہارش تیر	نہ اُس جانب سے بانگ عفو و تقصیر	نہ اس جانب تھکے باد و شمشیر
نہ اُس جانب اُٹھی فریاد و خیر	نہ اس جانب ہو کر کشے کم	نہ اُس جانب غور و سرکشی کم	نہ اس جانب سے قتل عام کا غم
نہ اُس جانب سے اٹھا توبہ کافل	نہ اس جانب ارک میں تامل	نہ اُس جانب کے کوتاہ دست تقصیر	نہ اس جانب سزا دینے میں تاخیر
نہ اس جانب سے پیغام اشتی کا	نہ اس جانب ہر اس و ہم ہمایا	غرض یکساں رہا محمول چند	دورخ فتنہ نے پایا طول چند
نہ کوئی کم نہ تھا کوئی زیادہ	دو میناؤں میں طوفان جوش باد	شہید خنجر بر حمی یار	غریز سینہ ریش خاطر افکار
قدم سے لیکے ستر کاغذ ق آہن	چھپا ابھی سینہ میں ماہ روشن	بسان برق بیتابی درخوش	گرا جا کر بلا کوش و جفا جوش
شجاعت دشمنوں کا بخت یاد آ	پناہ پست ہو گئی تھی خوش باش	اجل شمشیر کالب چوستی تھی	قیامت گردناوک گھومتی تھی
پلا دشمن کی صف میں شیر خونخوار	زمین پر گر پڑی بہت تلوار	لیا جسم علم کف میں لصد جور	آگنی خیر باد اکا محب آشور
کمر بستہ بھڑا تھا بے تحاشا	کوئی پٹکا کیے کا سر تراشا	گرے صد ہا دلیران جفا جوش	اجل پھرتی شکل راع خون نوش
وجود وک آئین رو عین نکھر	ملح نہی چھا گئیں اوج فلک پر	بہار کے نو دسربائے قتل گان	خزان نادیدہ نمل مار جیلان
کیفیت تھی مقتولوں کے سر سے	ہوار وے زمین پہناں نظر	زمین د تھی خون شفق رنگ	فلک کے دکھایا عرصہ تنگ
غضب بیرون نے کی عتر نمودار	نہ چھوٹا شست تھا سینہ کے پا	سنان تیرا تبار ہستی	جراحت رخسہ دیو ہستی
یہ بحر خون اعدا کا شہر	سر اسر سنگ لشت آستان اور	جو آیا بر سر جوش و سیلاب	کیے رستم تو انون کے جگر آب
بہت سی چمک گئی تیغ جفا مرد	بہت دکھلائے پامال فنا مرد	میں اب میدان کو محفل باندھتا ہوں	شکست شید دل باندھتا ہوں
نہتا زہنا خونین عرصہ جنگ	بچھا تھا طول کوسوں ش گل رنگ	گلے سر پریدہ سے چکان خون	روان تھی شیشہ سے صہبا گلگون
زمین پر تھی کلہ پز کی دکان	کہ بخت شور و جھان تھا مکدان	کمان ابرو اگر تھی تیر مژگان	نگار و نشین ہر مرد میدان
فغان ہائے طعید نہاے سبل	سرود و قصص مطرب نشتر دل	جگر ہائے سعی افتادہ آبلے	ز شور تیر نمکین تر کبابے
ہمہ خم بدن گلاستہ داغے	ہمہ پروانہا قاتل چیراغے	نفک از گوش ہستی فودہ گویاں	اجل از جانہا امید جو یان
قضا چاروں طرف پھرتی تھی شبانہ	ہلاکت کہتی تھی بازو و خوش باش	سرم ساقیان شمشیر خونخوار	بلا تے جام مردن مرتبہ دار
حد آدھ سر پر خیمہ شمشیر	بجائے فی ہوا پر غم زن تیر	ز بسمل نالہ پر شور بیدار	بے باد از رباب چمک میداد
ہوا جو شخص کوئی کاٹا نا	اُسے آئینہ تصویر جانا	جو غیا کھفت بسمل تھے قصان	قریب مرگ نوخو خوان غزل خوان
نہ سوز سینہ سے لب پر فغان تھا	وہ قلیان پشہ والو کا دھواں تھا	نہ صرشت سے پر خون دہان تھا	بھر آنھ میں لعاب برگ پان تھا

اردو زبان
مثنوی

ایک

ز بوسے خون جسم مشکفاسے	محط مور باراشد مشاسے	و لے آخر ہوئی یہ بزم برہم	کہ گیدڑ شیر سے کرنے لگے رم
ہوئی مجبور ہو کر آخر کار	نہایت فوج دشمن میں بنو دار	کہا بہت گردان سے لوبھاگو	تھکی ہیں بھاگنا ہو تو بھاگو
بہت جانوں نے چھوڑے جنگ میں	بہت تن نے لیا میدان کا دامن	جو انوں نے جو دیکھا روکے ستم	میاں مل بھڑکان تم اور کمان ہم
بلا ساموت کو دیکھا جو کرتے	نظر آئے یلان چلتے ہی پھرتے	نیا ز عجزین با جان حسہ	رہا بے گزشت کردست بستہ
ترقی پر ہوا سے حرز جان تھی	بلندی پر صد کا الامان تھی	یہ کیسی طبیعت زار خانی	یہ کیوں کہتی نہیں ہر فتح پائی
نہ خوبی بلاغت نے فصاحت	ہر کجا ہو طوالت ہی طوالت	سفن کو تہ غریز غم فراموش	ہوا خاتون فیروزی سے ہوش
شکست خیل افغان گشت روشن	سپاہ سبز شد در جائہ زن	دکھائی پشت نامردی تنوں سے	شبیعت کچھ نہ آئی رہز نو سے
سب تھے جو سلامت کے کنارے	کہیں کو بھاگ گئے آفت کے مارے	شکستہ دل گریزان بربگشت	نظر آئی تنوں سے پشت ہی پشت
ہم بے برگ و سامان ہو گئے وہ	خزان آئی پریشان ہو گئے وہ	اڑے مانند زنگارے بدنام	نظر سے ہو گئے پوشیدہ ناکام
شہ فیروز سے بولایہ قببال	طفریابی سے ہی بے سود دنبال	در آ یا شہر میں جو یاے شاہد	دکھائی جا بکند یاے شاہد
سوئے ندان چلا مجنون دلوش	اسیر دام زلف لیلی خویش	عجب ندان کہ دلتگی کا گھر تھا	دل عاشق سے بھی تنگ تر تھا
درویش باطن تنگ بخندان	بروش ظاہر حال رذیلان	سیاہی دام بر شام غریبان	تہہ مانند نخت بد نصیبان
چہ از دیوار پشت آن فروخت	و ہاں ہیر زن ندان فروخت	کہوں کس کبج کو کیا خانہ کھین	خشب شر کا تھا وہ قرۃ العین
وہ زندان تنگ گور ترہ تھا	عفویت پھیلی نور شمع آسا	چہ رانم من باب فروش قال	کہ ذکر گور زندہ بہت بد قال
حدیث دہے یا خاموش رہے	اگر کیسے وہاں مرگ کیسے	در دکان بسیر زنجیر از در	تغصن رونق بازار شکر
اسی غم خانہ میں امیری تقدیر	بے شاہد سا شاہد پانچیر	ستم ہوا یہ فریاد بیداد	میاں جل چاہ میں چاہ قہاد
وہ دختر جو ہوئی شاہد شیدا	دل سکار لاف میں زنجیریں پا	دو گل بانہ یک گیسو سے سنبل	نکالا شق کا اچھا تسلسل
وہ مجنون ایک گیسوین گرفتار	دو دراک موج آہن میں نمودار	ہوا دو گل کا اک شتہ میں بوند	وہ خوشید ایک کج بخش میں بند
دو صراع بلاغت حسن مضمون	بصورت معنی مکتا سے مقرون	دو فکر مبتدی عشق کامل	بیکدل در تلاش طلب دل
تو کیوں بھوک و پیاس کے بین	کہ آنسو پیتے تھے وہ کھا گئے	مگر اکجا جو دونوں متصل تھے	ہو اے آرزو مقصود دل تھے
گلستان جاتے تار یک زندان	بہار بوستان قصہ جان	جمال در بغل صد تاجہ رشید	چراغ افروز ظلمت حائے قید
میر افکر سے رہتے تھے کل سے	کنا رفتہ سے بیغم خلل سے	نہ جو حیرت کا شکوہ زبان پر	دماغ با غم زندان آسمان پر
گر ان بند سر کپڑگی پوش	نیا زلف مشکین ام بردوش	طبیعت وصل سے خورسند ہی تھی	مگر کہنے کو آخر بند ہی تھی
بجنت تیر کس از ذات انس است	در یغ محبت ارباب جنس است	بے یک چند اگر تخت شہی پر	یہ کیا معنی نہ ہو خاطر ملکہ
بہت سیر چین ملکشت گلزار	بہت رہنا کسی کجا کا اکر بار	طبیعت کو نہیں آتا خوش آہ	جو بھگتا ہو وہی ہر اس آگاہ

خصوصاً بودن زندان تھا	مصیبت خانہ اندوہ بامے	معاذ اللہ عذاب النار باشد	بگورے زندہ آخر کار باشد
ہر سان ہو کے کتنی تھی وہ ہر وقت	اگر چھوٹ جائیں نیک ترقیت	کوئی دن ہو گا اگر چرخ جفا کش	کہ دیکھیں رو شہر خانہ خویش
پیری ہی پیش اگر شکل سخت	گر آسانی سے گزرے مر حیات	بسو گند عزیزان بد اقبال	کبھی کرتے تھے استفادہ احوال
ترپنے کو بتاتے شوق ہو یہ	خودی سے جا کے کہتے ذوق ہو یہ	حدیث شوق پس شرط کی تھی	اس عشق اس مضبوط کی تھی
دو پاک سلسلے میں پاکے آرام	کہا نے یکدگر ثابت قدم نام	چو یہ خویش باندھے عہدیمان	زبان پر ہر گھڑی ہو گند ایمان
کہ پائین جگہ ہی پائینے مائی	برہائیں جو برباط آشنائی	ہر ہنگام چلے اپنے ملک سے دور	نہو نگے مازمان ہر گم مجبور
نہ دیکھنے کے رخ اغیار ہر گز	نہ پاؤں کے کوئی آزار ہر گز	ہو اقبال عرض الہامین رضی	نہ زاہد کا خطر نے خوف تھانی
تسلی دیکے ابوالشاہ آخر	عزیز آتا ہو مست ایمان مضبوط	خیر اس ماجری کی یا نیک کا جب	بلاسا ہو گا نازل آہ برب
اسیر دام جو روزگار ان	کیا کرتا یونہی تکیاں جانان	ہے تھا سوز میں خود بھی رونا	جلے تھا سینہ شمع دل افرو
تسلی دل ناشاد کرتا	حقیقی منتقم کو یاد کرتا	دیرین بودند اسیر پاک و درم	کہ پیدا شد ز در جویندہ کام
کلیہ طالع زنجیر و شاد	پسختی فضل رشک کشاد	ز پائے دختر زنجیر شاد	تسلل گیر بالقدر شاد
عبداللہ اوہ زنجیر گران	کہ عجز سکی تھی طلق پاک آزار	بکالا شاخ گل سے پیچ لبلاب	کیا ریحان جد نبیل سے بتیا
وہ مقصد جو دل ناکام تھیں	غزال کا بستہ دام میں تھا	برائیتگی زندان سے باہر	شب تاریک سے جیون ماہ نور
ہو آواز او کیا مجنون زندان	کہ مہر غم سے چھوٹا ماہ کنعان	گر بانش بہا تخت گل	نیا ز مار دامان کو سنبل
شد آن گزشتہ جمال دلفروزی	افق گردید از غم غم خیزی	شکست نگ رہو لالہ رخسار	گل نسرن بہار یا مہن زار
شکست رنگ محل آتش اندر	چو آب موج شکر آب گور	کنار و دوش صد جے در خوش	شفق از دستبر کیا خوش
یا جوینے نام کیا لیش	زبان دستان ہو خوردہ پیش	نہ ذکر کیا کبھی گرم تحریر	قلم میر اسے آتش سے بعلگیر
نہ کیا ہے است این پے سکین	ز صحرے قیامت ریگ ماہی	رفصا د ابل خوش شتر	ز خاستان شامت خار و خار
مرفقہ بجام جنگ جویان	شرار انداز جان تند جویان	ز برق قہر زندان میزہ موجود	ز نار و زرخ انگر پارہ بود
غدا کے اور خون عاشقانے	بلائے زار آزار جمانے	تو جے جو یک کی صورت تھی خوش	مے خونے پڑے مستانہ دہوش
معاذ اللہ وبال جان عالم	عدو بد سگال جان عالم	پیر گرد آغوش آتش افشان	ہمایان جاننا آتش بدمان
نہ ہول شکل و روینہ کن ہے	کہ نام اسکا زبان پیش زین ہے	کہان تن کا وہ نگہ خشنا تھا	کہ تو کا غذا افشان بنا تھا
رگ بیتابی دل نے سر پایا	غبار تہ نشین ہر گز سے دھویا	پشت شوہ کی کٹھن سے محکوم	بجوش شمع شوق جان مغموم
بر آورد از گل و بلبل فلانی	حرارت ہر دوران خزانے	بغل میں جامہ گلگون کیا آہ	نیا عاشق نیا میخ رو ماہ
جو پھر اسکو ملا وہ اسکو پھر ہوش	ہو امواج آب شوق درجوش	کہ ہمیا کیر زندان میں تھی کون	چرخ اس کج نہان میں تھی کون

۲۰

افغان

نیک

یہ دخت شوخ آفت خیر جان کی پریر کو چراغ افروز خورشید جہاں غیرت ماہ منور کما مقصدی ارمان ہی ہے یہی ہے باعث قید گرانبار یہی ہے میرے ہر سودا کی دار جہاں مقصد عالم یہی ہے کما یہ اور رکھا وہ راز پہنا عزیزان تنگ دل گرم عنایت بیار آن دختر رزاق وفا کا نوا سچ سخن آن خوش بیانے کہ شاہد آن مراد خاطر زار نگر دل میں خیال کیسے کیا عیان با این براہ مہر یون رخ رنگیں کیسے کا غید ایام بطاہر شاہد نیکو خانے تہی فرصت کسی دم غم سے اسکو چھاسینہ میں ہوز عشق کا خانہ یہی تھا تیری بلبل کا بھی حال مجسم جادو و موجود سا کوس سکھاتی حیلہ پردازی فلک کو فطرین چال میں کہنے میں کیسر کمن ال ہلال حیرت نیرنگ جسے کیسے سے مین مباد تلاش مانعینا سے مستان	شرف ہو کس گم امی خاندان کی نظر آتی ہے نور چشم امید چو پر صد آفتاب نوزد بر امید دل مراد جان ہی ہے یہی ظالم ہی ہے خاطر آزار یہی ہے واقعہ حقان کے تو نشاط قید یا نغم ہی ہے کیا تھا جو صنم سے غم و پیمان شرار سوز جان آب و آتش رفیق زالے بفرمودہ شاہد بخانہ وفا و سید شہید بر آوردن او وفا را ندی	یہ اختر کس مبارک برج سے ہے گل خسار ہیں داغ گلستان نگاہ مست ہو مرگ غزالان یہی ہو جسکا ہنسن تشنہ وصل یہی ہے وہ کیا جسے مجھے صید یہی ہے جسے میرا ہوش ٹوٹا یہی ہے شاہ خوبان زمانہ جو دخت شوخ نے لی راہ خا بیاسا قی کہ دور از من جہنم شد جگر در کف ز رو مصلحت تھا رہا زندان سے سیف ہو گیا پر بطاہر گل جواب داغ تھا وہ بصورت عبت جادو و طرازی ہم شب شمع سا جلتا تھا پر نور سحر تھا چاک جامہ گل آئین صبا کی دیا اس گل سے پیغام ہوئی دو چار ناگہ اک ن پریر مگر تھی زلال دنیا وہ بنی پاپاک مواستیشہ میں کرتی پری بند چمکش طبع چار ارکان جادو معاذ اللہ سزاوارندیدن فرہم ساز برگ ساز و عشرت زن جادو و وجود مکر و سلاوس	یہ گوہر کس ہالون برج سے ہے دو گیسو حال زار نبستان قد خوش آفت نازک نہالان یہی ہو موج بحر حسن اصل یہی ہے جسے دکھلایا در قید یہی ہے جسکا دست ظلم چھوٹا یہی ہے دل مراد جسکا نشانہ ہوا مہ برج کو نیغے روانہ شکست کشور دل فتح غم شد پری از شیشہ رفتہ ام دل زار چنین سر کرد و رنگین دستا نے دل خستہ جگر کا محفل آرا نہ بھولا خواب میں چندے تصور بباطن لالہ پرداغ تھا وہ بمعنی شمع پر سوز و گدازی گذر تا حیلہ جونی میں ہمہ روز مساکھاد شفق مانند خونین کہ دیکھے اب خزان کے تونے ایام جوان دل تازہ دانش نیکتا پر کہ سو شوہر کیسے ہم بستر خاک کیا اثر فسون سامری بند تن جادو و بلا سے جان جادو رگ شہوت زرویشی و طبعیدن شناسائی رخ انداز عشرت بر شمع و پروانہ تھی فالوس
---	---	--	--

جوانان را بہار باغ بستان	نہال خشک پیران آب ریزان	مہیا سے مذاق اہل لذت	تسلی دل ارباب شہوت
بچشمش صورت حد فسق پیدا	جماش سکہ شیطان ہویدا	نگاہش شکل صد محفل گرفتہ	رخش تصویر شوخیاں رفتہ
تنہ در فسق سعی افزودہ بود	سحر را عصیان سودہ بود	ز عمرش این سخن کوتاہ تر دان	بغل پروردہ اولو و شیطان
حیا مانع ہو اس جا کچھ نہ کیے	وہ کنگورے سے پھاگٹھکا تھے	نہ ماکتبی نہ آگاہی پدر کو	پر دخترین ہو پچالی پسر کو
بجسم سحر و افسون مال زاوی	دوشتون میں لگائی عقدی	جو یون پایا سے شایان ہر کار	کیا آگاہ راز دل سے اکبار
کہا اس چارہ فرماے ہوس سے	ستم گذرے ہو و نکند ادرس سے	کہ ہو کیا فلان وہ میں پریراد	قیامت خیز دخت فتنہ ایجاد
طلوع آرزوے بد نصیبان	چراغ ظلمت شام غریبان	سمن بر سر و قد گلر گل اندام	نگار ہو فانی کن و فانیام
مجھے اس شمع رو سے ہو گذارش	اسے عالم سے نفرت مجھے سازش	پرینخ پرودہ ماموس میں ہے	حیا سے شمع رو فانیس میں ہے
جہان سے کھتی ہو بس شرم محبت	دل اسکا ہر جھجھی سے گرم محبت	ز بس واقف ہو وہ سوز درون سے	مری دشت سودا سے جنون سے
ہم اور وہ کہ جگہ مہمان ہو میں	محبت میں جن دن کجایان ہو میں	ہو میں میان صد عہد پیمان	گواہ بہت ہیں دل و جان
وہاں اس شمع کا رشتہ بندھا	بیان لکھری گھر میں جل رہا	بیکشہ شکستہ شیشہ دل	چنان بستہ گولی زخم بسمل
تو ای ہو بند پیمان شکستہ	شکستہ قفل در رہا سے بے بہتہ	کس پیمان بھی گرتا زہ دم تھا	طریق شط پر ثابت قدم تھا
ستلج صبر وقت شب چرا لا	مثال ہو ہوا ہو کر اڑا لا	خدا را امر ہم دلہا خستہ	مر پھندے میں ڈال آہونے سے
گل گلشن بکان اتکے ہیں ہی	بہار باغ جان اتکے ہیں ہی	نظر سے دور تجویز مکان کر	مکان کج حسن لستان کر
کسی اک برج میں کچھ ماہ منزل	بنا شمع مکان خلوت دل	خبر دی بعد از ان شاہد کو اکبار	یہی ہو آرزو سے خاطر زار
بہت مال و زر و دینار و دنگا	درویشی مگر بسیار دنگا	پس آن نو اسیر مرغ مفتون	نوا کے کردہ سہ سو گند مضمون
کہ امی مادر بیکار سن و فاکوش	ازدوے مہر دریائے گرم جوش	بحق چارہ سازی یگانہ	بحق التفات مادرانہ
بحق کوشش کار ثوابے	بحق مطلب ناکامیابے	بہ نگاہ شاہد آتش زدہ جان	بعہد ہو فاکے سست پیمان
بروز مرگ حضرت زندگانی	بہر پیر گرد و نت جوانی	بکوش از جان بخطر راہ بستہ	کہ از گفتن از ان حرفی درستہ
تکر بھولے سے بھی فاش ہو نکو خو	سمجھ خود علت نسیان اسے تو	قبول التماس عاشق زار	کمر بستہ بے کار دل افکار
ہو ابو کر چلی آنڈھی سی فوس	خرابی شکستہ باغ ماموس	چلی غبار تگر اقلیم عزت	فساد کشور معمور حسرت
چلی تو قہر خفت فخر تزلزل	وفا و الفس اقم غرا زلزل	چلی آلودہ فسق و فجور	زراہ غیر صد فرسنگ دور
چلی ناسور زخم پیش چنیدین	بغل پروردہ ز نور ان دیرین	چلی پیراہن سا کوس دربر	ہو دشت بگست خاک بر سر
چلی آونہ چماری سایہ بھلیس	نجیث یادگار کار و دس	چلی جادو گاہ سحر منظر	فریب مری یعنی فسون گر
چلی جادو سی سیدی سے مطلوب	صبا و ترلاش سے مطلوب	رسیدہ تا بہ دہ صدیدہ یونان	وہے زنی پرستان بلکہ گنجان

ایسی فارسیان
جو بیان شیراز
از خیال و کلام
شیراز شیراز

ہوئی پیدا امیر دہ کے در سے	خبر دار اسکی کیفیت سے گھر سے	کیا معلوم خوشی و قرب کا نام	طبیعت سے بنائے چند پیغام
سلام اول برسم عام بھیجا	وزان بس تحفہ پیغام بھیجا	کہ رکھتا ہوا یہ یک خزانہ	دل اہل نظر ہے خورد و نیش
چہ دختر آفتاب نور ما ہے	ز حسنش سوزش لہا گوا ہے	یہ کھتا ہے حقیقی خوش مرادی	کہ ہو لڑکی سے تیری عقد شادی
بہم پیوند یہ ہو شتری سے	بشر ہو بہرہ در قوم پری سے	فقط اس کام کو بھیجا ہو مجھ کو	یہ خوشخبری مبارکباد مجھ کو
ہنیں اس کام میں لازم ہو کار	سبارک نیک تحسن سزاوار	شگون زر کہ رسم ہندو نہت	بشاوی طفل رہنما دوست
پسر کی گرچہ ظاہر گفتگو تھی	مگر دختر کے دل میں جستجو تھی	پدر خوش تھا کہ گھر آباد ہوگا	نہ جانا مطلب باد ہوگا
نہ جانا کیا درون پر میں ہے	کسی داماد کی تدبیر میں ہے	تلاش گل ہے بہر بلبل زار	نصیب اس نیا موس ہے خار
خبر مطلق نیائی اور مقدر	یہ دایہ آئی ہے لینے کو دختر	ہر اکجا کامیابی کی محی و حوم	متناہرہ وراور یا س مجرم
سبارکباد گوی عید بہا	بہار گوش آواز طربہا	بہار کا مرانی فصل ماتم	حیات شادمانی مردن غم
رئیس کامیابی لغت پیغام	وہ ممنون تھا کہ گویا بندہ رام	با صفا دروغ رستی خوش	بھبھا بشت بود بد ہوش
بجایا ادب سے رسم تکریم	جھکا بسن جیم کی تعظیم کویم	بصدید چوے پائے مہمان	درون خانہ ٹھہری جا مہمان
درون خانہ تھی وہ رشک لیلے	کہ گر ہوخت میں مجنون شیدا	چو خلوت از خلل خالی مکان تھا	صنم تھا یا فقط پیرخان تھا
نگار مشکبو کا کل کو دیکھا	بہار صد چین یک گل کو دیکھا	بصد انداز ناز و مہربانی	بدواندخت طرح ہنربانی
خلال گفتگوئے عشق مضمون	درآمد نام شاید یا مجنون	چو شد ہنارش بہار پردہ گوش	بدل سر شد شاخ فراش
وہ اپنی بیوفائی یاد آئی	بہت خاطر میں شرمائی لجائی	گاہ بہ سپیکر کا بندھا دھیان	شکستہ دل سے بولی ہو کے قربان
کہ اوی مادریا کیا تو نے یہ نام	کیا مجھ خستہ خان ناکام کا کام	نہ جانوں ہے کیس فرماؤ کا نام	کہ سنتے ہی ہوشیرین مرا کام
ہوئی میں نیم جان اکبا کچر کہ	ز اعجاز مسیحا کچر کہ	حکم سے بر آیا کیا اشارا	یکایک سینہ پر اک تیر مارا
کمانکی بات چیت ایسی نگوٹری	کہ دست غم سے رگدل کی چوڑی	حیات غم نہ اک مرگ شنیدن	ہوئی ہو شوق سے دیدن طہیدن
کہا یہ نام اک دلریش کا ہے	ترے شیدائفت کیش کا ہے	دل دیوانہ سودا کے تو شد	خراشوخ چشمی ہے تو شد
خلاص از بند ہا لیکن اسیرت	ایسے ہاشم لیکن فقرت	نگار نازمین یوسف جماست	مہر خوبی بود الا ہلاست
اگر تو بے سیج آزار ہے وہ	تری اس چشم کا بیمار ہے وہ	چھپا ہے تیرے گل رخسار خار	جدا تجھ سے طپان ہو بلبل زار
ترے عارض سے دل ہو شعلہ پرو	ترے رخ سے جگر ہو زخم نشتر	تجلی گاہ برق عشق جان ہی	چراغ طور مغز استخوان ہی
پیشانی باد آسا ہر زبان ہی	شرار آہ سوزان کا دھوان ہی	ہوا مجبور بیتابی سے آخر	تجھے بھیجا یہاں قاصد نیا کر
اگر رکھتی ہو توتا بے شغفتن	پیام عشق ہے مشتاق گفتن	پریر و بولی لون تیرے قدم حوم	ہوا انداز ہی سے مجھ کو معلوم
ضرورت مارتے کہنے کی کیا ہے	دل غمین میں جو سوچوں بجا ہی	یہاں تیرے نکلیاؤں میں باجر	کہ گذری غم ہی غم میں عمر آخر

دکھائی بد نصیبی آسمان نے	بہار زندگی لوٹی خزان نے	لٹی افسوس یوں ہی زندگانی	جباب غم ہوا جوش جولانی
خوردت ہے ترے رہنے کی سجا	لگا اٹھیں کوئی نہمت مبادا	تجھے پاؤں کوئی فتنہ ٹھکانا	یقین رستی لاؤں نہ لاؤں
کما خوش پہو پیاری خوب سچی	یہی بہتر جواب محبوب سچی	زر و مصلحت میں یان ہونگی	سری فرقت کا بار غم سہونگی
ہوئی شمع سے بولی وہ دنا	یہی ہر وقت ہاں کا فور چاہا	یہاں نیم فرنگ پاک ہو چاہا	سیہ تر خیم خوابان سے سہراہ
سر چاہ ایک ہی درویش کا گھر	برا برفن میں منہ بولا برادر	جو پوچھے تجھے نام و مسکن و حال	بتا دیو کہ ہوں خست فلان ال
نہو راز آشکارا اس سے زہار	کہ ہو وہ پیر زہریں یا زہنخوار	نکلیا کام میں میں لوگ مصروف	مری خاطر کیا آرام موقوف
یہاں سے تو چل ممکن ہی نہیں	کردن میں ہوش ساناس قہم سے	شرار خانہ سوزنگ فاموس	نکل گھر سے گئی دیر وہ فوس
نہو کیون عشق حسب انتا ہوں	کہ میلی گئی رم بنک مجنون	اجی جس سر حین ہو کر چڑھے تب	گھٹا وہ شکل بدلی اور بڑھے آب
بچھایا لیکے سودا اک نیا کھیل	بگاڑا ہر جگہ جا کر بنا کھیل	ہر اکجا اک نیا کل کر دکھایا	ہر اکجا کل کو بلبل کر دکھایا
کیا دامن پکا کر گھر سے بیرون	غریبوں کو دکھایا کوہ دامن	دل عشاق کو جل دیکے کیا کیا	لیے پھر تار با صحر اصبھا
کہیں فریاد کی لی جان شیریں	کہیں پروانہ جلتا شمع آئین	نہ خوش خاطر ہوا عالم سے کوئی	نہ چھوٹا پنچہ ظالم سے کوئی
ہوایہ آتشناک کا جفا کیش	سہون نے اپنی اپنی اہلیش	بری حیرت میں مہین کھو گئی وہ	نظر کرتے چھلا وہ ہو گئی وہ
لگا ہین دیکھتی ہی رہیں سب	نظر میں ہو گیا یاروں کا مطلب	صنم کے سر میں کیا سودا سما یا	پری کا ہو گیا کیا اسپہ سایا
ذرا ای ہوشیار و اس سے پوچھو	تکڑی چلی بھی کس طرف کو	دھیان کی بادی تیرا کہ ہری	ذرا تو دیکھ بھی تو یہ ہی گھر ہی
اے بتلا ہو بھی کیا ہے تجھ کو	سناؤں کسے بہکایا ہو تجھ کو	جو فارغ کے بیٹھے کام سے لوگ	ہو جمع عشرت و آرام سے لوگ
درخشان مہر انور کو نہ دیکھا	نہ دیکھا گھر میں دختر کو نہ دیکھا	جراغ خانہ دل گل ہوا ہے	نیا اک نیم شب گل کھل رہا ہے
پری رخسار جانا نہ نہیں ہے	لگا زرنیت خانہ نہیں ہے	یکے بادیکرے احوال پران	کجا شد فرحت دل رست جان
کہو نہیں کیا خراب حوال لکھا	گیا کھو عمر بھر کا مال لکھا	پدر کہتا تھا بتائی اور خوش	نشان دما زین کا اے مرہوش
جو دل پر چھایا غم ابر آسا	سجی شب چم سے روتا تھا دیا	بتا اے عنبرین کا کل کہاں ہی	گل نادیدہ بلبل کہاں ہی
نکل کر کوچہ میں ہر اک سے پوچھا	مرے گلفام کو کیا تھے دیکھا	برادر نے پئے خونریزی خوش	اٹھائی تیغ بران مرگ اندیش
یہ مادر سوچتی تھی ہر کھالوں	سب قاتل سے عمکیں جان کالوں	پریشیاں کو بکو پھرتی ہوا سے	سمائی سر میں تھی سودا بکاسے
ہوئی سو جان سے بلبل کو وفا جو	گل ترکی بنیں پائی کہیں بو	فغان کرتی تھی مادر کا دختر	پدر مالان دریغ ای ناز پرور
نئی شرمندگی فوس افسوس	ہوئی تازندگی فوس افسوس	کہینکے مجھ سے کیا ابنائے ہسر	دکھاؤنگا میں کیا منہ زندگی بھر
لگا افسوس یہ ناموس میں داغ	دریغ ننگ حرمت کا لٹا باغ	ادھی اوخیر تبتلا کہ ہر ہے	ہری عزت کی بھگو کچھ خبر ہے
ازل سے میں امیر نامور ہوں	فضیلت میں گل ستار سر ہوں	گرامی قوم میں یہ خاندان ہر	ہر اس مہ میں ہم پایہ کہاں ہر

نہ تیرے ہاتھ ہی بیامری لاج	نہ سے غم مجھ کو پا کر نامراد ہی	کوئی دن میں ہی کر دو تھکادی
نہیں یوں بیوفائی کی سہی ہی	نہ اس گفتگو سے سود کیا تھا	بہر سودا ویاں موجود کیا تھا
حقیقت تھی خجالت تھی نہ دست	نہ رنج و غم اتنا ہی خردور	نہ کر سو عالم آنکھ اٹھا کر
اسی کو کہتے ہیں ہاں کر دنیا	قریب کر و جمل اسمیں پیشہور	ہوئی ہی بیوفائی اسکی مشہور
بڑی عیار کٹنی ہے یہ مردار	بیاساتی کیم سرست صہبا	وفا با من نمودہ زال و نیا
خبر دادن زال شاہد کہ وفارا از خانہ آوردم	کنم رم مثل نور از چشم اغیار	سحر بر حال زار خوش خندان
چو صبر دل ہم مصلحت سنج	مبادا زال ہو اس سے خبردار	کرے یہ راز طشت از با ہم عیار
بلا شک یہ کیسی ہر کسی سے	ز لب ناگفتہ اندیشیدہ دست	عجز ز با خرد و خوت برست
زن عید مبارکبا د پہوچی	بلطفے خندہ زن زال وفادا	کہ اک دندان رقم نمود ز نهار
پھر اس کے بعد شاہد کو خبر کی	کہ لانی گل اڑا گلار سے سین	تجھے بھی خوش کر دین عیار سے
بہار بلخ جان ویرانہ میں ہے	پے بت کوئی تہانہ بتادے	سکونت جا جانا نہ بتادے
بتا دی بختور وہ کون جا ہے	جو شاہد نے یہ رنگیں مژدہ پایا	یکایک غنیم کی طرح کھلکھلا پایا
تگفتہ کے لیے اہم ملی تھی	چمن سا کیا دل پر خار پھولا	نظر میں ہر طرف گلزار پھولا
نشاط دل ہمارا کمرانی	کیا وعدہ وفا تھا جکا اورا	دیا لے بہت سامان دینار
بر دل ریش آیا شادمان وہ	جو اسنے آمد دبیر نظر کی	خرد نے پیشوائی تابدر کی
برائی آرزو خسار دل سے	ز راہ ناز ہنس کر مکر اگر	کرم گستر سے بولانا پرور
فقر سے درگہ یزدان رسیدہ	گر آزادی کے تکیہ پر گدا ہے	دیار معرفت کا بادشاہ ہے
ہمارے ملک میں خورشید ہو وہ	فقیر عزت فقر عبادت	طریقت آشنا شمع ارادت
چراغ روشن بنے ندہ داری	ز عالم پرشیدہ دست امید	ز کس شمشین ندیدہ دست امید
غنی مستغنی از گنج چکو مست	وجود روئے آسائش ندیدہ	تن صد محنت طاعت کشیدہ
جمال اوزار تہنگاہ رسید	یہ اسکا اتفاقا یان گذر ہے	ہماری نیکن نختی کا اثر ہے
زیارت کے لیے خست طلب ہوں	اجازت دیجیے دیدار دیکھوں	بہار گلشن فرخار دیکھوں
وہ پیر پیراں اللہ جان ہی	بیاسے شوق ہی اس سے بھی کوتاہ	بر اشتوق ہی اس سے بھی کوتاہ
صبا سے و قدم آؤنگا چالاک	بہت کو کیلے تکلیف دے تھے	دو خد متکا رہیں ساتھ تھے
نہر بر باؤنگٹ نامفت آج		
نہر ابول اٹھ کہ ہر چھپ ہی ہی		
دکھائی تھی بدایامی کی شہت		
اسی کا نام نامی زال رکھا		
کسی کو گل کسی کو دیتی ہی خار		
شرابم زدہ کہ بایار و فسادار		
چو قومی دید چون چاک گریبان		
پے اخفای زار بستہ رنج		
خبر یہ پاسے ہم میں گر کسی سے		
برد ختر وہ اول شاد پہوچی		
وہان سے وہ پری پیکر بد کی		
ابھی وہ ایک خلوت خانہ میں ہے		
جہان تو اسکو رکھا چاہتا ہے		
جو وہ خاطر یہ غم سے بیکلی تھی		
رخ مگھام عیب رشادمانی		
بنا اک عمدہ حیلہ بعد از ان وہ		
سر چشم اسکو بٹھلایا ادب سے		
کہ امر و رای بلند احسان رسیدہ		
دولون کا کعبہ امید ہے وہ		
رخ منظور چشم عشق بازی		
تو نگہ صاحب مال قناعت		
کمال چچو مہ روشن ز خورشید		
شنا خوان اسکا جانا کس سبب ہوں		
دو فرنگ اسکا ہے سوہ مکان ہی		
سمند شوق سے جاؤنگا چالاک		

۴۰
 کہ اس کو تھکادی
 کہ اس کو تھکادی
 کہ اس کو تھکادی

که کبر آتای جمعیت سے پیر	حصار وحدت میں ہوا مان گیر	مجھے اس واسطے شوق استقدیر	کہ رابطہ آشنائی ہمہ گیر ہے
تری انکار مجھ پر قہر ہوگی	بکام شوق شاہد ہر سوگی	عزیز پنجب از راز معنی	ز کار زوال دنیا غافل اعنی
رہا خود غرض عشق جو بیان	براہ عشق صادق گرم پویان	بصبر خویش گفتہ گو نہ شادم	ز رو مصلحت ترخیص دادم
کیا نصرت قرار جان نام کام	ہوا وہ اس سے رخصت دل کلام	روان شد یا شر در جان قرار	نگار عاشق آتش سوار ہے
برآمد با تناسے ہوس جوش	برآمد بادل آتش را خوش	بسر شوق طواف دستاں	بت امید دل جان جہانے
بشوق دیدار برق بیتاب	بابہ دید وصال جوش سیلاب	رہ دانشوری واگسی سے	گئے ہر دو طلحہ ہمہری سے
کسی خدمت پہ بھیجا آنکو نام کام	چلا آرام جوے بسمل آرام	بسر افتادہ سوداے محبت	چو مجنون دشت پیمائے محبت
برادر خواندہ مجنون شیدا	سر شورش کجیون جو یا طیلے	جہان شوق راہ عشق پویان	بیابان ہوس دیدار جو یان
تماشا چشم دیدار نگار	ہواے طلعت گلشن بہار	بسوداے جمال لالہ دماغے	ز سیر بلخ رضوان با فراغے
بہار لالہ زار ش جان گرفتہ	بہ بلبل طعنہ زن ہوشے گرفتہ	وہان پوچھا کہ جان آرزو تھی	وہان پوچھا کہ محشر و برو تھی
وہان پوچھا کہ تھی خوش اخگر	ہمہ سوزندہ ناموس چادر	دل مادرستم پروردہ او	پدر صبر فارت کردہ او
بیاد آورد و پیلست بندے	بشوق ماہ رخ پاد رکندے	گل در خواہش نہ قرار بلبل	نہان ماہ رخ شتاق چنگل
کشایش غنچہ بستہ ندیدہ	ز گلزار جوانی گل نچیدہ	نہ مارے دیدہ رویش گنج نہاں	نہ ہمیش یافتہ آزار سندان
ز ہر خارے گل نشکفتہ ستور	ز خوشہ گندش بس دور مجبور	دل آراے جہان چو جھاکے	پریشک ہو فرخندہ فالے
وفادارے وفا کار وفا نام	مکھور و کھو خوئے نکوفام	جو شاہد نے رخ دلدار دیکھا	شکفتہ چشم میں گلزار دیکھا
گرفتشت با صبر بقاری	اشارت کرد بہر ہم سواری	بجکم عاشق آتش سوار ہے	سپرد از خود عنان اختیار ہے
نفسیت و پشتش اینا ہے	مہ و خورشید برابر سیا ہے	زار کان سلم دزن صافی	مقفیت زین از دو قوافی
نہ عشقش قہارے پشت جاگیر	گریزان عاشق و عشقش قہاگیر	دو گل خنک صبا پر گرم مہینہ	سمند شوق پر باہم عنان خیر
سمند گرم آب بحر سیما	اڑا بیتاب جیسے چشم سے خواہ	زمین شونجی آہود را خوش	نکام ماہ چشم خواہ بحر خوش
سمند شوق عاشق سمند	بیابان گرد باہم باد تند	راہفت بین بیابانی در خوش	بہم دو غم در میان تھے وفا کو
چھپائی شتری آخر کو خورشید	ہوس پر گر گئی پائی جو امید	نہ یہ شاہد کی آئین وفا تھی	بے عاشق رہ در رسم جفا تھی
کمین جا کر ہی نظر و نسے نہاں	مراد خاطر جان عنسیران	نہ پوچھو وہ دوستی کہ مر تھے	رہ مغرب و ان شمش و قمر تھے
تہنا جان مطاہ کلہ ان تھا	بغل میں صبر کی آرام جان تھا	نہ تنہا آن دو امید جہان رفت	شکایتہا طالع یزربان رفت
نہ تنہا رفتن دو ماہ پیکر	ستم ہاے جدائی رفت بر سر	نہ تنہا آن وز نگین گل خان رفت	سیر غم جہان باد خزان رفت
خطا بھی کیا ہوئی سانی بتاؤ	نہ کرا تینا تو رم مانست آہو	وہ دے اک سانہ صہبا کھلگو	کہ صورت چھوڑ کر معنی پہ پوچھو

خبر رسیدن پوشی شاید فرار بگوش غریز بقرار

کل ترہ گیا بود دست پا کر
گیارہ وفا سے وہ دل آرا
بشارت ملے خود فتن جنون سے
جو بسمل ہفتہ را زنا شکلیے
الہی خبر باد ابر زبان تھا
کبھی جو رصنم کا شکوہ خوان تھا
نہیں کچھ اسکو پاس عاشق زار
کہ ہر وہ شاید فرخ لقب ہے
جہان خالی کو نیلے ہم کب غور
طواف پیر مرشد گو گیا تھا
قرار و صبر دل پر آئی شامت
جگر کے سوز نے یار سے پوچھا
دھوان ہر روزن مو سے نکلتا
ندی نالہ کو یکدم غم نے تسکین
ہوا ہر استخوان میں شمع روشن
اٹھایا پڑھتا ہوا فریاد فریاد
خروشیدن سے یہ نکلا تیجہ
روی ہے خوار ہے بد ہے ہر ہے
نکڑے پارہ کو بس زندہ درگور
ترے آگے ملارت ہو چکی بس
تری سو گند دل ہی جل رہا ہے
ذرا کلر و نظریں میری آلا
فسون ہو سحر ہی کیا بلا ہے
طہان ہوں نعل برتیش ہوں سیما
مجھے بھی سہل تر ہے جان دینا

کہ خود مستی ہو جو چرخ دوزن سے
بہر ظاہر و باطن فسر ہے
توقف سے الم کش بد گمان تھا
کبھی نالان کبھی شور فغان تھا
کبھی کتا کہ بے پروا ہو دلدار
کبھی کتا الہی کیا غضب ہے
کبھی کتا نہ آیا گردوم اور
کبھی کتا کہ مشتاق سراپا
ہوا جو انتظار آخر قیامت
یہ درد دل فغان لب سے پوچھا
جگر تھا سوز سے زہرہ کے جلتا
نہ بدلی کوشش فریاد غمگین
قیدہ رگ سے تھا اور خون غن
گر اکستا ہوا سیداد سیداد
خموشی کے لیے تھی بخودی جا
مگر حالت سے میری یہ خبر ہے
اجل سا ہجر جان پر کرتی ہر زور
وہ حضرت کی زیارت ہو چکی بس
چراغ سوز دل میں جل رہا ہے
سہی قد آب چشم تر سے پالا
الہی خبر کیا پارسا ہے
صنم آدیکہ تو کیا ہوں بیتاب
جو تو آیا نہ جانان جان لینا

مایگا درد سے آزار دیگر
گرفتار عقوبت ہاے بسیار
ہنوز اس بی وفا کا منتظر تھا
شکایت نہ مہمون سے کرتا
بہت بی وفا وعدہ فراموش
نہ لوٹا ابتلا دیکھو یہ اندھیر
بدخشان کو کیا قوت لب کیا
تامل کیون توقف کیا ہوا ہے
مبادا خود زیارت بن گیا ہو
رفاق بخودی نے آنا ہی
چھڑکتی آب رخ پر دیدہ زار
متاع دانش و سرمایہ ہوش
بندھا تھا بچکون کا تار پر تار
الم کوہ گران افتاد ہونین
جو اٹھا درد و غم سے وش بادوش
کہ ہر ہے تو کہ ہر ہے تو کہ ہر ہے
خطا کیا بندہ سکین سے دیکھی
نکڑی وقت یہ محشر نمودار
نگاہ لطف سے خوش کیجیے آپ
نہ یہ ہمید تجھے بی وفا تھی
ہوا کیا دید باری سے نہیں سیر
الہی ایسے زاہد پر پڑے اس
ذرا آہوش میں ای غارت ہوش

نہ کیو اوصبا بلیل سے جا کر
نہ کیو کوئی عاشق سے خدا را
کہ سینہ میں چھیکا خار دیگر
غریز در بلا انگستہ یار
جفا سے چرخ سے خستہ جگر تھا
گلا اس الم کا گردن سے کرتا
کبھی کتا بہت بے پروا پوش
کبھی کتا ہو ابھی کیا اٹھ پھیر
کبھی کتا نجانوں سے سبب کیا
کبھی کتا یہ کیسا ماجرا ہے
کبھی حضرت کا دل مائل ہوا ہو
خون نے اپنی ہمدردی جتائی
نشی میں کسے سکین دل افکار
جلایا آہ کی آتش نے فوس پوش
سر جو شش جو آئی چشم خنبار
اگر کتا تھا دل فریاد ہونین
جو بیٹھا چون حساب از خود فراموش
کہ نہان چشم سے کیوں دق ہے
یہ راہ و رسم کس آئین سے دیکھی
جدا عاشق سے اپنے ہو دلدار
غما ب غصہ جانے دیجیے آپ
اری تجھ میں تو وہ صدق و صفائی
صنم تجھ کو گئے کتنی ہوئی دیر
پھنسا رکھام سے شاید کو فوس
وہ باتیں بچکین کیا سفر فراموش

شہنوی غنیمت اردو	کسی کہ کہ خون روتا تھا غم کا	اگر بیان قبا صبر تھا چاک	نظر از سایہ مژگان مکر	شہنوی غنیمت اردو
کسی یا تو نکا ہوتا جو کھٹکا	اچھل اٹھتا جگر کیا شاہ آیا	کسی کو بخودی میں کھا کے دھوکا	کسی کی چال میں وہ طرنا پتا	بغل میں لیکے کستا آ صنم آ
کسی کے لہجہ پر تباب اک بار	ترپ اٹھتا کہ آیا آیا دلدار	کسی کی چال میں وہ طرنا پتا	تلاش چشم نے پایا نہ زہنا	خودی سے بہرست تقبال جاتا
ہوا لیکن نہ دیدار رخ پاک	نصیب چشم مشتاق ہوسناک	طپان چون باہی آب ہر بار	اسی غم میں تھا مجبور بدایا	فرغ آفتاب وے دلدار
نہ پاتا بوسے گل جبہ دل افکار	فغان کر کے روتا بلبیل زار	بشکل باد صحر اگر ڈارتے	بشکل باد صحر اگر ڈارتے	کباب آتش ہر جے یار
کبھی اٹھتا تھا درد خاطر ریش	کبھی وہ بیٹھتا گرد دل خویش	زبان پر ہوا لب فریاد	بہم سوز درونی سے فغان نین	کہ ہوئے زہ و دھرتی گناہ کام
عیان رخ کسی نے کاٹ لی جب	نظر سے ہو گیا ہر کوئی آسیب	نخل سے سر بلند ان حوصلہ	مثال غنچہ پیرا ہن دریدہ	بزرگ ابر تر دریا بہاتے
فغان کرتے ہوئے فکھل خاکی	یہ بخت نارسائی خویش شاکی	زبان پر ہوا لب فریاد	کہ ہم ہر سو پھرے باد صبا سے	پریہ مرغ دست آموز از دست
دہن سے شعلہ آتش نکلتے	سراپا شمع آسا گلنے جلتے	بہم سوز درونی سے فغان نین	ہمین ٹالا تبا کر اک بہانہ	فغان کش الامان بیدار بیدار
بصورت تھے حلال کار و کس	بعضی تھے کباب آتش تند	حدیث بخت غم عید طبعین	حدیث بخت غم عید طبعین	جگر تو جل گیا اب نوبت تن
نیاز شور و شیون بیکاری	نثار بیکاری آہ وزاری	حدیث دروہا در سینہ جامع	حدیث دروہا در سینہ جامع	برنج بلبیل دلکش پریدہ
بر پر وانہ سبیدار گوئے	میان شمع یون جل جلیکے روئے	حدیث ریش لب خا زبانی	حدیث ریش لب خا زبانی	نہ پائی بوکمین گل کی دفا سے
ہوا پر پھرہ سے آخر کیا فام	نہ آیا جا کے وہ ہم خود کام	حدیث شکوہ اقبال بد فال	حدیث شکوہ اقبال بد فال	ہوا تنہا کہیں کو خود روانہ
سنی جو یہ حدیث نامرادی	قرار و صبر و دلش نے وعادی	حدیث شیون آوارہ غم	حدیث شیون آوارہ غم	حیات بخودی مرگ شنیدن
حدیث نوحہ بریادی ہوش	حدیث فاخت آبادی گوش	وہی سر مارنے کی دھن سما کی	وہی سر مارنے کی دھن سما کی	نکے یزیر احتہائے سامع
حدیث نالہ غم شور آفت	نویذ شامت و خیر قیامت	جنون نے جو مبارکبادی دی	جنون نے جو مبارکبادی دی	حدیث سوز دل درد جانی
حدیث دوری آرام عالم	بشارتہائے صل شاہد غم	حدیث منفی حداد غم سے	حدیث منفی حداد غم سے	صد دل شکستن نام اولود
حدیث خصیت ہوش جہانے	اشارت گریہ را حکم فغانے	جگر نے آہ کو دی سکنیدی	جگر نے آہ کو دی سکنیدی	خروش در مضمون تہ حال
حدیث سرگزشت چشم دیدہ	چہ دیدہ سرسیدہ خود کشیدہ	نہین مطلق خبر انکو اگر ہے	نہین مطلق خبر انکو اگر ہے	حدیث ماتم و سیپارہ غم
سنی آفت رسیدن کی زبان سے	زبان کیا آتش نشان سوز چاہے	گئے امید سے مایوس لوٹے	گئے امید سے مایوس لوٹے	طپش دل نے ترقی غم نے پائی
سرود اسست کو پھر یاد آیا	وہی پھر شور ہائے دیو مچایا	مچھے ناکامیابی سے خبر ہے	مچھے ناکامیابی سے خبر ہے	ہوئی کتنی بجا نون غم کو شادی
بھر کر اٹھی دوبارہ آتش درد	چلی بس میان جان دل سرد	اڑے تھے باز ہواؤں سے لڑے	اڑے تھے باز ہواؤں سے لڑے	جگر کی بس بولی تیز آگ دم سے
زبان پر ہوا ہوسوزن بلب تھی	کہ تو حالت ہیجان تب تھی			دکھائی بخودی نے درد مندی
خبر جو یان احسگر و تہ پا	ہو پھر سود و ان چون باد صحر			
دو فائل کب خبر یابے گر ہوں	جو اپنے ہوش ہی سے خبر ہوں			

علاقہ میں درج ہے کہ انہوں نے انہوں نے

دعا

روان یک پیک اش آرام گردید رمدن برده از مصر غریزے بست کوشش نے سردی اٹھائی بست پامرد تن فرسودہ پٹھے گمان نے جس جگہ جا کے مقرر تصور کو جدھر کا اگیا دھیان نیایا زربست گر خاک چھائی کہ پہنان ہے کہ ہر ایاہ پیکر تر چھینا ترا جانا غضب ہے مجھے کیوں بے سبب قے دکھایا پر اہون شوق کی گرمی سے بیتاب اٹھاؤ نگاہ باحر کب تک زبس میں تنگ جانسا رہا ہوں مری دشمن ہوئی خاطر کی خواہش ترے قربان تجھے لچھ یاد بھی ہے نہیں اے یار یہ طرز وفا ہے نہ لکھ اس راہ میں تو کام ہرگز کہیمہری ہے رسم دلربایان ہوس چھوڑی دروغل گہر کی کنارہ کر گیا جاہ و چشم سے کیا یوں ہوش سے ای یار دیرین ہو جو تاک بیگانہ و خویش جگر میں غم کی وہ ناخن زنی تھی لیے جاتا تھا بہکائے جنون ساتھ نظر آیا جمال شاہد غیب	ز شہر صبر دل نا کام گردید بلکدان سیٹ غنی نیست نیر بست سی جیسے چو نے نار سائی بست روئیں کمر درد آشتیا تھے تجسس کی تدارک کی فکر دوان تھی سر کبل چون گے چوگان ہوئی معذوری جانی فشان نہ غم میں گرمیوں ہوسن تھیر ستم ہے جو ہے جانا غضب ہے جلے کو شمع عارض کیا جلایا جگر اس رومری سے طشت سہون پہلو میں جار ہجرت تک لوکا گھونٹ پی غم کھا رہوں دل و سینہ کی کاوش تن کی کاوش کہ کسخت کی مری عاشقی ہے ستم ہے ظلم ہے جو روح جفا ہے نکریں چارہ کونا کام ہرگز یہی ہر شیوہ آشتیا یان ہوئی منظور سلاک شک ترکی غلطی ہو گیا مال و درم سے گسارن یہیے جا کر گرد شیرین رہا بس آپ با شور دل ریش کہ گویا حالت جان کنڈنی تھی یکر بخش حقیقی نے لیا ہاتھ بریں از بقضت پاک از عیب	خبر لایا نہیں ہر گل چمن میں وہاں بھی ہو رہا ہے کشتاہد بہت تن را حننت یحییٰ ق بہت سی آرزوؤں نے ہوس کی تو ہم جسطاف کو رہنما تھا سرغ اسکا کہیں ہر گز نہ پایا طیان تھا حب میں بیتاب ہو خطا کیا تو نے دیکھی مجھے پیار نہا ہی راہ جی خوب آشنائی جگر میں شعلہ آتش شوق ذرا تو سوچ تو وہ آشنائی مرے مرنے پر رضی ہو مروں میں پھنسا یا مجھ کو چند میں تکر اگرچہ خوبرو ہے روئے خوبان ارے ظالم فراخوت خدا کر مری بھولیسے بھی ہر دم کربا نصیب بخت یا حسن تجو تھی جو دولت پر خرد کی لات ماری ہوا جو تارک الدنیا فانی کیا رخصت خرد کو کر کے آگاہ ہر اک سے اسنے کا تار شہ مہر ہم اندوہ اور دل میں ٹھنی تھی اندھیرا چھا گیا تھا دل پہ غم کا شبیلہ امین مگر ہاتھ تھا بر آیا پردہ ظلمت سے خورشید	نہیں ہے جان کسی بابل کے تین فقط ہے نام شاہد جا کشتاہد بہت لہجہ غربت میں ہلا کر بہت مردوں نے تسخیر نفس کی تجسس گرم رفتار صبا تھا تعب پر پڑا حیرت کا سایہ خیال خام سے کتا تھا رو طی میں سر پہ آگے اب آگے کمانکی ہے یہ رسم بیوفائی ترا دیدن کباب لکھو ہر ذوق کہ لازم ہے یہ طرز بیوفائی تری سو گند جی کر کیا کروں میں بھایا ٹھنی ٹھنی باتیں کر کر مگر ہے بیوفائی جوئے خوبان ذرا تو فرض مشوقی ادا کر دکھا کتاب حسن آذر آباد صنم کی یاد میں گفتگو تھی چلی صحر اکو محبون کی سواری مجرد تھا وہ ابر اسہم فانی کہ رہنا داسا دلبر کے ہمراہ دکھائی چشم مردم ساغر ہر نی جو کچھ تھی جان پر آئی تھی نیا اک مہربان جانہ چمکا ہوا اک جلوہ برق تجلے ہوا گل غنیمت امید جاوید
---	---	--	---

وہ تھا اک قطرہ نیاں قدر جو اس کھل الجواہر کو لگایا وہ محبوب حقیقی نظر جان تماشا حسن معنی کا ہوا جوش نہ اس صوفیوں نے رخ دکھایا نہ پھر پردہ شاہد دلچاہی تماشا کر حسن انزالی جمالے مجیدیلے بے نظیرے جمالے پر توش برق تجلے جمالے خندہ تیاہی گل جمالے پردہ شمس صد لکٹ گردون جمالے لامکان آرام گاہش زبان شکوہ خاموشی نے تل تھام ہوا جو حرکت کی لوح پر شق جو گفتم بازار احوال عزیزے حقیقی کا مجازی زبان ہے بدہ دیگر می آتش در غوش یہ رنگیں قصہ رحمت در غوش نہ شعر است این کو انور بسل نہ شعر این منور شمس پروانہ عشق یہ مضمون شوش دو بیا خون ہے سیاہی نافہ خون گشتہ آہو زمرودہ شوح چشمان خاموڑہ زبان تیز کو کاروبنایا نہیں ہر لفظ سے معنی دل افروز	وہ کوہر گشتہ نا جگر سوز منور ہو گئی جودل کی مردم چہ قربان ذکر شاہد آفرینے خودی نے مات پا کر استالی نہ پردہ شمس نے خواہش آپ ہوا وہ باد شہر ملک یقین کا چہ حسے آفتاب نور دربر جمالے دغیل صد آفتابش جمالے آفتاب دو جہانے جمالے صفت حسن کعبان جمالے بودن بالا و پستی جمالے آتش افروز جگر ہا خرو شیدن سے فارغ بی طبل غریز خاطر اہل فطرسے کہ بے جام می صورت کشیدن بیا ای ساقی جام حقیقت	وہ قطرہ کہ ہر بحر محبت یکایک نو چشم دل میں آیا کہ ہون سولا کھ شاہد چہ قربان دوئی سے وحدت کا اکیا ہوش کہ ہے جو بنکے فرین شہ کو دھوکا نہ پھر اس سے وہ امید وفا تھی جمالے با کمالے جلالی جمالے نام اوقاد رقدیرے چراغ طور نور چشم موسے جمالے شورش سوادے بلبل فروغ شمس لیلی شور معینون جمالے ذرہ ذرہ در لگا ہش شکایت دستان پہونچی بانجام زبان پر تھا شروع عشق کلام مولوی دادم تیزے فراز ایگا گریا دیوان ہے	وہ شہد اگین شیریں دستان ہے نہ شعر آبا و سیت در دہنان نہ شعر این معراج جوش شورش یہ نقطہ مردم چشم غزالان سپند آتش جان نقطہ حرف ورق صد پارہ نحت جگر ہے نہیں پر سوز ہی شمع نادر مضمون ریش خون جگر ہے
---	--	--	---

خاتمہ

وہ شہد اگین شیریں دستان ہے نہ شعر آبا و سیت در دہنان نہ شعر این معراج جوش شورش یہ نقطہ مردم چشم غزالان سپند آتش جان نقطہ حرف ورق صد پارہ نحت جگر ہے نہیں پر سوز ہی شمع نادر مضمون ریش خون جگر ہے	وہ شہد اگین شیریں دستان ہے نہ شعر آبا و سیت در دہنان نہ شعر این معراج جوش شورش یہ نقطہ مردم چشم غزالان سپند آتش جان نقطہ حرف ورق صد پارہ نحت جگر ہے نہیں پر سوز ہی شمع نادر مضمون ریش خون جگر ہے
---	---

صریح سامہ باناد و مساز	شکست شد دل کی آواز	نئے مضمون کی بندش کا قرینہ	بہار بوستان داغ سینہ
حدیث نالہ بلبغ خان جوش	خیال داستان غم فراش	بیان داستان عشق بازی	چکید نہائے رخم جانگدازی
کلام شہادت بیتیابی دل	غریز شور مرغ نیم بسمل	مضمون خیال و اعدا رس	در قہاشد زمین لالہ راس
نہ ایسی ویسی یہ گرو دربان ہے	یہ لکڑ توڑ فولاد بیان ہے	گران یہ حرف شیشہ سے بنے ہیں	یہ لقطے سخت لوہے کے چین
راہ یکجہ سرگردان درق سا	غنیمت دہن میں کھا سبق سا	کمان کمان کمان یا کمان	کہ کھولوں عشق کے قلیم سے
خصوصاً گنج فن یعنی غنیمت	شہ ملک سخن یعنی غنیمت	کردن میں ترجمہ کے سخن کا	کالوں حرف یہ دیوانہ کا
معاد اللہ کمان ایسی کرات	مثل مشو چھوٹا ہاتھ بڑی بات	مگر لازم ہوئی تعمیل ارشاد	مگر مجبور باندھی شاد و ناشاد
حقیقت یوں، یار و آشکارا	چلا پا کر غنیمت کا سہارا	سہارے مراد دل پہ ہونچا	لیا دہن پیکر منزل پہ ہونچا
ابھی دل میں بہت باقی ہو تھی	وئے ارشاد سے آواز بس تھی	ہوئی تفصیل کی چار سازی	طوالت کر گئی گردن فرازی
سہ خاک ہونگے جلکے دشمن	سخن کی داد دینگے صاحب فن	جوہن اہل معانی کرم کش	کرینگے عیب کو غم سا فراموش
بشر ہوں کہ خطا سے بھلاؤں گا	نقطہ بے غیب سے ذات جہاندار	یہ نسخہ ہے بہار گلشن جان	یہ نسخہ ہے نشاط افزا یاران
یہ نسخہ ہے فروغ مردم حور	برائے چشم دشمن نسخہ نور	عجب این نسخہ دراز ارشاد	علاج علت بیمار عشق حسرت
شکستہ خاطر وں کو بگستان	کہینگے اہل معنی مہنبتان	سخن یہ بے سخن خوبی کا دریا	معانی بے بہا لوہے لالا
نیا مضمون جب پکڑا نیا دھنگ	ہوا فکر سا کا قافیہ تنگ	نیا انداز ہے یہ طرز نو ہے	انوکھی کیا ہی بندش مضمون ہے
کنایت کی رعایت اک نرالی	رعایت کی حمایت اک نرالی	کلام عمدہ و مرغوب ہے یہ	و کے کب جب کہیں مرغوب ہے یہ
تلاش و فکر کو نصرت کیا ہم	بغل میں شاید مقصد لیا ہم	کشاکش سے رہائی دے قلم کو	سکونت بخشی ہمیں بیش و کم کو
شبا نگہ ساری خلقت سو رہی ہے	ہماری شمع روشن رو رہی ہے	وہ بولی دیکھو بے جلتی ہوئیں	میان بسور ہوا جلتی ہوئیں
سکے سے اٹھے لی چار پائی	پرے بیتاب نیند آئی نہ آئی	موزوں کی صد اکا نوئیں آئی	سویرا ہو گیا پل مارتے ہی
ابھی لیٹے ہوئے دم بھی نہولی	سحر کی توپ بھی بس فیسے بولی	ذرا چھپکی تھی یار و چشم بیمار	صد آئی کہ ٹن ٹن بجگئے چار
دو دم صبر و قرار دل کمان تھا	ہواے باد کش آرام جان تھا	چو ارباب سفر اٹھتے رہے ہم	صدائے مرغ پر اٹھتے رہے ہم
بے خورشید سے گردش میں ہر روز	تلاش شعر میں بانگر دل سوز	جہان میں در روشن ہونڈھایا	ہو جسکی لگی تھی دل میں پایا
قریب جب ہوا یہ نسخہ نور	کیا روشن دلون نے اسکو منظور	ہوا گلشن بہار داستان میں	بزرگ جو گل پھیلا جہان میں
تلاش نام میں تھا اسکے حیران	کہا دل نے بہارستان ناوان	دل رنجوشہ تارخ خوانی	مسیح اعجاز شیرین داستانے
مجھے سوز سخن جبے درد جان تھا	فلک کی چشم سے دریا رواں تھا	پچند ایام این نظم آخر آمد	بحمد اللہ مراد دل برآمد
ہیکجا بعد میرے میری جباہ	مرا گویا مسیحا ہو گیا یہ	سخن نے کیا دکھایا اپنا عجا	حیات خضر سے ناوان ہر ممتا نہ

بسر اب نادان بگویت چنگاؤ	جناب پاک کی جانب بھی رخ لاؤ	اتھی بندہ گستاخ ہونین	کہ امر و نہی میں بس کیا کہنیں
کیا اس سے کہ زاور اس سے پیوند	نہ مانا میرے دشمن نے خداوند	مجھے اندھا کیا کھودا سہراہ	سیہ تر گور سے بس تنگ لک چاہ
فریب بکری سے آئین دیا ڈال	کیا بندالم اور قسم کا پامال	زراہی مگر نہ سزاوار	کیا ہا روت سا مجھ کو گرفتار
چھڑا اس قید سے یاد اللہ ان تو	بچے یوسف ہو خود باز لگان تو	دکھا مجھ کو رنیک کو خدا یا	تضرع بندہ بدخیز لایا
نیم یک گمرہ عیار بدکار	گنہگار م گنہگار م گنہگار	مجھے توقیر و عزت سے بلانا	مجھے ایمان سے بیابا ری اٹھانا
وہ رحمت کر کہ میں در قیامت	نہ پیش صالحان پاؤں مدت	نہ رکھو دوت بخشش سے ناکام	مغز کی بجیو فردا سر عام
پلائی خوب ساتی موی پالی	بسر اب دے رخصتی کس سا غمی	بد درانت رسیدم ہر مرا	سلائے گیر از نادان غلام

خاتمہ الطبع

الحمد لله والمنہ کہ نسخہ زیریہ بعنوان مسے بہ بہارستان نادان مترجمہ نیز نگ عشق معارف مثنوی غنیمت
تصنیف شاعر شیوا زبان منشی کامتا پرشاد صاحب تخلص نادان خلف لالہ دیواری لال صاحب
متوطن داؤد گنج مطبع منشی نول کشور مقام لکھنؤ میں بار دوم بجاہ جنوری ۱۳۹۳ء مطابقت
ماہ جمادی الثانی ۱۳۹۳ء ہجری طبع ہو کر مطبوع طبائع شائقین ہوا

اعلان حق تصنیف اس کتاب کا بحق مطبع او دھ خبار محفوظ ہو

۱۲۵

۱۲۵

سید محمد

۱۲۸

۱۲۳
۲۰۰
مَشَاءَ اللَّهِ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ

حسبنا الله وحده المكرم بنجامی محمد سعید صاحب سلاسل الوهاب بالخلق العظیم

اخلاق محمدی

باہتمام راجی حضرت غفران احمد محمد عبدالصمد غفرلہ اللہ الا و خدیوہ حاج میر محمد مصطفیٰ خان صاحب

مطبع و ناشر علی بیور طبعہ

حضرت باریست بر همه اختیار فرمود و بعد از مدت ^{دوازده} منهادی مفارقت چون دیده یعقوب کنعان کمال
 بنور جمال آن یوسف مصر غت و جلال روشن شد صدای تمیست و ندای مبارکباد از هر گوشه گوش
 گروان رسیدن گرفت یاعی ^{نیا} فیاض ازل ز فیض بگذرانده ^{آید} آیدت ز مقدس بشیر آواره شد باغ مراد از انبشارت خرم
 شد گشت اسد از ان سیدان نه ^{و چون} شاهزاده بدین صفت از سائر اقرا آن سمیت امتیاز یافته با نظار عوا
 سلطان محوط و از آثار مرام بیکرانه خاقانی محظی و محفوظ گشت مرده امن و امان بمسامع عالمیان
 رسیده و نسیم حجت و مسرت از ریاض نشاط و راحت بر صد در آد میان و زیده قطع
 شکر خدا که شام امید یاز را ^{صبح} صبح طرب مطلع غرور و شرف یاز ^{هزار} دیک دعا که گشادند ازل از باز و نیاز همه بر بدت رسید
 اصاغر و اکابر زبان بدعای جان قراے آن سر و چین سرافرازی کشودند و خواض و عوام باوا
 ثنا و آفرین آن مهر فلک عز و تمکین توجه نمودند فقیر حقیر حشین ^{اگر} اگاشقی نیز احرام طوف
 حریم بارگاه سدره استباده آنحضرت بستانه سعادت تقبیل و انابل دریا فواضل مستعد گشت و بعد از
 عرض دعا چون لمعات اخلاق ربانی که از صفحات احوال آن زبده نوع انسانی لایع و ساطع بود
 بنظر تحقیق و تدقیق مشاهده نمود خواست که بطریق دعا گوئی و دلدخواهی و دد کلمه از اخلاق ستوده
 اوصاف حمیده ملازمان آنحضرت بر ورق بیان مسطور گردانند تا دستور العمل اولاد سلاطین و ارباب
 خواقین باشد پس بخرید این رساله که به اخلاق محسنی ^{بیش} گشته اقدام نمود و التوفیق من الملک
 المعبود و قبل از شروع بموقف عرض میسرساند که چون آد میان مدلی بالطبع اند یعنی ایشان از اجتماع
 و ابتلافت با یکدیگر چاره نیست و امرجه و طبائع مختلف اند هر مزاجی را اقتضای و هر طبعی مقتضایست
 پس در میان ایشان قانونی باید که بران قانون با یکدیگر معاشرت کنند بطریق که بر یکس حیفی نزد آن قانون
 شریعت است که تعیین اوضاع آن بوحی الهی باشد و وضع آن را پیغمبر گویند و چون پیغمبر قانونی
 دفاعه بنده کس باید که آن قانون و قاعده را بقدرت و شوکت خود محافظت نماید و گذارد که کس از
 حدود آن تجاوز کند و این کس را پادشاه خوانند پس درجه پادشاهی بر تیره بتولست چه نبی دافع شرعیت
 پادشاه حامی و محافظ آن از اینجا گفته اند الملک و الدین توکمان و درین معنی واقع شده مشهور

از بیان داستان
 علامت در غش
 الشوری حسن العبد
 گوارا درین
 از توفیق پادشاه
 معبود ملک و دولت
 این که سبب
 معنیست بین
 اردون کاخ
 انفس
 پادشاهی
 درین دو نسخه یک
 پادشاهی

نیاساید اندر دیار تو کس | چو آسایش غمیش غم ای بس | سلطان ذوق سخنان درویش دریافته خواست
 که از مرکب فرود آید و حق را زیارت کند چون در نگارست هیچ جا درویش را ندید و کس از وی نشان
 نداد بفرمود تا این کلمات را باب زرنوشتند و دستور العمل روزگار خود ساخت

بند حکیم صیقل آینه دست | باب پنجم در صبر | مقصود هر دو عالم از این حالت

و آن شکلیانی باشد بر مکاره و بیانی که از حق تعالی به بنده میرسد و صبر صفتی بغایت مقبول
 و مرضی است و منقبت صبر همین است که بمضمون این ^{لله} اللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى الصَّابِرِينَ عَوْنِ اَلْهِی در دنیا
 با ایشان باشد و بفرمود ^{تقریب} اِنَّمَا يُؤْتِي الصَّابِرُونَ اَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حَسَابٍ مزد ایشان در عقبی بسیار
 و به پایان در اخبار آمده است که حق سبحانه و تعالی وحی فرستاد بحضرت داود علی نبینا و
 علیه السلام که اے داود تکلف نما تا اخلاق مرا پیرایه روزگار خود سازی و از جمله صفات بمنرا

من کی نیست که صبر و صبر است | صبر بهتر مرد را از هر چیز است | تا باید بر مرد خوش است | هر که در شیر باران حوادث
 سپهر صبر در سر کشد هر چند زود تر خدنگ امیدش بهدست مراد برسد زیرا که صبر مفتاح فرج است و در
 خانه رحمت جز بدین کلید نه گشاید ^{بسیار جلد} قطع ^{یعنی تیر} کلید در گنج مقصود صبر است | در بسته آنکس که بکشد و صبر است

چهارای کوه و چه دیاری کوه | لباسی که هرگز نفروود صبر است | در کلمات ملوک ترکستان آورده اند

که افراسیاب امرای خود را گفت که بهیئت وکیل مردان و اہست و شوکت ایشان فریفته مشوید و بکلی
 که نتند و دعوی که کنند مغرور گردید تا وقتیکه ایشان را بیا زباید صبر و پایداری که اگر بر محک صبر تمام نمایند
 ایشان را بمر دانگی اعتبار کنید ^{بسیار} صبر است + نه بدست قدرت و قیمت + قیمت مرد صبر دانند کرد
 آورده اند که روزی یکی از اُمرا پیش پادشاه ایستاده بود و شاه با او در همه مشاورت میفرمود و
 کرد و در پیرایه ای افتاده بود و هر ساعت امیر را می گزید و به نیش زهر آلود خود ضرر میرسانید و قتیکی
 نیش وے از کار بنقاد و هر زهر می داشت بکار برد آن امیر مطلقاً در آن مشاورت قطع سخن نه کرد
 و تغییر در وظایم نشد و بخشش از قانون عقل و قاعده حکمت انحراف نیافت تا بخانه آمد و آن کزوم را
 از جام بیرون کرد این خبر پادشاه رسید و متعجب و متحیر گشت روز دیگر که امیر بکلازمت آمد سلطان فرمود

بفرمود که این صبر را در دنیا و آخرت بسیار سودمند است و هر که در این صبر پایداری کند از هر دردی محفوظ است

باب یازدهم در علو همت

در خبر آمده است که آن الله تعالی الاله و حق سبحانه تعالی مردم بلند همت را دوست
 میدارد و اعمال بزرگ را بنظر قبول مشرف میسازد و رفعت ارجمند با همت بلند پیوندد دارد
 که جدائی ایشان از یکدیگر محالست قطع مرغ همت چو بال بکشاید عرواق بالشان ایشان بشد
 پیش چو گان همت عالی اکثرین گوی آسمان شد سلاطین به همت عالی شکارست کافی و مددگارست و آفرینی
 هرگز از ایشان همت بیشترست بقدم شوکت از دیگران پیشترست فرد همت بلند دارد که نزد خدایت
 باشد بقدر همت تو اعتبار تو یعقوب لیث را در ابتدا جوانی یکی از پیران قبیله گفت که خاطر بحال
 تو نگراست چه دین سن که تو هستی هنگام استیلا به شوکت و غلبه همت دست پیاپی رست کن
 تا از براس تو کریمه از خانواده بزرگ بخوایم یعقوب گفت عروس که من خوش کرده ام دست پیمان او
 آماده است پیگفت آن ابرن عرض کن تا بینیم که چیست و از عروس نشان ده تا بدانم که کیست یعقوب
 بخانه درآمد و شمیر بیرون آورد و گفت من عروس مالک شرق و غرب را خطبه خواهم کرد و دست
 پیمان من این تیغ جوهر دار و این شمیر جوهرش گذارست شمشیر با نجات نیک بچکست استیلا
 مهر عروس ملک از تیغ تیزست و هم دین معنی گفته اند فرد عروس ملک آن مرد کجاست که اول از گریخت داد کاش
 و در همین معنی این بیت مشهورست در عروس ملک که در کنار گریخت که بوسه بر لب شمیر آید از زند
 آورده اند که در آن ایام که اسکندر منجواست که رایت جهانگیری از سر در دم بر عزیمت ضبط ملک
 عرب و عجم برافرازد و رکاب همایون بحسب تسخیر و بحر عالم حرکت دهد بغایت اندیشه ناک ملول خاطر
 بود ارسطاطالیس حکیم که وزیر آن حضرت بود چون علامت فکرت و نشان حیرت بر حبه حال و ناصیه
 احوال و ظاهر دید گفت که اے شاه جهان اسباب دولت میتا و نواوه و قدم و چشم در موقوف بندگی
 فرمانبرداری اساده خزانه مملکت موفور بحسب بصفت استقامت است و نهال دولت بشرف
 استقامت پیرسته اقبال کمر موافقت بسته و جاه و جلال بر آستین نهالی نخبه نگاری نشسته تو ز غم خیز
 و تفرق خاطر از هر اسباب چیست اسکندر جواب داد که تا مل سکیم که عرصه جهان بغایت محضرت است

در خبر آمده است که آن الله تعالی الاله و حق سبحانه تعالی مردم بلند همت را دوست
 میدارد و اعمال بزرگ را بنظر قبول مشرف میسازد و رفعت ارجمند با همت بلند پیوندد دارد
 که جدائی ایشان از یکدیگر محالست قطع مرغ همت چو بال بکشاید عرواق بالشان ایشان بشد
 پیش چو گان همت عالی اکثرین گوی آسمان شد سلاطین به همت عالی شکارست کافی و مددگارست و آفرینی
 هرگز از ایشان همت بیشترست بقدم شوکت از دیگران پیشترست فرد همت بلند دارد که نزد خدایت
 باشد بقدر همت تو اعتبار تو یعقوب لیث را در ابتدا جوانی یکی از پیران قبیله گفت که خاطر بحال
 تو نگراست چه دین سن که تو هستی هنگام استیلا به شوکت و غلبه همت دست پیاپی رست کن
 تا از براس تو کریمه از خانواده بزرگ بخوایم یعقوب گفت عروس که من خوش کرده ام دست پیمان او
 آماده است پیگفت آن ابرن عرض کن تا بینیم که چیست و از عروس نشان ده تا بدانم که کیست یعقوب
 بخانه درآمد و شمیر بیرون آورد و گفت من عروس مالک شرق و غرب را خطبه خواهم کرد و دست
 پیمان من این تیغ جوهر دار و این شمیر جوهرش گذارست شمشیر با نجات نیک بچکست استیلا
 مهر عروس ملک از تیغ تیزست و هم دین معنی گفته اند فرد عروس ملک آن مرد کجاست که اول از گریخت داد کاش
 و در همین معنی این بیت مشهورست در عروس ملک که در کنار گریخت که بوسه بر لب شمیر آید از زند
 آورده اند که در آن ایام که اسکندر منجواست که رایت جهانگیری از سر در دم بر عزیمت ضبط ملک
 عرب و عجم برافرازد و رکاب همایون بحسب تسخیر و بحر عالم حرکت دهد بغایت اندیشه ناک ملول خاطر
 بود ارسطاطالیس حکیم که وزیر آن حضرت بود چون علامت فکرت و نشان حیرت بر حبه حال و ناصیه
 احوال و ظاهر دید گفت که اے شاه جهان اسباب دولت میتا و نواوه و قدم و چشم در موقوف بندگی
 فرمانبرداری اساده خزانه مملکت موفور بحسب بصفت استقامت است و نهال دولت بشرف
 استقامت پیرسته اقبال کمر موافقت بسته و جاه و جلال بر آستین نهالی نخبه نگاری نشسته تو ز غم خیز
 و تفرق خاطر از هر اسباب چیست اسکندر جواب داد که تا مل سکیم که عرصه جهان بغایت محضرت است

نیت و این که می کشی بقوت بازوئی توئی موگفت من غم این کار کرده ام و قدم چو جبهه

پیش نهاد اگر پیش برم فوالمردو الامعدوم خواهند داشت مشغولی من طریق سعی می آرم بجا

لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى دامن مقصود اگر آرم بخت از غم و اندوه مانم بر طرف و نشد از جهد من کار بکام

من در آن معجزه را ششم و الهام

و میدان داشت دریا حشادمانی از تمسک مرانی وزیرین اندیشه تسخیر بعضی از ممالک که در تصرف جمعی

از شغلستان بود پدید آمد
و اکفای نفس اگر چند اند کس نیست
جهان بر تیغ گرفتار نیست

یعنی را با رکان دولت مشاورت کرد جمیع گفتند ای ملک ^{کلمه} داری آراسته و مہمانی تجمل و خواسته

ضرورت عبارتند از نخستین و آتش تشویر بر افروختن صواب نمی نماید از آنچه هست شمع بر دار و آتش

ماطره فرو گنار **م** و فراغت گوشت و لذت کرب **ا** ز دورای هیچ یایا نے پیدا **ا** فریدون گفت قناعت

تقصای طبائع بهائیم سرافکنده است و شستن در کنجی از اقامت قصای و نهارت بهمت عجز از کار و امانت

ست وقت را که چون خیال سحاب گذرند است غنیمت باید شمرد و در حصول آماں از رکوب بهول

شبه نباید کرد قطعه | هر که را غیبت تن آید است | از مشقت کجبار آید

اهمیت جهان نیست | آرد و اندک ملک پس خود را بحرب خصم فرستاده بود خبر آوردند که ملکه زاده گاه

را از ره از خود بیرون میکند و دو شب در یک منزل خیمه اقامت میزند و در بدو نوشت که اسے پسر

تعالی که عزت را آفرید بگفت و مشقت را بآن قرین ساخت و مذلت را که خلق کرد آراام و راحت را بآرام

گروانید انکه عزت را ببلوک داد و ندلت را بر عایا حظ پادشاه غز مملکت است و قسم رعیت امن امان

سراحت و این هردو بخش یکجا جمع نشوند لاجرم پادشاه باید که آسایش را و اداع نماید و راحت را پا

گزاره و اگر چنین نمی کند با استراحت و میباید ساخت و از غلک اعراض میباید نمود فرد

نمای ترا این است دیگر محوی | با وجود سلطنت سرایید دیگر نخواه
یعقوب لیث در برایت

خود را در محالک افگندی و خطرهای کثرت را در کتاب کردی از آسایش نفس بر طرف بودی و از

نی شقت ایک نفس نیا سودے اور گفتند تو مرد روی گری ترا باعث برین همه جفا کشیدن و خود را

فخار باب
ثمبیر
نام شرمع
عمدہ پنجم
عمدہ دیری
شمع فاروق
بیت میری
عمدہ فخرینہ
کرنے والے
کی طرح
کی طرح
نہیں ہے انھوں نے

در غرقایه پلاک افکندن چیست گفت مراد رخ می آید عمر غریز خود را در اصلاح روی و مس صرف کردن
 و روی توجه به پیشه که در آن شریک بسیار باشد آوردن جد من در آنست و جهد من بر آنست که خود را
 بر تبه رسانم که کسی از انبای جنس من بامن شریک نباشد گفتند این معنی بغایت صعب و کار بسیار
 مشکل است گفت من دانسته ام که شربت مرگ چشیده نیست و بار قنای و فوات کشیدنی آنکه در کار است بلند
 تلفت شوم به که در کار است پست بمیرم لاجرم بدین جد و جهد رسید بدان منصب که رسید مشغولی

میباشن محب و جهد و کار و اما طلب نزد است گذار این چیز که دل بدان گراید اگر جهد کنی بدست آید

و چنانچه جهد و جهد بنای بزرگی تمهید می یابد بفضیله این صفت که لطالت و کثالت است اسباب شوم است
 و دولت در هم می شکند یکی را از آل ظاهر سوال کردند که سبب دال ایالت و انتقال دولت شما چه بود
 جواب داد که شراب شب و خواب با مدد یعنی از کاهلی بکار ملک پر و ختم و از کثالت رسم جلالت برانداختیم
 لاجرم سفینه اختیار ما را گرداب زوال غرق گشت و کشتی امیر ما باطل مراد رسید

بنای دولت خویش آن گنجی است که شام می خورد و صبح بگاه خواب کند

باب چهارم در ثبات و استقامت و آن پانزدهمی باشد در کفایت مهمات
 و مداومت بر دفع مکاره و بلیات و فی الحقیقه ثبات شمر می آید و بر کاست و نفع فوائد قلل و نجات
 و بیج زمره را از طوائف خلق بصفت ثبات آن و استیلا نیست که ملوک را چه تا ثبات پادشاه بر رعایت
 فرمان برداران و دفع و جمع متمرکز آن و بدکرداران نزدیک خاص و عام روشن نگردد و خدمت سر
 خط اطاعت نه نهند و اهل لغبی و فساد از مواد عصیان و عناد از تنایند پس ملک را به ثبات استظهار
 است و ملوک را از دست او و استیلا

حکیم گفته است هر که خواهد که اساس سلطنت او از اندام این باشد باید که بناس کار خود بر ثبات
 و وقار نهد و اینانی بر ثبات امین باش که هر بنا که بر است پامار بود و ثبات قدم است
 که از راه در روش خود بد غنم هیچ موسوس روی بزرگ دارند و از رسم و طریق خود بوسه هیچ موسوس از
 نورزد که در رفیق نجات جز بطریق ثبات روی نماید چنانکه حکیم الهی میفرماید مشغولی

کتاب "تجربیات" در باب "ثبات" و "استقامت" و "مداومت" و "دفع مکاره" و "بلیات" و "فی الحقیقه" و "ثبات شمر می آید" و "بر کاست و نفع" و "فوائد قلل" و "نجات" و "بیج زمره" و "از طوائف خلق" و "بصفت ثبات آن" و "استیلا نیست" و "ملوک را چه تا ثبات پادشاه بر رعایت فرمان برداران" و "دفع و جمع متمرکز آن" و "بدکرداران نزدیک خاص و عام روشن نگردد" و "خدمت سر خط اطاعت نه نهند" و "اهل لغبی و فساد از مواد عصیان و عناد از تنایند پس ملک را به ثبات استظهار است" و "ملوک را از دست او و استیلا" و "حکیم گفته است هر که خواهد که اساس سلطنت او از اندام این باشد باید که بناس کار خود بر ثبات و وقار نهد" و "اینانی بر ثبات امین باش" و "که هر بنا که بر است پامار بود" و "ثبات قدم است" و "که از راه در روش خود بد غنم هیچ موسوس روی بزرگ دارند و از رسم و طریق خود بوسه هیچ موسوس از نورزد که در رفیق نجات جز بطریق ثبات روی نماید چنانکه حکیم الهی میفرماید مشغولی"

و هنوز صیقل برده با شتم و درین سودا سودی بسیار کرده پس معلوم شد که سلطان را بعد از اقامت
 فراغ و سخن هیچ طاعت واجب تر از اشتغال بمصلح بندگان خدا نیست بصفت نصرت زیتن و نظر
 عدالت و حمایت همه عایانگریستن از همه طاعت افضل و اکمل چنانچه حمایت عدالت نباشد از باقیات
 و شوکت و بار از صفای خلق باز نماند و چون ضعیف حالان هلاک شوند اقویان نیز بر جای نمانند چنانچه
 خلایق بیکدیگر باز بسته است و انتظام احوال مردم بر عدل ممکن نیست پادشاهی عدل نورست که دولت سرگرد
 و زبیمش همه اتفاق منظر گردد عدل پیش از مراد دل و شیر آید تا هر چه مرادست پیش سرگرد و از فضیلت عدالت همین
 نکته پس که عادل محبوب همه مردمانست اگر چه از عدل او فائده بدیشان نرسیده باشد و ظالم بیغرض جمیع
 بمایانست اگر چه از ظلم او ضرر بدیشان لاحق نشده باشد و مصداق این حال و مقیاس این
 مقال قصه نوشیروان عادل و حجاج ظالم است بآنکه نوشیروان کافر بود آتش پرست و حجاج
 بر فراش اسلام زاده و صحابه و تابعین را دیده هرگاه که نوشیروان را یاد کنند بر دافرن گویند بسبب عدل او
 و چون ذکر حجاج گذرد بر دافرن فرستند بواسطه ظلم او **مثنوی** دادگری شرط جهاندار است
 دولت باقی ز کم از است ملک از عدل شود پایدار کار تو از عدل نمی گیرد قرار هر که درین خانه شمس داد کرد
 خانه فرواس خود آباد کرد عید الله طاهر روزی که سپهر خود را گفت که آیا دولت در خانه ان مایه که بنا
 پس جواب داد که ما دام که بساط عدل و فراش انصاف درین ایوان گسترده باشد قطع
 تپای پادشاه بود بر بساط عدل بر فرق او نهاده بود تاج و تاج چون دست بر آید بر لب کند پادشاه نصیب کند و طوق بر
 و راجحار و دوست که پادشاه عادل سایه لطف خداست در زمین که پناه میگیرد بوی هر مظلومی
 و مقررست که هر که از تاب آفتاب نخی رسد جهت استراحت پناه بسایه میرد و مارنج او راحت مبدل
 گردد و همچنین مظلوم نیز که از تاب آفتاب ستم و حرارت شرارت ظلم به تنگ آید پناه بسایه الهی که عبارت از
 پادشاه است التماس نماید از کلفت بیاد ظالمان برکت آن ظل ظلیل امن و امان آسایش و آرامش
 یا بدو فی المثنوی مثنوی نظم شاه اول سایه لطف حق است ای که دارد عدل لطف مطلق است حق را در سایه خود جای ده
 و ز شرف بر فرق گردان پادشاه حکم گفته اند عدل عیون نگا هست میان خلق یعنی گروهی را بر گروهی مسلط

پادشاه
 عدل
 باری

فسانه و دهر طاقه را در پایه از گاه دارد و خدام سلاطین در اصل چهار گروهند اول اهل شمشیر چون امرا و لشکریان
 و ایشان بشایه آتش اند دوم اهل قلم چون وزراء و کتاب داین گروه بشایه هوا اند سوم اهل معامله چون بزرگان
 و محترقان و ایشان بشایه آبند چهارم اهل نذر است و ایشان بشایه خاکند پس بمحبت آن که از غلبه یکے از
 ارکان چهار گانه بر دیگرے مزاج خلق تباہ شود غلبه یک گروه ازین اصناف چهار گانه مزاج ملک هم
 به تباہی آرد و صلاح عالم و نظام امور بنی آدم منقطع و نامتظم ماند **قطع** هر یک از خلق مرتبه است
 پیش ازین دور یافته قیسم اگر کسی از حد خویش در گذرد مفتنا خیزد از دست اربابین هر کس را بجای او نشان
 پس دولت بجای خود نشین و یکی از فضیلت عدل است که خاک در اجزای سلطان عادل تصرف نیکند
 آورده اند که یکے از علما در مجلس مامون حدیثی روایت کرد که اشخاص پادشاهان عادل و غیر متفرق نمی شود
 و اجزای ایشان از یکدیگر نمی ریزد مامون فرمود که مراد صدق حدیث نبوی شایسته ریاست است مادام
 دارم که نوشیروان را ببینم که فی الواقع منظر عدل بوده و بر زبان معجز نشان حضرت رسالت پناه صلی الله
 علیه و سلم گذشته که من متولد شدم در زمان ملک عادل پس غریبت مدائن کرد چون برانجا رسید فرمود تا دو
 نوشیروان بکشادند و برانجا درآمد دید تازه در خاک خفته چنانچه شخصی در خواب باشد دست انگشتری در دست
 داشت بزرگین هر یکے پندے نوشته اول آنکه با دوست و دشمن مدارا کن دوم در کارهای مشورت خردمندان
 شروع منهای سوم رعایت رعیت فروگذار و در روایتی دیگر آمده که لوحی از زربالای سرے
 آویخته بود و بران لوح نوشته که هر که خواهد که خداے ملک و بزرگ گرداند گوئد علماے زمان خود را بزرگ گردان
 و هر که خواهد که ملک او بسیار شود گوئد صفت محل خود را بسیار سازد مامون بفرمود تا آن پند بار بنوشند و
 آن خاک را بطرف الموده سرش پوشیدند و منقول است که دران دهم یکے از نهائے مامون اجازت سخن
 طلبید و بعد از خصمت فرمود که عدل را خاصیتے است که بعد از وفات ضرر خاک از کافر عادل باز رسد و
 اگر عادل بسعادت اسلام مستعد باشد چه عجب که در عقبی نیز ضرر آتش از دوازده مامون این سخن را
 پسندید و فرمود تا در ذیل آن وصایا مثبت کردند **مشنوع** عدل در دنیا کم نامت کند
 در قیامت خوب فرجامت کند اندرین عالم معظم سازد و چون بران عالم رسمی بنوازد و از جمله ارکان عدل صفای

۱
 ۲
 ۳
 ۴
 ۵
 ۶
 ۷
 ۸
 ۹
 ۱۰
 ۱۱
 ۱۲
 ۱۳
 ۱۴
 ۱۵
 ۱۶
 ۱۷
 ۱۸
 ۱۹
 ۲۰
 ۲۱
 ۲۲
 ۲۳
 ۲۴
 ۲۵
 ۲۶
 ۲۷
 ۲۸
 ۲۹
 ۳۰
 ۳۱
 ۳۲
 ۳۳
 ۳۴
 ۳۵
 ۳۶
 ۳۷
 ۳۸
 ۳۹
 ۴۰
 ۴۱
 ۴۲
 ۴۳
 ۴۴
 ۴۵
 ۴۶
 ۴۷
 ۴۸
 ۴۹
 ۵۰
 ۵۱
 ۵۲
 ۵۳
 ۵۴
 ۵۵
 ۵۶
 ۵۷
 ۵۸
 ۵۹
 ۶۰
 ۶۱
 ۶۲
 ۶۳
 ۶۴
 ۶۵
 ۶۶
 ۶۷
 ۶۸
 ۶۹
 ۷۰
 ۷۱
 ۷۲
 ۷۳
 ۷۴
 ۷۵
 ۷۶
 ۷۷
 ۷۸
 ۷۹
 ۸۰
 ۸۱
 ۸۲
 ۸۳
 ۸۴
 ۸۵
 ۸۶
 ۸۷
 ۸۸
 ۸۹
 ۹۰
 ۹۱
 ۹۲
 ۹۳
 ۹۴
 ۹۵
 ۹۶
 ۹۷
 ۹۸
 ۹۹
 ۱۰۰

داد خواست یعنی گوش بر سخن مظلومان کردن و در دے عاطفت بسیار خشن مهم ایشان آوردن و از آن
 که بسیار گویند ملول نباید شد و به تنگ نباید آمد زیرا که پادشاه حکم طبیب داد و مظلوم بپایه بیمارست و مرض
 میخواهد که تمام احوال خود را پیش طبیب باز گوید پس اگر طبیب تمام سخن بیمار گوش نکند بحقیقت مرض
 دے مطلع نشود و بے اطلاع مرض تشخیص آن علاج چگونه توان کرد **طبیبت** + تو طبیبی و منست بیمارم
 حال از تو چه پنهان دارم + او رده اند که روزی یکے یا بزرگے حال خود باز گفت التفات فرمود گریا
 گفت گوش نکرد سوم بار عرض کرد گفت چند در دسرسیدی گفت سرتوئی در دجبارم آن عزیز را خوش
 و حاجتش را کرد فرد + بر آوردی دولت پیری کن **طبیبت** + در سنادت خدا و گناز او **تکبیر** + یکی از سلاطین بزرگے را
 پرسید که میگویند هر چیزی را از کوتیست زکوة سلطنت چیست جواب داد که زکوة پادشاهی و جهان داری
 نیست که اگر مظلومے داد خواهی نماید و مظلومی حاجت خود را عرض کند سخن او را اصفا فرماید و با او
 بدار او متواسا سخن کند و جواب درشت باز ندهند و از سخن گفتن با ضعفا و فقرا عار ندارند که مکالمه با
 خردان از خصال بزرگانست چه سلیمان علی نبینا و علیه السلام در مویک سلطنت با شرف نبوت سخن
 بضعیف استماع فرمود و نظر کردن بر ایشان بیگانه **تکبیر** + سلیمان با چنان خست نظر بآب و + او رده اند که پادشاه
 بود در دارالملک چین بزور عدل آراسته و نهال حالش بصفت نصفت **پیراسته**
 ستم رازیان عدل اسوداد + خدا را منی خلق خوشنوداد + ناگاه آفتی بخت سامعه او راه یافت و گرانی در گوش او
 پدید آمد ارکان دولت را جمع کرد و چنان زار بگریست که جمله حاضران بر حال دے بگریه آمدند و از بزرگ
 تسلیم او تدبیر با گنجینه ملک فرمود که شما گمان میرید که من برفوت حس سمع میگرم چه میدانم که عاقبت کار
 فتور و قصور بقوت دے و حواس راه خواهد یافت پس بر بطلان خیرے از آن مرد خردمند چگونه **تکبیر**
 شود گریه من برای آنست که ناگاه مظلومے داد خواه بر دربارگاه فریاد کند و صدای استغاثه او گوش
 من نرسد و او محروم باز گردد و من عند الله مواخذ باشم ادا دین باب فکر دے کرده ام بفرمانید تا دین دیار ندا
 کند که کس غیر داد خواه جامه سرخ نبوشد تا بدان علامت بر حال مظلومان اطلاع یابم و بداد ایشان **تکبیر**
 و مظلومان به مقصود محرومان **تکبیر** + دین یار دین و دینش معمور + و بسیار بوده که بیک داد که داد و بفریاد مظلومے

این کتاب در بیان
 حکایات و قصص
 است که در تاریخ
 آمده است و در این
 کتاب به بیان
 آن پرداخته شده است

که رسیده اند و عقوبت عقبه برایت نجات یافته اند چنانچه در اخبار آمده که سلطان ملک شاه سلجوقی
روز یکشنبه برکنار زنده رود و شکار میکرد زمانه جهت استراحت در مرغزار فرود آمد از ملازمان سلطان
ملک شاه غلامی که حاجی خاص بود دید که برکنار چو یک میجر بر بفرمود تا آن گاؤ را گرفته
یکشنبه و قدری گوشت از آن کباب کرد و آن گاؤ را آن عجزه بود که معیشت او با چهار میجر که داشت
از شیر و حاصل میشه چون از آن واقعه خبردار شد از خود بیخبر گشت بیامد و بر سر پل که گذر سلطان بر آن بود
نشست ناگاه کوکبه دولت ملک شاهی بر سید رحمت و عنان مرکب سلطان گرفت همان غلام
حاجی تازیانه بر آورد و خواست که بر آن عجزه بزند و منع کند سلطان گفت بگذار که مظلوم و بیچاره میناید
تا بگرم که نظم او چیست و داد او از دست کیست پس روی بر پیرزن آورد که سخن گوی پیرزن بگفت آنکه
گفته اند **مصرع** مظلوم دلیر باشد و چیران زبان از بان بکشاد که ای پسر پسران اگر داد من بر سر
زنده رود ندی بعزت و جلال احدیت که بر سر پل صراط انصاف خود از تو تا نام دست محبت
از دامن تو کوتاه کنم نیک اندیشه کن که زمین دوسر پل کدام اختیار میکنی **فرد** - انصاف خود داد من امروز بده
بر می بزرگان بود که بتانزدت سلطان از محابت این سخن پیاده شد و گفت ز نهاری مادر من طاقت جواب
آن سر پل ندارم بگوئی تا بر تو که ستم کرده است تا داد تو از دست نام پیرزن گفت ای ملک من غلام که بکنود
تو تا ز یاد عقوبت بر سر من کشید چشمه عیش مرا که ساخته است و گاؤ که معیشت من و تیمان من
از شیرش میتا بود یکشت و کباب کرد ملک شاه بفرمود تا غلام با سیاست کردند و عوض یک
ماده گاؤ هفتاد گاؤ از حلال تو و همه بدو دادند و بعد از چند گاه که سلطان وفات یافت پیرزن هنوز
در حیات بود نیم شب بر سر قبر و آمد و روی نیاز بقبله دعا آورد و گفت آلمی این بنده تو که درین
خاکست و قتی که من دمانده بودم دست من گرفت حالا او در مانده است تو بگرم و تلگیری او کن من
بیچاره بودم او با عاجزی مخلوقیت خویش بر من بخشود این زبان که او بیچاره است تو با قوت خالقیت خود
بر دینت کس که از جمله عباد ملک شاه را بخواب دید پرسید که خدایتعالی با تو چه کرد فرمود اگر دعای آن
پیرزن بفرماید من ز سید **از چنگال عقاب عقوبت خلاص نمکن نبود** **شعور**

عقبه
بر سر پل
مظلوم دلیر باشد
و چیران زبان
از بان بکشاد
که ای پسر پسران
اگر داد من بر سر
زنده رود ندی
بعزت و جلال
احدیت که بر سر
پل صراط انصاف
خود از تو تا نام
دست محبت
از دامن تو
کوتاه کنم
نیک اندیشه کن
که زمین دوسر
پل کدام
اختیار میکنی
فرد - انصاف
خود داد من
امروز بده
بر می بزرگان
بود که بتانزدت
سلطان از محابت
این سخن پیاده
شد و گفت
ز نهاری مادر
من طاقت جواب
آن سر پل
ندارم بگوئی
تا بر تو که
ستم کرده است
تا داد تو از
دست نام
پیرزن گفت
ای ملک من
غلام که
بکنود
تو تا ز یاد
عقوبت بر سر
من کشید
چشمه عیش
مرا که
ساخته است
و گاؤ که
معیشت من
و تیمان من
از شیرش
میتا بود
یکشت و
کباب کرد
ملک شاه
بفرمود تا
غلام با
سیاست
کردند و
عوض یک
ماده گاؤ
هفتاد گاؤ
از حلال تو
و همه بدو
دادند و بعد
از چند گاه
که سلطان
وفات یافت
پیرزن هنوز
در حیات بود
نیم شب بر
سر قبر و آمد
و روی نیاز
بقبله دعا
آورد و گفت
آلمی این بنده
تو که درین
خاکست و قتی
که من دمانده
بودم دست من
گرفت حالا او
در مانده است
تو بگرم و
تلگیری او کن
من بیچاره بودم
او با عاجزی
مخلوقیت خویش
بر من بخشود
این زبان که او
بیچاره است تو
با قوت خالقیت
خود بر دینت کس
که از جمله عباد
ملک شاه را
بخواب دید پرسید
که خدایتعالی
با تو چه کرد
فرمود اگر دعای
آن پیرزن بفرماید
من ز سید **از چنگال
عقاب عقوبت
خلاص نمکن
نبود** **شعور**

که هر حکم که خدا کند عمر و نیت که باشد که خلاف آن در خاطر گذرانند و او حاکمست و ما همه محکوم حکم او
 مداراچه اعتبار بود حکم است و رکنی دیگر خلوص نیت است و در باب رعیت و نیکوکاری ایشان مانع دن نیست
 پادشاه را درین باب اثری تمام است اگر نیت عدل کند برکت و جمعیت نتیجه دهد و اگر نفوذ باشد بخلاف
 این باشد برکت از محصول برود و عقد جمعیت رعیت گسیخته گردد و شیخ مصلح الدین سعدی رتق و فتح الله و رحمه
 این معنی را در سلک نظم کشیده قلمو **در آن کوشش تا هر نیت کنی** نظر در صلاح رعیت کنی
 که سلطان اگر نیت بد کند همه جهان به هم برزند و او را ده اند که پادشاه قباد و وزیر در شکار از لشکر
 جدا افتاد و هوا گرم شد و او از تشنگی بی طاقت گشته هر طرف می گزشت و سایه و سرخس می طلبید از دور سایه
 بنظرش درآمد مرکب بدان طرف راند خیمه کتد و دید در میان بادیه زده و پیرزنی با دختر خود در سایه آن نشسته
 چون قباد رسید آن زن از خیمه بیرون دوید و عنانفش گرفته فرود آورد و حاضر کرد قباد
 طعمای خورد و آسایا شامید خواب بر و غلبه کرد و لحظه بیا را مید چون از خواب درآمد بگاہ شده بود شب
 و ما بنجا اقامت نمود بعد نماز شام گاو و از صحرا بیا مد و دخترک آن زال آن گاؤ را بدوشید شیر بسیار حاصل شد
 چنانچه قباد را عجب آمد و با خود گفت این جماعت بحیث آن در صحرا نشسته اند تا کس بر سر ایشان اطلاع
 نیابد هر روز چندین شیر از گاو میگیرند اگر در هفته یک روز سلطان و همدان ایشان را خلعی نیرسد و خزان
 را تو نیرس میشود نیت کرد که چون بهار الملک برسد آن موطن را بر رعیت نهد چون صبح شد دخترک گاؤ را
 گرفت و بدوشید اندک شیر فرود آمد فریاد بر آورد و پیش مادر و دید که او را در رو بدها آرد که پادشاه ما
 نیت ظلم کرده است قباد تعجب نمود و گفت از چه دانستی گفت هر بامداد گاو ما بسیار شیر داد که امروز اندک
 هر گاه که پادشاه نیت بد کند حق سبحانه و تعالی برکت بر دارد قباد گفت راست گفتی و آن نیت از دل
 بیرون کرد و گفت اکنون برو و بر سر کار شو پس دختر برخواست و دیگر بار گاؤ را بدوشید شیر بسیار حاصل
 شد بارے دیگر پیش مادر و دید و فرود نیکو نیتی پادشاه بود و رسانید و ازینجا گفته اند که ملک عادل بهرست
 از ابر بارنده و آفتاب بنده حکیم فردوسی گوید قلمو **هر آن نم کز ابر بهاران بود** در اندیشه شهرایان بود
 چو بگرد و اندیشه پادشاه نیاید زمین نم بوقت از هوا چو عادل بود شهر بخمنی خال که در شرح است از فرخی خال

آفتاب

در آن کوشش تا هر نیت کنی
 نظر در صلاح رعیت کنی

نایب

و در همین معنی نقل کرده اند از بهرام گور که وقتی در هوا گرم بدریافت رسید پیر که باغبانی کرده
آنجا حاضر بود گفت اے پیر درین باغ انار هست گفت اے بهرام فرمود که قدحے آب انار بیا پر برکت
وفی الحال قدحے پر آب انار کرده بیرون آورد و بدست بهرام داد بهرام بیا شاید و گفت اے پیر اے
ازین باغ چند حاصل میکنی گفت سه صد دینار گفت بدیوان خراج چه میدی گفت پادشاه مال از درخت چیده
نمیگیرد و از زراعت عشر میگیرد بهرام با خود اندیشه کرد که در مملکت من باغ بسیارست و در هر باغی درخت
بیشمار اگر از حاصل باغ نیز عشر بدیوان دهند مبلغی حاصل میشود و رعیت را چندان زیانی نمیرسد بعد ازین
بفرمایم تا خراج از محصول باغات نیز بگیرند پس باغبان را گفت قدحے دیگر آب انار بیا باغبان بر رفت
پس از مدتی قدحے آب آورد بهرام گفت اے پیر نوبت اول رفتی و زود آمدی و این نوبت انتظار بسیار
دادی و بر این آب نیاروی پیر نهانست که آن جوان بهرام است گفت اے جوان گناه از من نبود
از پادشاه بود که درین وقت نیت خود را تغییر داده و اندیشه ظلم فرموده و لاجرم برکت از میوه بیرون رفت
من نوبت اول از یک انار آن همه آب گرفتم و درین کت پر از ده انار بر این آن حاصل نشد بهرام ازین سخن
متافروشت و آن اندیشه را از دل بیرون کرد و گفت اے پیر یک بار دیگر برو و مقداری آب انار بیا پر
بیاغ رفت و زودی بیرون آمد خندان و قدحے مال مال از آب انار آورد و بدست بهرام داد و گفت اے
سوار عجب حالیت که پادشاه ما آن نیت ظلم را تغییر داد و فی الحال اثر برکت ظاهر شد از یک انار این قمع
پر آب شد بهرام صورت حال پیر میان نهاد و نیت خود را تغییر آنرا باز گفت و این سخن از ان ملک
دولتمند بر صفحه روزگار یادگار ماند تا سلاطین ازین سخن پند پذیر شوند و نیت بر صلاح حال رعیت مقصود
دارند شعر **هر شاه که اذیت خود را کند یا بد ز خدای آنچه در خواست کند** **حکما فرموده اند که عدل خیرترین**
فضیلتیست و ظلم زشت ترین بر ویلیتی و نتیجه عدل بقای ملک و وسعت مملکتست و مهوری خستندگی
و آبادانی قری و مداین و غمره ظلم نوال مملکتست و خرابی ممالک در وصایای هوشنگ بن سیاک
که پسر خود را فرموده مذکورست که اے پیر باید که آیت ظلم را بطوس و رایت جور را منگوس و ارمی و از ناوک
آه مظلومان ستم رسیده و ناله زار مردمان محنت کشیده پیر سهری که گفته اند **نیت آنچه یک پیر زن کند به سحر**

مارا چه لذت است ز عفو گناهگار همواره از کباب جراتم کند بعد پیوسته ترومانگه آرد با تهنید اسکندر رازارسطوسید که دنیا
فلان گناهکار چه میگوئی حکیم گفت اے ملک اگر گناه بنودی صفت عفو که بهترین فضیلت است از کس طاهر
نشده پس گناه آینه عفوست و گناه رسیب ظهور آن صفت شده در باره او باید که این معنی بطور
رسد و گناه آینه عفو در کتب شیخ بهین چشم قدرت گناهگار از اسکندر گفت عفو در چه وقت
نیکوست گفت در وقت قدرت و ظفر بر خصم تا بدان عفو شکر گزاری ظفر کرده باشد و در حکایت آمده
که پادشاهی بر دشمن خود ظفر یافت و او را اسیر کرده در معرض عتاب باز داشت پادشاه از او پرسید
که خود را چون می بینی جواب داد که خدا چه چیز دوست میدارد که آن عفوست و تو چیز دوست
میداشتی که آن ظفرست پس چون حضرت غوث ظفری که تو دوست میداشتی بتو ازانی فرموده و
عفو که او دوست میداد تو نیز بجای آن پادشاه این سخن را پسندید و او را آواز کرد پس ملوک جهان را
را باید که ترک مجازات بدی بنسبت مجرم بدون مغل آسان سازند و بشکرانه قدرت بر انتقام گناهکار
تخلت زده را به بشارت عفو بنوازند که عادت سلاطین کشور کشای و طریق ملوک عالم آرامی چنین بوده
از ابتدای دنیای تا بعد پادشاه از بزرگان عفو بود از فرود گناه آورده اند که یکی از مقربان پادشاه بر می کرده بود
و در معرض تادیب و عقاب افتاده روزی که آن پادشاه با یکی از خواص در باره آن مجرم مشاورت میکرد
آن شخص گفت اگر بنده بجای پادشاه بودم حکم سیاست کردم شاه فرمود اکنون چون تو بجای من
نیستی کردار من باید که بخلاف کردار تو باشد من او را عفو کردم چه اگر گناه از او بر نمود عفو از من نیک مینماید فرمود
که عفو است از فرودستان گناه عفو کردن بزرگان عظم و هرگاه کسی در گناه باشد که از او صادر شد تا مل کند و در
که عفو خدای محتاج است باید که عفو خود را از گناهگار دریغ ندارد تا خدا عفو خود بوی از زانی فرماید فرمود
اگر تو قبح بخشایش کردی و عفو کردم گناهکار بخش آورده اند که پادشاه کی را بلی فرستاده بود و از او
طوریکه پادشاه را ناپسندیده بود صادر شد پادشاه او را عزل کرده بفرمود تا بندش کردند و در پای تخت
آوردند آغاز عتاب و خطاب کرد آن بیچاره گفت اے شاه اندیشه کن که ترا هم فردا در موقف خائبه
رب الارباب باز خواهند داشت تو در آن وقت چه چیز دوست میداری گفت عفو الهی گفت پس حق

ببین
عفو

آزاد کردم و منوبت معیشت تو بر دوش خود لادم گردانیدم **ششم** بعدی را مکافات کردن بدی
 بر اهل صحت بود بخیزی + یعنی کسانی که بپزیده اند + بدی دیده و نیکوئی کرده اند + در اخبار آمده که از حضرت
 عیسی ^{علیه السلام} سوال کردند که سخت ترین همه چیز با چیست جواب داد که خشم خدا گفتند چه چیز
 از غضب الهی ایمن تر است فرمود که ترک غضب خویش و حضرت مولوی در مثنوی اشارت به بدین معنی
 فرموده **ششم** گفت عیسی ^{علیه السلام} را یک بهیار مس + چیست درستی از جمله بی + گفت ای جان صعب خشم خدا
 که از آن دوزخ هم می رسد چو ما + گفت زین خشم خدا چه بود امان + گفت ترک خشم خود اندر زمان + ترک خشم و شهوت حرص و
 هست مردی و ره گیری + و باید دانست که غضب در بسیار مواضع از علم بهتر است چه غضب که از جهت حرص و
 طمع یا بواسطه تکبر و خوشبینی داری بود مذموم است اما بر اهل اعلام متعالک ^{استوار} دین متین و حجت حفظ مرا هم
 شرع بمین بسیار ستوده و پسندیده است مثلاً اگر کسی از خیانت محران حرم خویش علم ورزد عقلاً و شرعاً
 و عرفانه موم بود و از نظر اهل مروت ساقط شود چون غیرت به غضبی و خشونت دست دهد کمال مرد
 در آن است که محل علم و موضع غضب را بنظر صحیح تمیز کند تا هر جا آنچه مناسب بود بکار برد و فرد
 + قهر و لطف اندر محل خود نکوست + جای گل گل با شوق حاجی خار +

در سبانی
 بهادران به علم
 سبانی
 بهادران به علم

باب ششم در خلق و رفیق مراد از خلق خوشخو نیست و غرض از رفیق دوزی و دجلونی یک سازگاری
 باشد بلا طبعیت و یکی کار ساد بهادر و ملائمت اما خلق نیکو ترین نعمتی و زیبا ترین خصلت است و چون
 حق تعالی ایمان را بیا فرمایان گفت الهی مرا قوی گردان حضرت جلالت عظمی ^{علیه السلام} او را به نیک خوئی
 و سخاوت قوی ساخت و چون کفر را بیا فرمایان گفت خدا یا مرا قوت ده حق سبحانه و تعالی او را به تند خوئی و
 بخل قوت داد و در حدیث وارد است که بهشت در نیا به بخل و بد خوئی است من ندیدم در جهان جنت به
 هیچ اهل بیت به از خلق نیکو + و در حضرت روح الله ^{علیه السلام} بنیاد علیه السلام میگذشت ایلم به با و
 دو چار شد و از حضرت عیسی ^{علیه السلام} سخن پرسید آنحضرت بر سبیل تطهیر و تخلیق جوابش باز داد آن شخص مسلم شد
 و آغاز عریده و سخاوت کرد چنانچه او نفرین میکرد حضرت عیسی ^{علیه السلام} تحسین فرمود و هر چند وی را زور مجادله در می
 حضرت عیسی ^{علیه السلام} طریق ملاطفت رعایت مینمود عزیز به بجا رسید گفت اسه روح الله ^{علیه السلام} چهره از یون

بلاطفت و بردباری گفتند مشکلم را بچه چیز حل توان کرد گفت بکامیت و سازگاری و درین باب
گفته اند **قطع** + معنی که بسیار مشکل بود + برفق و مدارا توان ساختن + توان ساخت کاری نرمی خیابان
که تباقی تیغ و شان ساختن + جمشید از دزدی خود سوال فرمود که سلاطین را اقصاف بکدام صفت از جمله ضرورت
گفت که برفق و نرم خوئی و ملایمت زیرا که رعیت بدین صفات دعای پادشاه گویند و ثواب گریان بدین
رضای پادشاه جویند و سلطنت بدعاگوئی رعیت در ضاجوئی سپاه نظام می یابد و دیگر برفق گوشمال مجرم برود
می توان داد که نصف مثل آن میسر نشود چنانچه آورده اند که یک از ملوک که نسبت برفق و لطافت به رسوم بود
مطمن خود را گفت که از براس و سفلان نوع از طعام بنزد و در آن تکلف بسیار بجای آورد و بخی آن
طعام ترتیب داده بانواع دیگر از اطعمه بنظر آورد سلطان بران طعام که خود فرموده بود نظر انداخت گیسوی
در دست برداشت و بنگیند آنکه لقمه برگرفت گیسوی دیگر در دهان بود و در لقمه دیگر هم گیسوی دید دست از آن طعام
باز کشید و از طعام دیگر تناول کرد چون خوان برداشتند مطمن را طلبید و گفت این خوردنی که ساخته بودی
بنایت لقمه بود و فرواهم ازین بازار اما بشرطیکه که گیس در دهان بسیار نباشد حاضران از معنی تعجب نمودند که مطمن
را شمراری داد و تعذیب با آن همراه نبود **شعر** + چو در مقابل جرم لطف بیند کس شود خجل زده دین خجالت و پس
باب نوزدهم در شفقت و مرحمت شفقت بر عامه رعایا و مرحمت و رفق بر کافیه برایا بر ملوک
عظیم الشان و سلاطین رفیع المکان لازم است چه زبردستان و دواع حضرت آفریدگار اند که با اهل اختیار
و اقتدار سپرده تا بر عایت ایشان حال عجزه و درویشان بفراموشی و رفاقت مقترن بود و در
شکست با تمام رعیت پروری و مرحمت گسری از هجوم بلا و چارایان و شتم گاران فارغ و مطمئن گردد
پس پادشاه باید که با سید رحمت الهی که از رحم تراحم بر عاجزان و بنشیند در خساره سلطنت را بحال نیای
الشفقة علی خلق الله بسیار آید **شعر** + در شفقت هر علم بر فراست + کار خود و جمله خلایق حیات
از شفقت هر که سر فراز شد + دیده دولت برخش بار شد + سعادت آخرت و سلامت دنیا برحم و اشتقاق باریست
آورده اند که سیکسین بر سلطان محمود در اوایل حال که ملازم سلطان مجبور بود یک سرسپ پیش پادشاه
راوقات او بنهایت بصیرت میگذشت هر روز بجزم کار بجا میآورد اگر چه بدست آمد بدان رانید

در این باب
بسیار است
در این باب
بسیار است

روزے آهوسے دید کہ با پیچ خود در صحرامی چرید سبکتگیں سپ برنجیت آهویگرخت چون بچه او خرد بود و با دور
نتوانست گرختن اورا گرفت و دست و پایش برست و در پیش زین نهاده راه شهر بر گرفت آهویگرخت خود
را گرفتار دید باز گشت و در پیے میدوید و فریاد میکرد و می نالید سبکتگیں را بروے رحم آمد دست و پا
آهویگرخت را بکشد و سر بصر ادا و مادر آمد و بچه را در پیش گرفت و روے آسمان کرده زبان بیزیانی منیا جانے
کرد مصرعہ + آنی که زبان بیزیانی آنی سبکتگیں دست متی بشهر باز آمد شبانه حضرت سالت
پناه را صلی اللہ علیہ وسلم بخواب دید کہ باوے میگوید کہ ای سبکتگیں بواسطہ آن شفقت و رحمت کہ از تو
و وجود آمد و بحیث آن کرم و مهربانی کہ در حق آن بیچاره زبان بستہ کردی بحضرت حق تعالی اقرب
تمام یافتی و از آتش خود شدیم و حق سبحانہ و تعالی ترا شرف پادشاهی کرامت کرد باینکہ بر بند گلن چند
بہمین نوع شفقت بجای آوردی و در بارہ رعیت خود طریق رحمت فرزد گذاری بزرگے فرمودہ کہ چون
بواسطہ شفقت بر حیوانی پادشاهی این جهان فانی می یابند اگر بحیث رحمت بر انسانی سلطنت ملک
باقی یابند هیچ عجب و غریب نباشد مثنویے دست رعایت ز رعیت مدد کار عیب رعایت سپار
رحمتے کن کہ جگر حسنه اند + در کرم و لطف تو دل بستہ اند + حکا گفته اند کہ یکے از آثار شفقت سلطان آنست
کہ چنان رعیت را دوست داند کہ پدر فرزند را و ہرچہ بر خود نہ پسندد بر ایشان نہ پسندد و تا ایشان نیز مال
و جان خود را از دے دریغ نہ دارند و ہرچہ دارند فدای دے کنند و ہمہ بہت خود را بر دانی عمر و زیادت
دولت ادگمازند و چند آنچه اورا رحم و شفقت بر خلق بیشتر باشد حق سبحانہ و تعالیٰ را نظر رحمت برو
بیشتر بود مثنوی + بجنتائی بخشا نیست بر تو + درے از غیب بخشا نیست بر تو + اگر رحمت ز حق داری تمنا
تو ہم بر دیگران سے بفرما آر و شیر با یک پس خود را وصیت کرد کہ اے فرزند جہد کن تا بہ شفقت عام
و رحمت مالا کلام رعیت را از مرتبہ رعیتے بدرجہ دوستی رسانی تا دوما از آن تو شود کہ چیزایے دیگر تابع د
حکمی رسیدند کہ بہترین شکارے مراد شاہان را کدامست فرمود کہ صید دلہای رعیت کردن خوشترین
شکارست زیرا کہ چون دلہای ایشان را بخود راہ دہد دیگر ہمہ چیز در پے دل میرود و چون دوستی پادشاہ
در دل رعیت جای گرفت ہرچہ چیز باوے مضائقہ نمی کنند **در** ملک معنی طلبی پیری لمان

باقیات صالحات که عبارت از خیر عام و صدقه جاریه است میسازد تا ذکر نعم و شکر کرم او با طراف و
 اکتاف عالم رسیده در هر زمانه بر هر زبان و آفرین او جاری باشد ^{فرد} ^{برین واقعه} ^{بر حد نوشته اند}
 که خیر کونی اهل کرم نخواهد ماند ^{و در حدیث آمده که چون آدمی بمنزل آخرت رود همه عملها از او منقطع گردد}
 الا سه چیز که صدقه جاریه دوم عملی که بدان نفع گیرند سوم فرزند صالح که او را دعای خیر کند و صدقه جاریه
 عبارت از بقعه خیر باشد که مردم بدان منتفع شوند چون مسجد و مدرسه و خانقاه و قبل و رباط و حوض و مانند آن
 پس از وایان خطه سلطنت و تحت نشیمن بارگاه خلافت چنان زیاده که معمار بهشت ایشان اولاده
 تمیز مساجد و تاسیس معابد که اشارت آنما ^{تیمیر} مساجد الشریع آمن بالله و در شان آن واقع شده می
 نمایند چه در حدیث آمده که هر که برای خدا مسجد بنا کند حق سبحانه و تعالی برای او خانه در بهشت
 بنا کند و مساجد که بنا کنند باید که درین حکم دارد و بعد از عمارت مسجد امام و مؤذن تعیین باید کرد و اسباب
 معیشت ایشان مهیا باید ساخت تا از روی فراغت بهم خود قیام توانند نمود و بحیث طلبت
 از اقامت این امر باز نماند و دیگر مدارس مرتفعه بنا باید کرد و مدرسان افادت نصایب علمای و فضلا
 افادت انتساب معین باید ساخت تا نشر علوم شرعی نمایند و برکات ثواب آن بروزگار
 دولت ایشان رسد و دیگر خواص پاکیزه و باصفاهت صافی دلان ولایت پناه و صوفیان
 صفه صفوت انما ^{الآن} اولیاء الله ^{ترتیب} باید داد و اطالبا ^{حقوق} و صادقان و قاطق
 بیامین ^{انفاس} شریفه ایشان بمقاصد و مطالب برسد و آثار انوار اوقات و احوال ایشان ^{نیمه} سعادت
 ضروری و معنوی گردد و وظائف و ادارات ^{ارباب} مدرسه و خانقاه نیز معین باید کرد تا طلبه از مطالعه
 علوم و درویشان از اذکار و اوراد خود باز نمانند و دیگر احادیث را ^{راوی} که در آن برای فقیران محتاجان
 رتبه چاشت و شام از فلز و نمان مرتب مهیا باشد موجب جمعیت خاطر و صفای باطن میشود و دیگر ابداع
 دار الشفا و تعیین طبیب جانفوق مشفق و ترتیب ادویه و اشربه و اعتدیه و آنچه ضروری باشد وسیله
 صحت و سلامت و رابطه عافیت و کرامت میگرد و دیگر ساختن رباطهای مرتبه با استحکام تمام
 که مجای مسافران ستم رسیده و پناه غریبان محنت کشیده باشد ثمره بسیار و نتیجه بی شمار دارد و دیگر بستن قنطرة

این بنام مسجد
 است که در میان
 و با صدقه جاریه
 در زمانه
 می باشد
 و در حدیث آمده که
 هر که برای خدا
 مسجد بنا کند
 حق سبحانه و تعالی
 برای او خانه در بهشت
 بنا کند
 و مساجد که بنا کنند
 باید که درین حکم
 دارد و بعد از عمارت
 مسجد امام و مؤذن
 تعیین باید کرد
 و اسباب معیشت
 ایشان مهیا باید
 ساخت تا از روی
 فراغت بهم خود
 قیام توانند نمود
 و بحیث طلبت از
 اقامت این امر
 باز نماند و دیگر
 مدارس مرتفعه
 بنا باید کرد و
 مدرسان افادت
 نصایب علمای و
 فضلا افادت
 انتساب معین
 باید ساخت تا
 نشر علوم شرعی
 نمایند و برکات
 ثواب آن بروزگار
 دولت ایشان
 رسد و دیگر
 خواص پاکیزه
 و باصفاهت
 صافی دلان
 ولایت پناه
 و صوفیان
 صفه صفوت
 انما الآن
 اولیاء الله
 ترتیب باید
 داد و اطالبا
 حقوق و صادقان
 و قاطق بیامین
 انفاس شریفه
 ایشان بمقاصد
 و مطالب برسد
 و آثار انوار
 اوقات و احوال
 ایشان نیمه
 سعادت ضروری
 و معنوی گردد
 و وظائف و
 ادارات ارباب
 مدرسه و خانقاه
 نیز معین باید
 کرد تا طلبه
 از مطالعه علوم
 و درویشان
 از اذکار و اوراد
 خود باز نمانند
 و دیگر احادیث
 را راوی که در
 آن برای فقیران
 محتاجان رتبه
 چاشت و شام
 از فلز و نمان
 مرتب مهیا
 باشد موجب
 جمعیت خاطر
 و صفای باطن
 میشود و دیگر
 ابداع دار
 الشفا و تعیین
 طبیب جانفوق
 مشفق و ترتیب
 ادویه و اشربه
 و اعتدیه و آنچه
 ضروری باشد
 وسیله صحت
 و سلامت و
 رابطه عافیت
 و کرامت میگرد
 و دیگر ساختن
 رباطهای مرتبه
 با استحکام تمام
 که مجای
 مسافران ستم
 رسیده و پناه
 غریبان محنت
 کشیده باشد
 ثمره بسیار
 و نتیجه بی
 شمار دارد
 و دیگر بستن
 قنطرة

تیر دعاے او پر نشانہ اجابت رسیدہ مراہام زید از حق جو جیم بود خدایم رسانید و

ہر چند بدے کار در حق نکریم | نیکیت کی نیکیت و گناہ ہمہ تیج

باب بیست و یکم در سخاوت و احسان سبب نیکنامی و احسان موجب تنگی
و خجسته فرجامیت و هیچ صفت آدمیان را و خصوصاً اشرف و انجاده ایشان را به از خود و سخاوت
شرف مرد چو بست و گرامت بسجود هر که این هر دو ندارد و غنای ز وجود در خیر آمده که سخاوت خجسته در بهشت و

بجھت نہایت پرکار جو تبار خوشنودی حق سبحانہ و تعالیٰ رستہ و شاخ او در سرافرازی با علی بن
موسیٰ شگوفہ او نیکنامی و نیازت و میوہ او کرامت و فضیلت عقیلی است این سخا شایستہ از باغ بہشت

وای کویں شاخ را از گشت از کیمی پر سیدند که عیبی که مجموع هنر باید و مخفی ماند حسیت جواب داد که بخل باز سوال

کردند که هنرے که همه علیهمالیه میوشد که امست گفت سخا و هنر سخاست و اگر جلد است

اگر ترا بهر گشت خویش صد هزار و یقین بیاید و نیست که تا مال را از قید اساک مطلق نگردانند تو سن مفلس و معا

بقیه در نیاید مشغولی تجربه کردم زهر اندیشه نیست نکوتر ز سخا پیشه خاص ز بجه کردم آمد درم

برگندرقافیه اینک کرم آتکند راز اسطوری رسید که سعادت دین و دنیا در چه چیز است گفت در جود و کرم

اما سعادت دین آنست که حق سبحانه و تعالی میفرماید مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ مِثَالِهَا بِرَّكَاتٍ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ

اور ادھ حسنہ کراست کنہشی انکہ ترا تو مشہرہ میدہ از تو یکے خواہد وہ میدہ بہتر ازین مایہ ستانیت

سود که: آخر که زمانست اما سعادت و نجات نیست که مرغ دل خلق را بجای انسان عیب الا حسن

کہ مصلحت تو ان کے وجود پر روا کہ سلطان پرست و قید کے افتاد قابل تبعہیت قلند و امیر می افتد و چون

بهرم صید و ان اردچون دل له سلطان سکه دريک کے انجا و قاب بیک سب و رسم می

کریم مالک لکھنؤ جمعے شد ابواب سعادت بروکسادہ واسباب عزادات بڑی اولاد اور سوداگری

امکہ کہ خسرو پر دنیہ را سپہ سالار کے بود یہ لشکر سی و دمن سی معروف و مدکور دیہات را کے دیہات

عزم در اطراف مملکت موصوف و مشهور مغرب ملک و عمده ممالک بودند و خسرو پسر ویرار شهاب

او عبدالحمود سے یہ **از قلم ازہر قلم حسن روی** **بیازوی او پست لکھی** دے صاحب جبران

[illegible]

و طغیان مسلوک خواهد داشت پیش از آن که آن صورت از قوه فعل آید بدارگان شتغال بایند و فرد
 علاج واقعه پیش از وقوع باید کرد درین سودمند چو رفت کار از دست خسران این خبر اندیشه مند شد و گفت اگر او عنان

غیبت از روی مخالفت بطرفی از اطراف مملکت بگرداند بسیار از اعیان لشکر و سران سپاه با او راه
 موافقت پیش گیرند و مکن که از آوازه باغی شدن او تصور در ارکان ملک پیدا آید و از بدین طایفه
 گشتن او تصور بقواعد سلطنت راه یابد بسیار آرد به بیدار ساسا که در ملک پیدا شود شور و شتر

پس با خواص دولت و مشیران مملکت درین باب مشاورت فرمود و رای همگان بر آن متفق شد
 که او را بند باید کرد خسرو حسن تدبیر ایشان آفرین کرد و روزی دیگر آن امیر را طلب کرده بموضع
 بالاترازمه و او بنشانند و ذکر محامد و مفاخر و سیرت های ستوده و خصلت های پسندیده او بر زبان رانند و

انفاس و خراس و نقود و دقایق خویش زیاده از استحقاق دهی در عطا فرمود مشیران نیکو
 که صلاح و صواب در بند کردن او دیده بودند در محل فرصت عرضه داشتند که سبب تخلف از مقرر رعایت

همایون چه بود شاه تبسم فرموده گفت من رای شما را خلاف کردم و از عزم خود انحراف نه و وزیرم
 شما گفته بودید که او را بند باید کرد من خواستم که او را محکم ترین بند بستم و مقید سازم هیچ قیدی قوی تر از بند
 احسان نه دیدم و دیگر تامل کردم که محل هر قیدی معیشت و بند که بر یک عضو افتد پدید است

که چه نوع بند باشد خواستم که بند بدش نهی که دل سلطان ست و اعضا و جوارح خدم و حشم او بند
 و چون اصل بقید مقید گردد هر آنکه تمام اعضا و جوارح که تبع او بند بسته گردند و دیگر بند آهنگین بر
 عضو که نه بند بسویان سوده گردد و بند کرم و احسان که بر دل نهند هیچ چیز فرسوده نگردد و در امثال آمده

کرم پیشه کن گامی راه صید کرم پیشه کن گامی راه صید	کرم پیشه کن گامی راه صید کرم پیشه کن گامی راه صید
--	--

با احسان توان کرد خوشی بقیه با احسان توان کرد خوشی بقیه	با احسان توان کرد خوشی بقیه با احسان توان کرد خوشی بقیه
--	--

نیاید و گریخت از درد وجود و هم چنانچه بخاطر خسرو رسیده بود آتش مخالفتش بآب که از سر شیشه احسان
 پادشاهی مترشح شد فرو نشست بیخ نهال کینه از زمین سینۀ او بقوت سرچرخ کرم سلطانی منقطع
 گشت و بعد از آن چون بندگان صافی نیت بخلوص علویت کمر جان سپاری بر میان خدمتگاری

می آمدند و او خود را بواسطه مادر قرض انداخت پس همان شتران را بمشاع مصر و شام بار کرده به
همان ایلی بازگردانید و چون شتران را نزد حاتم آوردند باز بفرمود تا منادی کردند که هر که شتر
بمن داده بیاید و همان شتر خود را با آنچه بار دارد بگیرد و ببرد پس آن صد شتر را با بار بجا آوردان داد
و هیچ چیز براس خود باز نگرفت خبر سلطان شام رسید گفت این همه مروت نه حد آدمی ز ادست سخاوت تمام
را مسلم شد **آوازه سخاوت احسان عالمی** **اندر دین جهان بعثت نبی است** دیگر عظیم الروم که او را بر قل
گفتند چون دیدند خود حاتم شنید متعجب اخبار و بحس احوال و کشت بسیج و رسانیدند که حاتم مرگ
دار و باد پای و بارگی جهان پای که چون تیر خدنگ و در دو چون عمر گرامی زود و اسپه که گرم روی
بانتش دم مشابست زده و از تیز گامی با باد طریق به راهی سپرده مشغولی **چو اشک عاشقان گلگون خوش**
جهان پیا تراز شبید **خسرو** بوقت حمله برق آسا بزمده بگاه و پویه چون مصر مرمنده قیصر وزیر خود را گفت
که خبر سخاوت حاتم در عرب و عجم فاش شده چیست جو افرودی و مروتش از قاف تا قاف فرو گرفته
و من شنوده ام که بدین صفت اسپه دارد بخوابم که نقد او را بر محک اعتبار بازایم و صورت دعوی
او در محک معنی امتحان نمایم و کس از پی مرگ آن یقینیه طے فرستم **مشغولی** **من از حاتم آن استانی**
بخوابم گروم گریست کرد و داد **ایم** که در روی شکوه **هست** **و اگر دکنه با گیل تبت** پس ایلی بحبت آن مرگ
یا تحت و هدایا که لائق حاتم بود و فرستاد و اندک زمانه را رسول ملک و م بقیله طے رسیده در حوالی منازل
حاتم نزول نمود قضا را مقارن رسیدن ایلی ایسے پدید آمد و باران و برف باریدن گرفت حاتم همان
را دلداری نموده بمنزل شایسته فرود آورد و فی الحال بفرمود تا آن اسپ را بکشتند و طعاع میا کرده
نزد و همان آوردند و بعد از فراغت طعام اسباب استراحت میا ساخته حاتم از خیمه بیرون رفت
و آن شب از هیچ نوع سخن نگذشت علی الصبح که حاتم بیدار خوابی آمد ایلی منشور قیصر را بدایا که فرستاده
بحاتم نمود چون حاتم بر مضمون آن اطلاع یافت بغایت اندیشمند گشت ایلی بفرست است **انطلاک**
بر حین حاتم مشا به فرموده گفت اسے جو افرودا اگر در دادن اسپ مصانقه داری از جانب نیز چند
میان نیست حاتم جواب داد که مرا ازین مهنس اسپ اگر هزار باشد و کمتر کسے از اهل روزگار من

طلبه هیچ وجه مضائقه در حق تصور من نیاید خصوصاً که سلطان عظیم ایشان مرا بطلب یک سبب مغرور ساخته و محبت این جزو خدمت رسول بزرگی ارسال نموده اندیشه من از تحیر است و تفکر من از غایت تحیر که چاره در ترخیص یافتن آن اسپ را تلف نکردم **متموم** من آن بادر قمار دلدل تستان

ز بهر شهادت کرم کباب که بطلست ابر از پیش و پس بسوی مده می یافت کس بنوعی در روی راهم نبود

خزان بر دربار گاهم نبود مروت ندیدم در آئین خویش که همان بخیر از فاقه ریش مرا نام باید در اقلیم قاش

و اگر کرب نامور گویا پیش پس سپان تازی و تبرکات حجازی جهت سلطان روم فرستاد و رسول را نیز از

تحقیق آن دیار بهره مند ساخته بخوبی و همه روانه کرد چون ایچی آمد قیصر از خواهی حال خبر یافت

وصفت انصاف پیش آورده گفت که آئین مروت و قاعده قنوت حاکم را مسلم است **قطع**

توان گفت کار در نبود بعالم جز او شهر یار و مروت از روی جو اندوختی مهربانی برو ختم شد کار و بار مروت

و دیگر حاکم بمن پادشاه بود صفت کرم و سخاوت برو غالب و خصلت احسان و مروت برو مستوی

مهمواره مواید انعام او بر اے خاص و عام نهاده و فوائد اگر امشن محبت محتاجان در ماندگان آباد است

چو دست خود بخشش کشاد از عالم رسم خویش **متموم** اینخواست که جز نام کرم او بر زبانها نگوشت و دغیر از

صفت جود و سخاوت او در اطراف عالم مشهور نگردد و بدین سبب هر که در پیش او صفت حاکم کرد

اکتس غضبش اشتغال نموده بایده و مشغول گشته و گفته حاکم مردی صحرانشین است از جمله رعیت

ولایت من نه اورا رتبه مملکت داری و نه منصب فرمانروائی نه قوت جهانگیری و نه بازو و کشور کشائی

بیت نه اورا خزانست نه تخت تاج نه با جیش کسی می نه خراج پدید است که از دست او چه

کرم آید و با سپ و شتر و گوسفند چه چند که دارد چه مقدار کرم نماید من آنچه در سالی حاصل حاکم باشد در روز

بیا تل میدهم و صد برابر بخوان او در یک چاشت پیش همان می نیم مصرع **بیت** تفاوت از کجاست بکجا

انقصه ملک من روزی جشن عظیم ساخته بود و طرح دعوتی پادشاهانه انداخته تمام روز چون آفتاب

بر بخشی مشغول بود و مانند ابر که بر فشان اشتغال نمود ناگاه در تنای این **بیت** در ذکر حاکم کس باز کرد

و اگر کس تنگ گفتن آغاز کرد ملک از آن بر خیزد و عرق جسدش در حرکت آمده با خود اندیشه کرد که بیج گونه

زبان ابل زبان از ذکر حاتم خاموش نیست و صفت نیکوکاری و مهمانداری او بر دل مردمان فراموش
 نه پس همان بهتر که بدست یاری ملاح فکر گشتی عمر او را در غرقاب فنا افکنم و بعدد گاری استاد اندیشه رقم
 نام او را از لوح زندگانی محو کنم **پیت** که است حاتم در ایامین **پیت** نیکو نخواهد شدن نام من
 در پاهای تخت او عیار پیشه بود که بر آید یک درم صد خون ناحق را میان بر بسته و بامید اندک فائده
 شیشه دل بسیار کان را بنگ **چنگ** **پیت** چشم ناز نینان بود خورین **پیت** چو زلف خور و دیان فتنه انگیز
 قصه شاه یمن او را طلبیده بود اعیان خسروانه مستطهر ساخته بران آورد که خود را بقبیله بنی طے رساند
 و بهر حلیه که داند و بهر شعبه که تواند حاتم را نیست و نابود گرداند عیار تمهید قتل حاتم شده متوجه قبیله طے گشت
 و بعد از مدتی بدان سر منزل رسیده با جوانان خوشنویس نیکو روی که سیاهی بزرگی از جبهه اوتابان فر
 و خندگی در ناصیه او درخشان بود ملاقات کرد جوان از روی مهری و شیرین زبانی او را پیش
 گرم نموده پرسید که از کجای آئی و یکجا میروی عیار پیشه جواب داد که از یمن می آیم و غریمیت شام دارم چون
 آتاس شود یک شب بقدیم گرم و شایق مرا مشرف ساز تا ما حضرے که باشد به نظر شریف رسانم و
 برین تکلف که کلبه مرا بنور خنور خود بسیار آئی مت دار شوم **صرع** **پیت** در آئی و شبستان با منور
 آن عیار خوشنویس و دیکوئی بسته آن جوان شده رو به منزل وی نهاد و از آن جوان رسم ضیافت و شط
 مهمانداری برد و جبه تقدیم افتاد که هرگز آن عیار را در خاطر خطور نگردود و در ضمیر او نگذشته میزان لطف لطف
 شکفته دیگر می نمود و مطعوبات گوناگون و مشروبات زنگارنگ تیب می فرمود **پیت** **پیت** هر نفسی بر سر خوش نشکر
 خوردنی خوب تر از یکدگر **پیت** و همان ساعت بساعت بدل آن جوان را تحسین میکرد و بزبان و آفرین
 اومی گفت **شعر** تبارک تداین مردمی خوشنویس **پیت** گذشته ز همه نیکوان بیکوئی **پیت** برین سوال شب تیره
 پایان رسید و صبح روشن روی از افق مشرق آغاز طلوع کرد و همان بادیدهای گریان و دواع میزبان
 را میان در بست و بزبان نیاز مضمون این بیت جگر سوز دلگداز او میگردید **پیت** **پیت** وطم می سوزد از دواع جدائی
 چه بود که گرنمودی شنائی **پیت** جوان بیبانه بسیار درخواست میکرد که دوسه روزی اینجا اقامت نمای و مرد
 عیار با انواع عذر با تمسک شده میگفت **پیت** **پیت** نیارم شد البته اینجا **پیت** **پیت** که در پیش دارم محض عظم

جوان گفت مرا تشرف محرمیت ارزانی دار و همی که هست با من در میان آر شاید که مردی تو انم کرد
 و ہمراہی بجای تو انم آورد مہمان چون دلنوازی و جوا نمدی از دے مشاہدہ کردہ بود با خود قائل نمود
 کہ این ہم کلی کہ مراد شپست بے امداد چنین یارے و بے دستیاری ازین گونه مددگارے سر انجام نخواہد یافت
 کہ مردے بامروت و کار سازد و بجوے و غریب نواز ست ہیچ یہ از ان نیست کہ پردہ از دے کار بردارم
 وادرا یار و محرم خود ساختہ رودے بسا ختن آن ہم آرم شنودے **یک گل مقصود درین بستان**

چندہ نشد بے مدد بستان	دین یارے گرت افتد بدست	فارغ و آزادہ توانی شست	کار تو از یار بکشتل شود
-----------------------	------------------------	------------------------	-------------------------

تخلکت از مہنسان حل شود پس اول جوان را بحبت اچھا بے آن ہم سو گند داد بعد از مبالغہ بسیار و تا کید
 می شمار سر خود را با او در میان نهاد و گفت شنودہ ام کہ درین نواحی حاتم نام کسی هست کہ لاف جوامد
 میزند و دعوی احسان و مردم نوازی میکند شاہ مین را ظاہر از دغدغہ در دل و خدشہ در خاطر پیدا آمدہ
 دین مردے پریشان روزگارم و معاش من از دزدی و عیاری میکند و درین دلا سلطان لایت
 یمن مرا طلبیدہ و وعدہ مال و متاع فراوان فرمودہ بشرط آنکہ حاتم را پیدا کردہ بقتل آرم و سر او تحفہ
 پیش ملک برم و من بضرورت و بجمعیت این صورت را قبول کردہ بدین قبیلہ آمدہ ام نہ حاتم را
 نمی شناسم و نہ راہ بہتر را می بینم از دور ویش پروری و غریب نوازی تو عجیب غریب نباشد کہ حاتم را بن
 تمانی و در قتل او شرط مددگاری بجای آئی کہ تا من از عمدہ عمدے کہ کردہ ام بیرون آمدہ باشم و
 بدولت تو از مواعد شاہ مین بہرہ مند گردم جوان این سخنان را استماع نمودہ **میت**

بخندید و گفت کہ حاتم نم | سرانیکہ کن تیغ از نم | اسی مہمان برخیز و پیش از آنکہ متعلقان من خبردار گردند

سر من بردار و سر خود گیر تا مقصود شاہ مین حاصل و مراد تو نیز میسر گردد **چو حاتم باز ادگی نرساد**

جوان ابرام خروش از نهاد عیاری فی الحال پیش حاتم بر زمین افتاد و بوسہ بردست و پایے وے میداد

و میگفت **مشو** اگر من گلے بر وجودت زنم | نہ مردم کہ دیکش مردان نم | دو چشمش بوسید در گرفت

وزا نجاطر حق مین برگرفت حاتم اسباب راہ او از زاد و را حلتہ تمیہ نمودہ او را کیسل کرد و عید پیشہ بعد از

قطع راہ چون پیش پادشاہ آمد صورت حال بعرض رسانید ملک مین از روضے کرم طبعی متصف شد

وزراء آزادی و جوانمردی مفتوح گشت که کریم درین مرتبه حدیچکس از عالمیان نیست و سخاوتی
 بین مشایخ مقدور هیچکس آدمیان نه نیست **بست جوانمردم صدقاً** کار چو با جان فتنه نجاست

در کتاب جواهر الاماراته آورده که چون حاتم وفات کرد و او را دفن کردند قضا را قبر او در محله
 واقع شد که بمسیریل بود و وقتی از اوقات باران عظیم بارید و سیل باطل بیامد و نزدیک بود که قبر حاتم
 ویران گردد پس سرش خواست که قالب او را بموضع دیگر که ازین آفت ایمن باشد نقل کند چو سر تربت
 او را باز کردند همه اعضا و اجزای او از هم رنجیده بود و الا دست راست او که هیچ نوع تغییر نداشت
 مردم زان حال متعجب شده و از چنان صورتهای شگفت مانند پیر صاحب دل در میان نظارگیان بود
 گفت اے مردمان ازین معنی متعجب مشوید و از سلامتی دست حاتم عجب مدارید که او بدین دست عطا
 بسیار ببالان داده بود و لاجرم در حمایت خیر و کرم بسلامت مانده است هرگاه دست کافی بت
 بواسطه عطا از خلل بختن سالم میماند چه عجب که تن مومن خداست پرست بوسیله سخا و احسان با خلق خدا
 و زلفت سوختن آتش دوزخ ایمن گردد چه حصول دولت جاودان تمهید قواعد خیر و احسان باز بست
میسر دولتیان رخ ز چنان یافتند دولت باقی ذکر میهنستند و ارا از حکمی پرستیدند

که پیرایه سلطنت حدیث گفت در عت زبست گفت غرت را چگونه نگاه توان داشت گفت بخوار داشتن
 زهر که زرد نظر افخوار است همه کس او را عزیز و مکرم دارند و هر که زهر را عزیز و مکرم دارد همگنان او را خوار و

بمقدار شمارند قطعه مال از بجه بر آن کار آمد تا ز بهرنت سپر گردد هر که تن را فدای مال کند
 مال و تن عرصه خطر گردد هر که کرمی که خوار دارد زهر هر که مال را غنایم تر گردد و الحمد لله که آئین سخاوت
 و مروت و توانین احسان و نفوت حضرت شاهزاده عالم مظهر انوار لطف و کرم مهر سپهر سلطنت و جهان بینی
 شاه بارگاه ابست و گیتی ستانی داراے جهان آراے عدو بند کشور کشای قطعه

معین الملک و الدوله ابو الحسن که جوید	چو ابرو بهاری علی رمانه میازد	از انعام و عطا و محبت نزدیک آید
که رسم احتیاج از عرصه عالم براندازد	نامه جوید حاتم طے کرده و دفتر سخاوت معین بن رمانه را رقم محو کشیده	
قطعه کهنه و زمان فرسوده رنگا	هم شهریار عدلی و هم پادشاه جوید	عدالت نظام عالم جلوت قوام ملک
		بودت پناه سالکی ست شاه جوید

در دولت
 شرف نام خردی
 شرف از شرف
 در دنیا
 در دنیا

برخاست تعظیم کرد این سنان گفت اے خلیفہ تواضع تو در پادشاهی بزرگ ترست از پادشاهی
 تو خلیفہ گفت سخن نیکوگفتی زیادت کن گفت هر که حق تو را مال و جمال و بزرگی دهد و او در مال
 بایندگان خدا بپوشا و احسان کند و در جمال خود پارسائی و زرد و در بزرگی تو اضع نماید حق تعالی
 او را از مخلصان خود گرداند بارون رشید دوات و قلم طلبید و بدست خود این سخنان را بنوشت
 و این نوشتن نیز علامت تواضع خلیفہ بود **مثنوی** زیر کان از موده اندیسی **بر تواضع زبان نکرده کسی**
 از تواضع بلند گرد نام | وز تواضع رسیده اند یکام | متواضع بزرگوار بود | منظر لطیف کردگار بود
 و تواضع و احترام در باره اشرف انام چون سادات عظام و علمای اعلام و مشایخ کرام اعتبار
 تمام دارد و موجب ارتقاء بواسطه دولت متواضع باشد امام محمد حسن شیبانی رحمه الله نزدیک رشید
 آمد رشید او را تعظیم بسیار کرد چنانچه بر پائے خاست و او را بجای خود بنشانند چون برخاست چند
 قدم برسم مشالیت باو برفت یکے از جمله خواص او گفت که با چنین تواضعی که خلیفہ نمود شما
 خلافت ینما در رشید جواب داد که آن مهابتی که تواضع زائل شود تا بدون آن اولے تر و قدریکه
 با احترام بزرگان بکا هر کاسته و محوشده بتر فرد **قدری که تعظیم کسان است گرد** | مردی چنان قبح رکی آراسته گرد
 او روه اند که اسماعیل سامانی پادشاه خراسان و سلطان بسامان بود روزی عالے بمهمی
 نزد او آمد او را تعظیم بسیار نمود و چون میرفت هفت گام از عقب برفت شبانه حضرت
 رسالت پناه راضی الله علیه و سلم در واقعہ دید که با او میگوید که اے اسماعیل کی از علمای است مرا
 عزیز داشتے من از حضرت حق سبحانه و تعالی در خواستم تا ترا در دوجان عزیز دارد و تو هفت قدم در
 عقب و برفتے دعا کردم تا که هفت تن از نسل تو پادشاهی کنند و هر دو دعا درباره تو مستجاب شد
 و یکے از علامات تواضع میل کردن است بصحبت صلحا و علمای دین و درویشان صاحبان جماعتی
 که خود را بصورت علمای ربانی و مشایخ حقانی خلق نمایند و طبع حطام فانی سخنان حق را بوی خوشامد
 بیارند بلکه بصحبت کسے باید رفت که کاره صحبت موم باشد و کسے اعتقاد باید کرد که نخواهد کسے او را
 اعتقاد کند و او روه اند که چون عید الله ظاهر حکومت خراسان آمد در نیشاپور نزول فرمود اعیان

۴
 شیبانی
 مع
 باقی
 ال وینادی
 ۵
 دال

داشرف اسلام وے آمدند بعد از یک ہفتہ پر سید کہ مجلس مانده است درین شهر کہ سلام مانیا مدہ باشد
 و مارا نپرسیدہ گفتند ہر کہ درین شہر اسمی دیتی داشتہ شمارا پرسیدہ و مجلس شمار سیدہ الا دو درویش کہ یک
 از ایشان در گوشہ نشسته اند و دیدہ از مشاہدہ این و آن بر لبہ داز غوغاے خلق باز رستہ اند
 و بزرگ حق پیوستہ مشو

مقفلان حرم کبریا شستہ ز دل صوت کبریا دیدہ نہ و کون مکان در نظر
 بال نہ و ہر دو جان نیرنگ ملک و نوبت شہای زردہ تحت دریاوان آئینہ

کیانند گفتند احمد حرب و محمد اسلم طوسی کہ از علمای ربانیند و بدرگاہ سلاطین و امرا تردد نمایند گفت اگر ایشان
 سلام مانیا مدہ ما بہ سلام ایشان رویم پس سوار شد و نزدیک احمد عرب رفت یکے دیدہ رسید کہ عبداللہ

طاہری آید احمد را مجال فرار شد و عبداللہ بخانہ وے درون رفت احمد بر پاے خاست و دستے
 سرد پیش انگندہ بایستاد و عبداللہ نیز بر پاے ایستادہ بود احمد سر را آورد و گفت ای سپہر شہنیدہ

بودم کہ مرد نکور وئے و خوش منظرے و حالے کہ من می نگرم از ان خو ترے کہ میگفتند اکنون این روے
 نیکو را بنا فرمائی خداے زشت گردان و چنین رخسارہ را ہمیہ آتش و وزخ ساز این گفت و ردی بقبلہ

آورد و بنماز و پرست عبد اللہ گریان گریان از خانہ وے بیرون آمد و نزدیک محمد اسلم رفت محمد او را بارند
 ہر چند کہ جہد کرد سودناشت گفتند صبر باید کرد تا روز آدینہ کہ وے از خانہ بیرون می آید و بنماز میرود شاید

کہ ملاقات واقع شود عبد اللہ روز آدینہ بیامد و بر سر کوچہ وے بایستاد و شیخ نماز بیرون آمد چون دید کہ سواران
 ایستادہ اند ہانجا توقف نمود عبد اللہ از مرکب فرود آمد و پیش محمد اسلم آمدہ سلام کرد پرسید کہ چہ کرداری

گفت عبد اللہ طاہرم و زیارت تو آمدہ ام شیخ گفت حاشا ترا با من چہ کار و مرا با تو چہ گفتار پس روے
 بیرون آو و دور نگاہ نکرد عبد اللہ پیش آمد و روے بر خاک قدم او نهاد و مناجات کرد کہ الہی این مرد

برائے رضاے تو مرا کہ بندہ بدم دشمن دارد و من بر رضاے تو اورا کہ بندہ نیکیست دوست میدارم و مرا
 آن دشمنی داین دوستی کہ برائے تست این بد را و در کار آن نیک کن ہاتفے آواز داد کہ سر بردار کہ گناہ

ترا در کار اطاعت او کردم مشو اگر چہ ما بدان روزگاریم | ولیکن نیکو ان دوست داریم
 چہ باشد گردان او و نیکان بخشا ز راہ کرمست آوردہ اند کہ یکے از لوک بدین درویشے رفت

مقام
 زینے

ستمگار گریست با درویش رعیت همه گو سپند حقیر چو سپیدی این گنج سپندان بگفت قنادند اندر بلا بزرگ
 و دیگر ملاحظه دیانت لازمست و دیانت محافظت امانتست که میان بنده و خدا باشد و کسی بر آن
 اطلاع نیابد مگر بعد از اظهار آن وصیانت قانون دیانت موجب سعادت هر دوسری بلکه سبب حصول
 عین خداست **فرد** در دیانت کوشش نماید و دین گیرد و فروغ بے دیانت را ندیند و دست از دین **بهمیش**
 مردم متدین کرم باشند و نزد همه کس عزیز و محترم آوردند که در اول زبان نوشیروان که هنوز رعیت
 عدالت نیفراخته بود و از اشتغال بعیش و عشرت بکار رعیت نپرداخته در همسایگی او مردی بود و کرم
 مشهور و بر رعایت مہمانان و مراعات ایشان موصوف و مذکور **میت** با حسانش فقیران شاگشته
 زبند احتیاج آزادگشته **پیوسته** خوان انعام بگسترد و خاص و عام را بمہمانی آورد و چون آواز
 او بمردی برآمد و صیت جوامردی او در افواه و السہ افتاد و نوشیروان بحسب امتحان لباس بازرگانان
 پوشیده بخانه او رفت و میزبان او را شناخته چنانچه عادت او بود طریق تکلف نگاہ داشته و از دقایق
 مروت و لوازم ضیافت هیچ نکته فرو نگذاشت و او را در صیف آورد که بخره آن در باغ انگور بود و انگور
 لطیف رسیده بر تاکهای نمود آنجا صحبت داشتند و میزبان چندان تکلف کرد که نوشیروان متعجب شد
 و در آخر مجلس گفت اے خواجه من مردی بازرگانم و با آواز فتوت و جوامردی تو ترا تصدیق و اودم آنچه درباره
کریم و حسان شنیدیم **مصرع** **چون بیدیم ہزار چندانی** اکنون بیدوم بر من حکم فرما کہ بر تو چہ تحفہ فرستم چہ بہت
 ترتیب بایم میزبان گفت اے خواجه بدولت تو ہمہ اسباب مہیاست چون پردہ حشر از میان بخواست و رستم تکلف بطرف
 میزبان گفت مرا میل انگور تازه است اگر شمارا باغی بزمیاری بک بیا زنده قدرے برے من بفرستید نوشیروان
 گفت در باغ تو انگور بسیار دیدم چرا از آن نخوری گفت اے خواجه پادشاہ بامردے ظالم و غافلست پر دای رعیت
 اندر و انگور ہاے مردم رسیده و کسی تعین نمی کند کہ خیز گیرد مردم دیگر بے ملاحظہ حرز انگور بخورند و من
 محروم جبت آنکہ حق او درین باغ هست و ہنوز حرز نکرده اند اگر انگور بخورم خیانت کرده باشم و در زب
 من خیانت و بے دیانتی حرامست چون غورہ پیداید در باغ ببندم و مہر کنم و نگذارم کہ هیچ آفریدہ در باغ
 رود تا وقتیکہ پادشاہ عشر خود بگیرد آنکہ من دست با انگور کنم نوشیروان کہ این حکایت شنید بگریست

وگفت که آن پادشاه ظالم و غافل منم و بسبب دیانت تو از خواب غفلت بیدار شدم پس طریق عمل
پیش گرفت و آن مرد را معزز و معظم ساخت قطعه از دیانت کاری باید نظام و زامانت مرد کامل می شود
بجای تکلف از تدبیر خلق رای دولت دارین حاصل می شود و را حیار آمده که پسر امیر بلخ روزی به تماشا
بیرون آمده بود گذرش بر دیواریستی افتاد نگاه کرد پیر دینار که بر میان بسته و بیله در دست گرفته
درخت می نشاند امیرزاده گفت اے پیر درختی که از میوه آن نخواهی خورد چرا می نشانی پیر گفت دیگران
کاشتنند ما بخوریم ما نیزی کاریم تا دیگران بخورند و شاید که ما نیز بخوریم امیرزاده جو آن نرسیده و مغرور بود و بطلان
سوگند خورد که تو از میوه این باغ نخواهی خورد و این گفت و بگذشت پیر رسید که این چه کس بود گفتند پسر
امیر بلخ بعد از مدتی امیرزاده تماشا سوار شده با کوکبه خود میراند بیاض رسید نجابت و کثافت و ضربه دید
بسیار خوش هواستوی درختانش همه بالاکشیده برایشان میوه های خوش سید و زبالا و درختان سرفرا
نواخوان گشته مرغان شش آوند امیرزاده را آن باغ بسیار خوش آمد عنان باز کشید و از مرکب پیاده شد و در باغ
درآمد پیر دینار بند که در آن باغ می گشت چون امیرزاده را دید نشاخت و امیرزاده تیرا و انداخت
پیر طبقه از میوه های چیده و لطیف پیش آورد امیرزاده آغاز خوردن کرد در آن اثناء میوه خوردن در
بدست پیر داد که تو هم بخور و با اتفاق نما که پیر آن میوه را یکی از ملازمان که ایستاده بودند داد
و گفت مرا زین میوه نشاید خوردن امیرزاده پیر رسید که چرا گفت بجهت آنکه وقتی که من این درختان را
می نشاندم پسر امیر بلخ بدینجا رسید و مرا در نشاندن درخت سرزنش کرد که عمری گذرانیده و طلب
رسیده چه ای و در و در از دوری که درین سن درخت می کاری که بعد از چند سال بگر میوه آن
خواهد رسید من سخن او را جواب گفتم و او بطلاق سوگند خورد که تو از میوه این باغ نخوری من از
حرمت آنکه شاید زنده بود و که خدا باشد میوه این باغ منی خورم تا طلاق واقع نشود و من از عهد
دیانت بیرون آمده باشم چنان گفت اے پیر آن امیرزاده منم و آن سوگند من خورده بودم
از بهر این دیانت که ورزیدی وزارت خود را بتوفیقین کردم و در هیچ مهم بے مشاورت تو شروع
نخواهم نمود پیر زمانه سویش انگذره تا اے کرد پس از آن سر آورد و گفت قبول کردم اما

غلام آزاد کند حق سبحانه و تعالیٰ اورا شفا داد و خواجه دل در غلام بسته بود و آزاد نکرد و دیگر باره بیمار
 شد غلام را گفت برو و طبیب را بیا تا مرا علاج کند غلام بیرون رفت و در آمد خواجه گفت طبیب
 کو غلام گفت طبیب میگوید که او مخالف است من میکند و بد آنچه میگوید وفا نمیکند من او را علاج نمیکنم
 خواجه متنبه شد و گفت اے غلام طبیب ابگو که از مخالف است باز گشتم و از نقض عهده توبه کردم بعد ازین مصرعه
 اگر سر برود از سپرمان نروم - غلام گفت ای خواجه طبیب میگوید اگر تو صفت و فایض آری باین شربت
 شفا از زانی دارم خواجه غلام را آزاد کرد و در حال شفا یافت **فردا** اگر عهده محبت و فاکنی با حق
 نرودی لطف و کرامت فلان بیا آورد و اندک پادشاه را می صعب پیش آمد عهده کرد که اگر خدا مهم مرا بدخواه
 من بسیار دهر نقد که در خزانه دارم بر فقر و مساکین قسمت نمایم حق سبحانه و تعالیٰ مهم اورا بزودی و خوبی
 کفایت کرد پادشاه خواست که بعد خود وفا کند خازن را طلبید و فرمود تا نقد خزانه را حساب کند بعد از حساب
 مبلغی کلی برآمد امرا و ارکان دولت گفتند اے ملک این مقدار مال بدرویشان نشاید داد که لشکر بے برگ
 و نوا مانند پادشاه گفت که من عهده کرده ام که این همه باطل استحقاق رسام ارکان دولت گفتند که علما
 نیز برینند که ملازمان ملوک حکم و انعامین علیهما از جمله اهل استحقاقند ملک درین قضیه متحیر شد بر غرض
 نشست بود که ناگاه دیوانه در گذر آمد فرمود که آن دیوانه را طلبید تا درین باب با او مشاورت کنیم دیوانه را
 آواز دادند ملک گفت اے دیوانه من عهده و شرطی با خدا غرض جل بسته بودم که چون مهم مرا بسیار
 بر نقدی که دارم در راه او تصدق کنم این زمان مهم من کفایت شد مال و نقد بسیار است امرا با اتفاق
 آن را رضی نمیشوند و علما سپاهیان را استحقاق ثابت میکنند توجیه میگوئی دیوانه گفت اے ملک در این وقت
 که این عهده کردی که مال بدرویشان دهم سپاهیان را در خاطر گذرانیدی گفت نه همین گدایان محتاجان ما
 گذرانیده بودم گفت پس بدیناده که در خاطر گذرانیده کی از امر گفت اے دیوانه مال بجدت و سپاهی
 بے برگ و نوا دیوانه روے از آن کس بر تافت و گفت اے ملک تو دیگر بآن کس که تذر و عهده داد
 کرده کار داری یا نه اگر دیگر بار با او کار خواهد بود بعد خود وفا کن و اگر با او کار نداری و محتاج او نخواهی شد
 هر چه خواهی بمن پادشاه بگیرد و فرمود که همه اموال را بر فقر و مساکین قسمت کردند **مشیت**

آزاد ساخت
 ۹

چه محتاج خواهی شد آخر بد و ستاب از وفاداری خوشی و کسانی که فرمان داگشته اند مکرّم از حسن وفا گشته اند
 وفاداری آئین شایسته است و نعم عهد خوردن کارگشایست و حسن عهد از بحکس چنان خوب نمی نماید که از سلاطین
 زیرا که سخن ایشان بسیار همه کس میرسد و احوال ایشان در همه مجامع گفته میشود و مجموع خلق بر عهد و
 پیمان ایشان اطلاع می یابند و چون عهد خود را بپایان نرسانند دوست و دشمن را بر ایشان اعتماد نماند
 و در وهایای هوشنگ مذکور است که اسی فرزند از نقص عهد و خلاف وعده اجتناب کن که شایسته
 آن نیکو میرسد است دست وفادار عهد کن تا نشوی عهد شکن عهد کن و ملوک را خود از عهد عهد
 سلطنت بیرون آمدن از جمله لازم است آورده اند که از سیاه در تیرت احوال ظالم و نقص حالات
 مظلوم بیان بسیار میکرد و پنج بیدی کشید و در هر یک از آنها گفت که درین باب بیان بسیار نمائی و از
 خرمی و شادمانی بگفت و عهد خود را خلاف نمی توانم کرد و گفتند ما از تو هیچ وعده نشنودیم گفت پادشاه
 در حد ذات خود وعده نیست و در ذمه پادشاه لازم است که بدین وعده وفا کند و قان است که در مظلوم
 از ظالم بستاند و هر که بدین طریق نزد خلاف وعده کرده باشد مصرع خلاف وعده بنیاید و بدین
 پادشاه از حکمی پرسید که مرد را کدام صفت عزیز میکرد و اند گفت بوعده وفا کردن و یکی از فضائل حسن عهد
 است که بقای جهان بدان باز بسته است زیرا که مدار عالم بر سلطنت است و سلطنت مستقر و ملوک عالم قرآن
 خود را بر شمشیر و لشکر بدان امید صرف میکنند که هنگام خروج دشمن و قان نمایند اگر رسم و قار نقد بر بحکس از
 سپاهیان اعتماد نماند و ارکان ملک خلل پذیر شود و دیگر در سودا و معاطه و زراعات و تجارت بے
 عقود و عقود و اقصی که اگر بوفان رسد فسق و نظام جهان محو و نابود گردد پس از طریق وفاداری بنیاید
 و به صحبت وفاداران باید شرافت مشنومی میل کس که وفایت کند جان بدست تیر بلاست کند
 به چنین دوست که جانی بود و دوستی جان نگرانی بود جان که از وی بجهان نیست یا هیچ نیز خود وفادار نیست
 یا بتوان یافت گیتی بے یک وفاداریابی کس صحبت آنکس که بعد از وفا دامن او گیرد از وفات
 در تاریخ ولایت خراسان مذکور است که در آن وقت که یعقوب لیث بنیساپور رسید محمد طاهر
 حاکم بنیساپور بود با او باغی شد و او شهر را محاصره کرد و ارکان دولت محمد طاهر همه به پنهانی کتابت به یعقوب

فرستادند و در اظهار خلوص و هواداری مبالغه نمودند مگر ابراهیم حاجب که او بیج کتابت نکرد و کسی قضا
 و چون یعقوب نیشاپور را گرفت و رعایا و حشم را در ضبط ایالت خود در آورد ابراهیم حاجب را طلبید و گفت
 چه گونه بود که همه یاران تو بیا کتابت فرستادند و تو با ایشان موافقت نکردی ابراهیم گفت ای ملک مرا تو
 سابقه معرفت بود که تجدید آن عهد کردی و از محمد طاهر نیز شکایتی نداشتم که طریق مخالفت او سپرد
 و از خود رخصت آن نیافتم که حق انعام و پرورش او را بشکستن عهد و پیمان بر طرف نهادم و فرو
 من آنم که ساز خط و قلم دارم اگر چه سازند چو قلم بنزد یعقوب گفت تو لائق آنی که ترا تربیت کنند و حق آنکه
 هم ترا مشیت دهند مصراع آخرین باد بر وفاداران پس او را از جمله آن مردم بقبول و اقبال خقیص
 داد و آنهارا که اتفاق جانب ولی نعمت خود را فرود گذشته بودند با انواع عقوبات و تنزیبات عطف و مصلحت
 کسیکه حق شناس از او امید بر کسیکه نیست قایلین و بکنیز حسن عهد و پیمان اگر علم کردی + لواء حق تو بکنیز و ترجیح
باب بیست و نهم در صفت راستی و راستکاری سبب ایمنی و رشکاریست قطعه
 رشتان رسته اند روز شمار + جهد کن تا از آن شمار شوی + اندرین بسته راستکاری کن + تا در آن رسته رشکار شوی
 بزرگان گفته اند عرصه سخن از آن فرخ ترست که گویند راه پاسه بیان در شک خلافت آید تا گل صدق
 در چین سخن بوی بر خور داری میدهند نفس ناطقه را دسته خار و دروغ بر بینش قطعه زبان پاک حقیقت بسیار
 که از لوث دروغ آلوده بمانی اگر پایداری از ره صدق + سر از گردن گردان بفراری نیکی از بزرگان دین فرمود
 که بر تهر یک دروغ گفتن خوف عقاب و در راستی امید ثواب نمودن بایسته که عاقل از دروغ احتراز
 نمود و بجانب راستی میل کرد از آنکه دروغ مرد را بخوار و بقید از میگرداند **میسرت**
 از کجی افندی به کم و کاستی از همه غم رستی اگر راستی آورده اند که مستر شد خلیفه در وصیت نامه پیر
 خود نوشته بود که اگر خواهی که مردم از تو ترسند دروغ بگو که مردم دروغ گوئی بے مهابت بودند اگر چه
 هزار شمشیر بر اس محافظت او در گرد او باشد یعنی اگر هزار تیغ برهنه در کوکبه دولت کسی می برند و شمشیر
 زبانش جوهر صدق ندارد در نظر مردم هیچ فکوه نیارد **مثنوی** تو در کار خود راستی بر گاه
 که هم رسته گردی و هم رشکار بود که چه مردم بستی خرام با خرسودر استان را غلام اگر چند باشی کمان سخت گیر

باز تو واضح گفت پیش تر آورده اند که حجاج ظالم جمعی را سیاست میکرد چون نوبت بیکه از ایشان
 رسید گفت ای امیر مرا کس که بر تو حق ثابت کرده ام گفت ترا بر من چه حق است گفت فلان دشمن
 تو ترا و قیبت میکرد و به نسبت تو سخنان فحش میگفت من او را منع کردم و از دشنام تو باز داشتم حجاج
 گفت برین معنی گواهی داری گفت دارم و به اسیر ب دیگر اشارت کرد که او در آن مجمع بود آن کس گفت
 آری راست میگوید من شنوادم که او آن کس را از سیست غیبت تو منع میکرد حجاج گفت تو را با دشمنان
 نکردی و موافقت نمودی در منع دشمن من گفت من ترا دشمن میدانم بر من لازم نبود که طرف تو رعایت کردم
 حجاج فرمود تا مردی را آزاد کردند بیکه رسید حق دے و بیکه را بجهت صدق مے و این مثل در میان مردم پیدا
 شد که آن کان الکذب یعنی فالصدق یعنی اگر دروغ گے را میسر ماند راست را مانند ترست مستثنوی
 راستی آنجاست که علم بر بند یاری حق دست بهم بر بند راستی خویش نهان کنی کرد بر سخن راست زبان کس نه کرد
 راستی آورد که شوی ستیگار راستی از لطف از کردگار چون سخن راستی آری بجا ناصح گفتار تو باشد حسد
 و چنانچه کذب آبرو را می برد مزاح و هزل و طعنه و لجاجت نیز مسقط غیبت خصوصاً از زبان
 اختیار که مزاح کردن ملازمان ایشان دلیر میشوند و او را موقعی در دل ایشان نمی ماند بکنی چون با کسی مزاح
 کنند کینه در دل گیرد و بمرور زمان در قصد انتقام آید و از آن صورت فتنه باز آمد و در روشنائی نامه
 مذکور است مشهور که کنجش و دروغ و هزل و طعنه بر پای خود تمارشیه که گرشای بد هزل آبرو است
 و گریهای کند چون خاک کوبت و دیگر غیبت کردن از ذوی الاقربا مناسب نمی نماید چه ایشان را قدرت آن
 هست که بمواجه هر چه خواهند و با هر که خواهند بگویند پس خود را در حساب اهل غیبت نباید داشت و
 ملازمان را هم از غیبت دیگران منع باید کرد که شامت غیبت بسیار و مضرت آن در دنیا و آخرت
 بے شمار است **مثنوی** غیبت کس تا بتوانی مگوی زانکه ز غیبت برود آبرو

گوش نه بر غیبت گران تا تو هم تابناشی در آن

باب بیست و هشتم در انجاش حاجات هر که خواهد که حاجتهای او نزد خدا بقائے روا
 است و با هر که بداند حاجات خلق بر آرد و در حدیث آمده که حق سبحانه و تعالی یاری میدهد بنده خود را

لله

بخت نواز

دشمن نواز

قادر بر حاجات

بیت غیبت

مثنوی

مثنوی

مثنوی

مثنوی

مثنوی

مثنوی

مثنوی

مثنوی

مثنوی

مثنوی

مثنوی

مثنوی

مثنوی

مثنوی

وادامه کرایه میدهد بندگان اورا **فصل** اگر توقع بتجایش خدا دارد و لطف و کرم بتنگان بخشد
 و راخیار و دوست که هر کدام را بانی رُفے بوی آورد و افضال سبحانی و رَحْمَت او بسیار شود
 کثرت احتمال موقوفات محتاجان وادایه حقوق فرودماندگان بروی لازم بود زیرا که وجوب سید فاقه
 اهل احتیاج بر قدر نعمت است هر چند نعمت اهل احتیاج و اقتدار بیشتر باشد انجلیح مراد است
 فقر و واکردن حاجات صفا بیشتر باید پس صاحب سعادت که دولت سلطنت بدو ارزانی
 داشته باشد و لیاقت عظمت او را در عرصه جهاندار می و کامکاری برافراشته باید که مونس خلق را تحمل
 نماید و در حالت قدرت قصای حاجت محتاجان را غنیمت شمرد و صورت مطلوب و چهره مقصود
 هیچ مستحق را در نقاب تعویق و حجاب توقف رواندازد و چون گل اقبال در باغ دولت شکفته می یابد
 و شکوفه مراد در چمن ملک بر سر شاخه آهست جلوه گرمی بیند بر آوردن مرادات در ماندگان را غنیمت
 بزرگ شمرد و واکردن حاجات محرومان و بیچارگان را دست آویز شکر و شانه **فصل**
 امید خلق و اکن بکرمش تو خیر بقررت که با خود امید دارد بده مراد فقیران بلطف نماید مراد پاک تو از حضرت خداوار
 و در حدیث آمده که شادی بدل مومنان رسانیدن بر ابر عمل آدمیان و پرباین است پس شرط سلطنت
 آن باشد که پیوسته منظر حاجات محتاجان بود و دل ایشان را بر واکردن حاجات شاد سازد و تا ثوابی
 بدین عظمت از دوی فوت نشود **فصل** در ذواتقرین روزی تا شب در مجلس حکومت نشسته بود
 و بیکی پس بدور رخ حاجتی نکرد چون وقت برخاستن شد ندای خود را گفت که من امر و زرا از حساب عمر
 منی شمارم یک از ندا گفت روزی که در صحت و فراغت گذرد و در سلامت و کرامت شب رسد امور
 بر پنج مرام و مهلات بر او و کام فراغت خاطر مستی و محصل باشد و خزانه معمور و سپاه مکتل اگر ملک این روز
 را از عمر حساب نکند پس کدام روز را در شمار عمر توان آورد گفت روزی که از پادشاه راحته بطلبی
 نزد و حاجت محرومی روا نکرد و هیچگونه عمر توان شمر و **فصل** زعم آن قدر بشین بر یکبار
 که در نفع خلق مندر آید و دوران زندگانی چه حاصل بود که در کار نفس و هوا بگذرد و او را اندک بادشاهین
 از اسکت در پاسبید که قدرت سلطنت در حیه خیر یافتی گفت در سه خیر اول دشمنان را

و دوست اگر خواهد کار فرماید و اگر نه هیچ ضرر نکند و در هیچ وقتی خفت بر مزاج اهل حکومت غلبه نکند
 چنانچه در وقت غضب پس لازم بود در آن زمان عنان حکم باز کشیدن و صورت سابقیت آن نهم را
 در آینه فکر دیدن آورد و اندک آرد شیر با یک که از سلاطین روزگار و پادشاهان کامگار بود
 بفرمود تا بر سره رقعه خط نوشتند و یکی از غلامان خاصه خود سپرد و گفت چون در مجلس حکم نشانی تغییر
 مزاج بر ناصیه من ظاهر گردد و اثر خشم و غضب در چشم و رو من پیدا آید پیش از آنکه حکم کنم یک رقعه بر من
 عرضه کن اگر بینی که آتش ششم و نهم است متعاقب آن رقعه دوم را ببرد فرست و اگر احتیاج نیست
 رقعه سوم را بنظر من و اگر مضمون رقعه اول این بود که تامل کن و عنان ارادت و قبضه نفلس آره
 منه که تو مخلوقی و عاجز و خالق قوی هست که تر هست کرده و خواهی رقعه سوم این که تاملی پیش
 آرو نیز درستان که در دعیت حضرت پروردگار و بشتاب کاری معاطه کنی برایشان که مغلوب تو اند
 رحم کن تا آنکه بر تو غالب است مکافات آن را بیا تو رحمت کند و بر رقعه سوم نوشته بود که درین حکم که خواهی کرد
 از شرع تجاوز نکن و از انصاف در گذر مشغومی تو سن خود تند ساز آنچنان که کش نتوان باز کشیدن عنان
 حکم چنان کن که زو و نسبی ^{۱۱} راست بود حکم تو با حکم حق و دور تو از هیچ مسطور است که چون احمد سامانی
 وفات یافت پسر او نصرشست سال بود ارکان دولت سامانیه او را بر تخت نشاندند و خود از روی
 عدالت حکم میراندند تا آن پسر پسر حیدر شد رسید آغاز فرماندهی کرد و ملکت پدر او ریحتم ضبط آورد و
 انواع فضائل و اصناف مناقب و احاصل بود اما از روی حادث سن و عدم تجربه و غرور سلطنت
 نمود و خشم شد و بے تامل حکم کرد و بگناه اندک عقوبت بسیار مقرر ساختن روزی وزیر
 خوراک گفت در غایب من هیچ عیبی بنمی تابید تدارک آن مشغول شوم وزیر گفت بجا شد که وفات عالی
 آراسته است بانواع معالی اے شاهزاده ماده پرفا که بر اے خاص و عام نهاده و صلابه کرم
 و مروت در داده و نعمت های لطیف و اباهای طریف میباشده اما بر سر این خوان نمک کمتر است
 و بے نمک هیچ طوع مزه ندارد و نصیر رسید که نمک این خوان چه تواند بود وزیر گفت نمک این حکومت
 تاملی و بر و بار نیست و این خوان را بغارت و خشم و بسکساری امیر نصر گفت دانستم و مرا هم معلوم بود

که این عیب دارم اما چون عادت شده و طبیعت برین خو گرفته چه تمیز توان کرد و نیز فرمود
 که تو در نفس خود باید که بوقت حکم متامل باشی و شتاب کاری تمامی و در خدمت تو بزرگان پاکیزه خلق
 باشند که در وقت استیلا عصب بر تو شفاعت توانند کرد تا این کار بقرار باز آید امیر نیز گانے را
 که اهلیت منادست داشتند طلبیده بشرف تقرب معزز ساخت و فرمود که هر کس را من سیاست
 فرمایم آن حکم را تا سه روز در توقفت دارید و سه بار بر من عرضه کنید و هر که بعقوبت حکم کنم از صد چوب
 کمتر بزنید و در مارا گفت شما گناهکارانے را که مستحق عفو باشند بوجہ احسن شفاعت کنید چون امیر حکومت
 برین جلد تمیز پذیرفت اندک زمانے را دید به عدالت و طنطنه ایالت او در اطراف جهان منتشر گشت و منو
 و شاهای چو شاهین مشو تیز بر یا هستگی کوشن چون شیر عنان کشد و ان اپنے پیشه را که در ره خطاست این مشیر را
 کاریکه غم را دی بستی گشتا بندگی کن نه استگی

باب بیست و هشتم در مشاورت و تدبیر حضرت حق سبحانه و تعالی صیب خود را
 صلے الله علیه وسلم فرموده **وَأَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ** یعنی مشاورت کن باصحاب خود در هر کاری که واقع شود
 بزرگان گفته اند که حضرت پیغمبر صلے الله علیه وسلم با آنکه از همه خلق داناتر بود و بوحی الهی استیلا
 کلی داشت حق تعالی او را بمشاورت فرمود تا در میان امت سنتی شود بعد از او که چه در مشاورت فوائد
 بسیار است یکی آنکه کارها را بصلاح و سداد و تدوین گرداند و دیگر آنکه کسی که بے مشاورت کارے کند
 اگر نیکو نیاید زبان طعن بر او کشانند و اگر بعد از مشورت آن کار را بیج فائده و نتیجه نباشد باری او را معذور
 دارند و دیگر آنکه ذہن شخصے و احد باطراف و جوانب مهم احاطه نمیتواند کرد چون جمعی باشند و ذہنهای گوناگون
 هر یک را چیزے دیگر بخاطر رسد و رائے که صواب باشد بر همه ظاهر گردد پس بر اہل اختیار لازم است
 کہ بر مقتضای لاصواب مع ترک المشورة در کاریکے پیش آید و در هر محکمے کہ روی نماید بے مشورت عقلا
 شروع نکنند و مشورت را در حل مشکلات حاکم عدل و تمیز حق شناس و قیمن اند که تدبیر خیر عقل از تدبیر یک
 عقل صائب تر و پرفائده تر خواهد بود **قطعه** در مشورت را چہر استہ مگر مذہب عقل را جاحدنی
 زہر باب حکمت چنین گفته اند کہ رآیان خیر من الواحد و چون در حدوث و اوقات و وقوع حادثات از

لقد فرمود
 که در وقت حکم متامل باشی
 و شتاب کاری تمامی
 و در خدمت تو بزرگان پاکیزه خلق
 باشند که در وقت استیلا عصب بر تو شفاعت
 توانند کرد تا این کار بقرار باز آید
 امیر نیز گانے را که اهلیت منادست
 داشتند طلبیده بشرف تقرب معزز ساخت
 و فرمود که هر کس را من سیاست
 فرمایم آن حکم را تا سه روز در توقفت
 دارید و سه بار بر من عرضه کنید
 و هر که بعقوبت حکم کنم از صد چوب
 کمتر بزنید و در مارا گفت شما گناهکارانے
 را که مستحق عفو باشند بوجہ احسن
 شفاعت کنید چون امیر حکومت برین
 جلد تمیز پذیرفت اندک زمانے را دید
 به عدالت و طنطنه ایالت او در اطراف
 جهان منتشر گشت و منو و شاهای
 چو شاهین مشو تیز بر یا هستگی کوشن
 چون شیر عنان کشد و ان اپنے پیشه
 را که در ره خطاست این مشیر را کاریکه
 غم را دی بستی گشتا بندگی کن نه استگی

آورد ارکان دولت ملک ملاحظه عاقبت خود کرده طریق پیش بینی پیش گرفته نامها دشمن ملک نوشتند
 و اخلاص اختصاص طلب هر کردند دشمن ملک را خوش آمد و همه مکاتیب ایشان در خرطیه کرده مهربان
 نهاد و در خزانه سپرد و قضا را بوقت مصاف ملک هیا طله غالب آمد و دشمن رو به پزیمت
 نهاد و خزانه و یراق او بدست ملک افتاد و آن خرطیه مکاتیب که ارکان دولت وی بشمن نوشته بودند
 در انجا بدست آمد ملک چون معلوم کرد که در آن خرطیه چیست سر باز نکرد و همچنان مهر کرده بگذاشت و با
 خود گفت اگر این مکاتیب را بخوانم بضرورت بارکان دولت خود بدشوم و ایشان که این حال معلوم
 کنند از من نهراسان گردند و برای دفع ضرر خود قصد من کنند و آتش فتنه بالا گیرند و تسکین آن
 بغایت مشکل بود در حال خواص درگاه و مقربان حضرت خود را بخوانند و آن خرطیه را بدیشان بخوانند
 و گفت این نامه است که بزرگان لشکر با از رو عاقبت اندیشی بجهنم مانوشته اند و او همه را
 در خرطیه جمع کرده و مهربان نهاد و حالاهم بهمان مهر اوست خداست راجح پیاده بدگردان من که اگر
 سرکشاده باشم خوانده و دانسته که درین نامه چیست و نویسنده هر نامه کیست پس بفرمود تا آتش برافروختند
 و آن مکاتیب بسوختند چون ارکان دولت آن لطف کرمست بدیدند همه رو بفرار خود باز آوردند و در
 متابعت او یکدل شدند و بدین راه ستوده جمله را مطیع فرمان و برین منت خود ساخت مشنومی
 بتدبیر کاسه توان ساختن که توان به تیغ و سنان خشن چو کمن تکیه بر گنج و تیغ و سپاه و فرزانگان امی تدبیر خواه
 و گفته اند که با هر کس از ارکان داکا بنروا ضاع که این معتد باشند مشاورت باید کرد شاید که خودان را
 چیز بخاطر رسد که بزرگان را در ضمیمه نگذاشته باشد و بچکس در مشاورت زبان نکرده حکایت
 یک از علمای مروت تر داشت بغایت جمیل و جمله معارف شهر در صد و خواستگاری او بودند
 و آن عالم متحیر بود که او را بکدام یک بدو همسایگی او گزیند بود عالم او را طلبیده گفت مرا دختر است
 و خلق او را خطیب میکنند من نمیدانم که او را بکدام دهم تو درین چه صواب می بینی گبر گفت من مردی ام از
 دین اسلام بیگانه چه لائق مشورت شما ام که این سخن از من می پرسید عالم گفت اگر چه تو از دین اسلام بیگانه
 اما مردی ایمنی و بزرگان میالو کرده اند که با مردم این مشاورت باید کرد و در حدیث آمده است مشاورت

این نامه است که بزرگان لشکر با از رو عاقبت اندیشی بجهنم مانوشته اند و او همه را در خرطیه جمع کرده و مهربان نهاد و حالاهم بهمان مهر اوست خداست راجح پیاده بدگردان من که اگر سرکشاده باشم خوانده و دانسته که درین نامه چیست و نویسنده هر نامه کیست پس بفرمود تا آتش برافروختند و آن مکاتیب بسوختند چون ارکان دولت آن لطف کرمست بدیدند همه رو بفرار خود باز آوردند و در متابعت او یکدل شدند و بدین راه ستوده جمله را مطیع فرمان و برین منت خود ساخت مشنومی بتدبیر کاسه توان ساختن که توان به تیغ و سنان خشن چو کمن تکیه بر گنج و تیغ و سپاه و فرزانگان امی تدبیر خواه و گفته اند که با هر کس از ارکان داکا بنروا ضاع که این معتد باشند مشاورت باید کرد شاید که خودان را چیز بخاطر رسد که بزرگان را در ضمیمه نگذاشته باشد و بچکس در مشاورت زبان نکرده حکایت یک از علمای مروت تر داشت بغایت جمیل و جمله معارف شهر در صد و خواستگاری او بودند و آن عالم متحیر بود که او را بکدام یک بدو همسایگی او گزیند بود عالم او را طلبیده گفت مرا دختر است و خلق او را خطیب میکنند من نمیدانم که او را بکدام دهم تو درین چه صواب می بینی گبر گفت من مردی ام از دین اسلام بیگانه چه لائق مشورت شما ام که این سخن از من می پرسید عالم گفت اگر چه تو از دین اسلام بیگانه اما مردی ایمنی و بزرگان میالو کرده اند که با مردم این مشاورت باید کرد و در حدیث آمده است مشاورت

که در زندان بودند سلاح داده همراه او ساختند و ایشان هزار و هشتصد تن بودند پس سیف می‌آورد
 با آن مردان در کشتی نشست چون بساحل رسید از کشتی بیرون آمدند سیف بفرموده تمام کشتیها شکستند
 و مجموع طعنا هم را بر خنند و گفت ای یاران در مملکت یمن در آیدیم و باید دشمنان حرب میباید کرد حالا شما
 در میان دو کار افتاده اید نیک تامل کنید که درین اوقات غالب میباید شد یا گشته میباید گشت بهتر است
 آن گروه دل از جان برگرفته مردانه بجای درآمدند و آن مردم اندک بر بسیار از لشکر بشت غلبه کردند پس
 مرد کارزار باید که ترس را بخورد راه نهد که رستم دستان گفته است که اگر هزار زخم بر من آید دوست تر دارم
 از آنکه بر بستر بیماری بچو پیر زمان بمیرم **سیت** بنام کوشته کردم روستا مرا نام باید که تن هرگز است
 و هرگز از سلاطین جرات و شجاعت بیشتر بوده و در تحمل شداید پایداری زیاده نموده زودتر بمنزل مقصود
 رسیده و چهره مراد در آینه غنیمت خویش بموجب دلخواه دیده آورده اند که چون کار یعقوب لیث
 بالا گرفت و داعیه کرد که خراسان بخیزد تصرف و تسخیر و در آید و زری عزمیت حربی کرده بود و امر
 لشکر بر دربارگاه جمع شده یعقوب سلاح به تمام پوشیده بپام برآمد همچنان ارتفاع گرفتند و گفتند حالا طالع
 وقت نخست دارد و سوار شدن در توقف دارید که هشت ساعت دیگر ساعت نیک می شود و طالع وقت
 بحسب دلخواه میگردد یعقوب همچنان سلاح پوشیده در فصل تابستان بر بالاس بام در آفتاب هشت
 ساعت بایستاد چنانچه ارکان دولت از مصیبت او عجب ماندند چون وقت رسید و طالع مسعود
 گشت از بام فرود آمد و سوار شد محمی رسیدند که موجب ایستادن امیر در آفتاب چه بود گفت من کار
 بزرگ در پیش دارم و درین مهم که روی بدان آورده ام نازکی و کاهلی در حصول مقصود خلل عظیم
 می آید من نفس خود را امتحان میکنم که در تاب آفتاب با سلاح گران طاقت دار دین دیدم که طاقت
 دار دین دیدم که حصول مقصود روی خواهد نمود چون یعقوب در طلب دولت تا این غایت جهد نمود
 رسید برجه که رسید **قطعه** شایستگی عهده کسی که به جهد دست آغوش با شمشیر و خنجر می کند آنکه پاره بر سر ناز و تنم می نهد
 کردگارش جهان سواد و سر می کند پادشاهی چمن دان گل از آن گل با وجود نازکی از غار سر می بیند و هم از یعقوب لیث حکایت میکند
 گرفته جمعی از جوانان سیستان نشسته بودند و از اطراف و اطراف چیزها باز میگفتند یعقوب نیز آنجا بود و به سوز

لیکن اگر غلبه ختم را باشد مراد میدان و زمین شوم چنان طلبید یعنی غالب می شوم یا کشته می گردم طلبت
یا برآیم بحسب پنج گزنده یا شوم زیر پا سگنده آفروده اند که در آن حرب شمشیر میزد و بر لشکر ختم حمله میبرد
تا وقتی که آفتاب نصف النهار رسید و حرارت بر دل مبارزان غلبه کرد و در بهار تشنگی خشک شد و غبار
کارزار بر رخسارها نشست که از خواص علما ان سلطان عرب با طرفه آب بر عقب ملک می تاخت تا
نزدیک و رسید گفت یا ایها الملك تشنه شده باشی زمانه توقف فرما تا قدری آب بیاشامی
ملک گفت تیغ آبدار من ازین تشنه ترست بخدا عوذ جل که تا او از خون دشمنان سیراب نشود من نیز
تشنگی خود را تسکین ندم و بواسطه این عزیمت درست و جرأت تمام و شجاعت کامل حق سبحانه و تعالی
او را بر دشمن ظفر بخشید ملت کس را که از دست یاری به گریه و گریه کند و او را از سنگند ذوالقرنین پسند
که نشان پادشاه ویریت گفت آنکه پرسد که دشمن چندست بلکه تفحص کند که کجاست و هر آنکه چنین
سروا می شود می جویشیر بندی بگیرد دست به صفت عادی در آشکست بگریز گران سنگ و شمشیر تیز
روان در جهان افکند و شمشیر ان از ابوزر جهر برسد که شجاعت چیت گفت قوت دل گفت چرا
قوت دست نمی گوی گفت اگر دل قوی نیست قوت در دست نیماند من شونده ام که کی از مبارزان عرب
پیر شده بود و با وجود ضعف پیری قوت دل داشت و در دست میخواست که سوار شود و کس باز و سعاد
گرفتند تا سوار شدند ادبی آغاز طعنه زدن کرد که ازین کس چه کار آید که دو کس باید که او را سوار کنند شجاعت
او چه خواهد بود پیر سخن او بشنود گفت آری دو کس باید که او را سوار کنند اما هزار کس باید که او را فرود آرند
نوشیروان سخن حکیم را مسلم داشت و فرمود که راست گفتی قوت دست تابع قوت دل است **فرد**
آدمی را قوت دست از دست بهر که او را دل قوی باز و قوی در وقتیکه سکندر بغیریت تسخیر عالم سواری شد
در سطورا طلبید و گفت ای حکیم درین میدان که قدم نهاده ام داین مهم را که پیش گرفته ام هر آنکه مرا
دوستان و دشمنان پیدا آیند با هر یک از ایشان چگونه میباشی گفت ای ملک اصل آنست
که تا ممکن و مقدور باشد دشمن انگیزی کنی و بر دوستان خواری روانداری و اگر دشمنی پیدا شود او را بستان
و دولنوازی اختصاص دهی تا دوست شود و دوست را بعزت و حرمت خاص گردانی تا از دوستی بگریزد

سوار شده
م
فرد و خنایان
ک
۱۰
۱۱
۱۲
۱۳

اسکندر فرمود که زیادت کن حکیم فرمود از کار دشمن غافل نشوی اگر چه اندک باشند و بر شکر اعتماد کنی اگر چه
 بسیار باشند و تا هم سخن نرود و هست ساخته تواند شد کلام درشت بر زبان زانی و کار با بتا زیاده بر آید شمشیر از
 نیام بر نیاری اسکندر فرمود که شاید کار من با خصم بجاریت انجام در آن بجه کیفیت نخل توان کرد و کبد
 نوع اقدام توان نمود حکیم گفت که حال حرب از دو بیرون نیست یا تو بجز بر روی یا کسی بجز قوی می آید اگر تو بجز کسی قصد
 کرده ده شرط رعایت باید کرد اول باید که غرض از آن جنگ جز خیر محض نباشد و طلب من حق و دفع
 ظلم و فساد بود و دوم توجیه باید نمود بحضرت عزت تعالی شاه و از وی واری طلبیدن و در دعای خیر و صدقا
 کوشیدن و از اهل قلوب و قبور استمداد و بهمت فرمودن رسوم شرائط حزم و سوره اطن بقدریم رسانیدن و نهان
 و جاسوسان بر کار باید کردن و تقصص لشکر خصم کیفیت احوال و کسب رجا^عل ایشان بواجبی باید نمودن
 چهارم با لشکری توجیه باید کرد که همه یک دل یک بان باشند که اتفاق سپاه با پادشاه موجب فتح و نصرت و سبب
 ظفر و قوت است چنانچه گفته اند **مشتو** **کس** راطفر ز طفر صلاست که در پردلی لشکر تریک است
 سپه را که فیروز مندی رسد زیاران بکند بلندی رسد و موافقت اکابر و اتفاق بزرگان خصوصاً اقرباد و مینا
 ضرورت است بچشم شکر او عداوت نیکو دادن و بنویسند بای بزرگ مستطهر گردانیدن و نیت باید کرد که آن
 مواعید بوفار رسد ششم تا توان نفس خود میا شمر حرب نباید شد که اگر شکستی رو نه نماید آن را تدارک
 توان نمود هفتم در تدبیر کار لشکر کشی و سپاه سالاری کس را اختیار باید نمود که به صفت آراسته باشد اول
 شجاع و قوی دل بود و بدان شهرت یافته باشد و نام و آوازه پیدا کرده تا از ترس و هراس و در دل
 افتد دیگر را که صاحب تدبیر تمام داشته باشد و مدخل و مخارج جنگ را دانسته که جای باشد که را
 باین شجاعت بکار آید و انواع حیل و خداع بکار باید برد که خدعه در حرب مکروه نیست بلکه مستحسن است چنانچه
 در خبر واقع شده آنحضرت محمد صلی الله علیه و آله و سلم دیگر ماریست حروب کرده باشد و صاحب تجارت شده که فوائد تجرید بسیار
 شرط ششم آنست که چون کسی در شناسایی حرب بسیار زبیر و شجاعت از اقربان و اکفایا متاثر شود در عطا
 و صلحت و ثناء و محبت او بجا یاقود و بلکه در آن باب بسیار بانی باید نمود و باید دیگران را نیز میل هوا و ارمی جان سپاری
 شود و تخم در روز حرب از غفلت دور باید بود که بسیار کسی بوده که ظفر زد و یک سیده و یک نفس از جنگ غافل شده اند

بنده
مخلص
مخلص

راجستان

7

انصاف

توضیحات:

✓

۱۰۰

بسم الله الرحمن الرحيم

Pr

३३

4

22

٥٥٥

١٢

...

و بدان غفلت کار و گرگون شده و هم اگر لشکر خصم شکسته گردد و در پی ایشان نباید رفت و بزودی کس در
عقب نباید فرستاد که چندین کربت واقع شده که لشکر بازگشته آن فرستادگان رازده اند و قوت باز یافتم
معاودت نموده اند و لشکر غالب را مغلوب ساخته و اگر کسی بحرب تو می آید و تو در صدد دفع اوئی
از دو حال بیرون نیست یا ترا طاقت مقاومت او هست یا نه اگر هست اوئی آنست که بهر نوع
از انواع تدبیر که ممکن باشد او را از مقام دشمنی بیاورد و اگر این صورت دست ندهد شتر از طرب
آنچه مذکور شد رعایت باید فرمود و اگر طاقت مقاومت نیست جاسوسان و دیده بانان بر کار باید کرد
و در باب محافظت راهها و در پند باد استحكام قلع و بار خیر نهادن تقصیر نباید نمود و در طلب صلح
بدل اموال و استعمال حیل و مکار نه ضرورت است و اگر دشمن طلب صلح کند از صلح ایات باید نمود و هرگاه
ستیزه و بجای پیش نباید گرفت چه بجای مذموم است و طالب صلح با خرم مظهر و منصور گردد و مشهور
ستیزه گمن زانکه باد ستیزه کند باغ انصاف را برگزیند ستیزه بجای رساندن که دیران کند خان مان کهن
کند عاقل اندر ره صلح سیر تو این راه میرد و قطع می شود اسکندر این سخنان را دستور العمل ساخته بناس جنگ و
صلح برین نهاد چون صفت شجاعت مراد دولت را بهترین صفت است سخن درین باب بسر خط طایب
سید محمد الله که شاهزاده جوان بخت پر تدبیر قشومی ابو الحسن آن شاه روشن ضمیر که توانا گلی یافت و در آن
جهاندار شاه که در زمانه فروریزد از صولتش که قات چو در معرکه بر کشد تیغ تیز و بکوه کند کوه را سنگ ریزه
بکوهان صفت بازو که کارگاه و مساعیدت بخت بیدار هر طرف که رود رایت ظفر بیکرش متوجه گردد
فتح و نصرت دوایه استقبال موبک هایون نمایند و بهر جانب که مقصود هست بلند و مطلع نظر نموده
باشند اقبال و سعادت بطریق استقبال عزم مراقبت و موافقت حشم عالی فرمایند و طمع
هر کجا عزم بجای گیرند آن در کاف و نصرت را بدین جانب بکشد و عزم دولت پرورش ملک و ملت شاه تیغ نصرت گسترش او در دولت
و عساکر نصرت مانعش بر روز کارزار چون آتش حمله گزاند و در میدان جنگ از روی ثبات و درنگ چون
کوه البرز یا پادشاه قشومی یکایک تیغ زن چرخ گسار و سر صف لشکر چون زلف دل آید ولایت گیر چون حسن جمیان
عبارت گیر چون جوهر قیابان همه چون شعله های عشق بشویند همه چون غمزه و بر جگر دوزخ همه چون چشم خویان نقشه گیر

همچون هر مرد انداز و خور بنوع حق سبحانه و تعالی لا ینال علیک عطف آنحضرت را بر مفارق ملازمان محله
و مستدام دارا و مجرب خلیف عباد الاله

باب سی و یکم در غیرت

آن لازم باشد و در تدبیر مهمات و تاکید سیاسات سلاطین را این صفت چاره نیست هم در مولیت و هم
در مقام مملکت زیرا که غیرت دو نوع است غیرت دین و غیرت دنیا و رعایت هر دو نوع ضرورت است اما غیرت
دین آنست که در شئیت امر معروف و نهی منکر سعی نماید و ملازمان حضرت در عایای مملکت خود را بطاعت
فرمایند و از بعضی و مناسی منع کنند و در حدیث آمده که هر که از شما منکر بکند بنید یعنی آنچه مخالف شریعت باشد
باید که آنرا تفسیر دهد و بدست یعنی بدو راه یا بشیر خیا یا بقتضای شرع باشد و این مرتبه اهل اختیار و اقتدار است
پس اگر بدست نتواند که دفع کند زبان منع فرماید اول نصیحت و اگر نشد بجهت و بختی سخن گوید
و این مرتبه اهل علم و ادب و در شرع است و اگر زبان منع میسر نشود بجل آن را دشمن دارد و این
مرتبه ضعیفان است از عوام الناس و بعضی از علمای ائمه این حدیث برین وجه آورده اند که کنس و راز و دل
الاسلام یعنی هر که در منع کردن بدست و زبان عاجز گردد و بجل آن را دشمن ندارد آن کس را از مسلمانان
نصف نیست قطعه نمی منکر بدست باید کرد و در میسر نباشد این کار به زبان منع کن و اگر نتوان
و در دل خویش می کشان کاف و هر سلطان که در اقامت جد و دشمن و ابرار احکام دین کوشد باین حق
طل الله باشد چون پادشاه را بواسطه کثرت مهمات ملکی بجزئیات این امر رسیدن متعذر است برآینه
مختبان در مملکت خود نصیب باید کرد و محتسب باید که در اسلام صلب بود و حمیت دین پروری بر دماغ
باشد و بصفت عفت و پرهنرگاری و امانت در استی و کلمه گستاخ بود و هر چه کند براس تقویت دین
کند و از غرض در یا دور و از و داعی نفس و هوا بر طرف تا قول و در دلمات تاثیر کند
سخن که آن غرض پاک فایده است اگر بنگ گوئی در آن اثر دارد و آورده اند که شیخ ابوالحسن نوری قدس سره عادت
داشت که هرگاه منکر دید که از آن منع کرد که اگر چه در آن خوف قتل بود و روزی بر کنار دجله
بجست طهارت نماز میرت زد و تنه دیدنی خم سر بر در و نهاده بود و بر هر یک شسته که لطیف شیخ ازین

باید در مملکت
کثرت غرض
بسیار سخن بزرگ
در غایت
مستدام
باید که از تفسیر دهد بدست یعنی بدو راه یا بشیر خیا یا بقتضای شرع باشد و این مرتبه اهل اختیار و اقتدار است
پس اگر بدست نتواند که دفع کند زبان منع فرماید اول نصیحت و اگر نشد بجهت و بختی سخن گوید
و این مرتبه اهل علم و ادب و در شرع است و اگر زبان منع میسر نشود بجل آن را دشمن دارد و این
مرتبه ضعیفان است از عوام الناس و بعضی از علمای ائمه این حدیث برین وجه آورده اند که کنس و راز و دل
الاسلام یعنی هر که در منع کردن بدست و زبان عاجز گردد و بجل آن را دشمن ندارد آن کس را از مسلمانان
نصف نیست قطعه نمی منکر بدست باید کرد و در میسر نباشد این کار به زبان منع کن و اگر نتوان
و در دل خویش می کشان کاف و هر سلطان که در اقامت جد و دشمن و ابرار احکام دین کوشد باین حق
طل الله باشد چون پادشاه را بواسطه کثرت مهمات ملکی بجزئیات این امر رسیدن متعذر است برآینه
مختبان در مملکت خود نصیب باید کرد و محتسب باید که در اسلام صلب بود و حمیت دین پروری بر دماغ
باشد و بصفت عفت و پرهنرگاری و امانت در استی و کلمه گستاخ بود و هر چه کند براس تقویت دین
کند و از غرض در یا دور و از و داعی نفس و هوا بر طرف تا قول و در دلمات تاثیر کند
سخن که آن غرض پاک فایده است اگر بنگ گوئی در آن اثر دارد و آورده اند که شیخ ابوالحسن نوری قدس سره عادت
داشت که هرگاه منکر دید که از آن منع کرد که اگر چه در آن خوف قتل بود و روزی بر کنار دجله
بجست طهارت نماز میرت زد و تنه دیدنی خم سر بر در و نهاده بود و بر هر یک شسته که لطیف شیخ ازین

عجب داشت چه در مباهات و تجارات چیز که لطیف نام داشته باشد شنیده بود از ملاح سوال کرد که درین تنها چیست ملاح گفت تو مرد درویشی با اینها چکار داری برودری میم خود باش شفت شیخ بدانستن آن زیادت شد ملاح را گفت البته میخواهم که بدانم که درین تنها چیست و چه نسبت ملاح گفت ای درویش فصول درین تنها خمر است و براس معتقد خلیفه آورده اند شیخ نگاه کرد چوبی گران این زورق افتاده بود ملاح را گفت آن چوب را بدست من ده ملاح در خشم شد شاگرد خود را گفت آن چوب را بدست او ده تا به بیم که چه خواهد کرد شاگرد چوب را بدست شیخ داد شیخ آن چوب را بدست مبارک گرفته یک یک حم را می شکست و ملاح از ترس می لرزید و فریاد میکرد تا بپوشان آفتاب که شعله خشم بر خیزد او بود با کسان خود برسد و شیخ را گرفته نزد خلیفه برد و صورت حال تقریر کرد معتقد بغایت جباری میور بود و تمکار گشته سیاست شمشیر کرده اهل بغداد دیدند که شیخ را پیش معتقد می برند بغایت اندوهناک شدند و شک نه کردند در آن که فی الحال شیخ را شهید خواهد کرد اما چون شیخ را آوردند معتقد بر کسی آشنیست بعد و گریه هم از آهمن بدست گرفته و جامه سرح پوشیده و این علامت قهر و سیاست او بود بانگ بر شیخ زد که تو کیستی که چنین گستاخی میکنی فرمود که من محتسبم گفت با مکر احتساب میکنی گفت با مکر خدا و رسول گفت ترا که محتسب ساخته گفت آنکه ترا پادشاهی داده مرا محتسبی داده معتقد ساعتی سر در پیش افکند پس سر بر آورد و گفت ترا چه بر آن داشت که این تنها را شکستی جواب داد که شفقت در حق تو دور حق رعیت تو گفت در حق من چگونه شفقت کردی گفت چنانکه منکر می راک تو در ازاله آن تقصیر روا داشتی آن را از تو منع کردم و ترا از گرفتاری قیامت خلاصم آدم گفت در حق رعیت من چگونه گفت چنانچه باز کتاب تو بر محرمات مردم بر معاصی دلیر میگردد چون از تو حرام باز آید دیگر آن دلیری نتواند کرد چه عامه خلق در صلاح و سداد تابع پادشاه اند اگر او را بر پنج صلاح بینند هم طریق صلاح پیش گیرند و ثواب آن همه بر یوان و سراج گردد و اگر از و فساد مشاهده نمایند ایشان نیز در فسق و فجور کوشند و در و بال آن همه بد و باز گردد پس هم در حق تو مهربانی کردم و هم در حق رعیت تو و غرض من نه دشمن درین عمل مگر خوشنودی حق عزوجل معتقد بگریه درآمد و گفت

عجب داشت چه در مباهات و تجارات چیز که لطیف نام داشته باشد شنیده بود از ملاح سوال کرد که درین تنها چیست ملاح گفت تو مرد درویشی با اینها چکار داری برودری میم خود باش شفت شیخ بدانستن آن زیادت شد ملاح را گفت البته میخواهم که بدانم که درین تنها چیست و چه نسبت ملاح گفت ای درویش فصول درین تنها خمر است و براس معتقد خلیفه آورده اند شیخ نگاه کرد چوبی گران این زورق افتاده بود ملاح را گفت آن چوب را بدست من ده ملاح در خشم شد شاگرد خود را گفت آن چوب را بدست او ده تا به بیم که چه خواهد کرد شاگرد چوب را بدست شیخ داد شیخ آن چوب را بدست مبارک گرفته یک یک حم را می شکست و ملاح از ترس می لرزید و فریاد میکرد تا بپوشان آفتاب که شعله خشم بر خیزد او بود با کسان خود برسد و شیخ را گرفته نزد خلیفه برد و صورت حال تقریر کرد معتقد بغایت جباری میور بود و تمکار گشته سیاست شمشیر کرده اهل بغداد دیدند که شیخ را پیش معتقد می برند بغایت اندوهناک شدند و شک نه کردند در آن که فی الحال شیخ را شهید خواهد کرد اما چون شیخ را آوردند معتقد بر کسی آشنیست بعد و گریه هم از آهمن بدست گرفته و جامه سرح پوشیده و این علامت قهر و سیاست او بود بانگ بر شیخ زد که تو کیستی که چنین گستاخی میکنی فرمود که من محتسبم گفت با مکر احتساب میکنی گفت با مکر خدا و رسول گفت ترا که محتسب ساخته گفت آنکه ترا پادشاهی داده مرا محتسبی داده معتقد ساعتی سر در پیش افکند پس سر بر آورد و گفت ترا چه بر آن داشت که این تنها را شکستی جواب داد که شفقت در حق تو دور حق رعیت تو گفت در حق من چگونه شفقت کردی گفت چنانکه منکر می راک تو در ازاله آن تقصیر روا داشتی آن را از تو منع کردم و ترا از گرفتاری قیامت خلاصم آدم گفت در حق رعیت من چگونه گفت چنانچه باز کتاب تو بر محرمات مردم بر معاصی دلیر میگردد چون از تو حرام باز آید دیگر آن دلیری نتواند کرد چه عامه خلق در صلاح و سداد تابع پادشاه اند اگر او را بر پنج صلاح بینند هم طریق صلاح پیش گیرند و ثواب آن همه بر یوان و سراج گردد و اگر از و فساد مشاهده نمایند ایشان نیز در فسق و فجور کوشند و در و بال آن همه بد و باز گردد پس هم در حق تو مهربانی کردم و هم در حق رعیت تو و غرض من نه دشمن درین عمل مگر خوشنودی حق عزوجل معتقد بگریه درآمد و گفت

این کار تر از مینده است بعد ازین هر منکر که بینی تغییر کن و حکم کردم که هیچکس ترا منع نکند و از خویش
این حدیث معلوم میشود که چون محتسب حقانی باشد هیچ آفتی بوی نرسد **مشنوی**
آن کی که با پیغمبر گفتار کن و نهی منکر می کند اندرین + لیک می ترسم که از اهل حسد + آفتی در روزگار من رسد
گفت اگر این کار بر حق کنی + از بلاهاست + دو عالم آید + اما غیرت دنیا ته نوع است اول نسبت با شاه
و اقران دوم نسبت با خاصه خود سوم نسبت با عموم خلق اما آنچه نسبت با امثال خود است چنان باشد
که تفوق خواهد بر ایشان برتریه که هیچکدام را بر دسر فرازی نرسد و بحسب جاه و صولت و قدر و شوکت
و حشمت و عظمت و اقتدار و ایست از همه پیش باشد و هر آینه از ظهور این غیرت و وفور این حمیت
کارهای کلی کشاید و مهمات حسب المراد برآید و این از خصائص اهل ممت است و هر چند ممت
بلندتر باشد علیه این غیرت بیشتر بود و آورده اند که یکی از اولاد سلاطین حکیمی را پرسید که من بخاتم
که از اخوان و اقران خود بر سر آیم و گوئی دولت از میدان اختیار بچوگان اقتدار بر بایم و از اسباب این
کار چه چیز بدست باید آورد و حکیم گفت ای ملک زاده هیچ شئی مرا کتاب دولت رای از ممت غیرت
نیست **مشنوی** که کوز غیرت بر خستین سر تیغ را بگذراند و تیغ از غیرت بدست آید شش نام و تنگ
از غیرت مراد خود آرد و بچک چن گفت آن مرد بیدار است که از غیرت آید بکفت تاج تخت + اما غیرت که نسبت بخاصه
خود است همچنان باشد که خواص حرم خود را از چشم نامحرم پوشیده دارد و ایشان را در محافظت خود
عصمت و عفت مبالغه نماید و هر چه رعایت آن شرعاً و عرفاً لازم باشد ایشان را بران معناد سازد
تا بیکت آن اهل بی رعیت نیز بصلاح موصوف و از فساد دور باشند و بزرگی در وصیت یکی از بزرگان
حرم خود فرموده است **مشنوی** عصمتیان را بمقام جلال + جلوه حرامست مگر اجلال دیده بهر رو نباید کشاد
پای بهر کوئی نباید نهاد این همه آفت که بر من میرسد از لطف تو به شکن میرسد دیده فرو پوش چو در درخت
ناشتوی تیر ملا را برفت + هر که بجز حقیقت حلال بود + رخ منماد و همه خالت بود + اما غیرت نسبت بعموم خلق
چنان است که غیرت که بر محذرات حرم سلطنت دارد نسبت با حرم همه مسلمانان یکایک آرد و نگذرد که از ملازمت
درگاه عالم پناه بدنامی بخاندان مردم باناموس رسد و در استکشاف گناه مسلمانان سعی نماید و عیوب

۱. استغفار
 ۲. توبه
 ۳. زکوة
 ۴. صوم
 ۵. صدقة
 ۶. حج
 ۷. عمره
 ۸. نیت

رعایا کے مملکت خود بقدر امکان پوشیدہ دارد کہ در حدیث آمدہ کہ ہر کہ عیب مسلمانے پوشد خدا
 عزوجل عیب اور پوشد و در واسطے ہست کہ گناہان اور در دنیا و آخرت پوشیدہ دارد و فرود
 شے ہست کہ شتر ستر اند علیک پردہ کس نہری کس نہ پڑے تو: و حقیقت ہمان غیرت ست در حمایت حال خود و کمال
 غیرت آنست کہ چون کسی پناہ بوسے آورد اور از پناہ دادہ بھین حمایت خود آورد و تا ممکن باشد نہینار
 دادہ خود را ضائع نگذارد و در عرب دستور بودہ و حالانکہ در ولایت حجاز ہست کہ چون کسی در سایہ دیوار یا ظلال
 خیام ایشان درآمدے اور از چادر و اندے بے آنکہ زبان نہینار خواستے و نہیناری خود را بدست کسی
 باز نہاندے و بسیار مال دین کار صرف کردندے بلکہ خونہار بختہ شدے و از مسلمان کار و زنگہ شدے
 و بعضے جانوران را نیز کہ بخیمہ ایشان پناہ بردے یا بچراگاہ ایشان درآمدے حمایت کردندے آوردہ اند
 کہ بہرام گور و قتلے در دیار عرب بانہمان متذکرے بود و نہمان اورا با برادرش یزدجرد تربیت میفرمود و در
 و شکار قصد آہوے کرد و آہواز پیش او در رسیدہ ہر طرف میگردید و بہرام از عقیدہ و نفاخت ہوا
 گرم شد و آہواز تشنگی بے طاقت گشتہ بکنار قبیلہ رسید و بخیمہ اعرابی قبیلہ نام درآمد اعرابی اورا گرفت و بر تن
 بست و متعاقب او بہرام بدخیمہ رسید تیر کمان تہادہ نعرہ زد کہ اے صاحب خانہ شکار من اینجا آمد
 بیرون آرقبیلہ نہانست کہ او کیست گفت اے سوار زیباروے مروت نباشد کہ جانورے را کہ پناہ
 بدین خیمہ آوردہ باشد بدست کسی باز دہم تا بکشد بہرام در شتی آغاز کرد قبیلہ گفت سخن دراز کن تا این
 تیر کہ در کمان داری بر سینہ من زنی و مرا کشتی دست تھتر تو بگردن این آہوزسد و آن دم کہ مرا
 بکشتی مردم قبیلہ من تیرا بچست و جوے آہو بخورند گذشت بر جان خود رحم کن و از مسلمان آہو گذرد
 و اگر تو قتلے داری این اسپ تازی ترا اورا کہ بردار این خیمہ بستہ است با زین و بجام مطلقا تو و آدم سو
 شو و اسپ خود را جنبیت ساز و بمقام خود باز گرد بہرام را این حمایت خوش آمد و با اسپ او التفات
 نمودہ عنان بگردانید و بگوک خود پیوست و آن روز کہ تاج سلطنت بفرق ہمت او نہاند و ہم
 طوق فرمان او و گردن اطاعت آنگند نہ بہرام قبیلہ را طلبید و تربیت کرد و اورا در عرب و ایران
 لقب کرد یعنی زہار و ہندہ آہوان و حمایت کنندہ ایشان ششوی کہ را کہانی نہاد و شتی

رعایا کے مملکت خود بقدر امکان پوشیدہ دارد کہ در حدیث آمدہ کہ ہر کہ عیب مسلمانے پوشد خدا
 عزوجل عیب اور پوشد و در واسطے ہست کہ گناہان اور در دنیا و آخرت پوشیدہ دارد و فرود
 شے ہست کہ شتر ستر اند علیک پردہ کس نہری کس نہ پڑے تو: و حقیقت ہمان غیرت ست در حمایت حال خود و کمال
 غیرت آنست کہ چون کسی پناہ بوسے آورد اور از پناہ دادہ بھین حمایت خود آورد و تا ممکن باشد نہینار
 دادہ خود را ضائع نگذارد و در عرب دستور بودہ و حالانکہ در ولایت حجاز ہست کہ چون کسی در سایہ دیوار یا ظلال
 خیام ایشان درآمدے اور از چادر و اندے بے آنکہ زبان نہینار خواستے و نہیناری خود را بدست کسی
 باز نہاندے و بسیار مال دین کار صرف کردندے بلکہ خونہار بختہ شدے و از مسلمان کار و زنگہ شدے
 و بعضے جانوران را نیز کہ بخیمہ ایشان پناہ بردے یا بچراگاہ ایشان درآمدے حمایت کردندے آوردہ اند
 کہ بہرام گور و قتلے در دیار عرب بانہمان متذکرے بود و نہمان اورا با برادرش یزدجرد تربیت میفرمود و در
 و شکار قصد آہوے کرد و آہواز پیش او در رسیدہ ہر طرف میگردید و بہرام از عقیدہ و نفاخت ہوا
 گرم شد و آہواز تشنگی بے طاقت گشتہ بکنار قبیلہ رسید و بخیمہ اعرابی قبیلہ نام درآمد اعرابی اورا گرفت و بر تن
 بست و متعاقب او بہرام بدخیمہ رسید تیر کمان تہادہ نعرہ زد کہ اے صاحب خانہ شکار من اینجا آمد
 بیرون آرقبیلہ نہانست کہ او کیست گفت اے سوار زیباروے مروت نباشد کہ جانورے را کہ پناہ
 بدین خیمہ آوردہ باشد بدست کسی باز دہم تا بکشد بہرام در شتی آغاز کرد قبیلہ گفت سخن دراز کن تا این
 تیر کہ در کمان داری بر سینہ من زنی و مرا کشتی دست تھتر تو بگردن این آہوزسد و آن دم کہ مرا
 بکشتی مردم قبیلہ من تیرا بچست و جوے آہو بخورند گذشت بر جان خود رحم کن و از مسلمان آہو گذرد
 و اگر تو قتلے داری این اسپ تازی ترا اورا کہ بردار این خیمہ بستہ است با زین و بجام مطلقا تو و آدم سو
 شو و اسپ خود را جنبیت ساز و بمقام خود باز گرد بہرام را این حمایت خوش آمد و با اسپ او التفات
 نمودہ عنان بگردانید و بگوک خود پیوست و آن روز کہ تاج سلطنت بفرق ہمت او نہاند و ہم
 طوق فرمان او و گردن اطاعت آنگند نہ بہرام قبیلہ را طلبید و تربیت کرد و اورا در عرب و ایران
 لقب کرد یعنی زہار و ہندہ آہوان و حمایت کنندہ ایشان ششوی کہ را کہانی نہاد و شتی

رعایا کے مملکت خود بقدر امکان پوشیدہ دارد کہ در حدیث آمدہ کہ ہر کہ عیب مسلمانے پوشد خدا
 عزوجل عیب اور پوشد و در واسطے ہست کہ گناہان اور در دنیا و آخرت پوشیدہ دارد و فرود
 شے ہست کہ شتر ستر اند علیک پردہ کس نہری کس نہ پڑے تو: و حقیقت ہمان غیرت ست در حمایت حال خود و کمال
 غیرت آنست کہ چون کسی پناہ بوسے آورد اور از پناہ دادہ بھین حمایت خود آورد و تا ممکن باشد نہینار
 دادہ خود را ضائع نگذارد و در عرب دستور بودہ و حالانکہ در ولایت حجاز ہست کہ چون کسی در سایہ دیوار یا ظلال
 خیام ایشان درآمدے اور از چادر و اندے بے آنکہ زبان نہینار خواستے و نہیناری خود را بدست کسی
 باز نہاندے و بسیار مال دین کار صرف کردندے بلکہ خونہار بختہ شدے و از مسلمان کار و زنگہ شدے
 و بعضے جانوران را نیز کہ بخیمہ ایشان پناہ بردے یا بچراگاہ ایشان درآمدے حمایت کردندے آوردہ اند
 کہ بہرام گور و قتلے در دیار عرب بانہمان متذکرے بود و نہمان اورا با برادرش یزدجرد تربیت میفرمود و در
 و شکار قصد آہوے کرد و آہواز پیش او در رسیدہ ہر طرف میگردید و بہرام از عقیدہ و نفاخت ہوا
 گرم شد و آہواز تشنگی بے طاقت گشتہ بکنار قبیلہ رسید و بخیمہ اعرابی قبیلہ نام درآمد اعرابی اورا گرفت و بر تن
 بست و متعاقب او بہرام بدخیمہ رسید تیر کمان تہادہ نعرہ زد کہ اے صاحب خانہ شکار من اینجا آمد
 بیرون آرقبیلہ نہانست کہ او کیست گفت اے سوار زیباروے مروت نباشد کہ جانورے را کہ پناہ
 بدین خیمہ آوردہ باشد بدست کسی باز دہم تا بکشد بہرام در شتی آغاز کرد قبیلہ گفت سخن دراز کن تا این
 تیر کہ در کمان داری بر سینہ من زنی و مرا کشتی دست تھتر تو بگردن این آہوزسد و آن دم کہ مرا
 بکشتی مردم قبیلہ من تیرا بچست و جوے آہو بخورند گذشت بر جان خود رحم کن و از مسلمان آہو گذرد
 و اگر تو قتلے داری این اسپ تازی ترا اورا کہ بردار این خیمہ بستہ است با زین و بجام مطلقا تو و آدم سو
 شو و اسپ خود را جنبیت ساز و بمقام خود باز گرد بہرام را این حمایت خوش آمد و با اسپ او التفات
 نمودہ عنان بگردانید و بگوک خود پیوست و آن روز کہ تاج سلطنت بفرق ہمت او نہاند و ہم
 طوق فرمان او و گردن اطاعت آنگند نہ بہرام قبیلہ را طلبید و تربیت کرد و اورا در عرب و ایران
 لقب کرد یعنی زہار و ہندہ آہوان و حمایت کنندہ ایشان ششوی کہ را کہانی نہاد و شتی

بے چشمه سار شرع مظهر طمع مرا بیکن لایق شتمون کج شومون بے ساینه سیاست بان کار کار: دوقی نفس اللعمر و املت برو
 و قرا مملکت اوست فرو گرتن سیاست سلاطین بود: و در عالم خاک غیش کش خورد: و در حدیث آمده که اگر پادشاه
 بنودے بعضے آدمیان بعضے را بخوردندے یعنی هلاک و نابود ساختندے مملکت را جز بپایست ضبط
 نتوان کرد و فتنه را جز بپایست سکون و آرام نتوان داد و آورده اند که کیے از خلفا بمنبر را مرتفع کشید
 مصحفے بروست گرفته پس در اثناے خطبه گفت اے مردمان نیکو شمار این بس است یعنی مصحف
 و بدان شما جز بدین راست نشوید یعنی تمثیر قطع سیاست آتش باشد که آزار از بهر بندگان بر فرزند
 چو ایشان بفرزند آتش تسلیم نهان بهتر که ایشان را بسوزند بطمعان خان پادشاه بود و است بزرگ
 سمار سیاستش عرصه مملکت را هموار ساخته و تمثیر بتیش بنیاد میدادی و همگاری از شهر و ولایت بر پا خست
 ناخست از بیم فتنه و فتنه بران سوختی بعد فرنگ بدست از صیقل سیاست او بزرگ ظلم از رخ جهان برفت
 روزے کیے از نو و او با ش گلدسته بخدمت او آورد سلطان بستی و گفت از کجا آورده گفت از گزرا
 بر چیده ام گفت گزرا با ملک تو بود و گفت: گفت از مالکش خریده گفت نه چرا که درین شهر گل خسرند
 و بسیار بے قیمت باشد سلطان تامل فرموده گفت هر که بے دستوری کسے در باغ او رود و گل بچید میانه
 نیز که بے اذن او میوه باز کند و ازین علما صورتهاے دیگر نیز تصور است حکم کرد تا دستش بر بندا کار
 شفاعت کردند تا یک انگشتش بر بند و ظمان خان پیوسته زندان و میاگان را میکتے روزه سلاطین
 جماعت بر دروازه شهر نوشتند که ما آن گیمیم که هر چند سزاند بیشتر شویم این خبر سلطان رسید فرمود تا
 در پهلوسے آن خط نوشتند که مانیر باغبانیم منتظر ایتاده که هر چند سر آید بدویم **فرد**
 هر خاک سر بر بند و گلشن ملک فی الحال سرش تیغ بر آید آ گویند که هر فرزند شیرزان عدل خود را بپایست
 اقترا ان و او بود و لطف خود را با قهر انصاف فرموده بیکان و بنواخته و بران را رسوا ساخته **میت**
 زده سیاست و راه کار و ان ستم کشید و سرش غان عدل و عالم دحقے رکاب را و دیانے ذت و کیفی شنه انگوچه اجان
 باغبان باز کرد و باغبان عنان سپید او گرفت و گفت مرا خستود کن و الا نزد شاه هر فرزند دوست تو
 تظلم کنم غلام خیرے بوسے میداد و او را منی منشد القصد هزار دینار بدو داد از بیت سیاست هر جز

سیاست
 در
 سیاست
 در
 سیاست
 در

و حکما گفته اند سلطنت بشا به مثال است و سیاست بمنزله آبپس لازمست پنج درخت سلطنت را
 یابد سیاست تازه داشتن تا مژه امن دامن حاصل یابد قطع خوش آن شمشیر که از رویش
 آمل کند در کتاب سیاست به سر تیغ او گاش سلطنت به تروتازه دارد آب سیاست به دیبا بدوست که سیاست
 بموقع آن است که در باره جمیع واقع شود که استحقاق آن داشته باشند و آن گروهی اند از همیشه و بداندیش
 که چون مار و کژدم ضرر ایشان بنحاص و عام و خرد و بزرگ میرسد یکی از سلاطین حکمی را پرسید که از آدمیان
 مستحق سیاست کیانند گفت هیچ آدمی استحقاق سیاست ندارد دلی سیاست بر سباع و دهنوم باید کرد
 یعنی درندگان و گزندگان پادشاه گفت معنی این سخن را روشن گردان گفت اے ملک از مخلوقات
 جمیع آنکه خیر محض اند و محض خیر و از ایشان همه نفع رسد و ضرر نرند و ایشان مانند ملائکه اند و بعضی
 دیگرند که ایشان محض شرند و شر محض چون گرگ و پلنگ و مار و کژدم و از ایشان همه ضرر رسد و نفع نرند
 پس از آدمیان هر که بر خوس و خصلت فرشتگان است افضل نوع انسان است و هر که بر طبع و سیرت
 سباع و دهنوم باشد بدترین درندگان و گزندگان است و مستحق سیاست ایشانند نه آدمیان و تنوعی
 سیاست پسندیده باشد به ولیکن گویم که با هر کسی بخور مردم آزار را خون مال که از مرغ بدکنده بر رویان
 آورده اند که در عهد نوشیروان ظالمی ضعیفی را طبا پنجه زد و او پیش نوشیروان آمده بظلم نمود و نوشیروان
 فرمود تا ظالم را بسا تنگاه برود و گردن بزدند یکی از خواص گفت عجب دشتم از عدل ملک که آدمی را
 بدین قدر جنایت بے جان ساخت نوشیروان گفت غلط کردی من آدمی را نه کشته بلکه گدازم
 بجان کردم و مار و کژدم را هلاک گردانیده ام پس کسی که پیشه کرد آزار مردم به معنی بدتر است از مار و کژدم
 آورده اند که خسرو پرویز از بزرگ پرستید که از طبقات خلایق لائق سیاست کیست گفت اے
 ملک خلایق پنج طبقه اند اول آنها که در ذات خود نیکنند از ایشان همگی بخلق سیرت را تقویت باید کرد و ایشان
 صحبت باید داشت دوم جمعی که خود نیکنند اما اثر نیکی ایشان کیسے نیرسد ایشان را عزیز باید داشت و بر خیر تحریص
 باید کرد سوم گروهی که میان حال باشند یعنی از ایشان نه خیر مردم رسد نه شر یعنی در ذات خود نه خیر باشند و نه شر ایشان
 راه خیر باید نمود و از شر خود باز باید فرود چهارم طائفه که ایشان به باشند اما کیسے نیرسد ایشان را خوار باید داشت

ع
 یاد آن که
 ع
 باران آن

بر احوال او واقف شود و او را تواند که بر فریب دهد و چنان کند که هر وقت که خواهد پیش تواند رفت
 شاید خبری باشد که توقف بر نماید و چون حال برین منوال بود هرگز نه سلطان بر خزنی و کلی صاحب
 وقوف گردد و بعد از آن دولت و ایمان و ولایت برین صورت که پادشاه بر احوال هر یک مطلق است
 اطلاع یا بندگی شبهه معاش ایشان بر وجهی باشد که باید و علمهای ناشائسته از ایشان وجود نیاید و منو
 چه نیکو معاشرت کار آگهی بکرمین نقد عالم مباداتی بزرگ عالم کس سر بر آرد و بلند که در کار عالم بود و شمشیر
 آورده اند که در خوارزم پادشاهی عادل بود نقش ^{الاعظم} لایمرا ^{الاعظم} بر صفی و خاطر نگاشت و این ^{الاعظم} شفقت
 علی خلق الله در میدان محنت آفرشته قطعه ز عدل و شد با بریفی ^{کنک} بخت بزرگ شده شیریه رفیق شغال
 نماند فرار بر در میدان جنگ : نماند از کرمین برین جنگال : و در زمان او کس راز میده بود که با لشکار اعلمی ناپسندیده
 از فسق و فجور توانستی کرد مگر یک بود از امر او ایمان دولت او که حقوق خدمت قدیمی داشت و بر
 در بارگاه با اختیار او کس نبود که خود را بصورت صلاح سلطان نمود و در خفیه بجز و زمر و انواع فسق و
 فجور مشغول بود و کس زهره آن نداشت که از و نه شکایت کند سلطان برین حال وقوف یافت
 خواست که مجامعة با و در آن باب سخن گوید چه اظهار این نوع کلمات از اکابر رفع حجاب و احتشام کند
 و آن مثبت سلطنت را مضرت پس روزی از و در آن امیر اطلبید و فرمود که مرا مرغی بیا
 که مقدار او صخر باشد و سرهای بال او سیاه و باقی بال و سفید و جزو کس این نوع مرغ را پس
 نتواند کرد امیر فرمود که بطلب آن اشتغال نمایم و بعد از آن که تو انم پیدا سازم اما مرا سه روز مهلت باید داد سلطان
 مهلت داد و امیر بحسب رجوی آن مشغول گشت در شهر و نواحی چنین مرغی بدست نیامد امیر بعد از سه روز
 بیایه سر سلطنت باز آمده مراسم اعتذار را تمهید داد که اسک ^{الاعظم} ملک بدان مقدار که مقدور دهم و در ششم جده و بعد
 نمودم و در تحقیر چنین مرغی سعی کردم پیدا نشد اشارت حضرت اعلیٰ بهر چه صادر شود در عوض آن
 تا مقدور میشاگرد انم سلطان فرمود که مطلوب من مثل این مرغیت است من اختیار شهر و ولایت بدست
 تو داده ام و تو از تحفیل این مقدار چیز عاجزی چگونه است برو سه روز دیگر مهلت دادم و این نوبت
 بے چنین مرغی باز نیامد و دیگر باره امیر رفت و بعد از سه روز دست نیامد سلطان فرمود که تو از

باید تا سه روز
 مهلت داد
 و بعد از آن
 امیر رفت
 و بعد از سه روز
 دست نیامد
 سلطان فرمود
 که تو از

چنین خبر داری که چهار مرغ بدین شکل و بیست و یک خانه هست و پیدا نمیتوانی کرد و بر سر
 چهار سوک شهر و از سر بازار شرقی گذر کن چون بدر فلان مسجد رسیدی محله است بر دست راست و در آن
 محله کوچه است بدین نشان و در پیش آن کوچه خانه است درش جانب غرب بدان خانه در آن
 و بصفه که در طرف جنوب است تو حبه کن بر دست چپ آن خانه است و در درون آن خانه خانه خروست
 در آن خانه را بکشای در آنجا قفسیست نمد زرد بر آن پوشیده و در آن قفس چهار مرغیست بدان نوع
 که من گفته ام بسیار امیر حیران شده از نزد سلطان بیرون آمد و بدستور که ملک نشان داده بود بر
 و قفس را با مرغان حاضر گردانید ملک فرمود که اهل حکومت باید که از شهر ولایت خود چنین با خبر باشد
 که من بستم امیر که این سخن شنید با خود اندیشه کرد که پادشاه که از بازار و کوچه و از خانه شهر چنین با خبر است
 امکان میدارد که بر اعمال پنهانی من هم وقوف داشته باشد من بعد معاش خود را تغییر میداد و پس
 از معاصی توبه کرد و براه راست باز آمد و ازین حکایت مفهوم میشود که اطلاع سلاطین بر احوال مردم
 فوائد بسیار دارد **مثنوی** چنین گفت مرد سخن آفرین از اخبار شاهان ایران من که هرگز منبگام نرغ و روان
 بخبر چنین گفت گاهی چون به جائی میرسد نهایت تو و ایستادن و فرمان حکم تو بایستد انداخته بقتلت کن چنانچه بیدارش
 را احوال گیتی خبر و آرایش به دور عده تست عالم تمام به شو غافل از کار خود و اسلام بهود دفع غفلت به تعین
 صاحب خبر نیست تا بر احوال هر ولایت اطلاع یابد تصور خلیفه گفته من به کس محتاجم اول عالمی
 که مال رعیت بمن ندهد مال من رعیت نگذارد و دوم شنبه که داد مظلوم بد ظالم بماند و حکم بے طمع و زحمت
 کند پس آه که سر بر کشید و گفت اے دریغ از سوم پرسیدند که آن کیست گفت آن شخصی که صورت
 احوال اینان را چنانچه هست بمن باز نماید و الحق اگر پادشاه را چنین کسان بدست افتند صلاح
 در میان خلق پیدا آید **آورد** اند که اردشیر بابک از سبک تنهس حال گماشتگان و نزدیکان و
 کار بدانجا رسیده بود که هر روز با امر او و زرا و اعمال و سامه طایمان گفته که دوش حال تو برین منوال بود
 که چه خور دی و کجا خفتی و با که سخن کردی و چه گفتی مردم ازین سخن تعجب نمودند و می گفتند ویرانندگان
 خبر میدهند و آن نبوالا با اعلام صاحب خبران با عی صاحبان این میان شنید مقبول آن جهان نمایان باشد

ہم بر جگر تکران نشین شدیم ہم ہم زخم داوخواہان باشند و اگر بے اعلام صاحب خبر تھے بموقف عرض رسد
 شرط آگاہی نیست کہ زور و وحکم فرماید چه بزرگان گفتہ اند کہ حکم پادشاہ بہتر از قضا و قدر میباشد کہ چون
 از عالم شہیت غم عالم شہرت کند و منع آن بیخ و جہ میسر نشود و احترام و اجتناب از آن نیز امکان
 نگذرد **مطلب** چنانکہ قضا و قدر رسیدہ تیرے یقین کہ بازگردید و بیخ و جہ تیرے پس شرط و ایوان ^{سلطنت}
 و حایان حوزہ مملکت آنست کہ در امور مصالح جمہور بے حجتہ قاطع و دلیلے ساطع و بے بنیہ روشن
 و برہانے واضح بیخ حکم با مضایر سازند و بے تامل و ایمان و تدبیر و ایقان کہ و اندہ ہند کہ خردمندان
 فرمودہ اند **قطع** باشد پندیدہ شرع و عقل کہ بے بنیہ شاہ فرمان و ہدایت کہ چون مضایر قضا حکم او
 گئے جان تانہ گئے جان ہدایت و شرط و دیگر آنست کہ از روی گمان بگنایان را در حقیقت ضرر و معرض خطر
 نیکنند کہ بیشتر گمانناہ و بال و بڑہ بازگردد چنانچہ حق سبحانہ و تعالیٰ فرمودہ کہ ان بعض الظن اثم
 و اگر کسی بجزو گمان بے تحقیق و ایقان در مے حکم فرماید و آن گمان خطا بیرون آید خود محل سخطہ
 منظر غضب افریدگار ساختہ باشد لغو باشد من ذالک **قطع** مکن کس را باندک ظن طیش
 عقوبت پایشمانی نیار و نہ چون شک از یقین گردید یا پشیمان گردی سود ندارد و آوردہ اند کہ در روزگار
 قباد شہر یار شخصے بویرانہ درآمد کے را دید اقادہ نیک و نیکرست سرش بریدہ بودند و کار و بر سینه اش
 نہادہ آن کس از غایت تحیر بہوت بدستوں کا اندر فی قوت استادن فی قوت فتن در ہمین حال کے از ملازمان
 حاکم آن ولایت بد بخار رسیدہ آن صورت مشاہدہ کردنی الحال اور دست و گردن بستہ و کار و پر خون
 از گردنش آویختہ بد رخانہ حاکم آورد و واقعہ را تقریر کرد حاکم بانگ برزد کہ این کس را جراتی گفت
 ایہا الملک من بیان یرانہ رسیدم و اورا کشتہ دیدم متحیر و متعجب گشتم در اثنا کے آن حال این کس مرا گرفتہ
 نزد شما آورد و من نہ از مقتول خبر دارم و نہ از قاتل حاکم گفت گمان من آنست کہ تو اورا کشتہ و بدین
 سخنان مجراہی کہ از دست من برہی بجارہ گفت ای ملک پامن گمان خود کار مکن کہ حق تعالیٰ می فرماید
 ان الظن لا یغنی عن الحق شایگان بجای یقین نمی نشیند حاکم گوش سخن وے نکرد و فرمود تا بردار
 شد اما در محلے کہ رسد گردن او کردہ میخواستند کہ بر کشتہ و ندای زدن کہ وے در فلان یرانہ کے را

حکم پادشاہ بہتر از قضا و قدر میباشد
 و اگر بے اعلام صاحب خبر تھے بموقف عرض رسد
 شرط آگاہی نیست کہ زور و وحکم فرماید چه بزرگان گفتہ اند کہ حکم پادشاہ بہتر از قضا و قدر میباشد کہ چون
 از عالم شہیت غم عالم شہرت کند و منع آن بیخ و جہ میسر نشود و احترام و اجتناب از آن نیز امکان
 نگذرد **مطلب** چنانکہ قضا و قدر رسیدہ تیرے یقین کہ بازگردید و بیخ و جہ تیرے پس شرط و ایوان ^{سلطنت}
 و حایان حوزہ مملکت آنست کہ در امور مصالح جمہور بے حجتہ قاطع و دلیلے ساطع و بے بنیہ روشن
 و برہانے واضح بیخ حکم با مضایر سازند و بے تامل و ایمان و تدبیر و ایقان کہ و اندہ ہند کہ خردمندان
 فرمودہ اند **قطع** باشد پندیدہ شرع و عقل کہ بے بنیہ شاہ فرمان و ہدایت کہ چون مضایر قضا حکم او
 گئے جان تانہ گئے جان ہدایت و شرط و دیگر آنست کہ از روی گمان بگنایان را در حقیقت ضرر و معرض خطر
 نیکنند کہ بیشتر گمانناہ و بال و بڑہ بازگردد چنانچہ حق سبحانہ و تعالیٰ فرمودہ کہ ان بعض الظن اثم
 و اگر کسی بجزو گمان بے تحقیق و ایقان در مے حکم فرماید و آن گمان خطا بیرون آید خود محل سخطہ
 منظر غضب افریدگار ساختہ باشد لغو باشد من ذالک **قطع** مکن کس را باندک ظن طیش
 عقوبت پایشمانی نیار و نہ چون شک از یقین گردید یا پشیمان گردی سود ندارد و آوردہ اند کہ در روزگار
 قباد شہر یار شخصے بویرانہ درآمد کے را دید اقادہ نیک و نیکرست سرش بریدہ بودند و کار و بر سینه اش
 نہادہ آن کس از غایت تحیر بہوت بدستوں کا اندر فی قوت استادن فی قوت فتن در ہمین حال کے از ملازمان
 حاکم آن ولایت بد بخار رسیدہ آن صورت مشاہدہ کردنی الحال اور دست و گردن بستہ و کار و پر خون
 از گردنش آویختہ بد رخانہ حاکم آورد و واقعہ را تقریر کرد حاکم بانگ برزد کہ این کس را جراتی گفت
 ایہا الملک من بیان یرانہ رسیدم و اورا کشتہ دیدم متحیر و متعجب گشتم در اثنا کے آن حال این کس مرا گرفتہ
 نزد شما آورد و من نہ از مقتول خبر دارم و نہ از قاتل حاکم گفت گمان من آنست کہ تو اورا کشتہ و بدین
 سخنان مجراہی کہ از دست من برہی بجارہ گفت ای ملک پامن گمان خود کار مکن کہ حق تعالیٰ می فرماید
 ان الظن لا یغنی عن الحق شایگان بجای یقین نمی نشیند حاکم گوش سخن وے نکرد و فرمود تا بردار
 شد اما در محلے کہ رسد گردن او کردہ میخواستند کہ بر کشتہ و ندای زدن کہ وے در فلان یرانہ کے را

گفته است جوانی از نظار گیان پیش آمد و گفت اے جلا و چندان صبر کن کہ من پیش ملک در آیم و صورت
 حال باز نہایم تعجیل نہائے کہ این شخص بگناہ ست و خون بگناہ کینن عمل تباہ میکند جلا و توقف
 کرد و اور پیش ملک بردند گفت ایہا الملک خونے کہ دران ویرانہ واقع شدہ من کردہ ام و آن کس
 دشمن من بود فرصتے یافتم اور بکشم و این جوان کہ اور سیاست فرمودہ ازین حال بخیرست ملک تامل
 بسیار فرمود و نذر کرد کہ دیگر مجھ و گمان حکم نہ کن پس آن جوان را محبوس ساختہ صورت حال بادشاہ قباد
 عرض کردند و اے علماے زمان پرسید گفتند اور انباید گشت زیرا کہ اگر یکے راکشہ سبب حیات
 دیگرے شدہ است پس قباد آن را طلبید و صورت حال ازوے پرسید و خلعت دادہ آزاد کرد و فرمود تا
 و صایاے وے نوشتند کہ بر بادشاہان لازمست کہ خون مردمان مجر و دہم و گمان نریزند **قطع**
 یاتے بگمان سیم مودت بنود کہ تا یقین بخون کشا بخیرت بدیاری کہ حکم از رہ گمان شدہ بنود و دیار از ان دیار گز
 آورده اند کہ یکے از ملوک بارعام دادہ بود و در بروے وضیع و شرف کشادہ اکابر و اصاغر بدیاری
 ہمایونش تبرک می بستند و دیدہ گوہر تلج و فروغ افشرش منور می ساختند **مصع**
 دیدن بروے سلاطین دیدہ روشن میکند پیرے از میان قوم سخن آغاز کرد و گفت ہر کہ بقایا می ملوک
 مستعد گرد و ہر نفس و تحفہ غریب باید گذرانید و دست امکان من بدخیرہ کہ از جنس زر و نقرہ باشند نیز
 آتا از جواہر حکمت دُرے شاہوار دارم میخواہم کہ درین مجلس شاکرتم بادشاہ فرمود کہ بضاعت محض در و زیار
 لطیف و کرم باز جملہ بضاعت رائج ترست بیارتا چہ داری پیر فرمود کہ اے ملک میان شک و یقین چہار
 انگشت بیش نیست ہر چہ چشم بیند یقین حق بود و آنچه گوش شنودہ شود در حقیقت و بطلان او شک
 و گمان مدخل دارد و شاید کہ باطل بودہ باشد ع شنیہہ کے بودماند دیدہ و چون فرمان شاہ بہر چہ باید
 نافذست پس در آنچه حکم شود باید کہ ازوے یقین وجود گیر و نہ از راہ گمان کہ اگر ناگاہ آن گمان
 مرتفع شود و یقین بنوعے دگر روے نماید سبب بدنامی دنیا و وبال آخرتست ملک را تحسین فرمودین
 سخن قبول تلقی نمود و منوی حکم کہ از سر یقینست آرایش ملک و زیورینست حکم کہ نباشن بگمانست
 آشوب دل و زبان جان از حکمی پرسیدند کہ سبب غفلت بعضی از ملوک چیست گفت سہ چیزست کہ بادشاہ

۲
 ۳
 ۴
 ۵
 ۶
 ۷
 ۸
 ۹
 ۱۰
 ۱۱
 ۱۲
 ۱۳
 ۱۴
 ۱۵
 ۱۶
 ۱۷
 ۱۸
 ۱۹
 ۲۰
 ۲۱
 ۲۲
 ۲۳
 ۲۴
 ۲۵
 ۲۶
 ۲۷
 ۲۸
 ۲۹
 ۳۰
 ۳۱
 ۳۲
 ۳۳
 ۳۴
 ۳۵
 ۳۶
 ۳۷
 ۳۸
 ۳۹
 ۴۰
 ۴۱
 ۴۲
 ۴۳
 ۴۴
 ۴۵
 ۴۶
 ۴۷
 ۴۸
 ۴۹
 ۵۰
 ۵۱
 ۵۲
 ۵۳
 ۵۴
 ۵۵
 ۵۶
 ۵۷
 ۵۸
 ۵۹
 ۶۰
 ۶۱
 ۶۲
 ۶۳
 ۶۴
 ۶۵
 ۶۶
 ۶۷
 ۶۸
 ۶۹
 ۷۰
 ۷۱
 ۷۲
 ۷۳
 ۷۴
 ۷۵
 ۷۶
 ۷۷
 ۷۸
 ۷۹
 ۸۰
 ۸۱
 ۸۲
 ۸۳
 ۸۴
 ۸۵
 ۸۶
 ۸۷
 ۸۸
 ۸۹
 ۹۰
 ۹۱
 ۹۲
 ۹۳
 ۹۴
 ۹۵
 ۹۶
 ۹۷
 ۹۸
 ۹۹
 ۱۰۰

از مملکت در عیت بخیر میگردد و اندر اول شهوت و متابعت هواست نفس که هر که بسودا نفس و آرزو
 و نه در ماندن و افسه هیچ کس و فراغت هیچ چیز ندارد **میسر** هر که از سودا شهوت مست
 کار او یکبارگی از دست نهد و مشهور است که شخصی اسکندر را گفت تو پادشاهی و بنایت بزرگ کن
 بسیار در عقد خود در آور تا قه زندان بسیار شوند و از تو یادگار ماند گفت یادگار من عدست و نیکامی ز
 باشد که کسی بر مردوان غالب آمده باشد و با خرمیون زنان گردد **شود** برای یکدم شهوت که خاک بر آید
 نبونین شدن شیر مردان دوم از اسباب غفلت حرص باشد بر جمع مال و ندادن گنج و هیچ صفتی ملوک را
 ناپسندیده تراز حرص مال جمع کردن نیست زیرا که حرص در جمع مال پروا به حرام و حلال نکند و غم ملک
 در عیت نخورد بلکه نخواهد که غیر او را مال و مناسک بود همه خود را خواهد و بالین همه هنوز سیر نشود **میسر**
 کاسه چشم حریصان پر نشد تا صدف قانع نشد و در شد آورد و اندک زاهدی سلطان را و عیت
 میگردد و گفت اے ملک حال عیت تو تو نگردد و تو پادشاه توانگرانی پس اگر مال از عیت بتانی
 محتاج شوند و آن زمان تو پادشاه محتاجان باشی حکیم فردوسی **سند موده مشنوی**
 اگر پادشاه را که گنج آورد و در بیستان بچ آورد چون کام پایید بدشمن سپرد پس آن بچ را با و باید سوز
 پادشاه را گفتند مال از عیت بتان و در خزانه نگرفت خزانه به از عیت نیست هرگاه میخواهم مال
 خود را از آن خزانه بر میدارم سوم از آنها که غفلت از شراب خوردن است و بکلای و ملاعب میل
 کردن و پادشاه باید که از مستی بپر هیزد زیرا که چون مست شود از ملک مال بخیر گردد و ملازمان محبت آنکه
 او را غافل یافته اند هر چه خواهند با هر که خواهند بکنند **میسر** بخیر دان مرد که خیرت هست
 کش طم بخودی در کشید و بسیار باشد که درستی صورتی چند وجود گیرد و خطی چند وقوع یابد که در شای
 تدارک و تلافی آن نتوان کرد **قطعه** مست بودن نیست و این را ملک شاه را در سلطنت این بسیاری خوش
 شاه باشد پاسبان ملک مستی خوش پاسبان را خواست نیست بداری خوش و الحمد لله الملك التواب که این شاهزاده گیتا
 دارا اے مالک را اے فریدون بخت سکندر تحت خورشید طلعت جبهه صولت **قطعه**
 ابو الحسن آن حسرو نماید که نازد بد و مسد سردی چو در عدلت ثانی سحرست بد و داد حق ملکیت سخری

در عیت بخیر میگردد و اندر اول شهوت و متابعت هواست نفس که هر که بسودا نفس و آرزو و نه در ماندن و افسه هیچ کس و فراغت هیچ چیز ندارد

می نگرد پس هیچ بر و پوشیده نماند و مفسران درین آیت که **لَا تَلْبِسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ** تو هم را
 بر نفس فرود آورده اند و فرست دو نوعست **فرست شرعی** و **فرست حکمی** **فرست شرعی** عبارتست
 از آنکه بواسطه تزکیه نفس و تصفیه قلب حجاب غفلت از عین بصیرت مرتفع شود تا مومن بنور حقین
 بینا گردد و در هرگز نگردد بفرست حقیقی را حواله او اطلاع یابد **فرست حکمی** بلکه گرازد و زناست بشنوند
 بر همه حالات و احوال شود و در اینجا آمده که امام شافعی و امام محمد رحمهما الله و پیش حرم کعبه نشسته
 بودند مردی از مسجد درآمد امام شافعی فرمود که این مرد درود گیر نماید امام محمد گفت آهنگر نظر من
 در می آید پس او را طلبیدند و از حرفه او پرسیدند گفت من قبل ازین آهنگری میکردم و حالا در و دگری
 میکنم و از اینجا صحت فرست این دو بزرگ معلوم می شود **قطعه** بدول که منظر نظر کبریا شود
 پیوسته جلوه گاه کمال فرست گو آینه بصیرت تجرید پاک ساز از آواز دلی مجال فرست آورد و اندک خواهی بود
 قطب لا خیار خواجه عبدالحق غجدوانی قدس سره روزی در معرفت سخن میگفتند که ناگاه جوانی
 بمجلس شریف ایشان درآمد بصورت زاهدان خرقه در بر و سجاده بر دوش در گوشه نشست و بعد از
 زمانه برخاست و گفت حضرت رسالت پناه صلی الله علیه و سلم فرموده که **الْقَوَا فِرَاسَةُ الْمُؤْمِنِ قَانَهُ**
 بنظر بنور الله سیر این حدیث صحت حضرت خواجه فرمودند که سیر این حدیث آنست که زنا بر سیر می آید
 آری جوان گفت نفوذ باشد که مرا زنا باشد خواجه بخادم اشارت فرمود تا خرقه از سر آن جوان برداشته
 و زنا بر سر در زیر آن پدید آمد **میسر** ضمیر که آن پوشش است از غبار پوشد نقش غیبی در و آشکارا
 جوان فی الحال زنا بر سرید و ایمان آورد حضرت خواجه فرمودند که اے یاران بیایید تا بر موافقت
 این نوع مد که زنا بر ظاهر سیرید یا تیر زنا بر باطن را قطع کنیم خروش از مجلسیان برآمد و در قدم خواجه
 افتاد تجدید توبه کردند و توبه چون باشد پشیمان آمدن بر در حق نو مسلمان آمدن عام را توبه زکار بد بود
 خاص را توبه زحید خود بود گفت پیر کاندین پیشوای توبه کن از هر چه کن غیر خدا **قسم دوم** که فرست حکمیت
 چنان باشد که حکما تجربه آن را دریافته اند و دلیلها را آن را از شکل و هیات مشاهده کرده و آن
 آن است آید و حکما را زمان نوشیروان جهت و در فرست رساله ساخته بودند پیوسته احوال مطالع

لعل
 اسیرین شایان
 بن آدم و خلق
 سبک
 علمت داس
 خواجه جابر
 خراسانی

و عا جزی بود و پیشانی متوسط که بروی ^{چشم} میوه باشد نشان صدق محبت و فهم و علم و هشیاری تدبیر
 بود و دلائل گوش گوش بزرگ نشان جملست لیکن صاحب از اوقات حفظ باشد و تند خوش بود و در بعضی
 اوقات و گوش خرد نشان احمق و وزدی بود و گوش معتدل نشان اعتدال احوال و دلائل ابرو
 ابرو بزرگ بسیار موه نشان درستی بود در سخن و ابرو بزرگ کشیده تا نزدیک ^{بینی} صدق نشان لاف
 و کبر بود و ابرو سیاه متوسط در کوتاهی و درازی نشان فهم و دیانت باشد و دلائل چشم بدترین
 چشمها از رقت چشم کلان نیز نظر نشان مسودی و غائی و بیایی و کاهلی بود و حموت چشم و قلت
 حرکت آن نشان نادانی و گند نمی بود و سرعت حرکت چشم و تیزی نظر نشان حیل و مکر و وزدی باشد
 و سرخی چشم نشان شجاعت و دلیری بود و نقطه زرد در گردن ^{چشم} نشان فتنه و شر و گنجین باشد
 و چون چشم متوسط بود میان بزرگی و خردی و سلامی و سرخی نشان فهم و هوشیاری و راستی و دیانت باشد
 و دلائل بینی باریک بینی نشان ^{پای} ملائمت و لیسنت باشد بینی کج نشان شجاعت بود و بینی پهن
 نشان شهوت و دوستی بود و فراخی سوراخ بینی نشان غضب و مسودی باشد و سبیری میان بینی با
 بینی سبزی نشان بسیار سختی و دروغگوئی بود و بینی متوسط در سبیری و باریکی و درازی و بینی نشان فهم
 و عقل بود و دلائل لب ^{پهن} قراح نشان راس صواب و شجاعت است و سبیری لب نشان حما
 و اعتدال لب با سرخی نشان راس صواب بود و دلائل دندان دندانها کج و ناموزن نشان مکر و حیل
 و خیانت بود و دندانها کشاده و هموار نشان عدالت و امانت و تدبیر بود و دلائل رخسار رخساره بزرگ
 و متفتح نشان ^{پهن} جمل و درشت خوئی بود و درازی و زردی رخساره بے علت نشان خست باطن و تسخیر
 است بود و متوسط این معانی نشان اعتدال بود و دلائل آواز آواز بلند و سبیری نشان شجاعت بود و آواز
 باریک نشان بدگمانی و توهم آواز معتدل نشان حسن کفایت و تدبیر غنی در آواز نشان حماقت و کبر
 و کم فهمی باشد و دلائل سخن و قیاس در سخن نشان خوبیت و حرکت دست بوقت سخن گفتن نشان زیرکی و تدبیر
 بود و دلائل گردن گردن کوتاه نشان مکر و خست بود و گردن دراز و باریک نشان بیداری و حماقت بود و گردن
 سبیری نشان جمل و پر خورون بود و گردن متوسط نشان صدق و عدل و تدبیر بود و دلائل سینه و شکم شکم بزرگ

نشان مبل و خناست و حلق و چین و فتنه بود لطافت تکم و سینه و اعتدال نشان حسن را و صفات
عقل بود و دلائل کثیف و پشت عرض کتفین و پشت نشان شجاعت و خفت عقل بود و تراری کتفین نشان
قیح سیرت بود و سوز و زهر و دلائل کف و انگشتان کف و انگشتان دراز نشان زیرکی باشد و صفات
و علامت همتا و تدبیر کار با دلائل ساق غلط ساق نشان نادانی و سخت رونی باشد و اعتدال آن
نشان اعتدال حال بود این مقدار علامات فراست حکیم عاقل را در تفرس احوال خلق کفایت بود
آیا اینجا سخن صاحب خیره است و درین باب نکته و نکته است و آن چنان باشد که او صانع و حکم
بدین دلائل ذکر کرده اند برای عوام الناس و کسانیست که در تبدیل اخلاق نگویند باشند و از صفات
سستی و بیکی گذشته و بر مرتبه انسانیت نرسیده و اگر کسی اخلاق و او صفت خود را بسبب ریاضت و تقوی
مشایخ یا تربیت و تقویت علماء و اطلاع بر اخبار و آثار قدما بصلاح آورده باشد با وجود دلائل شرع
بر شجاعت او نتوان کرد چنانچه در اخبار یونانیان آمده است که حکیم الهی افلاطون بر بالاس کمر
مسکن داشت و آن کوه را یک راه بیش نبود و بر سر آن راه نقاشی نشاند بود مقرر فرموده که هر که
خواهد که صحبت من آید اول صورت او را بکش و نزد من آرد تا از دلائل شجاعت او بر احوال او تفرس
کنم اگر دانم که لائق مجامعت من است بطیلم و الا ملقت و کس نشوم پس هر که آرزوی ملازمت حکیم
بود و آن مصور صورت او را کشیده نزد حکیم می برد و او در صورت تامل کرده او را می طلبید یا دیده باز
میگردانید و روزی که از اکابر بیاورد صورت او را بر حکیم عرضه کردند فرمود که این کس لائق صحبت من نیست
همین که این خبر بوی رسید پیغام نزد حکیم فرستاد که آنچه از اخلاق من بحسب فراست فهم کرده ای چنان
بوده اما من بر ریاضت همه را علاج کرده ام و تبدیل داده حکیم او را طلبیده صحبت خود مقرر گردانید
پس بکلی بنای کار بر دلائل فراست نباید نهاد و بدین ذکر است خود نیز تصرفات باید فرمود فیض الامام
اکی که از باب الدول تمهید مستطرب باید قطع بر دل پاک اهل دولت و دین فیض الامام میرسد خدا

در ره حق غلط نخواهد کرد و پیر کرانور اوست راه سبک

باب سی و نهم در کتمان اسرار و کی از آداب ملک اری پوشیدن اسرار و در افتاد

عقل بود و دلائل کثیف و پشت عرض کتفین و پشت نشان شجاعت و خفت عقل بود و تراری کتفین نشان قیح سیرت بود و سوز و زهر و دلائل کف و انگشتان کف و انگشتان دراز نشان زیرکی باشد و صفات و علامت همتا و تدبیر کار با دلائل ساق غلط ساق نشان نادانی و سخت رونی باشد و اعتدال آن نشان اعتدال حال بود این مقدار علامات فراست حکیم عاقل را در تفرس احوال خلق کفایت بود آیا اینجا سخن صاحب خیره است و درین باب نکته و نکته است و آن چنان باشد که او صانع و حکم بدین دلائل ذکر کرده اند برای عوام الناس و کسانیست که در تبدیل اخلاق نگویند باشند و از صفات سستی و بیکی گذشته و بر مرتبه انسانیت نرسیده و اگر کسی اخلاق و او صفت خود را بسبب ریاضت و تقوی مشایخ یا تربیت و تقویت علماء و اطلاع بر اخبار و آثار قدما بصلاح آورده باشد با وجود دلائل شرع بر شجاعت او نتوان کرد چنانچه در اخبار یونانیان آمده است که حکیم الهی افلاطون بر بالاس کمر مسکن داشت و آن کوه را یک راه بیش نبود و بر سر آن راه نقاشی نشاند بود مقرر فرموده که هر که خواهد که صحبت من آید اول صورت او را بکش و نزد من آرد تا از دلائل شجاعت او بر احوال او تفرس کنم اگر دانم که لائق مجامعت من است بطیلم و الا ملقت و کس نشوم پس هر که آرزوی ملازمت حکیم بود و آن مصور صورت او را کشیده نزد حکیم می برد و او در صورت تامل کرده او را می طلبید یا دیده باز میگردانید و روزی که از اکابر بیاورد صورت او را بر حکیم عرضه کردند فرمود که این کس لائق صحبت من نیست همین که این خبر بوی رسید پیغام نزد حکیم فرستاد که آنچه از اخلاق من بحسب فراست فهم کرده ای چنان بوده اما من بر ریاضت همه را علاج کرده ام و تبدیل داده حکیم او را طلبیده صحبت خود مقرر گردانید پس بکلی بنای کار بر دلائل فراست نباید نهاد و بدین ذکر است خود نیز تصرفات باید فرمود فیض الامام اکی که از باب الدول تمهید مستطرب باید قطع بر دل پاک اهل دولت و دین فیض الامام میرسد خدا

و میخواستیم که او را بسزا جزا بدهیم و او را عقوبت کن که سر خود را
خود افشا کرده با آنکه سر تو ترا مهم بود بار آن نتوانستی کشید اگر دیگر تحمل آن باز کند بعید نباشد اشعار
سرور هم تو محرم شو که محرم نیستی ^{هم خوش باش} زیرا که هم نیستی ^{دوستی} یزدی که مل جلستم از پیر خود گفت بگذر کاخ میخواستی عالم یافت
باب سی و ششم در اعتناء فرصت و طلب نیکنامی بر مایه ایضاً خورشید پائیز
اهل فطنت و اصحاب خیرت ظاهر و واضح است که عمر عزیز چون برق در گذشت و اوقات زندگانی چون
موج بخار ناپایدار هر ساعتی که میگذرد جوهری بدست قیمت آن ببايد شناخت و هر فرصتی که مرور میکند
غنیمتی بی عوض است آنرا ضلوع نتوان ساخت ^{فرد} و میگذرد از نشان محبوبی که چرا که ایچی عمر بے نشان گذرد
از زندگانی آنچه رفت باز آوردن آن از خیر امکان دور است و آنچه مانده آن نیز در پرده غیب مخفی و مستور
میان ما و مستقبل قریب است که آنرا حال گویند عمر خویش آن وقت را میباید دانست و کار خود را در آن
حال میباید کرد ^{آینده} **فصل غنیمت شمار و زمان پیش برهن و دانو ناگهان** ^{دن زمانه کی زندگانی} **فصل**
و اما عمر خود کم است تکیه بر جهان پس در چنین روزگار که گذرنده و اوقات ناپاینده صاحب دولت کسیست که بهنگام
آثار کم است و اجر اے انار محنت نام نیک و ذکر جمیل یادگار گذارد که حیات ثانی عبارتست از نیکنامی ^{نشان} **فصل**
ای طالب خلوت و بقا و دوام عمر باقی بذر خیر بود نام آدمی ^{بیک} همیشه شربت مال و منال و جلا چون عاقبت فاسد است انجام
هر خیر فکری که از هر چه در جهان نام نکوست ^{همیشگی} حاصل آیم آدمی آورد و اندک بزرگ را در مجلس پادشاهی تعریف بیا
کردند و از فصاحت و بلاغت و فضائل و معالی او بے شرح دادند بمرتبه که شوق پادشاه ببقای او از سر حد
بیان تجاوز کرده با حضار او مشایع عالی از زانی فرمود آن عزیز که مجلس در آمد بعد از او اے سلام گفت که
پادشاه را هزار سال بقیاد پادشاه گفت اول بار سخن محال گفتی و این از فضل تو عجیب بود و از مثل تو
کس غیب نمود جواب داد که حیات مردم نه همین در بقای نیست همه کس دانند که نهایت بقاء آدمی هزار
سال نرسد اما چون نام نیکو بعد از وفات حیات دیگرست غرض من آن بود که تم نیکنامی آن حضرت هزار سال
بر صحیفه روزگار باقی ماند ^{کسی} که کوشد بنام نیک مشهور پس از مرگش زنگان زندگانهند و اے آنرا که بدست بدنام
اگر چه زنده باشد مرده خوانند و او همین مقوله است این بیت ^{فرد} سعدیامرد نکونام نمیدرگز مرده نیست که ناشن منکونی نیز

یکے از بزرگان در سال خود آورده که ایوان نوشیروان طاق کسری اگر چه فتنه دارد و در اطراف عالم بلند آوازه
است اما استعجاب بند و علو کنگره است و نه در حسن غنچه و پنجه چشمتی چند بیم نهادن در یک چند در هم کشادن چندین
کار نیست نظاره گاه عقل است که در زوایا و تنگ آن پیرزن تامل کنند که در گوشه ایوان شاهی
واقع شده بود و خیر آن چنانست که وقتیکه ایوان کسری تمام شد و عمارت کلخ و منظره اش
سمت اتمام یافت نوشیروان همه از طما و ندما را گفت نظر کنید که درین عمارت هیچ عیبی و خللی هست
اما بتدرک آن امر کنم ایشان بعد از نظر اطراف و جواب آن بعضی رسانیدند که ای ملک این عمارت
که دست از تقاعش گردید جز آنستاید و خیره فرمیش پادشاه شرف بر سر ایوان کیون می بند قطعه
چنین بنایون فلک بدستیم چینی عمارت عالی جلین نهادی تخت باریک اقبال باز کردش در نی خلدی و جانیان کشاد
بیج خللی در ارکان این ایوان و هیچ زللی در اطراف آن نیست الا آنکه در گوشه ایوان خانه ایست مختص و
کلبه پس محقر و دوسه از روزن آن ویرانه بر می آید و دیوار از سایه و تیره می سازد اگر این صورت بر طرف
شود بغایت مناسب است و چنین چشم زخمی ازین ایوان دفع کردن لازم و واجب نوشیروان گفت
ای بن خانه ملک پیر نیست عمر گذرانیده و آفتاب ندگانش بسر حد غروب سیده من در وقتیکه ایوان
ایوان می نهادم و معمار این طرح آن میکشیدند این خانه مانع بود از آنکه سطح پیش ایوان هموار باشد که پیش
پیرزن فرستادم که این کلبه را بهر بای که خواهی بفروش تا نزد بهم یا منتر که خوشتر ازین براسه تو میا
سازم پیرزن پیغام فرستاد که ای ملک من درین خانه متولد شده ام و بدین کلبه متبانیس گشته هم عالم
ملک تو میتوانم دید تو این آشیانه محقر و ویرانه مختصر برین گدا می توانی میتوانی دید من ازین سخن متاثر شده
دیگر هیچ نگفتم تا وقتیکه ایوان تمام شد هر زمان که دوسه از روزنه او بیرون می آمد و دیوار بار اتیره و
دما غمار را خیره می ساخت پیغام دادم که این دود چرا میکنی گفت براسه خود چتری می بزم منم گفتم خوانی
از استه بامر غنی بریان براسه دوسه فرستادم و گفتم که ای مادر هر شب خوانی با انواع اهل براسه تو
بفرستم تو درین کلبه تنگ آتش می فروز که از دود آن ایوان ماسیاه شود جواب فرستاد که در عالم چندین گرسنه
و فاقه زده با چشم گریان و دل بریان باشند و من مرغ بریان خورم که رو بود من از آفریدگار خود میترسم

در این منزل
کسری

چو شیر و قتیس خم و نکر از دباذ کبیت بر آورد گرد آورد و اندک مالک و یار رحمة الله ساسی بج رفته بود
 چون مردم از عقیات باز گشتند شبانه مالک در خواب دید که دو فرشته از آسمان فرود آمدند یکی از انگریزی
 پرسید که اس سال حج که پذیرفته شد جواب داد که حج همه حاجیان بدرجه قبول رسید الان حج احمد بن محمد بنی
 که این همه راه آمده و مشقت سفر اختیار کرده و او را از قبول حج محروم ساخته اند بیچاره کسے کوشش و اندکوی تو محروم
 مالک بیدار شد و از ان اندیشه تار و ز خواب نکر و علی الصباح برفت و قافله خراسان را پیدا کرد و در میان
 قافله میگردید و احمد بنی را می طلبید ناگاه بنحیمه بزرگ رسید دید که دامن خمیه بر انداخته اند و جواسے زیاده
 پلاسے پوشیده است و بندے بر پائے و غلبے برگردن نهاده چون چشمش بر مالک افتاد سلام کرد و گفت
 اے مالک آن جوانے که در خواب دیدی که حج او قبول نکرده اند منم و این پلاس و غل و بند نشانه محرومی
 منست مالک گوید متحیر شدم و گفتم الله اکبر ترا چنین ضمیر روشن و دل صافیت پیچ ندانسته که این محرومی
 تو چراست گفت اے جت آنکه پیر از من ناخشنودست گفتم پرتو کجاست گفت درین قافله است
 گفتم کسے با من بغیرست تا نزد پیرت روم شاید که بشفاعت امد از تو خشنود گردانم کسے با من فرستاد تا
 نزدیک دے رسیدم دیدم سائبانے زده و فرشهای ملوکانه انداخته و پیرے خوش مجاوره بر کرسی
 نشسته و مردم بسیار در پیش دے صفت کشیده فراتیش رنم و سلام کردم جواب داد و گفتم اے شیخ ترا هیچ
 پیرے هست گفت اے ناخلف که من از دے رضی میتم گفتم اے پیر سیدانی که امروز نه وقت نیست
 که کسے آزار کسے در دل نگا هدارد امروز بتشیدن مظالمست و بکل کردن خصمان شاید که تو فرزند خود را
 بعد از اب بتلا سازی و من مالک دینارم و دوش چنین بخواب دیدم ام و نزد تو آمده خدا و رسول را
 بشفاعت آورده ام تا از سرگناه دے در گزری و او را بکل کنی پیر چون این سخن شنید برخاست و گفت
 اے شیخ نیت نداشتی که هرگز از دے خشنود شوم اکنون تو مرد غریز آمدی و شفیع بزرگ آوردی قبول کردم
 و از سرگناه او در گذشتم و دلم با او خوش شد مالک گوید پیر را دعا و ثنا گفتم و روی خمیه جوان آورد و دم او را
 بشارت دهم جوان را دیدم غل از گردن برداشته و بند از پائے برگرفته و پلاس از بیرون کرده و جای
 پاکیزه پوشیده از خمیه بیرون آمد چون چشمش بر من افتاد گفت اے مالک چرا که الله خیر اخذ ترا جز خیر

عبد بنی
 کج بنحیمه
 الله بنی

و ما در میان من و پدر صلح افکندی و بیکت خوشنودی پدرج ما را نیز رقم قبول در کشیدند و متوجه
 آنکه مت پاره لاجان است قطره از چشمه حیوان است خدمت او کن که بجای کسی بزرگ دیش تا بنواپای ری
 و دعا و خوشنودی ما در زیاده از پدر نتیجه میداد و تر اثر میکند و در حدیث آمده که بهشت در زیر قدمها
 ما در است یعنی هر که ایشان را خدمت کند حق گزاری شفتهای ایشان بجا آورد بهشت رسد بیکت
 بخت که رضای مادر است و اندر تهر پاسبان است و دیگر حقوق فدوی القربی رعایت باید کرد و صلوة رحم
 بجای باید آورد و آن از جمله واجبات اسلام است و صلوة رحم در عمر بقیاید و روزی را فراخ گردانند و
 احادیث قدسیه است که من رحماتم و استحقاق رحم از اسم نیست هر که آنرا پیوند کند من او را رحمت خود
 و اصل گردانم و هر که آنرا بر دامن رحمت خودش منقطع سازم آورده اند که حق سبحانه و تعالی دخی کرد
 بموسی علی نبینا و علیہ السلام که با اقربای خود نیکوئی کن موسی علیه السلام گفت آنی چه کنم که موافق
 رضای تو باشد خطاب رسید که احسان نما به ایشان اگر عا بنده سلام و دعا را اگر حاضرند با فقیران
 بصلوة رحم و عطا و با تو اگران بزیارت و نماز است بخوشش داده کن بصلوة خویش تا از همه پیشانی از همه پیش
 و دیگر حق استاد معلّم است هر که حق استاد معلّم بداند و حرمت ایشان بجای آورد در دنیا و عقبی برخوردار
 گردد گفته اند حرمت استاد سیرت اقامت و اقامه جمیع از اولیا باشند که قوام عالم بیکت وجود
 ایشان باز بسته است شمس و زمره کن حق استاد معلّم که بهر جهت دست بنیاد معلّم اگر در دولت هر استاد نیست
 بهر امید توجّه باو نیست مرستاد را هر که محکوم شد بے بر نیاید که مخدوم شد دیگر حق آنها که قرب خوارج
 ثابت دارند یعنی بنیاد ایشان در حوالی قصر و باغ و درگاه و بارگاه واقع شده و در حدیث آمده که هر که بخدا
 و روز قیامت ایمان دارد و گویمسایه خود را گرامی دارد و گرامی دشمن آنست که بدان مقدار که مقدور
 باشد نفع بدو رسانند و ضرر خود و ضرر دیگران از او باز دارند و اگر در پیش و بنوا بود پیوسته از احوال
 استنار نمایند آورده اند که در ویش در همسایگی توانگر خانه داشت روزی کودکی از خانه توانگر
 بخانه درویش آمد و دید که آن درویش با عیال و اطفال خود طعام میخوازد آن کودک زمانه ایستاد و سل
 طعام داشت کس او را مردی نکرد و گریان گریان بازگشت و بخانه خود آمد پدر و مادر از گریه او متأسف شدند

در این باب
 در این باب
 در این باب
 در این باب

و سبب پر سید نہ گفت بجائے ہمایہ رستم و ایشان طعام میخوردند و مراندادند پدرش فرمود ما طعام ہمایہ
گو ناگون حاضر کردند و چنانچہ طریقہ کو دکان بدخواستہ میگرفت و میگفت مراندادان طعام کہ در خانہ ہمایہ
میخوردند میباید داد پدر در ماند و بدرخانہ ہمایہ آمد و اورا بیرون طلبید و گفت اے درویش چرا باید کہ از تو
بمارنجے رسد درویش گفت حاشا کہ از من رنجے بشمار رسد تو اگر گفت رنجے از من بدتر چہ باشد کہ سپر
من بجائے تو آید و تو با کسان خود طعام خوری و اوراندی تا گریہ کنان باز گرد و حال ہیچ خیر آرام نمی گیر و د
طعام شمای طلبید درویش زمانے سر در پیش افکند و گفت اے خواجہ در ضمن این سرست از من سر
کہ پردہ من دریدہ میشود قطعہ ایکہ برکت یا زندہ سوار می شد کہ خر خارش می کشد این آب گسست و آتش از خانہ ہمایہ درویش میخورد
کناچہ بر وزن او میگذرد و دوست خواجہ مبالغہ کرد کہ ستر خود را باز گوے درویش گفت بدانکہ آن طعام کہ میخوریم
بر ما حلال بود و بر سپر شما حرام نخو استیم کہ طعام حرام بود و ہم خواجہ گفت سبحان اللہ طعامی ہست در
شرع کہ بریکے حلال باشد و بر دیگرے حرام درویش گفت کہ در قرآن نخواندہ کہ من اضطررت فی حققتی
ہر کہ در ماند یہ بیچارگی و تنگدستی مردار بر و حلال ست و بر آنکہ در ماندہ نباشد حرام بدانکہ سر روز بود کہ عیال
و اطفال من طعام میخوردہ بودند و ہیچ نوع چارہ آن نمی توانستم کرد من امروز در فلان ویرانہ دراز گوشتے
مردہ دیدم قدرے گوشت از دے بریدم و آوردم و طعامی بچم و میخوردم کہ کودک شما در آمد صوت حال
این بود کہ بسمع شما رسید تراش بعیش و طریبے و دچہ دانی کہ بر ما چہ شبے رو خواجہ چون این سخن شنید
بسیار بگریست و گفت دادیلاہ اگر حضرت خداوند تعالی روز قیامت با من عتاب کند کہ در ہمایہ گے
تو چنین صورتے بود و تو از حال ہمایہ بخیر بودی چہ جواب دہم پس دست درویش گرفت و بجائے خود آورد
و از نقد و متاع کہ داشت یک نیمہ بے داد شبانہ حضرت رسالت پناہ صلی اللہ علیہ وسلم در واقعہ
دید کہ اورا می گویند اے خواجہ بدان شفقت کہ با ہمایہ خود کردی گناہانت آمرزیدہ شد و در مال و مال
تو برکت پدید آمد و فردا در بہشت ہم نشین من خواہی بود و شکری اگر کنی ہمایہ درویش را با پیغمبر خدایابی خوش
چون دار السلطنت مراد شاہ را بمنزلہ خانہ لیسیت پس ہر بنیاد محتاجے کہ در ان شہر باشند ایشان را
حق جوار غایت ست و سلطان را از حال ایشان با خبر بودن واجب و این خبر مشہور ست

حسب
در بیان
در بیان

که حضرت یوسف علی بنیثا وعلیه الصلوٰۃ والسلام در سالهای قحط بوقت آنکه در مصر پادشاه بود هر روز
ضعیف تر و زارتر شد سبب این حال از وی پرسیدند جواب داد بعد از آنکه بسیار الحاح کردند گفت
مرضی دارم نهانی حکما گفته اند شامی را تقریر فرمایند تا به معالجه مشغول شویم گفت هفت سال است
که برینند پادشاهی ممکن شده ام و زمام اختیار بر عیای مصر دست تصرف من باز داده اند و درین
دست نفس من در آرزوی آنست که اورا از زمان جو سیر گردانم و نگردم گفتند این همه مشقت چرا میکشی گفت
موافقت محتاجان و گرسنگان میکنم و میترسم که یک شب در ولایت مصر گرسنه باشد و من آن شب سیرانم
مراقب قیامت گرفتاری بود شیخ العالم در قحط بخارا فرموده رباعی ای کرده شکم سیر انواع طعام
یا دار از آن گرسنه بے آرام تنوش همه شب بخواب و مال کنایه خود گو که چنین بود در سلام گویت ملک صالح از ملوک شام
شما بایک غلام بیرون آمدی و در مساجد و مقابر و مزارات گشتی و احوال هر کس را نفیض نمودی خسته
در زمستان میگشت مسجد رسید درویشی را دید که از برهنگی می لرزید و میگفت آهی پادشاهان دنیا
نعمت ترا سرمایه حفظ نفس و هوا ساخته اند و از احوال ضعیفان و محتاجان غافل شده اگر ایشان فردا
قیامت در بهشت خواهند بود بغیرت و جلال تو که قدم در بهشت نخواهم نهاد ملک صالح این سخن را استماع
فرمود مسجد درآمد و جامه بپوشید و در پیش درویش نهاد و بگریست و گفت من شنیده ام که درویشان
پادشاهان بهشت خواهند بود و از که با پادشاهیم یا شما از در صلح در آیم فردا که شما پادشاه باشید در خصوص
بر ما کشاید و نظر حمایت از ما باز گیرید **مثنوی** من امروز کردم در صلح باز تو فردا برویم کمن در فراز
من آن کس نیم که ز غرور چشم زیبا رگازان روی در چشم تویم با من از سر نه خوی ز که تا سازگاری بود در بهشت
و دیگر رعایت حقوق مهمانان لازمست چه مهمان بدیه باشد از نزدیک خداست تعالی و در حدیث آمده
که هر که بخدا ایمان دارد و روز قیامت نیز گویم **مهمان** را اگر می دارد و اگر ام مهمان آنست که او را عزیز
دارند و با او بنوعی سلوک نمایند که سبب آبروی او شود و هر چه توانند از تکلفات نسبت و
بجای آنکه قطع **چون** مشرق شوی بهمان هر چه داری فدای همان کن و زره مردمی و دلداری
هر چه دلخواه او بود آن کن حکما گفته اند در مهمان منکر که کیست در کرم خود نگر که مقتضی صیبت حکایت

لایق است
پادشاهان بودند
در

مهمان

مشهورست که طلحه اطلحات را واقعا و کاتنا بقیله بنی قیس نزدل کرد سید قبیل مالک بن عوف
 بود او را شناخت و بر بزرگی و شرف او اطلاع یافت در هماننداری و اکرام او تقصیر واقع شد
 طلحه آن جام زهر مذلت را بخرع کرد و آن بارگران را بقوت کرم حلی و غریب و حسب که داشت
 تحمل نمود چون از آن قبیل رطلت کرد مالک را معلوم شد که همان چه کس بوده بغایت شرمزده شد و از او
 اعتذار بوی رقع نوشت و از عقب فرستاد مضمونش آنکه شمارا شناختم و اسباب خدمتگاری بر وجهیکه
 لائق خدمت باشم میبایست ختم این زمان دل ازین معامله پیش بست و سر ازین خجالت در پیش فرد
 چگونه سر خجالت بر آدم از پیش که خدمت بسزا بر نیاید از دتم توقع آن دارم که از تقصیر که واقع شده مرا معذور
 داری و چون شیوه کرم تو مقتضی قبول عذر خواهی است این خطا از من در گذاری **مست**
 اگر در خدمت تقصیر دارم بفضیلت شایسته امید دارم طلحه در جواب نوشت که آنچه بمن توقع کرده از قبول
 عذر و غنچه لمن که مروت من اقتضای آن میکند که هزار چندین گناه را بیک عذر خواهی در گذارم
 چون تو عذر از اقی روی نمودن پیداست چو سایه پرچم که بود اما آن سخن که ترا شناختم نمیستقیمت و از شیوه کرم
 دور جیت آنکه در مهمانی رسوم اعزاز و اکرام با شرافت و اعظام مخصوص داشتن قصیه مروت و سیمه ایست
 نیست شرط میربانی آنست که چون آفتاب بر همه کس یکسان تابد و مانند باران بر همه جای یک طریقه بار
 اگر همان مردی بزرگست حق بزرگی او بجای آورده باشد و اگر فرومایه بود احسان و اکرام خود ظاهر
 کرده چه تقصیر در خدمت بزرگان موجب مذمت و واسطه خجالت است و تفصیل درباره نامحق سبب
 بدنامی و پشیمانی نیست و در همین معنی گفته اند قطعه میمان را عزیز باید داشت از ره مردی و جوانمردی
 اگر بزرگست و لائق خدمت نزد حق او بجای آوردی و بر بود سفل کس نخواهد گفت که چرا با دوی این کرم کردی
 جمعی بزرگان بوده اند که درباره خصم خود رعایت هماننداری نموده اند چنانچه در تواریخ سطورست در
 کرمان ملکه بود بغایت سخی و همانندار پیوسته در میان تاجه او کشاده بود و خوان احسان او بر او
 خاص و عام نموده هر که بشهر او آمد بر سفره کرم او نان خوردی و تا در آن شهر بود و وظیفه چاشت
 در آن شب شام از ضیافت خانه و بر دوی و قتی عضد الدوله لشکر کشیده قصد تسخیر ولایت او کرد ملک

طلحه اطلحات

قبیل قبیل بن

عبدالله بن خلف

نزد مالک بن عوف

مست

مست

مست

مست

مست

مست

مست

مست

مست

مست

مست

طاقت حرب و مذلت بپیدا و در آمد هر روز لشکر عضدالدوله بدر حصار آمدند و جنگ سخت کردند
 و چون شب شد ملک کرمان آن مقدار طعام که لشکر عضد را کفایت بود فرستاد و عضد
 پیغام داد که روز حرب کردن و شب نان دادن چه معنی دارد و جواب فرستاد که جنگ کردن اظهار مردانیت
 و نان دادن وظیفه مردی ایشان اگر چه دشمن اند اما غریب بشهر و ولایت من اند از مروت نباشد که ایشان
 منزل من باشند و نان خود خورد عضدالدوله بگریست و گفت کس را که چندین مروت باشد با و
 حرب کردن از بیروت نیست لشکر باز گردانید و تعرض و در باقی کرد فرد و مردی کن بجای دشمن دوست
 که مروت زبان نکرد که موثر طے دیگر در هماننداری آنست که اگر از همان جریمه صادر شود یا قبل ازین خطای
 واقع گشته باشد چون از خوان احسان او نواله تناول نماید از سر آن گناه در گذرد چنانچه منقولست
 که سی صد اسیر از دشمنان بمن بن زائده نزدیک او آوردند و خواست که سیاست ایشان حکم فرماید که کوه
 از میان اسیران برخاست و گفت اے امیر بخدا سوگند بر تو که مرا آب دهی و تشنه گشتی بمن فرمود
 تا جام آب بدست آن کودک دادند دیگر گفت اے امیر قوم من تمام تشنه اند اگر من آب خورم و ایشان
 نخورند از مروت دور باشد و اگر آب نخورم تشنه بمانم البته چون سیاست خواهی کرد باره همه را سیراب کن
 بفرمود تا همه را آب دادند و چون همه آب آشامیدند کودک برخاست و گفت اے امیر ما همه همان تو
 شدیم و اگر ارام ضعیف و صیبت و همان کشتن رسم اهل کرم نیست بمن از فصاحت بدی متعجب شد و همه
 اسیران را آزاد کرد و هم بدین نوع حکایتی آوردند که یک از امرای سلفی مال در ذمه کس داشت و آنکس
 در او اے آن عاقلیت مینمود و در محصل سپرد که آن مال را از او بستاند محصل در اینجا خود برده تشنه
 مینمود آن کس بضرعی میر چه تمام تر التماس کرد که مرا نزد امیر بر که سخنی واجب العرض دارم بخدمت و کس تقریر
 کنم محصل را بر و رجم آمد و در اینجا امیر آورد و قضا را خوان کشیده بودند محصل بر سر خوان نشست و آن مرد را
 نیز با خود بر سر خوان نشاند چون طعام خورده شد امیر را چشم بر آن کس افتاد محصل را گفت چون این مرد
 همان باشد و از خوان نماند تناول نمود و در اینجا بدین از مروت نباشد من آن مال را بوسه بختیم و در
 بگذارد و قطع اندر این میمانداری حرمت میماند باید داشت بر لب جو سب و رحمانی

جز نہال کم نشاید گشت دیگر رعایت حق سالکان از لوازم است اگر تیر یعنی خواهند و اگر تبصر و دریا
ایشان بقول حق سبحانہ تعالی کہ اَنَا السَّائِلُ فَلَا تُنْزِلْنِي عَنْهُ است و در حدیث آمده کہ السَّائِلُ حَقُّ
و کو جائ علی فرس رسائل را حقیت و اگر چند براس سوار باشد و این مبالغہ براس آنست کہ تا حق
سوال منافع نشود و در کلمات عیسوی سلام اللہ علی مقصد برآ آمده کہ ہر کہ سائلے رانا امید گرداند یک
ہفتہ فرشتگان رحمت در منزل وے زوند و سلطان ابراہیم اہم قدس سترہ و زبان سلطنت خود
می فرمودہ کہ نیکو دوستانند این سالکان کہ بدر ہاسے خانہ یامی آیند کہ بیج داری کہ باد ہید تابا براس
شمار دایم و بسراے آخرت بریم و آنجا دہ برابر آن تسلیم شام شود **قطع** گرت شادی برود و کن از و
یا حسن دل سالکان شاو کن و در آزادیت باید از ہر بلا و قیید بر بند عم آزاد کن و دیگر حق در خواست شفیقان
رعایت باید کرد چہ مقرر است کہ شفاعت سولیت بزبان تضرع و البتہ شفع کیے از اشرف و ایسان
خواہد بود پس اجزایم کلام این نوع مردم فرمودن و سخن ایشان کہ در بارہ عفو و بخشش
از گناہ مجسمہ ان گویند مسنون عادت اہل سعادت باشد آوردہ اند کہ کیے از اکابر و ربانگی می
از و مقصد خلیفہ شفاعت کرد مقصد گفت این کس را گناہ عظیم است آن غریز گفت من ہم گناہ عظیم
را در خواست میکنم چہ از سر گناہان خرد بے شفاعت میتوان گذشت خلیفہ را خوش آمد و شفاعت
اورا قبول کرد و آن مجرم را بخشید و فرمود کہ اگر کسی شفاعت کند برین نوع باید کرد **میت**
آنرا کہ چنین شفع باشد قدرش ہمہ جا رفیع باشد و نگارستان آوردہ کہ خداوندان قدرت را عفو کردن
از خطا ہاے زیر دستان نشان رفعت قدرت و علامت ہمت بلند و سخن شفع بہانہ است
کہ سبب ظہور رحمت ایشان گردد آوردہ اند کہ کیے را بخاتے موسوم کردند قصہ اوراد محکمہ دالی
ولایت برض رسانیدند بحسب او اشارت فرمودہ اند تے مدید ذکر ان مجوس از صفات ضما نر
محو شد و میکیس از و یا و نکرد بزرگے و ان روزگار کہ ہمیز حق گذاری و فرط وفاداری مخصوص بود
و با مجوس محبت داشت بوالی رقت داشت مضمون آنکہ در گذشتن از زلات مجرمان و مزلات اقدام
ایشان از وظیفہ مراحم اہل اختیار و عواطف اربابا قدرت و آن فقیر محبوس و ماندہ است

ریزه کرده و اگر چه این وسیله نجات اندک است اما نظر کرم آن را بزرگ می سازد تا بدان بهانه فقیر
 را بنوازد آورد و اندک شخصی خانه کسے بکرایه ستانده بود و روشے چند آنجا بسر کرده ناگاه از آن
 خانه بیرون رفت و از آن شهر سفر کرده بولایت دیگر افتاد و آنجا بمنصب وزارت رسید آن فقیر
 که خانه بد و بکرایه داده بود برخاست و روئے بخندست او نهاده چون بدان شهر رسید از گرواه
 روئے ببارگاه و ذی را آورد تا برسد خواست که ببارگاه در آید حاجے ایتاده بود گفت چه کسی و کیم
 جرات بدین ببارگاه در می آئی گفت آشناے وزیر مرا شنائی برین گستاخی میدارد حاجب پرسید
 که چه شنائی داری باوے گفت وقتی خانه بکرایه بدو داده بودم حالا آمده ام تا نظرے در کار من
 کند و مرا از حیض بذلت بذروه غرت و حرمت برآورد حاجب بخندید و گفت اے بیچاره تو مرد
 نادان بوده این سهل وسیله است که خانه بکرایه داده بودم این را حقے تصور کرده و آمده که حق گزاری
 این را رعایتی یابی بر دسر خویش گیر و منتهی دیگر در پیش قضا را وزیر از پس پرده این گفت و شنید استماع
 مینمود حاجب را طلبیده گفت با که سخن میگفتی گفت مردے آمده که من آشناے وزیرم و وقتی خانه
 بکرایه بدو داده ام من بعد اطلاعت میکردم که این سخن گوے و چنین سهل وسیله قرب وزیر بجوی
 و توقع انتقام و انعام مدار وزیر گفت غلط کردی بدو و او را ببارگاه آشناے قدیم منست و حقوق
 خدمت دارد حاجب برفت و او را در آورد و وزیر او را تعظیم بسیار کرد و دلنوازی بشمار بجاسے آورد
 و احوال عیال و اطفال او پرسید و براسے هر یک تحفه و تبرکے بزرگانه ترتیب داد و او را دستکام
 و با مرادے تمام بمنزل مقام باز گردانید مشغولی نوردده از محفل و فلک سینہ را سهل میدان صحبت دیرینه را
 روی گردان فرقیان خویش یاد کن از خدمت یارانیش آورد و اندک عبد اللہ طاهر بار عام داده بود و
 از باب حاجات مرادات خود عرض میکردند و با حصول مراد مرحت مینمودند شخصی در آمد که ای امیر
 بر تو هم حق منست دست و دم حق خدمت توقع دارم که هر دو حق را رعایت کنی و مرا از در که دخول بخند
 قبول رسانی عبد اللہ طاهر گفت حق منست که دست گفت فلان روز در بغداد با کو کینه دولت
 بر در خانه من گذر میکردی من بدر خانه خود آب زدم تا گرد بر جامه تو نه نشیند منست آن صحبت

که براس تو چهل رخت ام و حق آن بخوابم **بیت** کسے کو بر تو دار و حق آلبے فراموشش کن در هیچ باب
 عبد الله پرسید که حق خدمت کدام است گفت در آن محل که سوار میشدی من بدو دیدم و باز دوسے تو اگر
 تا سوار شدی **بیت** میگونی هر دو حق تو ثابت است پس او را تربیت تمام داد **مثنوی**
 بزرگانے که اهل اقتدار اند همه مسکین نواز و حق گذارانند ز جام جابه بیوشی نیکوست ز نهم اربابان فراموشی نیکوست
 اساس مکت بر حق نیست بصوت ناشناسی ناسپاست دیگر رعایت حق کرم بر ذمه اهل نعم از قبیل فرائض است
 یعنی بکرم خود نه کرم دیگرے و این صورت چنان باشد که شخصی خواهد که با ایشان در اظهار حقے که ندارد
 حیلک پیش برد و از مسلک خلاص یابد ایشان آن را دانند و بر روی وے نیاورند و رعایت حق کرم
 کرده چنان فرمایند که آن فریب داند آنستند و آن غرور را شناخته و این رعایت کرم و نهایت مرد
 آورده اند که یکے را نزد زیاد بصری آوردند و قبل از اشارت فرمود جلاد تیغ بر کشید و خواست که شخم
 او را بر بند و بچاره دریاسے بلارادید و مشور آمد و ننگ اجل دهن باز کرده تضرع و زاری آغاز کرد
 مفید نیفتاد و به توبه و استغفار اعتصام نمود سود داشت گفت اے امیر میان ما و شما حرمت جوارگی
 و قرب دیار و همسایگی را در شرع مروت و مذہب فوت اعتبار تمام است اگر در رعایت جانب من
 تقصیرے رود عیب جو بان زبان طعن دراز کنند و خرده گیران در اعتراض بکشایند که امیر حق همسایگی
 نگاہ داشت و همسایگان را با تمامال جفا کرد امیر فکر فرماید که خون چون من ضعیف نختن و خود را نشانه نیرط
 کردن از سچو توئے که در گشتن اخلاق تو خوار از رسته و برد من اوصاف تو عیار ستم نشسته بر تیغ و **بیت**
قطعه مرهست از جان پیشستن چه غم گرسد چون نابوده گردد چه خواهی گفت پیش گفته گیران
 ترا اگر استین آلوده گردد زیاد دزد فکر دور و دراز افتاد و یک اندیشه را با طراف و جوانب فرستاد هیچ وجه
 پے بسر کوی آشنائی نبرد گفت بیان کن تا همسایگی در کدام محل بوده و حق جوار در کدام دیار ثابت شده
 گفت خانه پدر من در بصره با خانه امیر هم آستان و پدرم بیشتر وقت با ملازمان امیر عداستان بوده
 زیاد گفت پدر ترا چه نام بود گفت اے امیر از هوبل جان نام خود را فراموش کرده ام چه چای نام پدر
 زیاد و بخندید و آن بچاره را بختیبه **شعر** نیم نیم گنه با هزار عذر زنجشده بیک لطیفه گریان از خشم **بیت**

اصل و فرع را تمام دانسته تا بوقت فرصت و مجلس هالون از حلال و حرام و حدود و احکام سخن در اندازد
 و فرائض و واجبات و سنن نماز و روزه و غسل و وضو را بعبارت روشن و سلیس سازد تا بکلیت سائل
 فقه و فتوای بروزگار دولت سلطان و صوابی بر دستش گزیناید بکلمات از فقه و فتوی رسیا منهدم گردد و اساس شریعت ملت جهان
 و دیگر نامحکم امین و مرشد صاحب یقین که امور اخروی را بپایه و دوای دهر نصیحت دینی را از دوسه باز نگردد
 و عبارات کافی و اشارات دانی و افعال شنیعه و اقوال قبیحه باز دارد و از کتاب منیات و کتاب
 محرمات منع کند و واضح بگوید که نصیحت و ارشاد طریق لطیف رعایت نماید و در صحبت و محفل بنده بملکه
 و خلوت و فرصت که داند که سخن جاگیر است کلام از روی ملائمت بگوید چه درین زمان صلاح وقت
 در نرم گونی و خوشخونی است و خلفا و ملوک در قدیم الایام از علماء و مشائخ سخنان تلخ می شنوده اند و از
 روی اخلاص قبول می فرموده اند چنانچه در کتب مذکور است که **هارون الرشید** شقیق بنی قیس
 گفت مرا پند که ده شیخ گفت اے خلیفه خدا اے راسر امتیت که آن را در زخ خوانند و ترا در بان آن
 سر کرده و سه چیز بتو ارزانی داشته تا بدان خلق را از دوزخ باز داری مال شمشیر و تازیانه پس بای که بمال
 محتاجان را از فاقه خلاص کنی تا بواسطه ضرورت متوجه منیات و محرمات نشوند و ظالمان را بشمشیر
 کنی تا مسلمانان از شر ایشان امین شوند و بتازیانه فاسقان را ادب نمائی تا از فجور و فسق باز آیند اگر بن
 کردی تو هم نجات یافتی و هم خلق را نجات دادی و اگر خلاصت این کردی پیش از همه بدوزخ میردی
 و دیگران در پی تو هارون بگریست و دست شقیق را میوسید **قطع** نصیحت کان بروی تو گویند
 بگویش هر که آید در پذیرد چو جان دارد و حدیث صاحب روان اندر دل جان می گیرد و بکریه جادق مشفق کان
 علاج را دانسته و اغراض حکم را ذخیره خاطر داشته و شفا ی امراض و ازاله اعراض حادی کلیات
 فن باشد و در افاضه انقیاس عیسوی بدیضای موسوی نماید **میت** نازه گردد و جان بهار از دل
 روح را راحت از تنهدش تا همواره ملاحظه مزاج مبارک نموده قاعده حفظ صحت مرعی دارد و اگر عیاذ الله
 علامت انحراف در طبع اشرف مشاهده نماید فی الحال بتدارک آن مشغول گردد و دیگر بجهت محقق مدق که مؤلف
 صحائف زیچ و تقویم راحل کرده باشد و مفتاح کنوز علم سیات و تجسم بدست آورده و در باب اعتبارات و ملاحظه

این کتاب
 در کتابخانه
 مجلس شورای
 اسلامی
 تهران
 ثبت شده است
 شماره ثبت
 ۱۱۲

دقایق مشروطات و مخدورات آن بر وجه اعلیٰ رسیده **شعر** دوازده مهر و نقش زیج سپهر
 محاسب قلمش و در یکصد تصویر - تا در طالع مبارک سلطان نظر فرموده و تیسرات او تا در دلائل را محقق نموده از
 مرور هر یک بحد و دانش سود و نحوس با خبر گرد و در وقت ظهور علامات دولت و شوکت سلطان را بهار
 شکرگزاری و سپاسداری دلالت کند تا به اسطه آن صفت بحکم با شکر تیر و م ایتیم آن نعمت را دوام
 و قوام بپیر آید و در زمان مشاهده آثارات خطر و محنت او را بر دعوت و صدقات و از دیا و خیرات مرغیب
 نماید تا بوسیله آن صورت بمضمون **الشهدی تیر و البکارت و تیر و البکارت** آن طبع منفع و آن محنت مرتفع گردد
مثنوی ای که خواهی که بلا جان از می جان خود را در تضرع آوی - پس با حسن گشائی دست نشانی
 تا حجاب غصه بر خیزد و پیش دیگر شاعر فیض زبان زیبا بیان که در فصاحت گوئی از میدان نخلگران
 ر بوده باشد و در بلاغت قصب السبق از سخنوران زمان برده **شعر** روز باز در فصاحت را رواج از نظم او
 سخن بگزار بلاغت شعرش نگردد تا جوامع صفات سلطان در زمره نظم کشیده بر سر بازار اشتها ر بجلوه آرد و با شعراء
 دیگر از نام ممدوح را بر صغیر و ز کار یادگار گذارد قطعه شاعران را غرض نماید که از ایشان بقایا پذیرد نام
 شعر سلمان نگر که تازه آید - نام سلطان ادیس در ایام - دیگر تدبیر می تازه روی بزرگ گوی که نیکو استایه رنگین
 محافل را بیاراید و به لطیفهای شیرین ابواب انبساط بر روی حاضران مجلس کشاید **ملحیه**
 طبع را لذت از طرائف او - روح را بخت از لطائف او - و بهترین حلیه و خوشترین ایسه کتب کار و سائل
 بزرگان ست **شعر** و خیر جلیس از زبان کتاب - به ضمیر خواننده را از دلاست و نه خاطر شنونده را کلام
 که بے مرسوم و وظیفه مصاحبت میکنند و بے ناز و کرشمه مجالست نمایانده مثنوی منشین به از کتاب مخور
 که مصاحب بود که دیگر بجهت افزای روح در احتیاج - هر چه دلخواه دست از وصل - انجمن مہم لطیف که در
 که زنجیر و هم زنجیر بزرگان چنین فرموده اند که جمیع خلایق بعقل محتاجند و عقل تجربه احتیاج دارد
 چه گفته اند که تجربه آینه عقلست که در صورت مصالح مشاهده میکنند و تجارب را در کارهای ممتد و عمر دراز
 و فراغت تمام می باید و چون حکما و پند که در ت بقای عمر مستعار با دراک این معنی و فایده میکند طایفه انجمن
 و از دوسه مهربانی تربیت ساختند که جبر این نقصان بکنند و بے مرور زمان تجربه بکلی بدست آید

این شعر در
 مجلس شاهی
 در روز
 پنجشنبه
 در شهر
 قزوین
 در سال
 ۱۰۲۰
 در روز
 پنجشنبه
 در شهر
 قزوین
 در سال
 ۱۰۲۰

بر من گرفتند و مرا غارت کرده بر دمار بردند و من بصد محنت خود را بدانش رسانیدم و بداد خواهی بی گاه
 نوشیروان رفتم چون صورت قتلیم من بسیم نوشیروان رسید و بر کبابی حال من اطلاع یافت حاجی
 را فرستاد تا دست من گرفته مرا بونای قیام فرود آورد و گفت اینجا باش تا دزد طلب کنند و بر دمار بازستانند
 من در آن وثاق میبودم و هر روز از مطبخ خاص خوانچه طعام ملوکانه می آوردند و پیش من می نهادند و من
 هر روز بر گاه کسری می رفتم و نظاره مراسم ملک داری و رعیت پروری میکردم تا بعد از چهل روز بدین
 وثاق درآمدم جامه های مجبور دیدم نهاده و دست بریده آنجا افتاده و کاغذ چهل تنگ زر سرخ در دست
 و بران کاغذ نوشته که چهل روز بایستادی تا دزد ترا بدست آوردند و رخت تو بترو و تو رسید این چهل تنگ
 مزد چهل روزه انتظار است چون بولایت خودرسی باید که از ناشکایت کنی و این حکایت معلوم میشود
 که ملوک رفیع المقدار را در باب دفع دزدان و راهزنان اهتمام بسیار بوده پس دالی عادل باید که راههای
 مسلمانان را از خوف دزدان و راهزنان بسطوت سیاست این سازد و هر که در راه باید و آزار متحمل
 مسلمانانی گردد و او را بنگال و عقوبت دیگران گردانند **مستوفی** **بیر دست دزد و سران**
 که این شود راه بر مرد دزد چو ره گشت این شوکاران ز بهر تجارت بهر سودوان دزدان سوبه نفع یابند
 و مادام بسود آستان خلق شود شهر معمور دده نیز هم ز آینه دل دزدانک غم دوم رونود و خونریز او باشد
 فتنه انگیز که در بلاد قرطی بخیره رونی و تند خوئی دست تعرض بال و فرزند مردم دراز کنند و کس بهجت
 حفظ حال خود متعرض ایشان نشود و جز حاکم صاحب قدرت را بر ایشان دست نباشد پس تمع و قلع
 ایشان ضرورتست و در اجبار آمده که در شهر طلب رونود و او باشد بسیار شده مردم از ایشان تنگ
 آمده نزد سلطان مصر داد خواهی کردند سلطان حاکمی مصلح نام فرستاد تا بدفع رونود و او باشد اشتغال
 نماید مصلح بیاید و بعضی از آن مفسدان را سیاست کردند جماعت مشرک شدند و از کار یک میکردند باز ایشان
 حال بدان رسید و کار بدان انجامید که مصلح در جامع مسجد نماز گزار و در پیش محراب و می نوشتند
 که اے مصلح خود را مرغان که ما از آن جلدایم که اگر یک تن را بکشی ده دیگر سر بر آرند و ما کشته شدن خود را
 فخر میدانیم و از آن بیج عار نداریم **شعر** **ار** **ما** **عاقبت** **شمن** **شدن** **بما** **شیر** **عشق** **بیز** **سنگ** **ار** **است**

مستوفی
 بیست و سه
 در
 بیست و سه

بی زحم تیغ عشق ز عالم نیریم + بیرون شدن مو که نیز خم عاریست + یکس که تواد کشتن ماتنگ لانی دما از کشتن خود تنگ
 نیایم مصلح که این خط بر خواند دانست که با ایشان از در حیل و تدبیری باید درآمد بفرموده مادر زیر خط ایشان نوشتند
 که ما مردانگی و فرزادگی شمارا دانستیم و یکدی و یکت حتی شمارا با یکدیگر معلوم کردیم فرد در جگر دارد سبزی شمارا شست
 چنین مردانگی ازین آفرین + حالا از هر چه رفت پشیمانیم و بقیام عذر خواهی در آمده در صد تربیت و تقویت
 ایشانیم والسلام حضرات مجلس ازین سخن متعجب شدند و او در خلا و ملا بتعرفت و توصیف یتیمان و زندان مشغول
 شد و دست از حبس و قید و قتل ایشان کوتاه کرد و دیگر روز اعیان و اشراف شهر نزدیک می آمده بودند
 که در باب او باش سخن گویند او بر ایشان سبقت گرفته فرمود که اسے عزیزان ما از کشتن آن جوانان پشیمانیم
 و بنایت حیثیت مردم دلیر و چالاک کشتن چه در هر قرنی ازین طائفه اند که پیدا میشوند و من امروز
 بر ایشان محتاجم که اهل قلعه روم باغی شده اند و مراد دفع ایشان مردان کاری میاید شما اگر مواد ازین
 جماعتی را که پیشوا و سران این قومند بتردین آری تا بنظر تربیت ملحوظ و از اثر تقویت ملحوظ سازم معلوم
 ازین نادانان باهوش و تنگ + کسے را که بنیم سزاوار خبگ + دم مکر و جوش و مغرورش + بگردون گردان + سانم سرش
 آکا جلب گفتند که سر و در پیشکار ایشان پرست با چهار سپر و حالا در پے کسب و کار رفته اند و از سگ
 سیاست شما گوشه گرفته مصلح بفرموده ایشان را طلبیدند و تعظیم بسیار و خلعت بسیار نموده جامه واری خود را
 بدان سپرداد و یساولی بارگاه بفرزدان او از زانی داشت و همه خلعت داده بنایت و عافیت مستان
 گردانید بعد از چند روز که خاطر ایشان مطمئن و دل ایشان از جانب حاکم امین شد مصلح بفرمود که مرا بجای
 مردان خوشنویس و عیار بشید حلیلج است ما ایشان را تربیت کنم شما این جماعت رامی شناسید بگویدانید
 که از دست و کسے می آید و معرکه حرب رامی شاید بسیار به خلعت دهم و ایشان را به بخواه ایشان
 تقویت کنم پدر و فرزندان بنایت خوشدل شودان بیرون آمدند از اطراف و جوانب سی صد یتیم جبار و درند
 خوشنوار و در هم کشیده تر و دسے آوردند فرمود که ایشان را فردا بیاورید که خلعتا میا شود و هم در زمان فرموده
 خیاطان را طلبیده سی صد جامه تکلف بر میداد و بد و خشن مشغول گشتند ملازمان درگاه دسے و اعیان شهر
 و ولایت و رعایا همه درین کار حیران که او را سلطان مصر بفرغ ایشان فرستاده و او بجلالت امر سلطانی

این کتاب
 در تاریخ
 سلطنت
 شاه
 محمد
 شاه
 قاجار
 است

دست ایشان را قوی میدارد **میسر** بجای بخار گھنچه نشاند بجای زهر فکرمی چنانند
اما چون شب درآمد سی صد مرد بیکانه فرزان مردانه را مقرر کرد که سلاح پوشیده در جامه خاند تر متصد
ایتاده باشند که چون رفو بدانجا در آیند هر یک را بقتل رسانند دیگر روز که آن جماعت آمدند دوست بوی
کردند اشارت شد که بجای خاند روند خلعت پوشیده بیرون آیند و صف خدمت کشیده که ملازمت بپوشان
هوا داری بندند در آمدن بجای خانه همان بود و بقتل رسیدن همان پیر را با چهار پسرش نیز کشتند
و سرهای آن قوم بے سر انجام را بر نیزه کرده گرد شهر گردانیدند و عرصه آن ولایت از شر و فساد
ایشان پاک شد **میسر** بدانند ش مردم سرافکنده هم درخت بدانتیج بکند **سوم** همکاران دل آزار که در
تیرگی انظلم و ظلمات **یوم القیمه** در مانده قصد مال و منال مسلمانان کنند و از تهید **الاعنة الله علی الظالمین**
تیند شند و از عقوبت خدایتعالی نترسند و از سیاست سلطان پاک دلند دفع چنین کسان بر پادشاه
و حبیب تا اثر شامت و بملکت نرسد و نتیجه وفایت عاقبت او دوران ولایت نمود کند که خاست ظلم
و خیمست و جزای ظالم عذاب الیم **شماره** کار ظالم ملک ایران گزشت تامل را دیده گریان گزشت
ای نهاده تیرم اندر کمان **شماره** **اما** **قسم دوم** که واجب المنع اند طائفه باشند بصفتها
ناستوده معروف و بیره تها ناپسندیده موصوف و هر آینه ملاقات و مقالات ایشان اهل دولت
را زیان وارد یکی از آنها سخن چنانند که با خجله دروغ درست میان جمع گردقتنه برانگیزند و دستار
با یکدیگر دشمن سازند و در حدیث آمده که سخن چین در بهشت نزود و حق سبحانه و تعالی و تورات با حضرت
موسے علی بنیاد و علیه السلام گفت که **موسے** روز قیامت مرد سخن چین را بینی بر پیشانی او نوشته
که **انفس من رحمة الله** و **اما** **میسر** و بے برهان محبت خدایتعالی و خدا سخن چین را در قرآن مجید یافت
خوانده است آنجا که میفرماید **ان جازکم فاسق مینا** و بزرگان گفته اند که چون کسی تر دو خبر سازد
که تر افلان چنین گفت یا بجای تو چنین کرد بر تو شش چیز واجب شد **اول** آنکه در راست گوئی
ندانی که حق سبحانه و تعالی او را فاسق گفته است و سخن فاسق راست نباشد **دوم** آنکه در منع کنی از
یمنه که آن منکر است و منکر واجب بود **سوم** آنکه او را دشمن داری از بهر آنکه خدایتعالی او را دشمن میدارد

مجلس
روز یکشنبه
مجلس
مجلس
مجلس
مجلس
مجلس
مجلس
مجلس
مجلس

چنانچه در خبر آمده که دشمن ترین دشمنان خداے تعالیٰ آنها اند که سخن چینی ففاق میان دوستان نکند
چندم بیاورم من گمان بر میری که بعضی گمانها بوزرو بال میکشد پنجم بحسب آن خبر نمکنی که بحسب
منی عنه است ششم آنکه هر چه سخن چین گوید چنان نمکنی و اصل آنست که سخن چین را نزد خود راه ندهی و
مطلق سخن اورا گوشش نکنی **مشت** سخن چین را در نزد خود جا که در یکم کند صد فتنه بر پا
سخن چین را کمترین دیکم که بد گوید ترا هم در سر انجام آوردد اند که یکی از خواجگان اصفهان غلامے را
میخرد و فروشنده گفت این غلام علیے دارد که سخن چین است خواجه گفت که سخن چینی غلام چه خواهد بود اورا
بخرید چون روزے چند برآمد این غلام که بانوراک گفت خواجه ترا دوست بنیدارد و زنی دیگر خواهد خواست
که بانو ازین سخن متغیر و متاثر شد غلام دید که سخن او کارگر آمد و تیرتدیر فاسد او بنشان رسید گفت میخواهی که ترا
دوست دارد گفت آری میخواهم غلام گفت من طلسم میدانم و افسونے بهت محبت یاد دارم چون خوب
بخشد استر و تیر بردار و از مویاے که زیر محاسن اوست قدرے بدست آر و من ده تا افسون کنم
و محبت ترا در دل وے انگیزم زن برین عزیمت راسخ شد و گفت البته امروز چنین خواهم کرد پس
غلام نزدیک خواجه آمد و گفت اے خواجه حق نان و نمک در میان است و من خبرے شنیده ام ترا
آگاه میسازم تا از خود غافل نشوی خواجه گفت آن چه خبر است غلام گفت زن تو دوستے دارد و قصد
هلاک تو کرده است اگر خواهی که راستی سخن من بدانی چون بخانه روی خود را بخواب ساز بگر که چه می
مرد بخانه رفت و طعام چاشت تناول نموده تکیه گرفت و خود را بخواب ساخته و دیده ترصد بر کشاد زن
پنداشت که خواجه در خواب است استر به دست گرفته بیا مدو محاسن خواجه بالا گرفت تا مویے چند تراشد
خواجه دیده باز کرد و آن حال مشاهده نموده پنداشت که زن قصد کشتن او دارد و بدست زن محکم
گرفت و استر از دست وے بپتید و سرش برید و اولیاے زن را خبر شد خواجه را بگفتند و بقیص
وے بگفتند و بشومی سخن چین خان و مان آن عزیز خراب شد **مشت** میان و کس جنگ چین است
سخن چین بخت هیزم کست سیه چاه مرد اندرون بسته پای از فتنه بردن جابے بجا دیگر غمازانند و دیدار ایشان
نادیدنی و گفتار ایشان ناشنیده نیست **مشت** دیدم از غمازان گشته تره نگون طالع و بخت برگشته تر

در آثار آمده که غماز حلال زاده نباشد آورد و اندک در بنی اسرائیل شک سالی پدید آمد و آثار مخطوطه هر شده حضرت
موسی علی نبینا و علیه السلام با اشرف بنی اسرائیل با تسبیح برودن رفتند و چهار شبانه روز دعا کردند اثر
اجابت پدید نیامد موسی علیه السلام بنالید که الهی چهار شبانه روز است که دعا میکنم مستجاب نمیشود خطاب آمد
که اگر چهل شبانه روز دعا خواهی کرد با اجابت نخواهد رسید زیرا که در قوم تو غماز نیست که شوی از میگذارد که دعا
بمحل اجابت رسد موسی علیه السلام فرمود که خدا یا یا من بگو که آن غماز که مستجاب است تا آورد تو به دهم نزد
که من غماز را دشمن چگونه غمازی کنم تو تمام قوم خود را بگو که تا از غمازی توبه کنند و نیز در آن توبه خواهد کرد موسی
علیه السلام بفرمود تا همه قوم توبه کردند حق تعالی باران داد و سلاطین سراق را از مطلقا گوش لبخ غماز
مکرده اند و این جماعت را دشمن داشته اند و در حکایات آمده که پادشاهی یک رات بیت میکرد
گفت اگر میخواهی که روز بروز گارتو بالا گیرد و ساعت بساعت مرتبه توبه بفرماید و نزد من از ملازمان
مقرب تر باشی باید که سه کار کنی اول دروغ بگوئی که در دنگو در چشم مردم خوار و بمقدار باشد دوم مراد پیش من
ستایش کن که من خود را به از تو میدانم سوم سعادت منم و از غمازی بر خیز باشی و بدی سپاه و ریت
پیش من بگو که چون من بدی ایشان بشنوم با ایشان بدشوم و خبر بدی من با سپاه و ریت چون ظاهر
گرد و ترسان شوند الحجا بگیر که کنند و پادشاه دیگر طلبند و خللی ازین جهت بلبک من راه یابد و منوی
بر آید ز غماز عالم بهم خلل راه یابد و حشم ز غماز گرد جهان ننگون که ناپاک جانست و تیره و درون
چو غماز را دیدی اندر زمان بتیغ سیاست برش زدن آورد و اندک که از ملازمان نوشیروان شخصی را
پیش و غمازی کرد نوشیروان گفت من این سخن را تحقیق میکنم اگر راست است ترسب غمازی دشمن
خواهم گرفت و اگر دروغ است ترا بخت آن عقوبت خواهم کرد اگر توبه میکنی از تو خواهم در گذر اند گفت
توبه کردم نوشیروان گفت من نیز عفو کردم و منوی هر که غمازی کند نزدیک شاه هم بنزد شاه گردد و سپاه
عالمی در آتش و دوزخ و ناله خدا ناله خلق خوشنود و آورد و اندک که از روس و غیر و سعادت قصه
نوشت بمقتضی خلیفه که فلان کس از مبارک و فدا یافته و از دماغی خطیر مانده و یک پسر دار و طفل از زمان
شود تا کفاف طفل بگذارد و باقی برسم قرص نجران بسیارند تا چون یتیم بزرگ شود بدو تسلیم نمایند حال آنکه

را تو فی دینت باشد منتقم بر پشت رفته او نوشت بعدی که ترجمه اش اینست که من رفتم را خدا بامداد
 و بر مال و میراث برکت کند و تیم را بنیاد خیر و برورش داد و غمازه به عسرت خدا گرفتار باد و مشغولی
 مشغول کن دیکشامان ^{بیر} سر خزان به گیتان که آه بگیتان سخت گویای کس را بخت و بخت گیرد
 و دیگر گروه صاحب عرصند که در هر چه کنند و گویند غرض داشته باشند و نه از روی اخلاص و هوادار
 سخن بعضی رسانند به تشنگ ملک در وصایا فرموده که از متابعت و موافقت اصحاب اغراض
 دامن اغراض و احترام در باید چید که صاحب غرضان از سر دعوی معنی لاف هواخواهی زنند و جواهر
 حسات را در رشت ^{در دینی} سستیات کنند و فعل چنان کردار نیکو را در کسوت قبیح و صورت زشت باد بپایند و
 در راه صاحب غرض پیش غرض از صاحب غرض شود ریش که او جمله زرد و دگر و دست بردن ستاره و درون و
 و چون معلوم شد که غرض گویان بنزدیرے که تمیز نام کرده اند هر ی را به نیکوئی برگذارند و خوبی را به زشتی
 در شمار می آرند پس بے تحقیق سخن ایشان را حکم نباید فرمود و در تفحص کلام این جمیع مبانی تمام باید نمود
 مشغول ^{چون} چو ارباب غرض است کنند نیکوئی را به زشتی و از نمانند بکلی تا سخن روشن گردد
 کس باید که پیرین نکرده است از اسطوریسید که ملازمت ملوک را کدام طائفه موافق اند و کدام فرقه
 تا لائق حکیم فرمود که لائق خدمت ملوک کیست که امین باشند خائن نه بلکه امانت سبب عزت است
 و خیانت موجب مذلت و امانت و بامیکه قانع باشند طامع که فحاشیست بیکران و طمع نخستین پایان
 مرد و تان بزرگوار بود و طامع البسته خوار و زار بود و دیگر باید که نیکو گوے باشند عیب جوی که آدمی نیکو گوئی
 همه جا محبوب و مقبول و عیب جوی تر و دهم کس مردود و مخدول باشد و باید که کارکننده باشند نه لاف زننده
 که مرد مصایف محترم است و صاحب لاف و گزاف متهم و باید که موافق باشند منافق که نتیجه وفاق مردود و فاق
 و فخره وفاق جو روح و جفا و بر طریق سنت باشند نه براه بدعت که تائید سنت آدمی را بر دهنه جنت می آید و در
 بدعت را بهادیه ضلالت و شایعیت می افکند باید که ملوک هفت طائفه را در خدمت خود راه نهند اول
 حشود را که هر چند هیچ تریاک کے علاج نمی پذیرد و هیچ سود و هیچ دار و شفا نمی یابد و گفتند
 حشود است شونده که در دین جان فسد چه جا جان بجز حسد و آتش در جهان آتش و غافل که حسد از جمله مفاسد عادی است از آن جهت

تیا بد خود را بخورد تا هیچ نماند دوم از آنها که سزاوار خدمت ملوک نیستند کسانی اند که بخیل و مسک باشند چنانچه
 مرد و خلق و مغموم ایشانست چنانچه سخا پوشنده عیبهاست بخل پوشنده هنر است و گفته اند مشغول
 مردم هر چند در هنر کوشند بخل آن جمله را فرو پوشد از لیسیمان تیره دل بگریزد در کریمان پاک جان نوزد
 در جامع الحکایات آورده اند که سلاطین را باید که مردم بخیل را ملازم خود سازند که از ایشان خجالت رسد
 چنانچه منقول است که عمر بن لیس وکیل داشت که مرد بخیل بود و قتی میوه بار را سزا برد عمر گفت میوه کج
 یا باید بخیزد و بصرفه خرج کند روزی عمر دشنه ساخته بود و محفل آراسته و رسولان که از اطراف و جوانب سیزده
 همه جمع آمدند و مجموع اسباب ضیافت مرتب و مهیا بود جز میوه که بسیار اندک بنظر آمد عمر وکیل خود را گفت میوه
 بسیار یا وراواند که بنظر آورد عمر ورا این حرکت بد آمد گفت برو میوه بیا گفت میوه متعفن و بوسیده مانده است
 اگر گویی بیا ورم عمر و بنایت منقل شد و او را از وکالت عزل کرد و بارها میگفت که آن مسک و انفعال داد
 که هرگز تدارک آن نمیتوانم کرد **سبب** نزدیک اکابر هند و عیبه بنو زبیل
 سوم از آن جماعت که لائق طاعت نیستند مردم دون بهت و سفلیه باشند و چون بهت سلاطین عالی
 باید پس مردم دون و سفلیه در خدمت ایشان نشاید و گفته اند که سفلیه از بخیل و مسک تر باشد زیرا که بخیل
 آن باشد که کرم ندارد و با کس آماز مال خود بهره دارد و مسک آنست که خود نخورد و با کس کرم نکند و سفلیه خود
 خند و نه کس کرم کند و نخواهد که کس کرم کند آورد ۱۵۰ اند که پادشاه بود بنایت جوانمرد پوشنده
 روزی یکی از نزدیکان خود فرمود که مرا از دست که هزار هزار درم بیکه بخشم تو چه میگوئی گفت این مقدار
 مال بسیار است این مبلغ بعد کس است گفت اگر نصف ازین عطا کنم چون باشد گفت هنوز بسیار است
 گفت ثلثی توان بخشید گفت هنوز زیادت است گفت در ربع چه میگوئی گفت هنوز روی در کثرت دارد و اقصیه
 بر عشر قرار داد که هزار درم باشد گفت اگر چه بسیار است اما بیک کس نباید داد پادشاه فرمود که ای پسر
 میخواستم که این مبلغ بتو ازانی کنم خود را محروم ساختی و عراز سخاوت باز داشتی آن مرد تبصره در آمد که ای ملک من
 خطا کردم سلطان از کرم خود نگذرد سلطان فرمود تو سفلیه و لائق عقوبت نه قابل عطیت هم خود را زبان دای
 و هم مرزبان من آنست که اگر آن مقدار مال تو بخشیدی در سخاوت علم شدی و تا انقراض آید و اوصیت کرم

و مردت من باقی مانده و زیان توانست که از چندین مال محروم شدی اکنون صد هزار درم که
بخش خود بران قرار دادی بتان و دیگر در مجلس ما چنین سفلگی کنی منوی سفله نخواهد گریه را بکام
خس نگذار و گریه را بکام سفله سیه رود و بد نماز خاک سیه بر سر سفله باد و چهارم از ان غیبت گرانند
که ذکر هر کس در میان آید خواهند که از مساوی آن چیز که بازگویند اگر آن بیان و قصه غیبت باشد
و اگر غیر و قصه هم بتان باشد و هم غیبت و در خبر آمده که عقوبت غیبت از زنا سخت ترست
حق سبحانه و تعالی در قرآن مجید فرموده باید که بعضی از شما بعضی را غیبت نکنند آیا دوست دارد کسی که
گوشت برادر مرده خود را بخورد و این غایت تهیدیدست و از اینجا معلوم میشود که غیبت گویان مانند مردار خوا
باشند و هر که را تحفه انسانیت دارد از مرده بر سر سبز و از مردار بگریزد **غیبت** از غیبت مردمان بر سر سبز
و ز مردم غیبت بگریزد **آورده اند** که یکی از پیغمبران که غیر مرسل بود چیزها در خواب بر وی نمودند
و ندانست که شنید شبی در خواب دید که چون بامداد برخیزی در فلان صحرا گذر کن نخستین چیزی که ترا
پیش آید بخورد دوم چیزی که بینی پنهان کن سوم چیزی که پیش رسد گاه در چپ سلم رانای سید گردان
و پنجم چیزی که در نظر آید از دیگران بگریزد چون بامداد شد برخاست و بدان صحرا که مامور بود روان شد اول چیزی که
پیش آمد کوچه بلند بزرگ و سیاه رنگ بود آن پیغمبر متحیر شد که این لقمه را چگونه توان خورد اما چون حکم
خداوند است از ان چاره ندارم بطرف کوه روان شد که کوه را بخورد چون نزدیک سید دید که کوچه بدن
عظمت لقمه خرد شده بود آنرا برداشت و بخورد شیرین تر از آب گیس و خوشبو تر از مشک شکر خدا تعالی
بجای آورد و از آنجا پیش رفت طشتی دید زترین راه افکنده گفت مرا امر کرده اند که این را پنهان
کن پس در زیر زمین حفره کند و پنهان کرد و خاک بسیار بر بالا کرد و رخت و بگذاشت و رفت هنوز
و دو قدم زفته بود که دید آن طشت بر روی زمین است دیگر باره بیاورد حفره در ترکند و پنهان ساخت
هنوز فایده نشده بود که دیگر آن طشت بر روی زمین دید سوم بامداد در آنجا که آن لقمه نهاده بود باز
ظاهر گردید پیغمبر با خود گفت مرا گفته بودند که پنهان کن من کار خود کردم و آنچه فرموده بود ندیده ام **آورده اند**
از آنجا در گذشت مرغی دید که از بازوی هر اسان شده بتاب می پرید چون نزدیک پیغمبر رسید

یا نبی الله مرا گاهدار که دشمن در قفا سے من است پیغمبر اور اور گریبان خود پنهان کرو فی الحال باز
 خشم آلوده و گرسنه رسید گفت یا نبی الله امروز همه روز در طلب این صید بودم و صید من پناه تو آورد
 من بغایت گرسنه ام مرا ناسید کن از روزی من پیغمبر با خود گفت من گفته اند که این را گاهدار و
 دیگر را ناسید گذار اکنون حکیم کار و بر کشید و قدری گوشت از زان خود برید و بسوی باز انداخت باز
 گوشت را برداشت و مرغ را بگذاشت آن پیغمبر شتر شد مردار که دید ققاده و گنده شده از نو
 بگریخت اما چون شب درآمد پیغمبر سناجات کرد الهی آنچه فرمودی بجای آوردم حکمت اینها معلوم
 گردانند رسید که آن کوه عظیم که دیدی دیک لقمه شد و بخوردی آن شمشیرت اول عظیم نماید و چون
 بخوردی شیرین تر از همه شیرینی است دوم آن طشت زرین که هر چند نماند میکردی آشکار میشد خیرت
 هر چند کس خواهد که نیکی را مخفی بدارد البته ظاهر میشود آن سوم را معنی آنست که هر که پناه تو آورد
 و پناه گیری و هر کس ترا امین کند خیانت در امانت روا ندارد معنی چهارم آنست که چون کس
 از تو چیزی طلبد همه کن تا حاجت او را و اگر دانی تخم آن مردار گنده که دیدی غیبت بود ز بهتار
 از غیبت بگریزی که غیبت کردار نیک را باطل کند **مثنوی** **مرا غیبت بچکس زبان**
 که طاعت غیبت و زبان بهر غیبت طاعتی کم شود و غیبت گری کار برهم شود و صحبت ملوک باید که از
 بوی غیبت گرو بهتان گوے پاک باشد و چنانچه گفتن غیبت حرام است شنیدن آن نیز رواست
 که عذاب غیبت نشنودن برابر است با عذاب غیبت کننده **میت** گوش و زبان غیبت منم
 او بد کس گوش و زبان پاک و قبل ازین نکته در باب غیبت مذکور شد تخم از کسانیکه سزاوارد در گاه ملوک
 نباشد و مباح شناس و غذا ناسپاسند که حقوق ولی نعمت را نشاند و شکر منم را بفرمان بدل
 سازند و همیشه این جماعت منکوب و مقهور باشند و از دلائے آشنا و بیگانه دور نه بخت ایشان
 بیدار باشد و نه دولت ایشان پادار **قطعه** کسی کو میکند منت فراموش از و کردن فراموشی صوابست
 از آن کو حق نمیداند پیغمبر که روح از صحبت او در عذاب **نقل است** که مقصد خلیفه گفته که هر تیغ زبان در
 شکر گزاری کند باشد او را از زبان تیغ تیز سزا باید داد **مثنوی** حق نان و نمک تیر کردن

طهر
 بنی شکر

بشکند مرد را سر و گردن باولی نمست آوردن آید + اگر سپهرت سنگون آید + حق شناسی بزرگوار است
 تا پاسی ز پائے درنگند + ششم در ونگو یا تند و کذب پیش میبکس پسندیده نیست و مرد در ونگو
 نزد سلاطین بے آبرو باشد و کتاب اخلاق رکنی آورده که در مجلس فضیل و زیر میان دو نیم
 او که یک نصیر نام داشت و یکے ثاقب مباحثه واقع شد قدم مزاح و مطنائیه بر بساط انبساط
 نهادند کار از مخاطبه بکلامه انجامید و هم از ملاحظه بمصارع رسید چنانچه بعد از دست نصیر عمامه از سر
 ثاقب جدا گشت ثاقب بغایت متغیر شده اثر غضب بر رخساره و کس پدید آمد و ز گرفت از چوبینه
 خشم گرفتگی و میان نماز و نماز بسیار واقع میشود ثاقب گفت چگونه و غضب نباشم که آبرو من در
 مجلس چون تویی ریخته شد فضیل گفت کار بر خود آسان گیر و این واقعه را بر دل خود سهل کن آبرو
 تو در پیش من آن روز ریخته شد که گفتی اسپرین مراد یک شب از مرد و بنیاد پور رسانید و در نیاب
 گفته اند مشو **میشو** میفرود هرگز چراغ دروغ + چراغ دروغست پس مفرغ + تو از کذب عظیم و حرمت مجو
 گزان آب رو میشود آبجو + بهتم مردمان بسیار گوے پریشان سخن نیز لائق خدمت نیستند زیرا که هر که
 بسیار کلام کند و اوراقه نماید و در خیر آمده که در سخن بسیار غلط و سقط بسیار بود و زجر گفته است
 که چون مرد به بسیار گفتن حریف بود متیقن باید شد بخون او یعنی بقین بدان که دیوانه است و در مثل آمده
 که الکسار میزند از بسیار گوے بیوده گوے باشد متقولات که حواریان مرحضرت عیسی را علی بنیما
 و علی الصلوة والسلام میگفتند که ما را پندے ده که چون بدان کار کنیم بهشت رسم فرمود که هرگز سخن
 گوئید گفتند این صورت میسر نمیشود گفت هر که سخن گوئید جز خیر گوئید زیرا که بسیار گفتن دل را تیره
 سازد و مانع را خیره **میشو** ابله را صرفه نر میکنی + صرفه گفتار کن را میکنی
 چند زبانش درم انقی پنج + پاس سخن دار که نیست گنج + گفتن بیفایده ترک حیات + قول موجه صفت انبیاء
 هر چه بنگام گوید کسی + خامشی از گفت نکوتر لب + همه گفتار از انسان خوش است + هر چه پسندیده بود آن خوش
 آورده اند که سه پادشاه در مجلس نوشیروان حاضر شدند نصیر روم و فاقان چین و رای هند و شیراز
 فرمود که بے قرنها باید که تا چنین محبے دست دهد بیایند تا هر یک سخنی گوئیم که سخن پادشاهان پادشاه

۴
 نذرانہ دعا خانیہ
 فیروز گنج
 شریفین
 کہیں تو اللہ علیہ
 بیت سے
 بیرون گھومتا ہے ۱۶

سخنان می باشد و دست یغ بود که این اجتماع بتفوق انجامد و از اثرش بر صفحه روزگار یادگار نماند و
 درین سرگشایی سخن خوش سخننی که بهتر از سخن خوب یادگار نیست ایشان اشارت بکسر کرده اند و
 شما اقتضای فرمایشد نوشیردان الادرج فکر جوهر آبدار و گوهر شاہوار بطریق بیان نهاده گفت هرگز بر
 سخن ناگفته پشیمان نبوده ام و بر بعضی سخنان که گفته شده بسیار ندامت خورده ام قیصر روم در
 خزانه خیال نظر فرموده این نقد تمام عیار شایر مجلس شهریار نمود که آنچه نگفتم توانستم که بگویم و آنچه گفتم بران
 قادر نبودم معنی بهتر سخن که از شصت بیان جدا نشده است قدرت آن دارم که هرگاه خواهم
 بعد از رسام ناما چون از کمان تقریر بیرون شد باز نتوانم گردانید خاقان چین نافه سحر بریان
 بکشد و بر آنکه این شامه شام حضار مجلس سلطنت را معطر ساخت که چون سخن نگفته ام او زیر دست
 من مست دمن برو غالبم و چون گفته شد من زیر دست اویم و او زیر دست من است و بر وجه
 نتوانم شد معنی تا عروس سخن در پس پرده فکر است مشاطه مشیت را اختیار باقیست اگر خواهد برسم
 نطقش جلوه دهد و اگر خواهد در نقاب عدش بدارد اما چون از پس حجاب بیرون آید و پرده از
 جمال برداشت دیگرش بجلو نخواهد خفا نمودان فرستاد و راس هند از ریاض گفتار خود این گل
 خوشبو و این ریحان و بوجوبه بترتیبگاه فصاحت آورد که هر کلمه که بگفت در می آید یا برنج صواب
 یا در معرض خطاست اگر صوابست قائل در عهده آن سخن میماند تا از عهده بیرون تواند آمد یا نه
 اگر خطاست هیچ فایده ندارد پس در هر دو حال خاموشی اولی است قطعه به پیر رسیدم در اقصای کونان
 به گفتم ای آنکه بابل هوشی از مردم چه بهتر به حال گفتار خاموشی خاموشی خاموشی و حکمای متاخرین گفته اند
 خاموشی به از سخن بدست و سخن نیک به از خاموشیست **قطعه** نظر کردم بحشم عقل و نش
 ندیدم به از خاموشی خصایس نگویم لب بند و دیده پر دوز و لکن هر مقامی را مقایسه

باب حکم در تربیت خدم و حشم و آداب ایشان و این باب شمل بر دو قسم است
 قسم اول در تربیت ملوک و متعلقان و ملازمان را قسم دوم آداب که ملازمان سلاطین را رعایت
 باید فرمود اما قسم اول آنکه حکما گفته اند که سلاطین را از ارکان دولت و اعیان حضرت سائر

ملازمان و متعلقان گزیر نیست بر آنکه هر کس که بعضی از ممالک عرصه زمین در قبضه تسخیر و
 باشد و جمیع از آدمیان در قید تصرف او باشد مراودا ضرورتست که نظر در جزئیات و کلیات
 مملکت خود بر قانون احتیاط بکند و از روی یقین بغیر امور رعایا و زیرستان برسد و حال هر
 از اعیان و اوساط مملکت خود کما حقہ بداند و در تحقیق این امر و گوش و دو چشم کفایت نیست بلکه
 گوش بسیار و چشم بیشتر در کارست پس باید که جمیع مردم دانا که هوشمند نیک سیرت بی طمع
 بلند همت ملازم و باشند تا او مالک گوشها و چشمها که همه باشد تا گوش همه اخبار ممالک بشنود و دیده
 مجموع در حقائق مهمات نظر کند و هر آنکه این جمع را که در سماع اخبار متنوع و مشاهدۀ اطوار گوناگون
 بشناید و بصیرت رعایت کلی باید کرد تا از کار خود باز نماند و پیوسته با یصال اخبار و عرض کردن
 احوال مشغول باشند که هیچ چیز ملک رازیان کار تر ازین نیست که اخبار اطراف و ولایت و صورت
 حال رعیت از سلطان منقطع گردد و در کتاب سراج الملوک آورده که نوشیروان از موبد موبدان
 پرسید که زوال مملکت در چند چیزست گفت در سه چیز اول در پوشیدن خبر با از پادشاه دوم در
 تربیت مردم فرومایه سوم در ظلم عمال نوشیروان گفت بچه دلیل این سخن میگوئی جواب داد که
 چون خبر ولایت در رعیت از سلطان انقطاع یابد و از دوست و دشمن فارغ و غافل باشد
 هر کس هر چه خواهد کند و چون او بخیرست انواع فتنه از هر گوشه سر برزند و مملکت در سراسر اهل فتنه
 رود و دیگر دون وارخل چون تربیت یابند از دناست همت بر جمع مال حریص باشند و هر کس طمع
 کنند و قدر اکابر و اشراف شناسند و حرمت مردم بزرگ فرو گذارند و دیها که خلایق بسبب این
 اخلاق رنجیده شود و لاجرم همتهای برگمارند تا از مرتبۀ و مرتبۀ خلاص روی نماید و از اینجا گفته اند که زوال
 الله و لیه باز یفعل السقطه چون سفلۀ راتنی دست در دولت رسد بتزلزلند که گفته اند مشنوی
 اگر سفلۀ بجاه دست یابد باز ملک شکست یابد و زمان نه نرای جاه باشد بل مدخوری بند و چاه باشند
 و دیگر عمال چون بر رعیت ستم کنند نیتها را ایشان با پادشاه بد شود و از زراعت و عمارت ملول
 متفر گردند و مدخل سلطان کم گردد و علوفه لشکر کم رسد و چون لشکری علوفه نیابد سر از خدمت نماید

این کتاب را
 در کتابخانه
 مجلس شورای
 ملی
 ثبت شده است
 شماره ثبت
 ۱۳۷۲
 تاریخ ثبت
 ۱۳۷۲/۱/۱۵
 این کتاب را
 در کتابخانه
 مجلس شورای
 ملی
 ثبت شده است
 شماره ثبت
 ۱۳۷۲
 تاریخ ثبت
 ۱۳۷۲/۱/۱۵

و اگر دشمن پیدا آید یار و مددگار اندک باشد بدین جهت ملک از دست برود و در دنیا گفته اند مسوا
 ظلم عامل جهان خراب کند دل مظلوم را یکا کسب اندر آرد و بکار ملک است و این عاقبت رود و از دست
 نوشیروان سوزنا گفت و فرمود تا این کلمات را باب زرنوشتند و دیگر گفته اند که قصه سلطنت
 را چهار قاصه است که اگر کسی نباشد مهات ملی متمشے نگر و داول امیرے که اطراف مملکت را محاط
 کند و شیر دشمنان را از شاه و رعیت باز دارد دوم وزیر یک مونات سلطان و ملازمان ویرا انتظام
 دهد و مال از جا نگاه بستاند و بجا گاه خرج کند سوم حاکم که از قبل سلطان تفحص احوال خلق نماید و در
 ضعیف از قوی بستاند و اهل فسق و مجور را مخدول و مقهور دارد چهارم صاحب خبرے این که پیوسته
 اخبار شهر و ولایت و حالات اعیان و رعیت بحضرت سلطان عرض نماید و فی الجمله جمعے که سلطان
 را از ایشان چاره نیست یا از باب سیف اند چون امراء و اعیان و سپاهیان و مانند آن یا اصحاب قلند
 چون وزرا و مستوفیان و دبیران و عمال و تربیت مجموع اینها از روی اجمال آنست که همه را
 بحیثم شفقت و عین عاطفت ببیند و آنچه هر یک را ضرورت بود و بدان محتاج باشد از ایشان
 باز دارد و هر کدام از عهده مهمی که مفوض بدو باشد سالم برون آید و کار خود بر وجهیکه باید و شاید بسازد
 و را نوازش فرماید و هر که می تواند نماید و تغافل و زرد اول او را نصیحت بختینه گرداند و اگر
 مرتزق و مزدبخت گوشتال دهد و هرگز در پی اظهار محاسب و متقاضی ملازمان نباشد و بشادے
 ایشان اظهار محبت و مسرت نماید و بمحاسب و آلام ایشان اندوه و ملال ظاهرا گرداند و هر یک را
 در تربیت و تقویت بر مرتبه خاص نگا هدارد که کسی با او در آن مرتبه شریک نباشد تا میان ملازمان
 حقد و حسد پیدا نگردد اگر هم بعضی از ایشان بتزاع و جدال انجالد بزودی دفع نماید تا موده خصومت
 قوی نگردد که از آن فسادات کلی رود نماید و بزرگان فرموده اند که انقطاع سر رشته مملکت و
 بتزاع امراء و ذراست مشغول جو یکدل نباشند اعیان شاه شود کار شاه و رعیت تباہ
 از ارکان دولت نیز بتزاع ملکه استیزه آورد علی الانقطاع استیزه بجای رساند سخن که ویران کند خاندان کهن
 تبسم از حکمی پرسید که اساس تربیت ملازمان بر چه چیز باید نهاد جواب داد که بر دو چیز یکی لطف

وکیلے قہر باید کہ همیشه اثر قہر و نظر لطف سلطان بر خدم و خشم ظاهر باشد بقهر گیر و تا دیر نشویند لطف
و رگذار و ناما امید نگرند و ز کارستان آو. و ده که طریق حکمت و تربیت آنست که بنرمی آهستگی اگر
کارے میسر شود در آن وقت تشنه و عین نباید نمود و اگر بختونست و سخن حاجت افتد رفیق و نرمی
نباید فرمود که جراحت را تواند بود که پیش احتیاج پیش افتد از آنکه بر مضم قطع همیشه به لطف نون گرفت
در ابرو فلک بین گام خوش: زمینی که هر سیم نباید بکاید چو گردد جراحت نرویش: حکما فرموده اند که هر که سلطان
خواهد که تربیت کند تا بار یافتد حال و س را بر محک امتحان نرند و عیار کار و یر تجمای ندانند و یر تربیت
در س نظر نکند که بسیار وقت بوده که ناستندی را تربیت کرده اند و چون بر اخلاق و احوال س
اطلاع حاصل شد با ضرورت و بهمان وقت از نظر انداخته اند و بر داشتن و زود بفکندن سطوت سلطنت
را مضرست و درین باب گفته اند **قطع** هر که را میل تربیت دای: امتحان کرده باید شن کیچند
اگر شست قابلیت آن: علم و دانش بر آید و نه قابل بود بلند ساز: تا بزودی نبایدش افکند
و چنانچه برداشته را بزودی بفکندن مناسب نیست بزودی خنود شدن از یکدیگر بر خشم گرفته اند هم محل
بر خفت ست چه میان خشم و رضا باید که تے بگذرد تا عزم و ثبات یابد شاه ظاهر گردد آو و ده اند
که روزی که از خلفا باندی سخن میگفت در آئناے مکالمه اندوے کله شنید که مناسب نبود
فرمود تا اور از مجلس بیرون گردند آن بیچاره امید از زندگانی بریده در گوشه کاشانه نشست بنهام
شربت تلخ صبر و تحمل خراج کرده با خود میگفت **شعر** و لا حال بخود خراج کن نه: بصورت باش که نیکو شود باخر کا
اما چون مدت مهاجرت دیر کشید و کار بجان و کار و باستخوان رسید نصه خود را نوشته بیکے از محلمان
حرم خلافت داد تا بوقت فرصت بموقف عرض رسانید خلیفه بخندید و گفت اورا چندان گنا ہے
نیست که موجب حرمان باشد گفت چون چنین است چه شود که آن بیچاره را در مجلس مایون آه و نه
خلیفه فرمود بگل اجل کتاب هر کارے بوقت باز بسته است و هر می بزمانے موقوف مانده که تا زمان
آن مهم در نیاید و وقت آن کار و ز سر جد و کوشش فائده ندهد **شعر** تا در سر دعه هر کار است
سود کند بای هر یک است بعد از یک سال اورا طلبید و خلعت داد گفته اند چون سلطان کسے را بزرگ گوید

حکمت
گفتار
مجموعه
کتابخانه
سازمان
کتابخانه

بهمان نظر اول در دسے بنگر دیرا که چون مال و منال و اختیار و اقتدار یافت اورا بر جہ اول باز
 نتوان برود اگر خواهد کہ اورا خود گرداند بتدریج و تمانی در پے آن کار باید رفت و الا غلها پدید آید عیبت
 بر آتش میاد بر یکبارگی که جان داکو شد به بیچارگی و توشیروان از بزم مہر پدید آمد که لائق تربیت کسیت فرمود
 کہ کسے را تربیت باید کرد کہ ادبے دارد و یا نبے و بہر کہ نبے سافل دارد بحکم کل شئی یرجع الی اصلہ رجوع بہل خود
 میکند و در حکایات آورده اند کہ مردے بود زکی نام از خاندان بزرگ بالنسبے عالی و ادبے کامل
 کنیز کے روی خرید نوشتا نام بسیار بد خوے و بغایت بہاد جوے و ستیزہ روے زکی بکشت عیبتین در
 نوشتا تصرف کرد پسے از د متولد شد روزے حکیمے در صحبت زکی نشستہ بود فرزند زکی حاضر شد زکی
 اورا کارے فرمود آن پسرنی الحال برخاست و روان شد چون گامے چند رفت باز گشت و مجلس
 آمدہ نشست حاضران متعجب شدہ گفتند امثال اول را چه سبب بود و اجتناب ثانی بیچہبت روی نمود
 آن حکیم بخندید و گفت زکی خواست کہ فرمان برد نوشتا نگذاشت اثر ہر دو جوہر ظاہر شد چنانچہ در سفیدی
 و سیاهی فرزند پدید آمد و مادر شاہد میباشد در بحالت و نجابت نیز همان قیاس باید کرد و درین باب
 حکیم فرمود سی فرمودہ نظم در حقیقت مختیر است اگر نشانی مانع ہست و دراز جوی غلہ شہنگام آب
 بیخ بکین نیی شدہ است سر انجام گوہر کار آوردن ہمان سیوہ تلخ بار آورد و جوگفتہ اند نفس حنیس را
 پروردن آبروے خود بردن است چہ حراست بر کسیکہ از لطفہ رغبت در وجود آمدہ باشد کہ از دنیا
 انتقال کند ہی ناکردہ بجائے کسے کہ بادے نیکو کردہ باشد و بدصل را چگونہ کسے تربیت کند
 در حب خود چگونہ کسی پرورد و نکته دیگر در تربیت ملازمان آنست کہ یک کس را دو عمل نہد بلکہ برائے ہر کسے
 منصبے مقرر کند تا ہمہ ملازمان امیدوار باشند و د کس را یک عمل نیز نفرماید کہ چون شرکت پدید آید
 عمل بہ مراد ساختہ و پرداختہ نگردد قطع نہ یک کس تو اند کہ سازد و کا کہ آنرا پسندند لہذا باب ہشتم
 دو کس نیز در یک عمل تعین نہد کہ دیکے بشیرکت نیاید چویش و چون از تربیت اجمال فرامستے روی نمود نہکتہ
 از تفصیل آن مرقوم میگردد و مقدم بر ہمہ تربیت اولاد است و در ذخیرۃ الملوک فرمودہ کہ فرزند اما
 حق است نزد الدین و در عرصہ محشر مطالبہ حقوق این امانت خواہد بود چون این امانت آئندہ است

لا
 بہر سبب
 بہر سبب
 بہر سبب

م
 م
 م

در حقیقت مختیر است اگر نشانی مانع ہست و دراز جوی غلہ شہنگام آب

که صور جمیع تفاسیر و کمالات را قابل است و جوهر حقیقت او را بهر چه میل کنند مائل گردد پس بصورت در
 تربیت او سعی باید فرمود تا بصفتای پسندیده متصف گردد و از خصلتها که موهبه منحرف شود اول
 آنکه او را بنام نیک تسمیه باید کرد که اگر نام موافق باشد مدته العمر در کرامت خواهد بود و دیگر دایه او بنایت
 معتدل مزاج و خوش خلق و پاکیزه سرشت باید که در خبر آمده که شیر دادن طبائع را متغیر سازد و چون مست
 رضاع تمام شود مردم پاک دین و خوش خلق را بخندست او نافرمانی کرد تا طبیعت او باوصاف آن خام
 متانش گردد و چون طبع صبیان بلوغ اکل و شرب مائل است در انما این اعتدال و قانون وسط
 رعایت باید نمود و معلم پرهنر کار دیندار تعیین باید فرمود تا او را تعلیم قرآن دهد و احکام شرعی و آموزد و علمیکه
 او را در دین و دینسان نفع باشد از دوازده و بهترین تادیب است که او را از مخالفت جمعی که منفسد
 کج طبع باشند نگاهدارد و با مردم خوش و دین لطیف طبع مصلح متقی صاحب زنده دواکم در پیش و علمای
 و عرفا و فضلا را مدح گویند تا محبت ایشان در دل و سرخ گردد و ایشان را و فجار و بدبختان را بدست
 کنند تا کراهت از ایشان در طبع و سر پیدا آید و چون بسبب نیرسد مردی بزرگ عالی همت صاحب تجربه
 را که خدمت ملوک کرده باشد مقرر کنند تا آداب شست و پراخت و رفتن و آمدن بوی آموزد و در آن
 گوشه که آثار ادب و حیا و علوم است و تخلق با خلق ملوک از دوی ظاهر گردد و چون وقت در آید سپاهیان
 جگر دار و استادان کار دیده را امر کنند تا آیین سواری و سلاح داری و آنچه سلاطین را بکار آید بوی تعلیم
 دهند و چون بزرگتر گردد و خدمت مشایخ و صحبت علما و دلالت کنند تا از نظر بزرگان دین مستفیض گردد و در
 اثرهای کلی سیاست نمودی هرگز دولت اثری نیست از دل صاحب نظر نیست بهمت مردان و در آید بکار
 بزرگ گل بازه بر آید ز خاکی هر نظر که کرده صدق صفا چون بحقیقت نگری بکیم است دیگر امر او ندان که ایشان کن
 دولت و اساس مملکت اند و تربیت ایشان بران وجه شاید که دینی بقواعد تعلیم ایشان راه نیابد و دست
 ایشان در تصدی مهمات کلیه مالی و مالی قوی مطلق باشد و در جمیع امور که بآن محتاج باشند ایشان را
 مدخل دهند تا هیچ مهمی بے راس و تدبیر ایشان ساخته نگردد و سخن که در باب مصالح ملک و مال بوقت عرض
 رسد بسمع قبول اصغیان نمایند و در تقویت و تثبیت مهانی که متعلق بدیشان است از امور تواجی و دایمی و لشکر

محتاجان را
 مستفیض بکنی
 غنی بکنی
 فقیر بکنی
 بی بی پیش آمدن

و طرازمان شرف التفات دارند خصوصاً در مهمی که اوزبان سلاطین باشد و حالت هر پادشاه از
 اطوار ایچی او معلوم می‌توان کرد پس ایچی مردی حکیم و خنک و نیکو و دوس صاحب جو و بزرگ است
 باید تا آبروی فرستنده خود نریزد و بهر کس که رسوایی فرستند مناسب آن کس باید فرستاد چنانچه حکیم
 فرموده است **رسول** توانا توانا فرست **پیدا** نام از جنس انانق **اورده** اند که چون مصلحت
 خوارج را نه می‌تواند کرد و غنیمت بسیار بدست آید و در سوخته‌ها که نام بنزد خراج فرستاد و خراج پسید مصلحت چون گذشتی
 گفت در حالیکه دوستان او سرور دارند و دشمنان او مقهور گفت شفقت او بر سپاه بچه اندازه است گفت
 مانند شفقت پدر بر فرزندان گفت حال فرزندان او چیست گفت همه خوشند گفت که در رزم چونند
 گفت جان را در پیش ایشان خطر نیست گفت در رزم چگونه اند گفت مال را در پیش ایشان خطر
 نیست گفت در عقل و عقل چگونه اند گفت چون دانه که سر و پایش توان یافت اول آتش نتوان دانست
 خراج گفت این مرد سخن را بجهت کمال رسانید و مصلحت او در دل باو می‌رسد و در چشم حاشی حاصل شد و از او
رسول عقل او استدلال کردیم بر ادب عقل فرستنده او **قطع** **رسول** از فرستی حکمی فرست
 که کار تر باشد از کسی بهی شنیدی که آن مرد و انانچه **فارس** حکیم او را تو صبه اما تربیت لشکران از جمله
 ضروریات است و فائده ایشان چهار چیز است اول قوت و هیبت پادشاه دوم دفع دشمنان سوم
 ایمنی رعایا چهارم دفع دزدان و امینی راه با و ایشان را چهار شرط بجا باید آورد اول آنکه از فرمان سلطان
 بیرون نروند و جز بکلم او کار نکنند دوم آنکه با پادشاه یکدل و یک بان باشند سوم آنکه با یکدیگر نیز متفق
 باشند چهارم آنکه در کار را مردانگی و فرزاندگی رعایت نمایند و سلطان را هم با ایشان چهار کار باید کرد اول
 آنکه سلاح و مرکب ایشان می‌توان سازد و دوم مرتبه هر یک بداند و او را در آن مرتبه نگاهدارد سوم مردان
 را تربیت نیکو کند و در میان لشکران سرافراز سازد چهارم از لشکر دشمن غنیمت که بدست آید ایشان را
 بهره مند گرداند و از قباد منقول است که موبد را گفت که با لشکر چگونه معیشت کنی فرمود که بهر چند وقت
 تفقده حال ایشان باید کرد چنانچه باغبان بفرصت حال بوستان میکند و هر گیاهی که بکار نیاید و قوت از
 دیگر گیاهها بازمی‌تواند آن را می‌برد و دور سازد و هر چه از نفعی مقهور است نگاهدارد و تربیت میکند

بی‌نیاز و بی‌نیاز
 بی‌نیاز و بی‌نیاز
 بی‌نیاز و بی‌نیاز
 بی‌نیاز و بی‌نیاز

و در میان لشکریان نیز جمعی باشند که از ایشان هیچ کار نیاید ایشان را علاوه بر دادن ضایع است
 آنها را از دیوان از راق محو باید ساخت و تربیت مردم کاری باید پرداخت قباد پرسید که علاوه ایشان
 بر چه وجه باید داد گفت بطریق اعتدال چه اگر معیشت ایشان را تنگ گیری طول و متفرق شوند مگر
 که رجوع بجای دیگر نمایند و اگر معیشت برایشان فراخ گردد مستغنی شوند و در ملازمت و خدمتکاری کامی
 و زندگی معنی را حکم نظامی آورده **شماره** سپه را باندازه ده پایگاه و ده پیشه مال از خرج راه
 شکم بنده را چون شکم گشت سیر کند بروی گریه باشد و سیری چنان که اگر گشت نه بگذران خوش بگذشت
 سپاهی که خوشدل نباشد شاه ندارد و ولایت نگاه دیگر و زرا که ایشان پیرایه ملک خزانه و مالند و اگر محرم
 والی مملکت بے وزیر و متمشی گشته حضرت موسی کلیم علی نبیا و علیه السلام از خدا درخواست کرد که برای
 من وزیر از اهل بیت من معین ساز و آن برادر من است و بدو پشت من قوی گردان پس
 معلوم میشود که وزیر اسب است حکام بنای صنعت و انتظام امور مملکت اند و قتی که مجتمع خصال ضعیف
 و اخلاق نیک باشند **بیت** از وزیر یک او کو سیرت ملک از بند نیست در و تربیت ایشان نیست
 که بشرف التفات سلطانی معزز و بغیر عنایت غافقانی مشرف باشند تا در چشم خاص و عام مکرم
 و معظم نمایند و قول ایشان را نافذی و حکم ایشان را اعتباری باشد و کسی در منافع مالی بی استغناء
 ایشان دخل نماید و تدبیر ایشان را در کارهای عمده تمام و اهل کلی باید دانست چه ممکن است
 که بقلم کارها ساخته گردد که بشمشیر نگر و **بیت** قلم خست جانی تواند کشید که شمشیر تواند آبخار سید
 آورد و اندرون در میان وزیر و امیر و تقدیم و تاخیر منازعت افتاد امیر گفت من
 خداوند تیغ آیدرم و تو صاحب قلم زار ملک را بشمشیر توان گرفت نه بقلم وزیر گفت کار ملک بقلم است
 شود نه بشمشیر این ماجرا بسمع سلطان رسید و هر دو را بخدمت طلبید وزیر را گفت همیشه اهل قلم و نگار
 اهل صیحت بوده اند تو چرا اهل قلم را تنج میکنی گفت اے شهریار عالم شمشیر دشمنان را بکار آید و قلم
 و قلم هم بر بے نفع دوستان بکار آید و هم بر اے دفع دشمنان دیگر اصحاب سیف را هم بر بے نفع
 بکار آید و بر علی نعمت خود خراج کنند و از اهل قلم هرگز این حرکت صادر نشود و دیگر اصحاب سیف خزان سلطانی

را خالی می سازند و اهل قلم پر میکنند و محل دخل عزیز تر از محل خرج باشد قطعه در خانه وزیر بخت نگر که آن
 در جوئی بار ملک نیست و به حق بوقعت است اگر تربیت کنند آن شاخ را که میوه او هست شتر آواز بیت مقربان و ایلان
 و محرمان خلوت است که هر یک را به هم خاص نامزد فرماید و به هم یک منسوب یکس باشد دیگر را دخل
 نه به و قدر خدمت هر کس بداند و فراخور آن در باره او عطف نماید و ایشان را بدان مشاییر
 نگرداند که هر چه خواهند کنند و گویند و حجاب سطوت و مهابت از پیش بر ندارد و همه را در مقام ادب
 و مرتبه حیا متوقف سازد و اگر کسی از ایشان بے محل سخنی گوید آن سخن را اصفا نکند و تا کسی نیک
 نباشد و چندین نوبت نیاز موده باشند معتمد نباید ساخت و سر خود را با دوس در میان نباید نهاد و چون
 ملازمان ملوک را بر یکدیگر رشک و غبطه میباشد سخن هیچکدام درباره یکدیگر استماع نباید فرمود و همه را بر
 دوستی و موافقت باید گردانید و از منازعت و مخالفت بیزاری باید نمود که مخالفت ایشان
 در امور نظام سلطانی دخل تمام دارد و چنانچه ششمه ازین سابقا ذکر یافت **قطع**
 ملازمان سلاطین و حکیمیت باید مهم ملکت و مان قرار بود و اگر اتفاق نمایند و مکر و حیل اساس ملامت بے اثر
 اما علایمان و بندگان درم خرید و مر خداوند خود را بمنزله دست و پا و سایر اعضا ندیده کسی که محبت
 غیرت مکمل امر کند که با عنایت دست دران حاجت افتد قائم مقام دست آن غیر بوده باشد
 و کسی که سعی کند در کار یک قدم دران رنج باید کرد شفقت قدم کفایت کرده باشد و کسی که بخت گاه دارد
 چنین را که نظردان صرف باید کرد زحمته از بصر باز داشته باشد و باقی برین قیاس پس بر وجود
 این جماعت تشکر گذاری باید کرد و انواع انواع رفیع و مدار و لطف و بواسا در باره ایشان باید کرد
 چه ایشان را نیز کلال و ملال و فتور و مانگی در خدمت پیدا میشود پس در کار فرمودن ایشان نصیحت
 رعایت باید فرمود و چنان باید که بامور معیشت ایشان از خویش و پوشش خلعه راه نیابد و اصل نیست
 که ایشان را بنظر خاص مخصوص سازد که اقدام بر اعمالی که بایشان مفوض است از روی خوشدلی
 و نشاط کنند نه از سرکابلی و ملال و در کسب حکمت آورده اند که خواجہ نشاید که بهر گناهی خادم
 براند زیرا که بنده وقتی شرط شفقت بجای آورد و هواداری کند که خود را از مفارقت محذوم ایمن دانند

به نظر
 بکلیت
 در اندرون
 بحال
 به آن
 زوالت
 زده

و اگر بنده را بهر سهو و خطائی برانند خود را در خدمت عاریتی شناسد و همچو رهنمویان و غریبان معاش
 کند و نه در هیچ کار اندیشه بکار برد و نه در هیچ مهم شرط شفقت نگاهد و اصل بندگان صفت حیا
 و زیرکیست و این از همه صفتها در کار ترست و اگر از بنده اثر کرد و دزدی و حیل در یافته شود و دفع
 باید کرد چون یکی از بندگان بنیانتی فاحش و گناه زشت ملوث گردد و بتاویب و تنزیب قابل
 اصلاح نباشد صلاح در نیست که او را بزودی نفی کند تا دیگر بندگان بجاورت و مصاحبت او تباها نشوند
 و فساد از او برگیرانند ^{مصلحت} صحبت مفسدان و بعلان مردم نیک است تا به کشتن هر که با او یک بهنشین گردد
 جامه خویش را سیاه کند و اگر از بندگان یکی از ارباب دولت که ملازم سلطان باشد شکایتی از
 خواجه خود نزد سلطان آمد در چیزی که شرع را در آن مدخلی نبود و منع او لازمست چنانچه
 در سیاست سلطان محمود غزنوی آورده اند که روز آدینه سلطان بنماز میرفت غلامی ترک در غایت
 حسن و جمال و نهایت غنچ و دلال سیر راه سلطان گرفته بود چون موکب شاهی رسید غلام زمین ادب
 را بوسه داد سلطان از روی کرم عنان شمت باز کشید و بزبان لطف و مرحمت پرسید که چه حاجت
 داری گفت شایان بنده را آنکه از ترکستان می آورد در تمام راه میگفت ترا بخدست سلطان می برم
 تا سایه عنایت بر روزگار تو اندازد و من بایستد این بشارت و نوید این اشارت کز پرت غربت خوای
 بندگی تحمل میکردم و پیوسته بمنون این بیت طبعیت گرم هزار غم از روزگار پیش آمد چو در شاه بنیم دلم بیا سائیم
 خوشدل میبودم اکنون که بدین شهر آمدم خواجه حسن مرا دید و هزار دینار بخزید و تهنیت که مراد حسن است
 پنهان میداد این ساعت فرصت یافتم و خود را بسیر راه افکندم بخت یاری و سعادت در دگرایی
 کرد تا بدولت ملازمت رسیدم و امید که در دل دشتم بوقت عرض رسانیدم باقی سلطان حاجت
 سلطان فرمود تا غلام را ادب بیع کرد و داد و از کسب سپرد که این را پیش حسن برد و بگوید که هزار دینار بجلای
 میتوان داد چرا صد دینار بر بانه نمیدهی تا بر در خانه نشیند و نگذارد که غلام تو بے اجازت از حاکم
 بیرون رود یکی از خواص پرسید که غلام را عجب ادب فرمودید سلطان فرمود اگر نه آن بود که هزار دینار
 حسن ضائع میشد بفرمودی تا از میانش بدو نیم زنده اگر غلامان را فرصت دهند هر غلامی که از خواجه بخرد

ہمیں شیوہ پیش گیر و شکایتی ناموجہ بعض رساند و ہم خواجی و بندگی محنت و مہل باندہ مشنوی
چو از خواجہ خود بر بند غلام بیدار و بد شرح با فاضل عام بہ بہتان و غیبت کشاید زبانی کہ تا خواجہ را انگیزد و زبان
سید محمد شاہ غلامی کہ زبان بود و نوے او بیستاد و حشم کسے روے او

قسم دوم ازین باب در آداب جمعے کہ بدولت سلاطین تقرب جستہ اند و سرفراز گشتہ از ارکان
دولت و اعیان حضرت و خواص بارگاہ و نواب و حجاب و سایر گشتگان و متعلقان باید دانست
کہ ہر کہ در کار پادشاہ شروع کند و در مہمات سلطانی ^{نہایت} خوشن نماید باید کہ سیرت او بر قانونے باشد
کہ سبب نیکنامی سلطان و آبادانی مملکت بود و این معنی وقتے میسر شود کہ رعایت چہار طرف بر خود
لازم دانند اول رعایت جانب حق دوم رعایت جانب پادشاہ سوم رعایت جانب خود چہارم
رعایت جانب رعیت اما در رعایت جانب حق پنج شرط است اول آنکہ شکر نعمت الہی و فیض
و فضل نامتناہی کہ در بارہ او واقع شدہ بجای آرد تا نعمت وے زیادہ گردد و ^{بسیار}
شکر نعمت اقرون ^{بسیار} مفلسان را گنج قارون ^{بسیار} دوم آنکہ مراسم طاعت فرو نگذارد و بلکہ آن را بر حد
پادشاہ مقدم دارد و ہمہ چشمہا غریزہ گردد و در ہمہ و نہایت قبول بود و اور وہ اند کہ ابو منظور وزیر سلطان
طغرل مردانا و کافی بود و عادت داشتے کہ چون نماز بامداد گزارد وے باطلوع آفتاب اوراد خواندے
بعد از آن بخدمت سلطان رفتے وقتے مھے ضروری پیش آمد سلطان اورا بقبیل طلبید کسان ^{بہر}
آمدند و او از سر سجادہ بر مئی خاست عاسدان مجال غیبت یافتند و زبان و قیبت کشادہ اورانزد
سلطان بہ بدے یاکردند کہ بسے غفلت میکنند و از سخن سلطان اعتبارے نیکیر و مانند این کلمات
در میان آوردند بر تہ کہ آثار تغیر مزاج در مشرہ پادشاہ ظاہر شد اما چون خواجہ از اوراد فارغ گشت
بخدمت سلطان آمد سلطان از وے غضب ہانگ بر وے زد کہ چرا دیر آمدی گفت ای ملک
من بندہ خدا ام و چاکر تو تا از بندگی فانی نشوم بچاکری نمیتوانم آمد سلطان بگریست و اورا محبت
بسیار گفت ^{مطمئن} ہم مدہ رشتہ خدمت حق زد و خداوند را بندگی کہ بہت سیر پادشاہان گہ دن فراز
بر بارگاہ اور بر زمین نیاید سوم آنکہ رعایاے خداے را بر رضاے پادشاہ تقدیم کند کہ چون حق سبحانہ و تعالیٰ

اور اذ ظلم باز دارد که اگر بظلم پادشاه ماضی شود او نیز در آن مظلمه شریک باشد و در عرصه محشر که نداس
 احشر والذین ظلموا وادوا جهم برآید اورا نیز با ظلمه در معرض خطاب و عتاب درآرند در اخبار مذکور است
 کہ یکے واسطی خطاطے بغایت زیبا نویس بود و اولاد خلفا نزد او خط می نوشتند و تعلیم می گرفتند
 روزی نزد وزیر تعریف کردند کہ یکے قلم مانیک می تراشد اورا طلبید و فرمود تا قلمے برآید و آن
 یکے قلمے با احتیاط تمام بتراشید وزیر بدان قلم توقیع نوشت خط او بهتر از پیشتر نو و یکے را خلعت و تاج
 دنیا را انعام فرمود یکے خلعت پوشیده و زر بقبضه تصرف درآورده از مجلس بیرون آمد و چون بدر بارگاه
 رسید فی الحال بازگشت و گفت ایها وزیر یک صنعتی برین قلم فراموش کرده ام اگر اجازت باشد بجا
 آورم وزیر قلم بست و قلم تراش کشید و سر قلم بنفکند وزیر و خلعت پیش وزیر نهاد وزیر فرمود کہ ترا
 چند گفت چون بدر سر رسیدم این آیت بگوش دلم فرود خوانند کہ احشر والذین ظلموا وادوا جهم یعنی خشکند
 ظالمان را با شرکیان و مددگاران ایشان ترسیدم کہ تو بدین قلم از روی ستم خیرے بر کسی نویسی و من
 قلم تراشیده ام در آن شریک باشم و بقباب الهی گرفتار گردم بیت یارستم کار مشوای غریب
 تا کہ از آن قوم نباشی تو نیز پیچیم آنکه پادشاه را بر خیر وارد و چنان کند کہ خیر او همه کس برسد چه بهتر این انعام است
 کہ عام باشد چون شعاع آفتاب کہ بر همه جای تابد و چون رشحات سیاح کہ همه زمینها میرسد از بزرگے
 برسدند کہ خیر بر همه جارید کرد و بهترین خیرا که است فرمود کہ خیر بر عموم باید و بهترین آن بود کہ بروی
 تازه باشد و منت بآن همراه نباشد آورده اند کہ من بن زائده کرے عام داشت و در وقت بخشش
 بغایت خندان و تانہ روی بودے عزیزے را برسدند کہ آیا بر بارندہ سخی ترست یا من بخشندہ جواب
 کہ سخاوت من از این پیشتر و بهتر است گفتند چه دلیل گفت بدان دلیل کہ هر چه ابر و دگر باریان دهد و هر چه
 بخشند خندان بخشند قطعه تازه روی و انبساط و نشاط در سخاوت عظیم و مقبرست ثم و بخشندہ را بوقت سخا
 تازه رویی سخاوت دگرست و ششم تا برکے و ثوبے تمام ندانسته باشد و بارها صفات او را نیا خوده باشد
 اورا پیش پادشاه تعریف کند و تسایش نماید تا بوقت آزمایش شمرند نشود آورده اند کہ زائده کرے نزدیک
 یکے از نواب سلطان سخر آمد گیسو ها گذاشته و قدرے جامه کعبه آورده گفت من مردے ام از اهل بیت

که ظالمون گناه
 است شرکیان

که خندان

حضرت رسالت پناه صلی اللہ علیہ وسلم و اسال کج رفتہ بودم و حجت سلطان حج گذارده ام
 و بر سر روضہ مقدسہ حضرت رسالت پناه صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم برائے شاہ دارکان دولت
 بحضور قافلہ حجاج دعا کرده ام اگر مرا بخدمت سلطان سانی ہر آئینہ از توشت دارشوم و بدین
 بشارت کہ آورده ام مرا نیز نوازش فرماید آن نائب این صورت را تحقیق نکرده نزد سلطان
 و آن حاجی علوی را تعریف بسیار کرد چنانکہ سلطان مشتاق شدہ با حضار و فرمان داد چون آن
 عزیز را حاضر گردانیدند سلطان را دست بوس کردہ بر حاشیہ بساط نشست سلطان پرسید
 کہ از کجائی گفت از شہر اصفہان فرمود کہ کے حج کردی گفت اسال قضا را ایلمی از نزد حاکم اصفہان
 و مجلس آمدہ بود چون نام اصفہان شنید و آنکس را دید گفت اے شاہ من این کس را منی نسلم
 او سید نیست بلکہ از نوئیان آن ولایت است و بیشتر از ایشان موسے بر سر دارند و من در ہمہ این
 سال دے را در صفایان میدیدم و در روز عید اصفی بدرخانہ من آمدہ بود طلب گوشت قربانی
 سلطان بغایت متاثر شدہ روے بان نائب کرد کہ نیک سید نامدار و حاجی بزرگوار را بخدمت
 ما آورده آن نائب خجل زدہ و انفعال یافتہ از مجلس بیرون رفت و بقیۃ العمر بخدمت سلطان
 نیارست آمد اگر در اول تحقیق حال او کردے و در آن باب تفحص تمام بجا آوردے غبار خلعت
 بر چہرہ حال او نہ نشستہ و از نظر چنان پادشاہ محروم نگشتہ قطع **مگو و صفت کتنے دیکشاپان**
مگو و متبیکہ اورانیک دانی کہ گر نبود بران صفتیکہ گفتی بے در انفعال آن گانی بہ ہفتم ہر چہ داند کہ پادشاہ
 را بہ ان میلیست از اسے نوکر و امتہ و ضیاع و مستغلات و غیر آن حجت خود گاہ ندارد بلکہ بطریق
 استدعا چنان کند کہ بتقریر قبول سلطان رساند ہشتم آنکہ چون پادشاہ بادے سخن گوید بدل و جان
 و عقل و ہوش و چشم و گوش و تمام جوارح و اعضا متوجہ سخن دے باشد و چنان کند کہ یک کلمہ از ذوق
 شود و بیچ فکر و عمل نیرازد و نظر ^{اعضا} بجا بے دیگر بیند از دوسم سخن باکے مشغول نشود ہر چند سخن ضروری
 باشد چہ سلاطین بغایت غیور باشند چون بیند کہ کسے بوقت توجہ ایشان بجائے دیگر نظر یا سخن
 میل کند از دے غیرت بر دے کہ بگریزد و اگر در آن محل ظاہر نکند اثر آن بروز ظہور کند و خطرات

لے
 سرگودھا
 دیکھو
 دین
 استغفار
 دین
 دین

کلی بران مترتب شود تنم در مجلس ملوک با کسی سرگوشی نکند یعنی سرگوید که هر که بحضور او دوتن گویند
 که او نداند و نشود و نفرموده باشد و اخیالات بسیار شود و بد و انواع گناهان برود و اغلب سست که از ایشان
 کینه گیرد و در صحبت سلاطین ملاحظه این معنی بیشتر باید نمود و مکن که حساد اهل فساد خاطر نشان پادشاه
 کرده باشند که فلان و فلان را با شاد دل راست نیست و در هوا خواهی ایشان خطی پدید آمده و در مقام
 قصد میباشد چون سلطان بنید که با یکدیگر سرگویند کلام صاحب غرضان موثری افتد و هر دوتن در
 معرض غضب ملک و در خطر هلاک می افتند مثنوی سخن پوشیده گفتن در محفل پادشاه شایسته و انا و عاقل
 که از طراوب بسیار دور است نشان غفلت و کم و عورت و هم باید که چون سلطان از کسی دیگر سوا کسی کند
 او سبقت نکند و جواب ندهد تا آنکس که اندر پرسید جواب گوید زیرا که جواب دادن کسی از آن سوال که دیگر
 مستوجب است محل بر سبکساری و بی وقاری او میکند یک از حکمی پرسید که اگر من در مجلس پادشاهی باشم
 و او از غیر من سوال کند و او باشد که من جواب دهم گفت نه تو جواب ده که آن نشاء استخفاست بهم باطل
 یعنی ندانستی که از که سوال باید کرد و هم مسئول یعنی ادا استحقاق این سوال ندارد و درین باب مخدوم
 دیگر هست که اگر سلطان گوید که از تو نمی پرسم این را چه جواب توانی گفت و از افعال این صورت
 چگونه بیرون توانی آمد و اگر فرضاً از جماعتی پرسد که تو از ایشان باشی بجواب سبقت مکن که دیگران خصم تو
 شوند و بر سخن تو عیب گیرند بلکه تا خیر کن تا دیگران گویند عیب و هنر بر سخن بدانی پس آنچه توانی اگر
 بهتر باشد عرض کن و الا خاموش نشین مثنوی مکن خفت اندر جواب سخن نگر در خطا و صواب سخن
 اگر نقد تو بے غش آید بیاید که از آن نقد افروده گرد و عیار و گزیده در اظهار عیب مگوشت و آن را بستر خموشی بپوش
 یا زدهم باید که تا سلطان چیزی پرسد ابتدا کسی سخن نکند و چون پرسد جواب بقدر کفایت گوید
 و خاموش کند مگر وقتی که پادشاه میل داشته باشد اگر سخن بیشتر و دراز تر گوید و زدهم آنکه اگر سلطان
 او را بر چیزی و قوف نه مطلقاً تفحص آن نکند و در پی دانستن آن نرود چه اگر او را قابلیت محبت
 آن بودی با و گفتند پس مبالغه در قوف بر آن متضمن غضب سلطان است قطعاً و توستی اگر نگویند از آن محبت
 هر که نامحرم بود و با سطران شریک چون کسی او در حق نفی راه با تعلق نمودن پیش و باز چکاند و نیز و هم باید که در هیچ تخفوه

و طبعی که نامزد و می شود استغنا نماید از پادشاه اگر چه محقر باشد زیرا که اندک سلطان بسیار است و استغنا
پادشاه خوار داشتن غنایت پادشاه نیست و هیچ عاقل این نکند که فیض از سایه آبی توجه او گردد و از خود رو کند
میسر
هر چه از پیش نهاید خوش بود اندک بسیار و لکیش بود چاره و هم از طریق امانت هم
بیرون نند که امانت صفت است که مردم خوار و عزیز گردانند و خیانت خصلت است که مردم عزیز را خوار سازد
از خلفا فرموده که من مردم امین را دوست میدارم هر چند سفل باشد و با کسی که خائن باشد دشمنی دارم
اگر چه بزرگ و عالی باشد زیرا که امانت علامت ایمان است و در حدیث آمده که ایمان ندارد و هر که امانت
ندارد و حضرت حق سبحانه و تعالی خائن را از محبت خود بی بهره ساخت این الله لا یحب کل خائن
گفته اند پانزدهم بدانچه از پادشاه بپرسد قانع و راضی باشد و زیاده طلبی نکند و عرض نماید که البته حرمان لازم
عرض است مشورت عرض حرمان فرین بیک گشت به عرض از جمله عیباست مردم از وصف جرم خود را شنوند
و ز قناعت بزرگوار شوند شانزدهم در حضور و غیبت سلطان بزرگوار محامد و نشر مکارم او مدد است نماید
و اگر از کسی کلمه بشنود که شتمل بر ترک ادب باشد به نسبت پادشاه او را بران ملاست و نصیحت کند و اگر ترس
نشود سخت گوید و جفا کند و اگر بدین نیز قیظ نگردد و پند نپذیرد ترک محالست و مخالفت و مصاحبت
و گریه و با اذیج و جعجن نگویید مفتد هم کار که بد و مفوضت بران مدد است نماید و از منی که
متکفل است غافل نشود و جهد کند که پیوسته حاضر باشد تا هرگاه که سلطان او را طلبد فی الحال بخند
اورسد و از مواجبت بر حضور و از ملازمت دائمی که مودی بجلالت باشد احتراز کند نیردم اعتماد
محبت و رضای سلطان نکند و به بسیاری خدمت خود نیز و آتی بنود چه غرور جاه خدمت را فراموش
سیکرواند و دیگر آنکه با سلطان اظهار کند که مرا نزدیک تو حقیت یا سابقه خدمت دارم بلکه تجدد ملازمت
و تاکید دعا گوئی و لواحق فرمانبرداری و سوابق حقوق را نزدیک و ستم تازده دارد برو جیکه آخر آن
اول را احیا کند چه سلاطین حتی را که آخرش از اول منقطع بود و فراموشی کنند و از خدمت کسی منقطع
نباشند چه ایشان خود را سزاوار خدمت می شناسند نوزدهم محل عرض حاجات نگمارد که عرض کردن ملک
حکم نماز دارد چون نماز در وقت او کرده شود بقبول افتد عرض حاجت نیز چون در محل افتد و اشتو

حرامش بود منت پادشاه که هنگام فرصت نداشت نگاه و باید که چندان حاجت عرض نکند که اثر ملال بر چهره
 سلطان پیدا شود لیکن او را اگر سلطان عزیز دارد باید که بر جمیع که نزدیک او مقربند یا خدمت قدیمی دارند
 تقدیم بخود و خود را از ایشان در پیش نیکنند که ازین صورت بر سفاست و خفت و کم خردی وی تلافی
 توان کرد چه شاید که پادشاه را بآن کس که بر تقدیم میجوید آنسے و الفتی باشد یا خدمت بشتر کرده باشد
 که سلطان حق آن را ضلع نگردد و چون آن کس بدفع طالب تقدیم برخیزد و پادشاه جانب دوسے گیرد
 و او را مغلوب سازد و او در افعال و خجالت باقی بماند **بر آن کس که او خاص سلطان بود** تقدیم میجوید که با شعی سرزنش
 اگر چه ترا عتسے شدید پدید ز اعزاز او هم بر اندیش نیست و یکم باید که از ستم سلطان ترجمه و غلظت و درشتی
 ایشان را بدجوئی و دلخوشی قبول کنی چه گفته اند عزت پادشاهی و سطوت فرماندهی زبان را کشاده گرداند
 با عرض مردمان بے سبب پس برین تقدیر با ایشان میجوید که اگر از روستے نازکے که لازم است
 کسے را دشنام دهند باید که بدعا پردازد **مصرع** دشنام مگو دعاست اینها و اگر درشتی کنند آن را
 بلامت جانیاید **مصرع** تاویل فاکردم هر چند جفا میباشست و دوم آنکه اگر در معرض سخط و غضب و عتاب
 سلطان افتد البته باید هیچ آفریده شکایت نکند و عداوت و حقد در دل خود راه نهد و وجه گناه را با خود
 گرداند **فرد** هر چند جفا کنند شکایت نکنیم گوئیم که جرم از طرف است نه از طرف ما **تکلیف** و
 نماید تا سبب که بدان ازاله خشم توان کرد میا سازد بست و سوم اگر سلطان بر یکے خشم گیرد یا تر دوسے
 متهم شود باید که از آن کس بجنب نماید و با تهمت زده اختلاط نکند و با ایشان در یک مجلس مجالست نماید
 و ایشان را ثنا گوید و تمهید عذر خواهی نکند تا وقتی که غضب سلطانی بر نسبت ایشان ساکن گردد و او را
 عافیت و رحمت و مهربانی پدید آید آنگاه بروجه لطیف اعتماد پدید آید و تا رضای ایشان حاصل آید
 بست و چهارم آنکه در پے رضای سلطان رود و چنان سازد که خوشنودی او حاصل کند و آن بختیار
 میسرست یکے آنکه هر چه پادشاه گوید تصدیق کند مگر چیزی که مخالف شرع و دین بود و دوم را می و تدبیر
 است باید سوم محامد و مناقب و اظا هر گرداند چهارم مساوی و مقابح او را بپوشد **بست** و پنجم گمان است
 و این عمده همه شرطها و اصل همه او بها باشد پس باید که در پوشیدن رازها سے سلطان مبالغه نجای آورد

و طریق احتیاط درین باب آنست که اقوال ظاهر پادشاه را که همه ملازمان بران مطلع اند بقدر توانائی پوشیده دارد تا بر صفت کتمان بلکه پیر آید آنگاه سر پوشیدن بر داسان شود چون سلطان بر حال این کس اطلاع یابد اگر سر ^{پیش} فاش گردد تمت بروی نیفتد چه سرگرمی بآید که کسی فاش کند از احوال ظاهر خبر است معلوم میتوان کرد و از بعضی استدلالات نیز مفهوم میشود و در اثنا این حال کسانی که در آن محل اعتماد بوده اند همه متهم میشوند و گمانهای بد بدیشان میسرند پس چون کسی برین صفت مشهور شد که محرم اسرار است و هیچ کس از او ترشح نمیکند ازین گمانها دور میباشند اگر عیاذا بالله تا سکه که ضعیف بود و تحمل کتمان سر نمیخواند کرد سر او در معرض تلف است **میت** چنین گفت آن حکیم مصلحتی داشت که گریز از بدایت سرافروزش آورد و اندک پادشاهی بزرگوار از حکمی عالی مقدار و صیقل طلبیده حکیم فرمود که ای ملک همه وصیتها درین دو کلمه شریف مندرجست که ^{عنه} **التعظیم لله و الشفقه علی خلق الله** و آنرا خداست که بزرگ دارد و شفقت با خلق خدا فرو گذارد و درین باب گفته اند رباعی ای تازه جوئی بشنوا زین کسین **ایک** بکت که هست یگان صلی سخن با حق و با پادشاه و عیادت و زبده خلق برفق باش و نیکی مکن پادشاه فرمود و سیاست سخن بگو گفت و کشتن مردم سی کمن که خرابی بدن انسان آسان کار نیست مگر و کشتن سه کس که هم دانایان ترا معذور خواهند داشت یکم جابر که خرابی ملک تو جوید دوم عاقل که مال تو دزد و سوم خانه که سر تو آشکارا کند و در حکایات آمده که نوشیروان را گفتند که فلان کس سر تو آشکارا می کند فرمود که او را در خاک پنهان کنی تا آن راز پنهان بماند **قطع** هر که سازد سر سلطان آشکارا زیر خاک تیره پنهان بهتر سر نگداری است ماند بجا که زانکه حفظ سر نگهبان است آورد و اندک پادشاهی بایک از ملازمان خود که سرے با تو میگویم باید که کسی بگوئی گفت بگویم گفت من از برادر خود اندیشه ناکم و پیش از آنکه از تو قصده ظاهر گردد در صد دفعه او میباشم باید که پوسته تو مرا محافظت کنی و از برادر من هر چه دریابی خبر بمن رسانی آن کس قبول کرد و فرستاد طلبیده آن حال را با برادر او گفت و آن برادر از او منت دار شد و گفت حق بر من ثابت کردی که مرا خبر دار ساختی و نیز خود را محافظت میکرد و قصداً برادرش وفات کرد و سلطنت بدو رسید فی الحال که بر تخت نشست نوکر برادر را طلبید و حکم کرد که سرش

درین باب
اینکه
مصلحتی
داشت
که
گریز
از
بدایت
سرافروزش
آورد
و
اندک
پادشاهی
بزرگوار
از
حکمی
عالی
مقدار
و
صیقل
طلبیده
حکیم
فرمود
که
ای
ملک
همه
وصیتها
درین
دو
کلمه
شریف
مندرجست
که
التعظیم
لله
و
الشفقه
علی
خلق
الله
و
آنرا
خداست
که
بزرگ
دارد
و
شفقت
با
خلق
خدا
فرو
گذارد
و
درین
باب
گفته
اند
رباعی
ای
تازه
جوئی
بشنوا
زین
کسین
ایک
بکت
که
هست
یگان
صلی
سخن
با
حق
و
با
پادشاه
و
عیادت
و
زبده
خلق
برفق
باش
و
نیکی
مکن
پادشاه
فرمود
و
سیاست
سخن
بگو
گفت
و
کشتن
مردم
سی
کمن
که
خرابی
بدن
انسان
آسان
کار
نیست
مگر
و
کشتن
سه
کس
که
هم
دانایان
ترا
معذور
خواهند
داشت
یکم
جابر
که
خرابی
ملک
تو
جوید
دوم
عاقل
که
مال
تو
دزد
و
سوم
خانه
که
سر
تو
آشکارا
کند
و
در
حکایات
آمده
که
نوشیروان
را
گفتند
که
فلان
کس
سر
تو
آشکارا
می
کند
فرمود
که
او
را
در
خاک
پنهان
کنی
تا
آن
راز
پنهان
بماند
قطع
هر
که
سازد
سر
سلطان
آشکارا
زیر
خاک
تیره
پنهان
بهتر
سر
نگداری
است
ماند
بجا
که
زانکه
حفظ
سر
نگهبان
است
آورد
و
اندک
پادشاهی
بایک
از
ملازمان
خود
که
سرے
با
تو
میگویم
باید
که
کسی
بگوئی
گفت
بگویم
گفت
من
از
برادر
خود
اندیشه
ناکم
و
پیش
از
آنکه
از
تو
قصده
ظاهر
گردد
در
صد
دفعه
او
میباشم
باید
که
پوسته
تو
مرا
محافظت
کنی
و
از
برادر
من
هر
چه
دریابی
خبر
بمن
رسانی
آن
کس
قبول
کرد
و
فرستاد
طلبیده
آن
حال
را
با
برادر
او
گفت
و
آن
برادر
از
او
منت
دار
شد
و
گفت
حق
بر
من
ثابت
کردی
که
مرا
خبر
دار
ساختی
و
نیز
خود
را
محافظت
میکرد
و
قصداً
برادر
ش
وفات
کرد
و
سلطنت
بدو
رسید
فی
الحال
که
بر
تخت
نشست
نوکر
برادر
را
طلبید
و
حکم
کرد
که
سرش

بردارند گفت اسے ملک گناہ من صیت گفت آنکہ سیر برادر تم اسکا را کردی و یاد جو دآن ہمہ انعام کہ در حق تو فرمودہ و ترا محرم اسرار خود ساختہ تو سر اور آگاہ نداشتی مرا بر تو هیچ اعتماد کے نہ اند پس اور بعض رسائید بسبب آنکہ راز پوشیدہ و روطہ ہلاک افتاد فرد بر پیکرہ گفتم کہ صیت اہ نجات بخوش طبع می گفت راز پوشیدن اما در رعایت جانب خود بہفت شرط مرغی باید داشت اول از جائیکہ چیزے نباید ستہ نشاند و بجائے کہ نباید از چیزے نہ بد تانہ در دنیا بد نام و بمقدار باشد و نہ در آخرت رسوا و شرمسار دوم تا تواند دفع بدی کند از ہمہ کس و نیکی رساند ہمہ سوم بلند بہمت باشد کہ اعتبار ہر کس بقدر بہمت دوست سع باشد بقدر بہمت تو اعتبار تو و ہر کہ بصفت علو بہمت آراستہ است ہر آنہ نفس نفیس خود را طبع مال و منال دنیا کہ بغایت خستہ خوار نگرداند و بانکہ فائدہ چاہی و یا مالی عرض شریف خود را بر باد نہ دہد کہ مال چاہ نامند و او در بہت ام خست و خواری بماند چہارم آنکہ نہ بر خود سخت گیرد و نہ بر خلق امام حجۃ الاسلام رحمہ اللہ تعالیٰ فرمود کہ عجب بد بختی باشد کہ بر اسے رضاے مخلوق خود را بختیم خالق گرفتار گرداند و بہمت فراغت سلطان چندان مظلمہ برگردن خود گیرد و نفس عزیز خود را ہمہ آتش و دوزخ سازد و بخود نپردارد قطع از بر اسے رضا خلق کن: خویش را مستحق خشم خستہ با حیف کہ بہ راحت گران: تو در افتادہ برنج و عیش ختم قدر اختیار بر اند و قیمت اقتدار بشناسد و چنان سازد کہ پیش از صدقات زلزال قیامت قبل از ہجوم جنود کاوم اللہ ات میت زان پیشتر کہ مرگ ناگہ فرار شد: خوشید عمر بر سر کو بیے فارسیہ: ذکر جمیل و اثر خوب از ویادگار بماند ششم با اختیار و جاہ خود مغرور نگردد و تکیہ بر عت و احترام نکند کہ دہر غدار و سپہر سازگار بچھا جونی د تند خوئی معروف ستانک زمانے را عہد نامہ دولت کٹنی استجیل للکتب و نور دیدہ میشود در رقم نامیدی بر صفہ بختیاری و کامکاری کشیدہ میگردد مشغولی مشغور مال جاہ دنیا: کہ دنیا یاد دارد چون تو بیایہ دامم بگذری و داکڑی: بدشمن ہر جہ داری اساری: ہتھم بدان مقدار کہ ممکن ست با مردم نگوئی کند کہ فائدہ تقریب ملوک و اختیار بر درگاہ سلاطین آنست کہ فوائد احسان بعام و خاص رساند و خرد و بزرگ را از مائدہ جاہ خود نوازہ فیض چشاند و یقین یابد است کہ بیک نیکی میکند و جو میکند: از کا بردین فرمودہ کہ من دہم عمر خود با کسے نیکی نکردہ ام ملازمے پر سید کہ علی الدوام فیض احسان و انعام شام عام ست و بیشتر اہل

دعا کے دل
بروزن کی کتب
است
م
نہایت کی کتب
نہایت کی کتب

ششم باید که هر کار که از سلطان صادر شود که مخالف شرع بود و او را می گوید و آن کار را خوب
 تائید کند **طبیعت** اگر شش روز را گویند است این بیاید گفت اینک ماه و چهرین و همه عتقا را معلوم است
 که هیچ کار نبود در دنیا که آن را دو وجه نباشد یکی جمیل و یکی قبیح پس وجه جمیل هر کار که طلب آن را
 حواله بپادشاه نماید و اگر آن کار مصلحت نباشد بعد از آن بتدبیرات حکیمانۀ خاطر نشان کند ششم اگر سلطان
 را می زند که مخالف نفس او باشد یا سخنی گوید که مکر و طبع او بود با او موافقت باید کرد و نه قتل باید نمود و وقت
 باید دانست که او سلطان است و این کس چاکر پس چاکر باید که متابعت سلطان کند نه آنکه از او **طبیعت** میاید
 و مطاوعت خود طلبد ششم باید که بجایه و تقرب خود مغرور نگردد و با عز و اکرام پادشاه قدم از حد خود
 فراتر نهد و در آداب این المقنع مذکور است که اگر سلطان ترا برادر گرداند تو او را خداوند دان و اگر نام
 فرزندی بر تو نه تو خود را خادم شناس هر چند او در تعظیم تو افراید تو در خدمتگاری و تواضع افرای **طبیعت**
 شاه اگر لطف بپدید داند بنده باید که تشکر خود داند و بیاید دانست که اگر از امیر که در غایت
 اختیار و نهایت اقتدار باشد صورتی در وجود آید که شبیه باشد بفرمان گزاری سلطان و سیاست
 می آید که و طبع اشرف پادشاه خواهد بود اگر چه ظاهر نکند در خاطر گاه خواهد داشت **طبیعت**
 ملک سلطان هر چه خواهد که شرکت بزم پادشاه آورد و اندک برادر سلطان محمود غازی علیه
 السلام از بندگان درم خزیده که از او گناهی عظیم در وجود آمده بود بفرمود تا فروکشیدند در پیش و
 و چوب زدند غلام به نظم پیش سلطان آمد سلطان در حال امر کرد تا طبل و نقاره و کوس و علم و اسپان
 نوبت و تمامی اسباب سلطنت را بدرخانۀ برادرش بردند برادرش چون آن حال مشاهده نمود
 از غایت خوف و اضطراب بے توقف بدرگاه سلطان آمد و سر نیاز بر زمین خضوع نهاد و گفت از
 بنده چه گناه صادر شده و کدام جریمه واقع گشته که موجب آن باشد که اسباب سلطنت بدرخانۀ بنده
 فرستند سلطان فرمود که اگر سلطنت حق نیست تو با فروکشیدن و چوب زدن غلامان چه کار داری
 بایست که آن حالت بعرض من رسید تا تفحص کرده و بگویم که از مالکین ملوک چقدر سود و نفع از ملک
 بر ملک و حق بسمانه و تعالی که بندگان بمن سپرده جواب آن مرا بگوید گفت نه ترا بعد از آن بشفاعت

بسیار گناه بر او عفو فرمود مشغول سیاست شاید ز کار آگهان که آن خاص باشد بنشینان
 دیری کن بر در شهریار معات شاهان شاهان گناه شوم چون امور سپاهیان مفتوح با مر است باید که
 امیر سلطان را بران وارد که پیوسته لشکر او آراسته باشد و بر اسب حرب مهیا و آماده گشته چه عالم
 محل حوادث است و کس نداند که حادثه در چه وقت زاید و فتنه از کدام طرف آید اگر سلطان جمیع
 مال مشغول گردد و در حال جمع نکند بوقت ضرورت فروماند چه جمع رجال بمال میسر گردد و اطراف
 ممالک بر حال مستحضر شود لا ملک الا بالرجال ولا رجال الا بالمال **میسر**
 بشکرته و ملک عالم مشغول بمال است تربیت کشیک میسر آورد و اندک یکی از سلاطین با امیر از امر
 خود مشاورت کرد که من در قهقهه مال و لشکر تحمیر اگر مال جمع کنم لشکر متفرق شود و اگر لشکر تربیت
 کنم مال در دست نماند امیر گفت مال جمع کن سلطان گفت لشکر پریشان شوند گفت اگر رجال
 برونند و قتی که پریشان محتاج شوی مال برایشان عرض کن تا باز آیند گفت برین صورت
 هیچ دلیلی داری گفت آری درین خانه خالی هیچ گس نیست بفرمائی تا ظرفی از عسل بیاورند چون
 عسل حاضر شد گس بسیار جمع آمدند گفت اینک نمونه از آنچه میگفتم ظاهر شد سلطان را خوش آمد و
 تحسین کرد و این سخن با امیر کرد و دیگر در میان آورد گفت لشکر تربیت کن و ایشان را از خود مران
 زیرا که شاید در وقتیکه خواهی جمع شوند یا نشوند گفت برین معنی هیچ دلیلی داری گفت دارم و شب
 بعرض رسام چون شب درآمد بفرمود تا ظرفی عسل آوردند یک گس پیدان شد گفت دلم که از
 متفرق شدن و در تاریکی نفرت افتادند هر چند مال برایشان عرضه دهند پیرامون آن کس نگردند
 و من درین باب حکایتی یاد دارم ملک فرمود که باز گوئی امیر گفت سلاطین در مصر بوده که در
 جمع مال می کوشید و بغیر حال لشکریان نمیرسید هر سال که بدست می آورد در صند و قهاری نهاد
 و بجد می افلت می کرد قضا را امیر شام لشکر جمع نمیداد تا بداعیه حرب او متوجه مصر شود این خبر
 رسید یکم از اهل کان دولت سلطان مصر باو گفت که امیر شام لشکر جمع میکند تا بحرب تو آید مال
 سید هر لشکر میاورد مروان تو کو و لشکر تو کی است یا دشاها اشارت به صند و قهاری کرد و گفت مروان

این سخن به ملک
 فرمودند
 چون امیر رسید
 چنانچه

من در همیا نخواستند و لشکر من در صند و قمارگاه خواسم بیرون آیند و راناس این حال بشیر نام
 تاختی کرد و بر دو غالب آمد صند و قمار و تصرف آورد و گفت اگر او بدین مال مردان کاری مبارزان
 کارزاری جمع کردی این تفرقه بدو نرسید **میس** مال دوی مردیست آیت
 در نه دوی زود شکست آیت و دهم براس صلاح ملک پیوسته باید که منجیان و جاسوسان بر گمارند تا از
 جوانب اطراف خبر بابوس آرد و از هر گوشه که فتنه سر برزند در تدارک آن کوشش نمایند و در نه
 که صاحب ابن عباد ملازم فخرالدوله دلی بود و اکثر اوقات در شیراز نشسته و اتفاق افتاد که
 سه روز پیش و سه زفت صبح چهارم که بلازم رسید فخرالدوله رسید که سبب تخلص بود
 چه بود صاحب گفت که پریر و زمینی با از طرف مملکت ختا آمد و تقریر کرد که خان ختاب وقت آنکه
 بفرستخانه خود میرفت با یکی از ارکان دولت خود مشاورت سخن گفت سه روز است که دران
 فکر مانده بودم که چه گفته باشد و تخلص لشکر میکردم و در دفع تعرض او چاره ای ساختم تا امر و صلاح
 قاصد دیگر رسید که او تمیه لشکر میکرد و یکی از اطراف مملکت خودی فرستاد و خاطر جمع کردم
 و بلازمست آمدم امر او و زرار را نظر تخلص احوال سلاطین تا این غایت بوده با وجود اینکه خا کجا و
 شیراز کجا و قبل ازین در باب منجیان و در باب اخبار و اعلام دو سه کلمه گذرشته **قطع**
 چون صید ملک موقوف تست جمد نام که از جوانب و اطراف با خبر باشی + بتبع قهر سر فتنه جو که بردای
 بر دفع تیر بلا حلق اسپر باشی + یازدهم باید که وسیله آن شود که فقیران را سلطان رساند و واسطه
 آن گردد که مظلومان و واد خوانان را پیش پادشاه و راز داور دول خود پیش طبیب و اشفای علت
 تقریر کرده شربت شفا که مراد نوش کنند و هر امیریکه رعایا از خوف او بخدمت سلطان نتوانند
 بر مثال آنست که جو که آب صافی باشد و ننگی دران آب جاس گرفته و لب تشنگان بدان آب
 محتاج باشند و از سبب او گردان نتوانند گشت **قطع** چو داری اختیار آیینان کن
 که درویشان را تو آسوده گردند + مباش آن نوع کز دست جنایت + بنیر باسے نعم فرسوده گردند +
 دوازدهم بازیر دستان چنان زندگانی کند که خواهد که نزد دستان با و بچنان معاش کنند و در

حدیث صحیح آمده است که من لا یرحم لا یرحم هر که رحم نکند بر درحمت نکند یعنی کسی که خلق بنشیند
 بر و نه بنشیند و در خبر آمده بنشیند بر کسی که از شما فروتر است تا رحم کند بر شما کسی که از شما برتر است
مشور غم زیر دستان بخور زینهار + بترس از زبردستی روزگار
 سلوک آبخان کن بخلق جهان + که خواهی که با تو کنند آبخان + اما آداب و ثواب را
 زیاده از همه ارکان دولت باید زیرا که هیچ کاری بر درگاه سلاطین از وزارت صعب تر نیست
 چه بروی حد بسیار میرسد و حدودان او بیشتر ملازمان پادشاه اند خصوصاً جمعی که در مناصب و
 امثال با او میسازد و مشارک باشند لاجرم پیوسته طمع در منصب او می بندند و دامنهای مکر و حیل باز کنند
 مترصد آنند که او را در دایره افکند که روئے خلاصی نه بیند و برین تقدیر او را هیچ تدبیر بهانه نماند
 و کم طمع نیست باید که دقیقه در باب آداب و شرط وزارت فرو نگذارد تا انگشت بر حرف او ننهد
 و بزرگان گفته اند که چون کسی مهم خود را بیپاکی گذارد عیب جوین را در و مجال دخل نماند
 کرار صد که کند عیب دامن گشت + که بچو قطره که بر برگ گل چکه پایک + ابو درجمه را پرسیدند که لائق وزارت
 کیست گفت آنکه او را چهار دوسه دودویکی باشد گفتند تفصیل بیان کن گفت یکی از چهار بنشیند
 که سرانجام کار ما بداند دوم بیدار که خود را پیش از وقت در مهالک نیندازد سوم دلیری در ساقین
 کارهای بزرگ چهارم جوانمردی اما آن سه یکی نیست که چون از خدمتگاران خدمت نیکو بیند و در
 مکافات آن او را دلنوازی نماید دوم جمعی که از فرمان او سرکشند مالش دهد سوم حوادث روزگار را
 آگاه باشد و آن دویکی است که جانب پادشاه را رعایت کند و دیگر از جانب رعیت غافل نگردد
 و یکی است که در هیچ کار از حق بماند و تعالی فراموش نکند و در حدیث آمده که چون خدا تعالی
 با امیر میبکشد که صاحب امر و خداوند فرمان باشد نیکوئی خواهد بود و وزیر راست کار و
 درست گفتار بدست آید اگر نکته از قواعد مودلت فراموش کند آن وزیر یادش بدهد و اگر یادش بود
 وزیر او را مرد دگاری نماید و اگر حق بماند و تعالی بدان امیر غیر این خواهد بود و وزیر که بگوید مردم آزاد
 بود که اگر و قاف عدل فراموش کند بیاورش بدهد و اگر بیاورش بود او را بران اعانت خواهد نمود

صاحبان آداب
 کی سارح
 نکست گشتی